

Uredil Vojko Gorjanc

SLOVENSKO TOLMAČESLOVJE

Zbirka Prevodoslovje
in uporabno jezikoslovje

Ljubljana 2014

SLOVENSKO TOLMAČESLOVJE
ZBIRKA PREVODOSLOVJE IN UPORABNO JEZIKOSLOVJE
ISSN 2335-335X

Urednik: Vojko Gorjanc

Recenzentki: Alenka Kocbek, Mojca Schlamberger Brezar

Uredniški odbor zbirke: Špela Vintar, Vojko Gorjanc, Nike Kocijančič Pokorn

Tehnična urednika: Alenka Morel in Jure Preglau

Lektor: Damjan Popič

Prevod v angleščino: avtorji in Alenka Morel

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2014.

Vse pravice pridržane.

Založila: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Izdal: Oddelek za prevajalstvo

Za založbo: Branka Kalenič Ramšak, dekanja Filozofske fakultete

Ljubljana, 2014

Prva izdaja, elektronska izdaja

DOI: 10.4312/slovensko_tolmaceslovje

Oblikovna zasnova: Kofein, d. o. o.

Prelom: Jure Preglau

Publikacija je brezplačna.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

81'253(082) (0.034.2)

SLOVENSKO tolmačeslovje [Elektronski vir] / uredil Vojko Gorjanc ;
prevod v angleščino avtorji in Alenka Morel. - 1., elektronska izd. - El. knjiga.
- Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014. -
(Zbirka Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje, ISSN 2335-335X)

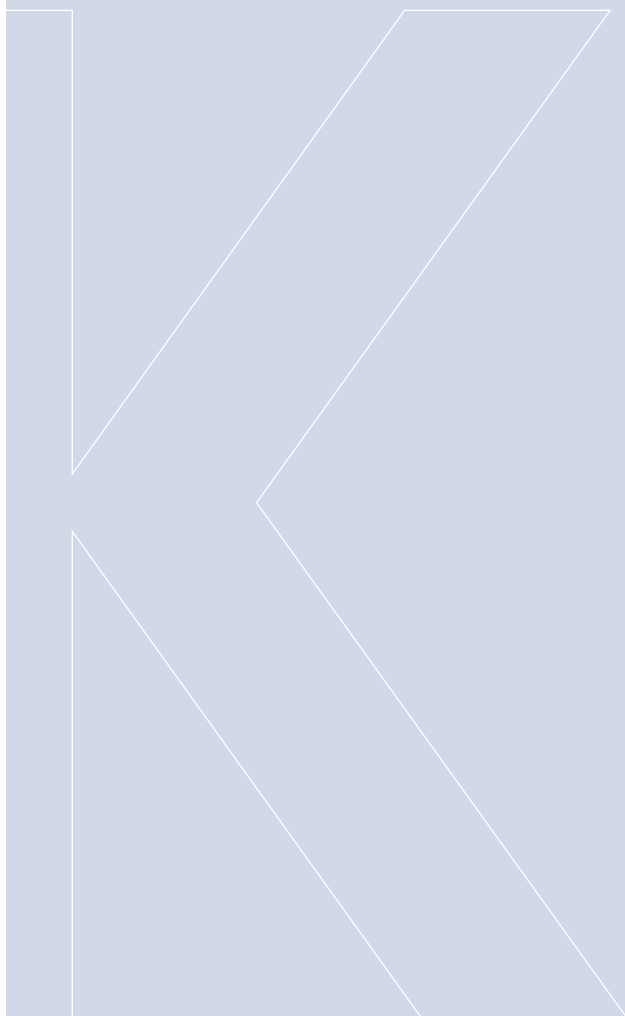
Način dostopa (URL): <http://e-knjige.ff.uni-lj.si/index.php/ZZFF/catalog/book/1>

ISBN 978-961-237-663-5 (pdf)

1. Gorjanc, Vojko

274605824

Kazalo vsebine

O tolmačenju in tolmačeslovju	6
<i>Jasmina Markič</i>	
I IZOBRAŽEVANJE TOLMAČEV	
Vloga mednarodnega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti izobraževanja tolmačev v Sloveniji	22
<i>Amalija Maček</i>	
Škarje in platno – kako ukrojit študijski program konferenčnega tolmačenja	36
<i>Matevž Pajek</i>	
Poučevanje konsektivnega tolmačenja – pogled iz prakse	50
<i>Helena Biffio Zorko</i>	
Spremljanje napredka študentov pri simultanjem tolmačenju	60
<i>Jana Zidar Forte</i>	
II KONFERENČNO TOLMAČENJE	
Status konferenčnega tolmača v Sloveniji	80
<i>Lara Vidmar</i>	
Tolmačenje v institucionalnem okolju	96
<i>Romana Mlačak</i>	
III TOLMAČENJE ZA SKUPNOST	
Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti	120
<i>Vojko Gorjanc</i>	
Tolmačenje za skupnost v Sloveniji s kritično analizo diskurza	134
<i>Alenka Morel</i>	
Položaj tolmača in usmerjenost njegovega pogleda v medicinskem okolju	154
<i>Nike K. Pokorn, Lars Felgner, Marko Pokorn, Blanka Kores Plesničar, Uroš Ahčan</i>	
Potrebe po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji	184
<i>Tatjana Balazic Bulc, Vesna Požgaj Hadži</i>	
Med dvema ognjema: tolmačenje na kriznih območjih	200
<i>Rok Chitrakar</i>	
Spremna beseda	218
<i>Vojko Gorjanc</i>	
Stvarno kazalo	224
Imensko kazalo	234

O tolmačenju in tolmačeslovju

Jasmina Markič

Abstract

The introduction discusses some questions regarding the origins of the word “tolmač” (interpreter) and briefly looks at interpreting history, modes and the academic research in interpreting studies. The article gathers and thematically classifies research conducted in Slovenia, from undergraduate and masters’ theses to professional and academic papers, taking into account besides conference interpreting also the studies in community interpreting.

Key words: translation studies, conference interpreting, community interpreting

Ključne besede: tolmačeslovje, konferenčno tolmačenje, tolmačenje za skupnost

1 O TOLMAČENJU

Beseda *tolmačenje* je relativno nov izraz za poklic 'ustnega prevajalca'. V Sloveniji je bolj znana besedna zveza *sodni tolmač*, ki pa se večinoma ne nanaša na ustnega prevajalca, temveč na pisnega sodnega (zapriseženega) prevajalca. Le-ta se kar pogosto znajde tudi v vlogi sodnega tolmača, prevajalca ustnih vsebin, v okviru sodnih in upravnih postopkov, obravnnav, zaslišanj, na porokah, na upravnih enotah in drugod. Slovar slovenskega knjižnega jezika v elektronski izdaji¹ pod geslom *tolmač* na prvem mestu pravilno navaja: *kdor se (poklicno) ukvarja z neposrednim ustnim prevajanjem pogovorov*. Navaja tudi pomen v pravnem jeziku *tolmač uradno imenovan prevajalec za tuji jezik ali za znake gluhonemih v sodnem ali upravnem postopku*. Omenja tudi starejše rabe v pomenu *prevajalec, razlagalec in igravec, interpret* ter ozko knjižno rabo v pomenu *slovar*.

V korpusu FidaPLUS² je 464 zadetkov za besedo *tolmač*, ki se pojavlja v vseh pomenih, tudi v računalniškem. Ženska oblika *tolmačica* je veliko manj v rabi (v FidiPLUS je le 14 zadetkov), pogostejša je oblika *tolmačka* (25 zadetkov v FidiPLUS). Po Snoju beseda *tolmač* (*tolmačka, tolmačiti, raztolmačiti*) ustreza tujki *interpret*; slovanska oblika **tblmačb* pa je prevzeta iz turških jezikov (*dilmaç, tilmaç* 'tolmač') (Snoj 1997: 673). Beseda *interpret*, ki pa se v tem pomenu (špansko *intérprete*, angleško *interpreter*, francosko *interprète*) v slovenščini redko uporablja, je prevzeta prek nemščine (*Interpret*), ta pa prek latinske besede *interpres* 'posrednik, tolmač, razlagalec', kar je verjetno sestavljeno iz lat. *Inter* 'med, vmes, v' in besede sorodne s *pretium* 'cena' (Snoj 1997: 187) ali pa iz lat. *interpartes*, posrednik med dvema stranema s prvotnim pomenom 'trgovski posrednik'.

Tolmačenje običajno pojmuje kot ustno prevajanje: v grobem ločimo tolmačenje glede na namen, naročnike in ciljne uporabnike na konferenčno³ in nekonferenčno, glede na obliko pa na konsekutivno, simultano in šepetano tolmačenje, v novejšem času še na tolmačenje na daljavo ter video- in teletolmačenje. Na prvi pogled je trditev, da je tolmačenje eden najstarejših in hkrati eden najmlajših poklicev, videti kot protislovje. Začetki tolmačenja segajo daleč v zgodovino, v obdobje, ko so se plemena začela bojevati in pogajati, povezovati in izmenjavati dobrine ter komunicirati med seboj. V tem smislu gre za staro dejavnost oz. poklic. Kljub minljivosti tolmaškega dela (kar ustreza latinskemu reku, ki danes ne velja več, *verba volant, scripta manent*) in dejstvu, da so (oz. naj bi bili) tolmači neopazni, se je njihova prisotnost zabeležila v zgodovini.

¹ Verzija 1.0 (dostop 20. 5. 2013).

² <http://www.fidaplus.net> (dostop 27. 5. 2013).

³ Za uradno definicijo pojma konferenčni tolmač Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev AIIC glej spletno stran združenja: <http://aiic.net/> (dostop 20. 5. 2013).

Tolmačenje, kot ga poznamo danes, se je začelo uveljavljati šele proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja (Longley 1968: 1), takrat se je z vzponom politične moči Velike Britanije angleščina postavila ob bok francoščini kot svetovnemu diplomatskemu jeziku. Konferenčno tolmačenje naj bi se rodilo že na kongresu v Berlinu 1878, ko se je Disraeli, britanski ministrski predsednik, odločil, da bo govoril angleško. S tem je francoščina začela izgubljati primat diplomatskega jezika. Mirovna konferenca v Parizu 18. januarja 1919, dva meseca po podpisu premirja med zavezniškimi silami in Nemčijo, s katerim se je končala prva svetovna vojna, pa je pomemben mejnik pri uveljavitvi konsekutivnega konferenčnega tolmačenja. Angleščina in francoščina postaneta uradna jezika v mednarodnih institucijah, nastalih na podlagi versajske pogodbe: Društvo narodov, Stalno mednarodno sodišče v Haagu in Mednarodna organizacija dela (ILO). Prav v tej organizaciji se je v letih 1925–1926 začelo poskusno simultano tolmačenje na podlagi novih tehnoloških dognanj. Konferenca ILO junija 1928 je ključna za nadaljnji razvoj simultane tolmačenja, ki se dokončno utrdi in dokaže na Nürnberški procesih proti vojnim zločincem po drugi svetovni vojni. Videti je, da so ravno vojne in mirovna pogajanja pripomogli k razvoju različnih oblik tolmačenja. Pomembni vlogi konferenčnega⁴ in nekonferenčnega tolmačenja danes nihče ne oporeka. V luči vse tesnejših medsebojnih povezav v svetu je vloga tolmačev postala izredno pomembna ne glede na to, da postaja angleščina neke vrste mednarodni koiné, da se vedno bolj uveljavlja strojno tolmačenje in da tolmačenje dobiva nove oblike (tolmačenje na daljavo, videotolmačenje, teletolmačenje, e-tolmačenje).

Za nekonferenčno tolmačenje se uveljavljajo izrazi tolmačenje za skupnost, povezovalno tolmačenje ali dialoško tolmačenje. V primerjavi s konferenčnim tovrstno tolmačenje ne poteka na visoki politični, diplomatski ali znanstveni ravni z visoko kvalificiranimi, posebej za ta poklic usposobljenimi konferenčnimi tolmači, temveč se odvija v vsakdanjem življenju v drugačnih okoljih. Že samo ime predstavlja določene težave: obstaja cela vrsta izrazov za to dejavnost glede na državo, kjer se uporablja.⁵ Dialoško ali povezovalno tolmačenje (prevod izraza *liaison interpreting*) lahko pojmujeemo kot neki splošen pojem, ki pokriva tolmačenje za potrebe skupnosti (tolmačenje na upravnih enotah, uradih, policiji, bolnišnicah, šolah, zdravniških ordinacijah), sodno tolmačenje in poslovno tolmačenje se dogaja v določenem institucionalnem kontekstu, običajno gre za neke vrste dialoško situacijo, kjer je tolmač tretji, vezni člen.⁶ Prevladuje konsekutivni način tolmačenja,

⁴ Konferenčno tolmačenje je tolmačenje na kongresih, simpozijih in mednarodnih srečanjih, na znanstvenih in akademskih konferencah in seminarjih, na mednarodnih srečanjih vseh vrst, na uradnih obiskih na najvišji ravni, multilateralnih in bilateralnih srečanjih, kjer konferenčni tolmač ustno prenaša v ciljni jezik (jezik, v katerega tolmači) sporočilo, izrečeno v izvornem jeziku (jeziku, ki ga uporablja govornik), ki je na visoki formalni in konceptualni ravni.

⁵ V angleščini se pojavljajo izrazi *community interpreting*, *liaison interpreting*, *public service interpreting*, *cultural interpreting*, *dialogue interpreting*, *ad hoc interpreting*, *escort interpreting*, *contact interpreting*, *three-cornered interpreting*; v francoščini so najpogostejši izrazi *interprétation de liaison*, *interprétation communautaire*, *interprétation sociale*, *interprétation en milieu social*; v španščini so znani termini *interpretación de enlace*, *interpretación comunitaria*, *interpretación en los servicios públicos*, *mediación social*, *mediación interlingüística* (Tryuk 2004: 19).

⁶ Za več podrobnosti glej Markič (2009).

čprav se uveljavlja tudi simultani, predvsem pri sodnem tolmačenju. Povezovalno tolmačenje ali tolmačenje za skupnost je torej širok pojem; nanaša se na zelo dinamično dejavnost, ki se hitro spreminja glede na potrebe v družbi.

Konferenčno tolmačenje ima v Sloveniji že štiridesetletno tradicijo. Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS), edino tovrstno stanovsko združenje v naši državi, je nastalo 18. decembra 1972 kot Društvo simultanih in konsekutivnih tolmačev Slovenije. Vloga društva in kasneje združenja je že od vsega začetka bistvenega pomena za uveljavitev poklica, promocijo poklicnih standardov, utrditve statusa tolmača in predvsem za promocijo slovenščine kot konferenčnega jezika. Po osamosvojitvi Slovenije in njenem vstopu v Evropsko unijo, ko je slovenski jezik postal tudi uradni in delovni jezik v EU, se je delovanje združenja prilagodilo novim družbenim in ekonomskim danostim.⁷

Tolmačenje za skupnost je v našem okolju manj znano in manj uveljavljeno, čeprav je tovrstnega tolmačenja zelo veliko, izjema sta le sodno in znakovno tolmačenje, ki izstopata zaradi svoje specifikke in bolj ali manj urejenega statusa. Izobraževanje konferenčnih tolmačev poteka na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki je s pedagoškim delom začel v študijskem letu 1997/98, po triletnih pripravah v okviru mednarodnega projekta Tempus. Tolmačenje se je nekaj časa poučevalo v okviru dodiplomskega študija, kasneje kot podiplomska specializacija, zdaj pa kot magistrski študij na drugi stopnji za jezikovne kombinacije slovenščina, angleščina, nemščina, francoščina in italijanščina, občasno tudi španščina (Vintar 2009: 264). Pred ustanovitvijo tega oddelka na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je enajst let deloval izbirni lektorat tolmačenja za jezikovni par slovenščina in angleščina, ki ga je vodila uveljavljena konferenčna tolmačka, ena od ustanoviteljic ZKTS in njegova dolgoletna predsednica Marjola Zdravič, bilo pa je tudi nekaj seminarjev za konsekutivno tolmačenje, namenjenih študentom francoščine, ki jih je vodila mag. Nevenka Bura. Oddelek za prevodoslovje na Filozofski fakulteti v Mariboru je začel delovati v študijskem letu 2008/2009, drugostopenjski študijski program Prevajanje in tolmačenje za nemščino, angleščino in madžarščino so začeli izvajati v študijskem letu 2011/2012 (Nuč 2013: 54–61). Zanimiv je tudi podatek, ki ga navaja Popović (2013: 34), da je bilo julija 1972 in januarja 1973 v Ljubljani organizirano prvo usposabljanje za bodoče konferenčne tolmače. Na žalost za zdaj ni formalno urejenega izobraževanja tolmačev za skupnost, čeprav se zadnje čase precej redno odvijajo izpopolnjevanja za sodne tolmače v okviru strokovnih združenj in Ministrstva za pravosodje ter razni seminarji, usmerjeni na določeno vrsto tolmačenja.

⁷ V zadnjih letih se zlasti posveča uresničevanju in zaščiti strokovnih in stanovskih interesov članov, ozaveščanju naročnikov tolmaških storitev o vse večji zahtevnosti stroke in neobhodnosti, da te storitve opravljajo izključno za to usposobljeni strokovnjaki, zagotavljanju ustreznih delovnih pogojev za kakovostno delo tolmačev, uveljavljanju predpisanih tehničnih standardov opreme in naprav za konferenčno tolmačenje, prizadevanjem za izboljšanje kriterijev institucionalnega izobraževanja tolmačev in spremljanju razvoja stroke po svetu nasploh. Glej: ZKTS Uvod, <http://www.zkts.si/page.php?6> (dostop 20. 5. 2013).

2 O TOLMAČESLOVJU

Tolmačeslovje ali veda o tolmačenju je nov termin, nastal je po analogiji s terminom prevodoslovje in ga ne najdemo ne v SSKJ ne v korpusu FidaPLUS, gre za znanstveno vedo o tolmačenju, ki je tudi v svetovnem merilu dokaj mlada. Daniel Gile (Pöchhacker 1995: 54), eden najplodnejših raziskovalcev tolmačenja, jo imenuje IRT, *interpreting research and theory* (raziskovanje in teorija tolmačenja). Vprašanje, ki se zastavlja, je, ali je tolmačeslovje samostojna veda ali je del prevodoslovja. Po nekaterih kriterijih naj bi tolmačeslovje sodilo v okvir prevodoslovja, ki kot okvirni pojem zajema tako vedo o pisnem prevajanju kot o tolmačenju. V tem prispevku je tolmačeslovje obravnavano kot samostojna veda o tolmačenju.

Tolmačeslovje se je uveljavilo kot predmet raziskovanja šele v drugi polovici dvajsetega stoletja in od takrat naprej se je bliskovito razvijalo predvsem v povezavi z drugimi vedami, kot so psihologija, nevrologija, informatika, komunikologija in seveda jezikoslovje (pragmatika, korpusna lingvistika, besediloslovje ...). Jezikoslovje je v preteklosti do tolmačenja bilo precej zadržano, dolgo je namreč prevladovalo mnenje, da je tolmačenje tipična uporabna dejavnost in ne sodi v stroge znanstvene sfere. Izkazalo se je ravno obratno: jezikoslovje prihaja do novih izsledkov prav s preučevanjem prevajalskih in tolmaških procesov.

Prve objave iz štiridesetih in petdesetih let 20. stoletja še niso imele eksperimentalne ali teoretične znanstvene zasnove, pisali so jih aktivni tolmači, šlo je predvsem za priročnike, glosarje in podobno (Markič 2005). V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so prevladovale empirične, eksperimentalne raziskave tolmačenja, ki so jih pretežno izvajali psihologi in psiholingvisti. Privabila jih je skrivnost mentalnih procesov te nenavadne človeške dejavnosti sočasnega poslušanja, dojemanja in podajanja v drugem jeziku. Vodilno vlogo pri raziskovanju konferenčnega tolmačenja na zahodu⁸ je ob koncu šestdesetih in v sedemdesetih letih prevzela pariška šola ESIT z Danico Seleskovitch na čelu. Ukvarjala se je s teoretičnimi vidiki tolmačenja in razvila interpretativno teorijo, ki je dolga leta prevladovala na tem področju.

Nov zagon je tolmačeslovje dobilo leta 1978 na mednarodnem simpoziju o jeziku, tolmačenju in komunikaciji (*NATO Symposium on Language, Interpretation and Communication*) v Benetkah, ki označuje začetek interdisciplinarnosti v raziskovalni dejavnosti na področju tolmačenja (Moser-Mercer 1994: 17). Mnoge raziskave iz tega obdobja temeljijo na dognanjih drugih ved, kot so psihologija

⁸ Raziskave s področja tolmačenja so v tem obdobju potekale tudi v vzhodni Evropi, kjer so nastala pomembna znanstveno-raziskovalna središča z zanimivimi študijami (npr. Černov in njegova moskovska šola, delo tolmačev – raziskovalcev na Češko-slovaškem in drugi), ki pa zahodu takrat niso bile znane.

(Moser-Mercer 1978), nevrofiziologija, nevropsihologija in nevrolingvistika (Fabbro in Gran 1997), jezikoslovje (pragmatika, diskurzna analiza in funkcijska slovnica). Daniel Gile (1995: 17), kritik abstraktne metode ESIT, se zavzema za empirične raziskave s sistematičnim opazovanjem in eksperimentiranjem, Robin Setton (1999: 63–68) pa razvije kompleksen abstrakten model za analizo simultane tolmačenja, temelječ na znanstvenih teorijah o povezavi med percepcijo, kognicijo in govornimi dejanji.

Na začetku novega tisočletja so tako podane smernice in zasnove raziskav, ki so se v zadnjem desetletju zelo razširile, se povezale z drugimi znanostmi in pripomogle k raznolikim študijam, ki obravnavajo zelo različne tematike, kot so analiza diskurza in tolmačenje, tolmačenje in informatika, kakovost tolmačenja, nevrolingvistična vprašanja, tolmačenje kot komunikacija, jezikovne posebnosti tolmačenja, razumevanje pri tolmačenju, napake in izpustitve pri tolmačenju, terminološka vprašanja, vplivi stresa, zdravja, starosti, delovnih razmer, novih tehnologij na tolmačenje, didaktika tolmačenja, kulturni vidiki in tolmačenje, tolmačenje v luči kognitivnega jezikoslovja in pragmatike ...

Težava pri raziskovanju tolmačenja je predvsem zelo veliko število spremenljivk, situacij in povezav, ki jih je potrebno raziskati, da se lahko dokopljemo do konkretnih rezultatov, ki naj bi pripomogli k boljšemu poznavanju procesa tolmačenja, tolmaškega okolja, boljših metod dela in poučevanja. Tudi populacija, na kateri naj bi izvajali poskuse in so ji izsledki tudi namenjeni, je maloštevilna. Na to opozarja Daniel Gile,⁹ ko trdi, da se moramo omejiti na manjše število empiričnih poskusov:

Le kako bi izpeljali na stotine preizkusov na populaciji od manj kot 5000 oseb, razpršenih po mnogih državah, z različnimi jezikovnimi kombinacijami, z različnimi izobrazbami in kvalifikacijami, različnih starosti, od katerih bi mnogi zavrnilo sodelovanje v raziskavah, kjer bi se presojalo o njihovem podajanju, o njihovem *outputu*? Jasno je, da gre za neizvedljivo nalogo. V tem okviru ni smiselno, da bi si postavili za raziskovalni cilj poglobljeno, vseobsegajoče raziskovanje tolmačenja. Veliko razumneje je, da stremimo k skromnejšim nalogam, usmerjenim k pridobivanju znanja o specifičnih pojavih.

Strokovne in znanstvene objave o tolmačenju v Sloveniji so se začele konec prejšnjega in nadaljevale ter stopnjevale v 21. stoletju, ko se je zanimanje za tolmačenje v Sloveniji razširilo na strokovna in znanstvena področja. Sprožilec raziskav in objav je prav gotovo vzpostavitev študija tolmačenja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Strokovni članki o tolmačenju¹⁰ se ukvarjajo s temami, kot

⁹ <http://aiic.net/page/341/interpreting-research/lang/1> (dostop 20. 5.2013). Prevod in priredba sta naša.

¹⁰ Seznam objav člankov, del monografij in študij je na koncu članka.

so predstavitev študija tolmačenja (Bedenk 2000), značilnosti konsekutivnega in simultanelega tolmačenja (Bura 1989; Leban 1999; Markič 1998; 1999b), priprave tolmačev na delo (Popović 1999).

Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, tako na Oddelku za prevajalstvo kot tudi na drugih jezikovnih oddelkih, je bilo objavljenih nekaj znanstvenih člankov in študij v povezavi s tolmačenjem in dokončanih veliko diplomskih, specialističnih in magistrskih del. Potekajo pa tudi nekateri raziskovalni projekti in pripravljajo se doktorske disertacije.¹¹ Znanstveni članki, prispevki na mednarodnih konferencah in deli monografij pokrivajo različna področja v povezavi s tolmačenjem in odpirajo zanimive teme za bodoča raziskovanja in/ali sodelovanja. Nekatere obravnavane tematike so tolmačenje za skupnost (Morel, Gorjanc in Kocijančič Pokorn 2012; Gorjanc in Morel 2012), govorništvo in prozodija (Markič 1999a; 2007), konferenčna terminologija (Markič in Ljeskovac 2011), kakovost tolmačenja (Markič 2003; Nuč 2012), didaktika tolmačenja (Leban 2000), prevajanje in tolmačenje strokovnih besedil (Schlamberger Brezar et al. 2005), kontrastivne študije (Markič 2006).

Prvo magistrsko delo (znanstveni magisterij po predbolonjskem programu) s področja tolmačenja obravnava vprašanja didaktike tolmačenja. Osnovni namen magistrskega dela Andreje Skarlovnik, Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev (2004), je preučiti osnovne vidike univerzitetnega usposabljanja, odgovoriti na vprašanje, katere so osnovne kompetence, ki jih mora usvojiti tolmač ob zaključku študija. Avtorica je podrobno preučila študijske načrte štiridesetih evropskih tolmaških šol (fakultet, oddelkov) in jih razvrstila v pet splošnih modelov glede na poučevanje kompetenc. Svoje delo je naslonila tudi na empirične podatke, ki jih je pridobila z anketo o študijskih programih, poslano na te šole.

Diplomska dela s področja tolmačenja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (predbolonjski dodiplomski program) obravnavajo teme, kot so tolmaški modeli, vloga sporočila pri simultanem tolmačenju, strategije posnemanja in povzemanja pri simultanem tolmačenju, vprašanje sovrážnega govora pri tolmačenju, sodobne raziskovalne smeri pri tolmačenju, delovno okolje konferenčnega tolmača, vzpostavljanje kohezije in koherence, zgodovina in razvoj znanstvenega raziskovanja tolmačenja, profil tolmačev za potrebe skupnosti v azilnem postopku, vloga tolmačev med predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije, prevajanje povezovalcev v simultanem tolmačenju v slovenščino itd. Nekatera diplomska dela so prave krajše raziskovalne študije z dobro

¹¹ Pripravlja se npr. doktorska disertacija s področja tolmačenja o tehnološko podprtem tolmačenju, novi obliki tolmačenja, ki uporablja sodobno tehnologijo v klasičnem procesu konsekutivnega tolmačenja. Osrednji cilj raziskave je ugotoviti prednosti in pomanjkljivosti nove metode v primerjavi s tradicionalno.

prikazanim teoretičnem delom in kratko empirično raziskavo. Tako na primer Mateja Novak (2002) išče vlogo sporočila pri simultanem tolmačenju na podlagi francoske interpretativne teorije. V empiričnem delu analizira besedila, ki so jih iz angleščine in slovenščine simultano tolmačili absolventi tolmačenja, in na podlagi izsledkov analize ugotavlja, ali je bil cilj tolmačenja, zagotovitev komunikacije in prenos smisla, uresničen ali ne, zavedajoč se posebne situacije pouka, ki ni enaka realni situaciji v konferenčni dvorani. Danijela Stamatović (2003) obravnava strategije posnemanja in povzemanja pri simultanem tolmačenju tako s teoretičnega kot tudi praktičnega vidika (naredila je manjši empirični preizkus in analizirala pretolmačena besedila šestih tolmačev začetnikov). Adrijana Štefančič (2003) se je lotila kontrastivne študije med slovenščino in italijanščino, posvetila se je raziskavi vloge povezovalcev pri koheziji in koherenci besedila in teoretični del podkrepila s praktičnim poskusom, pri katerem je sodelovalo pet tolmačev.

Diplomska dela, nastala na mariborski univerzi, obravnavajo zelo aktualne teme, kot so vloge stresa, čustvene inteligence, spomina pri tolmačenju, strategije tolmačenja in druge.

Specialistična dela s področja tolmačenja (iz obdobja, ko se je tolmačenje poučevalo v okviru specialističnega študijskega programa na FF UL) se večinoma ukvarjajo s pripravami tolmača na delo in izdelavo glosarjev z različnih področij. Tako je nastal bogat nabor dvojezičnih glosarjev za najrazličnejša področja, kot so kriminologija, ekonomija, makroekonomija, človekove pravice, farmacija, okoljevarstvo. Glosarji imajo konkretno praktično vrednost, saj so koristni tako za študente tolmačenja, prevajalstva in tujih jezikov kot tudi za poklicne tolmače, prevajalce in raziskovalce.

Magistrska dela novega bolonjskega tolmaškega programa osvetlujejo tolmaška vprašanja z različnih zornih kotov, obravnavajo zelo raznolike teme, povezane s sodnim tolmačenjem (Čater 2009; Urlep 2010), s pripravami na konsektivno in simultano tolmačenje (Frelj 2012; Djordjević 2011; Zore 2012), z vprašanji statusa konferenčnega tolmača v Sloveniji (Vidmar 2012), s študijskimi programi konferenčnega tolmačenja v Evropi (Pajek 2011), z vidiki tolmačenja med predsedovanjem Slovenije Svetu EU (Kočvar Donkov 2010), s tolmačenjem na kriznih območjih (Chitrakar 2011), s tolmačenjem kulturnospecifičnih elementov (Ravnik 2012), z vprašanjem etike tolmača (Gašparič 2013) in drugimi temami. Izpostaviti velja magistrsko delo Alenke Morel (2009) Komunikacija s pacientom v večjezični družbi, katerega cilj je predstaviti trenutno stanje tolmačenja v zdravstvu v Sloveniji in možnosti njegovega razvoja. Avtorica sodeluje pri projektu na Oddelku za prevajalstvo, Tolmačenje za potrebe zdravstva v Sloveniji (2010–2013), ki ga vodi dr. Vojko Gorjanc.

Seznami magistrskih, diplomskih in specialističnih del

Namen tega razdelka je v seznamu na enem mestu zbrati magistrska, diplomska in specialistična dela predbolonjskega programa ter magistrskih del druge stopnje bolonjskega programa, ki so nastali na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (FF UL); vključena pa so tudi nekatera diplomska dela s Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (FF UM). Seznam je urejen po abecednem vrstnem redu, temelji na pridobljenih informacijah iz sistema Cobiss (do 26. 5. 2013), vnesena pa so le tista dela, kjer je v naslovu navedeno, da gre za tolmaško temo.

Magistrsko delo na FF UL (znanstveni magisterij)

Skarlovnik, Andreja, 2004: *Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.

Diplomska dela na FF UL

Bradač, Helena, 2010: *Problem sovražnega govora pri tolmačenju*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Dobaj Kovačević, Jaka, 2007: *Zgodovina in razvoj tolmačenja*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Lozar, Barbara, 2010: *Profil tolmačev za skupnost v azilnem postopku*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Miljančič, Marijana, 2008: *Analiza argumentacije pri simultanjem tolmačenju iz francoščine v slovenščino*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Novak, Mateja, 2002: *Francoski tolmaški modeli – vloga sporočila pri simultanjem tolmačenju*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Rogič, Luka, 2006: *Prevajanje povezovalcev v simultanjem tolmačenju iz francoščine v slovenščino*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Stamatović, Danijela, 2003: *Strategija "posnemanja" in strategija "povzemanja" pri simultanjem tolmačenju*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Štefančič, Adrijana, 2003: *Vzpostavljanje kohezije in koherence: vloga povezovalcev pri konsekvativnem tolmačenju iz italijanščine v slovenščino*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Zelić, Kristina, 2009: *Vloga prevajalcev in tolmačev med predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Zmagaj, Boštjan, 2004: *Delovno okolje konferenčnega tolmača*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Žunkovič, Mojca, 2004: *Sodobne raziskovalne smeri na področju tolmačenja*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

Specialistična dela na FF UL

- Biffio Zorko, Helena, 2007: *Tolmaška priprava protokolarnih govorov s poudarkom na uradnih nazivih*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Borčnik, Božo, 2007: *Priprava na tolmačenje: francosko-slovenski glosar terminov in besednih zvez s področja ekonomije*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Cajncar, Martina, 2004: *Jezikovne razlike med prevedenim in pretolmačenim besedilom: Primerjava teorij prevajanja in teorij tolmačenja*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Henke, Maja-Anastazija, 2007: *Vloga jezikovnih virov pri pripravi na tolmaško delo (korpusi, podatkovne zbirke, elektronski slovarji)*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Hribar, Tadeja, 2004: *Vloga jezikovne priprave pri tolmačenju: angleško-slovenski glosar s področja okoljevarstvene politike EU*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Jakhel, Živa, 2006: *Priprava na tolmačenje: nemško-slovenski glosar s področja človekovih pravic*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Lipitz, Marjana, 2007: *Vloga jezikovne priprave pri tolmačenju: angleško-slovenski in slovensko-angleški glosar s področja kriminologije*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Omahen, Tina, 2007: *Jezikovna priprava na tolmačenje besedil z nazivi ustanov in političnih funkcij*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Planinšec, Urša, 2006: *Priprava na tolmačenje: francosko-slovenski glosar izrazov s področja farmacije*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Poznič Pestotnik, Lučka, 2007: *Zgodovina tolmačenja s poudarkom na špansko govorečem svetu*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Radjenović, Anja, 2004: *Pomen in vloga jezikovne priprave pri tolmačenju: angleško-slovenski glosar s področja makroekonomije*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Rojko, Neža, 2006: *Uporaba ritmičnemu dihanju prilagojene fonacije za potrebe tolmača*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Sovilj, Petja, 2006: *Postopek pridobivanja kolokacijskega potenciala besed v korpusu FIDA kot priprava na tolmaško delo*. Specialistično delo. Ljubljana.
- Urbas, Špela, 2004: *Tipologija možnih besedil pri tolmačenju (ang.-sl.-ang.), njihove bistvene značilnosti in priprava nanje*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Veber, Katja, 2008: *Konsekutivno in simultano tolmačenje med govorjenim in zapisanim diskurzom*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.
- Žuran, Nataša, 2004: *Vloga in pomen jezikovne priprave pri tolmačenju: angleško-slovenski glosar s področja zakonodajnih teles Evropske unije*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani.

Magistrska dela (druga stopnja bolonjskega programa) FF UL

- Chitrakar, Rok, 2011: *Tolmačenje na kriznih območjih*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Čater, Katja, 2009: *Sodni tolmač v kazenskem postopku*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Freljih, Vida, 2012: *Primerjava metod merjenja dekalaža pri simultanem tolmačenju*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Djordjević, Nino, 2011: *Tehnike zapisovanja pri konsekvativnem tolmačenju: različnost pristopov*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Gašparič, Špela, 2013: *(Ne)pristranskost tolmača pri simultanem tolmačenju*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Kočevar Donkov, Tina, 2010: *Tolmačenje med predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Morel, Alenka, 2009: *Komunikacija s pacientom v večjezični družbi: tolmačenje v zdravstvu v Sloveniji*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Pajek, Matevž, 2011: *Študijski programi konferenčnega tolmačenja v evropskem prostoru*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Ravnik, Mateja, 2012: *Tolmačenje kulturno specifičnih elementov: primerjava tehnik študentov tolmačenja*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Vidmar, Lara, 2012: *Status konferenčnega tolmača v Sloveniji*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Zidar, Jana, 2009: *Uporaba tehnik pri simultanem tolmačenju iz francoščine v slovenščino*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Zore, Alenka, 2012: *Priprava na konferenco pri simultanem tolmačenju*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.
- Urlep, Živa, 2010: *Sodno tolmačenje v slovenskem in angleškem pravnem sistemu*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani.

Diplomska dela na FF UM

- Cerkvenik, Marko, 2007: *Using Gile's effort model to investigate number interpreting efficacy = Uporaba Gileovega modela za preučevanje učinkovitosti tolmačenja števil*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru.
- Davis, Maja, 2011: *Tolmaške strategije – posebnosti simultanege tolmačenja = Interpreting strategies – characteristics of simultaneous interpretation*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru.
- Hartman, Miha, 2011: *Stres in čustvena inteligenca pri simultanem tolmačenju = Stress and emotional intelligence as related factors of simultaneous interpreting*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru.

- Lah, Tina, 2008: *Pomen spomina pri tolmačenju*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru.
 Remenik, Julija, 2012: *Stres pri tolmačenju na Nürnberških procesih = Stress beim Dolmetschen auf den Nürnberger Prozessen*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru.

Literatura

- Bedenk, Kasilda, 2000: Oddelek za prevajanje in tolmačenje na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. *Mostovi* 34. 96–97.
- Bura, Nevenka, 1989: Konsekutivno tolmačenje danes. *Mostovi* 24. 46–52.
- Burjan, Lea, 2012: Empirische Analyse einer verdolmetschten Gerichtsverhandlung aus dem Slowenischen ins Deutsche/Empirična analiza sodnega tolmačenja iz slovenščine v nemščino. *Linguistica* 52. 129–150.
- Burjan, Lea, 2013: Status tolmača v prizmi zgodovine tolmačenja. Veber, Jana (ur.): *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 12–27.
- Fabbro, Franco in Laura Gran, 1997: Neurolinguistic research in simultaneous interpretation. Gambier, Yves, Daniel Gile in Christopher Taylor (ur.): *Conference interpreting: Current trends in research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 9–27.
- Gile, Daniel, 1995: *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*. Lille: Presses Universitaires de Lille.
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel, 2012: Zagotavljanje jezikovnih pravic v sodobni družbi. Stankovska, Petra, Maria Wtorkowska in Jozef Pallay (ur.). *Individualna in kolektivna dvojezičnost* (Slavica Slovenica 1). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 51–61.
- Leban, Ksenija, 1999: Konsekutivno tolmačenje in lik konsekutivnega tolmača. *Uporabno jezikoslovje* 7-8. 184–191.
- Leban, Ksenija, 2000: Usposabljanje konferenčnih tolmačev. *Mostovi* 34. 98–102.
- Longley, Patricia, 1968: *Conference interpreting*. London: Pitman.
- Markič, Jasmina, 1998: Konferenčno tolmačenje. *Jezik za danes in jutri*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje. 322–327.
- Markič, Jasmina, 1999a: The importance of prosodic features in simultaneous interpreting: the case of Spanish-Slovene simultaneous interpretation. *ICPhS 99: Proceedings of the 14th International congress of Phonetic Sciences, San Francisco, 1–7 August 1999*. Berkeley: University of California. 25–27.
- Markič, Jasmina, 1999b: Simultano tolmačenje. *Uporabno jezikoslovje* 7-8. 170–178.
- Markič, Jasmina, 2003: La calidad práctica y la enseñanza de la interpretación de conferencias en Eslovenia. Collados Aís, Ángela, M.ª Manuela Fernández Sánchez, E. Macarena Pradas Macías, Concepción Sánchez-Adam in Elisabeth Stévaux (ur.): *La evaluación de la calidad en interpretación: docencia y profesión* (Interlingua, 38). Albolote: Comares. 87–93.

- Markič, Jasmina, 2005: Raziskovalna dejavnost na področju simultanege tolmačenja: Poskus predstavitve kognitivno pragmatičnega pristopa. Kocijančič Pokorn, Nike, Erich Prunč in Alessandra Riccardi (ur.): *Beyond equivalence* (Graz translation studies 9). Graz: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. 187–194.
- Markič, Jasmina, 2006: Las estructuras léxicas y la interpretación de conferencias: una aproximación contrastiva a la interpretación entre el español y el esloveno. De Miguel, Elena, Azucena Palacios in Ana Serradilla (ur.): *Estructuras léxicas y estructura del léxico* (Studien zur romanischen Sprachwissenschaft und interkulturellen Kommunikation 31). Frankfurt am Main: Peter Lang. 61–72.
- Markič, Jasmina, 2007: Konferencijsko prevodenje i govorništvo. Ivas, Ivan in Ivo Škarić (ur.): *Razgovori o retorici*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za fonetiku. 191–196.
- Markič, Jasmina, 2009: Vloga tolmačenja v sodobnem svetu. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 239–244. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Markic.pdf> (dostop 12. 7. 2013).
- Markič, Jasmina in Nevenka Ljeskovac, 2011: *Konferenčna terminologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Morel, Alenka, Vojko Gorjanc in Nike Kocijančič Pokorn, 2012: Healthcare interpreting in Slovenia. *The Interpreters' Newsletter* 17. 103–116.
- Moser-Mercer, Barbara, 1978: Simultaneous interpretation: A hypothetical model and its practical application. Gerver, David in Wallace H. Sinaiko (ur.): *Language interpretation and communication. Proceedings of the NATO Symposium on interpretation and communication, Venice 1977*. New York: Plenum Press. 353–368.
- Moser-Mercer, Barbara, 1994: Paradigms gained of the art of productive disagreement. Lambert Sylvie in Barbara Moser-Mercer: *Bridging the Gap. Empirical research in simultaneous interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 17–23.
- Nuč, Aleksandra, 2012: Simultandolmetschen: Qualitätsbeurteilung einer Dolmetschleistung. Vičič, Polona, Sara Orthaber, Vesna Mia Ipavec in Manca Zrinski (ur.): *Proceedings of the 5th International language conference on the importance of learning professional foreign languages for communication between cultures, 20 and 21 September 2012, Celje, Slovenia*. Celje: Fakulteta za logistiko. 201–209.
- Nuč, Aleksandra, 2013: Študij prevajanja in tolmačenja v Mariboru. Veber, Jana (ur.), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 54–61.
- Pöchhacker, Franz, 1995: Those who do...: A profile of research(ers) in interpreting. *Target* 7. 47–64.

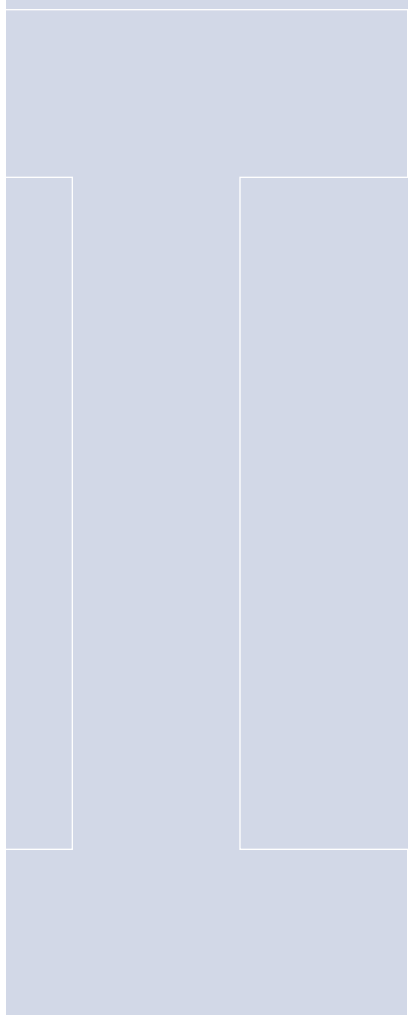
- Pöchhacker, Franz in Miriam Sclesinger, 2002: *The interpreting studies reader*. London: Routledge.
- Popović, Milojka, 1999: Kako se tolmač pripravlja na svoje delo. *Uporabno jezikoslovje* 7-8. 178–184.
- Popović, Milojka, 2013: Slovenščina kot konferenčni jezik. Veber, Jana (ur.): *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 28–36.
- Schlamberger Brezar, Mojca, Nataša Logar, Nadja Dobnik, Jasmina Markič in Karin Marc Bratina, 2005: Prevajanje in tolmačenje strokovnih besedil v Sloveniji in Evropski uniji. Mikolič, Vesna in Karin Marc Bratina (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije* (Annales Majora). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 269–283, 302–303.
- Setton, Robin, 1999: *Simultaneous interpretation. A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Snoj, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Tryuk, Malgorzata, 2004: *L'interprétation communautaire. Des normes et des rôles dans l'interprétation*. Varšava: Wydawnictwo Tępis.
- Vintar, Špela, 2009: Oddelek za prevajalstvo. Bucik, Valentin et al. (ur.): *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 262–267.

Spletni viri

- AIIC. <http://aiic.net> (dostop 20. 5. 2013).
- COBISS. <http://www.cobiss.si/> (dostop 12. 7. 2013).
- FidaPLUS. <http://www.fidaplus.net> (dostop 20. 5. 2013).
- SSKJ. <http://slovarji.ckl.uni-lj.si/sskj/okvir.asp> (dostop 20. 5. 2013).
- ZKTS. <http://www.zkts.si> (dostop 20. 5. 2013).

I

Izobraževanje tolmačev

Prvo poglavje predstavlja raziskave s področja didaktike tolmačenja. Izhajamo iz spremljanja kakovosti izobraževanja tolmačev na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in uvajanja novosti v študijski program, predvsem na podlagi podatkov o vpetosti v okolje. Predstavljamo dobre prakse, ki so v veliki meri posledica izrazite vpetosti programa v mednarodno okolje (Maček). V nadaljevanju se še vedno ukvarjamo z vprašanjem študijskih programov tolmačenja, in sicer z vidika tolmaških kompetenc in iz njih izhajajočih vsebin študijskih programov v okviru konzorcija EMCI (Pajek). Naslednja dva prispevka se osredotočata na poučevanje konsekutivnega in simultanega tolmačenja. Pri poučevanju konsekutivnega tolmačenja se avtorica ukvarja z zapiski v okviru tolmačevega kronotopa in vprašanji povezav kot ključnih elementov govora (Biffio Zorko). Poglavje sklene razprava o analizi napredka glede uporabe različnih strategij pri simultanem tolmačenju, ki jih študentje usvajajo med študijem konferenčnega tolmačenja (Zidar Forte).

I Interpreter training

The first chapter presents studies from the field of interpreting didactics. We begin with the quality monitoring of interpreter training at the Department of translation studies at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, and with the introduction of changes into the study programme, predominantly those based on the data from cooperation within the field. We present best practices that are to a great extent a consequence of the programme's prominent engagement in the international environment (Maček). Next, we continue with the question of interpreting study programmes from the perspective of interpreting competences and whence originating courses in the study programme within the EMCI Consortium framework (Pajek). The following two articles focus on teaching consecutive and simultaneous interpreting. At teaching consecutive interpreting, the author deals with note-taking in view of the interpreter's chronotope, and with the issues of links as the key elements to a speech (Biffio Zorko). The chapter concludes with a discussion on the progress analysis regarding the use of different strategies in simultaneous interpreting, acquired by students during their course of conference interpreting (Zidar Forte).

Vloga mednarodnega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti izobraževanja tolmačev v Sloveniji

Amalija Maček

Abstract

The article presents the development of the study programme Interpreting at the Department of Translation Studies of the Faculty of Arts, University of Ljubljana. In the last years, close cooperation with the European institutions and professional associations has led to numerous changes in the programme, its adoption according to the Bologna process of study system, and also its reaccreditation. The system of reaccreditation systematically introduces to Slovenia a new culture of study programme quality, which represents a great challenge for the whole university field. The advantage of the study programme Interpreting at the University of Ljubljana is its prominent integration into the international and local environment, especially through an excellent cooperation with the employers of graduates on the one hand, and the alumni on the other. The article thus wishes to illustrate the changes and facilitate a discussion on them in order to share the examples of best practice with others.

Key words: interpreters training, quality culture in higher education, international cooperation, reaccreditation, videoconferences

Ključne besede: izobraževanje tolmačev, kultura kakovosti v visokem šolstvu, mednarodno sodelovanje, reakreditacija, videokonference

1 UVOD

Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani¹ je nastal kot odgovor na vse večje potrebe po profesionalnih prevajalcih in tolmačih v Sloveniji ter vzporedno z razvojem translatoLOGIJE kot znanstvene discipline v svetu.² Pri razvoju študijskega programa so s svojimi izkušnjami v sklopu pripravljalnega programa Tempus (1993–1997) sodelovale tedaj najbolj priznane univerze s tega področja, med drugim Heidelberg, GERMERSHEIM, Edinburg, Bologna, Granada, Dunaj in Gradec. V sklopu omenjenega projekta so bila pridobljena evropska sredstva za tehnično opremo, med drugim tudi prvi tolmaški laboratorij. DODIPLOMSKI študij se je pričel leta 1997/98, leta 2001/02 pa je bil uveden enoletni podiplomski specialistični študij tolmačenja, ki je bistveno pripomogel k boljši pripravljenosti Slovenije na pristop k EU. Specializacija se je izvajala do leta 2007/08, ko je Oddelek za prevajalstvo kot eden prvih uvedel novi bolonjski študijski program in se je študij tolmačenja preoblikoval v magistrski študij.

Že leta 2005 je Oddelek za prevajalstvo po natančnem preverjanju študijskega programa, njegovega izvajanja ter usposobljenosti predavateljev postal član evropskega združenja univerz, ki poučujejo konferenčno tolmačenje (EMCI – European Masters in Conference Interpreting). Leta 2012 smo študij med postopkom reakreditacije še nekoliko prilagodili aktualnim potrebam ter se ponovno uvrstili med člane preoblikovanega združenja EMCI. Prispevek želi predstaviti prednosti, ki jih prinaša tovrstna mednarodna vpetost.

Po predsedovanju Slovenije Svetu EU leta 2008, pred katerim so preverili tako rekoč vse slovenske tolmače, ki jih je zanimalo delo za institucije, je nastala večletna vrzel, saj nekaj let bruseljskih preizkusov ni opravil nihče s slovenščino, potrebe v Bruslju pa so bile vse večje. Po nekaterih spremembah je te zahtevne preizkuse v zadnjih treh letih pozitivno opravilo 10 naših študentov, z vseh drugih visokošolskih ustanov, ki v Sloveniji ali tujini poučujejo tolmačenje v kombinaciji s slovenščino, pa je ta preizkus v zadnjih šestih letih opravila le ena oseba. Večina naših študentov se je preselila v Bruselj in so tam izredno zadovoljni in uspešni, pohvale na njihov račun slišimo tudi iz drugih kabin.

V nadaljevanju sledi prikaz sprememb, ki so bile v zadnjih letih uvedene pri posameznih sklopih programa in ki so omogočile omenjene dobre rezultate.

¹ Glede študijskega programa na Univerzi v Mariboru prim. Nuč (2013: 54).

² Več o nastanku in razvoju celotnega oddelka je mogoče prebrati v prispevku Špele Vintar (2009: 262) oz. na http://www.ff.uni-lj.si/Portals/0/Dokumenti/FF-zgodovina/zbornik_web.pdf (dostop 25. 7. 2013).

2 MAGISTRSKI DRUGOSTOPENJSKI ŠTUDIJ TOLMAČENJE

Dvoletni magistrski drugostopenjski študij Tolmačenje se izvaja od leta 2007/08, pri čemer je bil vrsto let študij v prvem letniku identičen s študijem prevajalstva, dejanskemu tolmačenju pa so se študenti posvetili v drugem letniku, v katerega so absolventi predbolonjskih programov lahko neposredno prehajali. Ko pa so se v dvoletni drugostopenjski študij začeli vpisovati absolventi triletnega bolonjskega prvostopenjskega študija Medjezikovnega posredovanja, se je pokazala potreba, da se tolmaške spretnosti prične pridobivati že v prvem letniku (o tem več v nadaljevanju).

Študij poteka v tesnem sodelovanju z glavnimi zaposlovalci naših diplomantov, s slovensko kabino pri Evropski komisiji in Evropskem parlamentu,³ ki skrbno spremljata napredek študentov, nudita štipendije, povabita študente na obisk institucij ter sodelujeta pri samem pedagoškem procesu: Evropska komisija (EK) z zbirko govorov, z izobraževanjem predavateljev, z gostujočimi profesorji in videokonferencami, s shemo *long-term*⁴ za dva učitelja ter s shemo *new-comer*⁵ za mlade tolmače, Evropski parlament (EP) pa z rednim virtualnim poukom.

Seveda Bruselj ni edina poklicna možnost, vendar pa se je treba zavedati, da študij finančno in vsebinsko poteka v tesnem sodelovanju z institucijami EU, tako da je logično, da moramo študente usposobiti za praktično delo v Bruslju in da institucije EU upravičeno pričakujejo, da bodo za svoj vložek dobile tudi kakšnega visoko kvalificiranega novega sodelavca.

Študij tolmačenja je zato usmerjen izključno v kakovost, kar lahko dosežemo s skrbnim izbirnim postopkom in ob manjšem številu študentov, kar omogoča dovolj individualiziran intenzivni študij. Študij se izvaja, če imamo za vsako jezikovno kombinacijo vsaj štiri študente, vendar smo v preteklih letih izvajali program tudi za tri oz. celo dva študenta s posamezno kombinacijo.⁶ Študij tolmačenja je intelektualno in psihično izredno naporen – gre za eno najtežjih kognitivnih operacij sploh (prim. Macnamara 2008: 9; Kalina 2000: 3), poleg tega se je težko distancirati od (sicer dobronamernih) komentarjev učiteljev, ki se nanašajo na posameznikovo obvladovanje jezikov, barvo glasu, držo in gestikulacijo, vedenje, splošno izobrazbo ter inteligenco.

³ Glede specifikke tolmačenja za institucije EU prim. Marjana Rupnik (2013: 62).

⁴ Dva učitelja z vsake univerze prejmeta možnost, da za eno leto vnaprej izbereta dneve, ko bosta tolmačila za EK, zato da ostaneta v stiku z delom v kabini, po drugi strani pa tolmaško dejavnost lažje uskladita s pedagoško.

⁵ Do spomladi 2013 je vsak absolvent, ki je uspešno opravil medinstitucionalni izpit, od EK dobil zagotovljenih 80 tolmaških dni, če je svoj domicil prenesel v Bruselj – v večini primerov so nato delali še več dni, a jim je to zagotovilo varnost ob selitvi.

⁶ Seveda je to možno le ob finančni podpori EK in EP.

2.1 Spremljanje trendov sodobnih tolmaških študijev in uvajanje sprememb v študijski program

Ker je sodelovanje med predavatelji in študenti izredno tesno, mnenje študentov, alumnov in zaposlovalcev v največji možni meri upoštevamo – tako glede izbire predavateljev, števila ur, ki jih dodelimo posameznemu učitelju, idr. Poleg tega upoštevamo smernice mednarodnega konzorcija EMCI ter na konferencah in v strokovnih publikacijah spremljamo sodobne trende poučevanja tolmačenja, tako da študij tolmačenja niti dve leti ni povsem enak. Naj predstavimo nekatere spremembe, ki smo jih uvedli v zadnjih letih.

2.1.1 Oprema

Oddelek za prevajalstvo je od svoje ustanovitve tolmaško opremo kupoval s pomočjo evropskih sredstev in iz sredstev, pridobljenih z lastno tržno dejavnostjo. Prva oprema je bila kupljena iz že omenjenega projekta Tempus, kasneje pa v sodelovanju z EK in EP, saj se je oddelek ves čas zavedal pomembnosti študija tolmačenja in je načrtoval posodabljanje opreme. Nov tolmaški laboratorij, ki je opremljen z najnovejšo tehnično opremo, kot so konzole Bosch, zasloni, projektor in platno, možnost snemanja in videokonferenc ter možnost razširitve prostora v konferenčno dvorano, se je začel uporabljati v štud. l. 2010/11. Oprema je ves čas na voljo študentom za samostojne vaje, prilagojena pa je tako za dostop z invalidskim vozičkom kot tudi za slepe in slabovidne študente ter bo še dolgo služila svojemu namenu, je pa bila kupljena ravno še pravi čas pred finančno krizo, ki podobne investicije onemogoča. Oddelek za prevajalstvo zaradi narave svojega dela (tolmačenje, podnaslavljanje, uporaba sodobne prevajalske tehnologije, korpusi) razpolaga z oddelčnim tehnikom, ki je v veliko pomoč pri vseh dogodkih, ki jih navajamo v nadaljevanju.

2.1.2 Sprejemni izpiti

Akreditiran študijski program predvideva sprejemne izpite, saj so ti ključni element študija.⁷ Tolmačenje zahteva prav posebne kognitivne sposobnosti ter specifičen psihološki profil in nikomu ne bi delali usluge, če bi ga sprejeli brez ustreznega talenta. Longley (1989: 106) iskane kompetence strne takole:

- odlično znanje jezikov A, B in C ter njihovih kultur;
- zmožnost bliskovitega dojetanja in prenašanja osnovne misli diskurza ne glede na jezik govora;

⁷ Prim. posebno številko revije *Interpreting* 13 (1), 2011, <http://benjamins.com/#catalog/journals/intp.13.1/main> (dostop 4. 8. 2013), kjer so zbrani prispevki s konference, v celoti posvečene sprejemnim izpitom. Glej tudi Moser-Mercer (1994: 57).

- spomin, ki priključuje povezave med logičnimi zaporedji diskurza;
- zmožnost prenašanja informacij samozavestno in s prijetnim načinom govora;
- široka splošna razgledanost in zanimanja, radovednost in pripravljenost za usvajanje novih informacij;
- zmožnost dela v skupini;
- zmožnost dela pod stresom daljša obdobja.

V stroki se vedno znova zastavlja vprašanje razmerja med »aptitude for interpreting« in »teachability«, tj. vprašanje, ali so tolmači »born« ali »made« (Mackintosh 1999) – gre za kombinacijo obojega. Na sprejemnih izpitih seveda od kandidatov ne smemo zahtevati, da bi odlično obvladali nekaj, česar se niso nikdar učili, pa vendar povsem brez praktičnega dela ne gre.

V zadnjih letih smo pisni del izpita spremenili tako, da ne gre več za slovnični test, temveč za povzetek prebranega besedila v tujem jeziku, kar nam razkrije razumevanje tujega jezika, aktivno obvladovanje tega jezika kot tudi sposobnost analize in sinteze. Sledi še prevod iz tujega jezika v slovenščino, ki nudi vpogled v kandidatovo obvladovanje maternega jezika, razumevanje izhodiščnega besedila ter obvladovanje temeljnih prevajalskih strategij. Posebnost Oddelka za prevajalstvo v primerjavi z jezikoslovnimi oddelki je tudi velik poudarek na slovenskem jeziku, zaradi česar morajo kandidati, ki prihajajo z drugih prvostopenjskih bolonjskih programov, opraviti tudi preizkus slovenščine. Pri ustnem izpitu nismo spreminjali ničesar in še vedno obsega kratko predstavitev v tujem jeziku, dva slovenska povzetka govorov, slišanih v tujem jeziku, ter nekaj vprašanj o Evropski uniji (EU), aktualnem dogajanju v Sloveniji ter po svetu in še kakšno vprašanje s področja splošne izobrazbe. Presenetljivo je, da se največje težave pojavljajo prav pri zadnjem sklopu. Podobno kot pri študiju prevajalstva tudi tukaj opažamo veliko pomanjkanje splošne izobrazbe ter zanimanja za aktualno dogajanje okoli nas.

Študenti prvostopenjskega programa Medjezikovno posredovanje na Oddelku za prevajalstvo imajo to prednost, da imajo v tretjem letniku študija predmet Tolmačenje za prevajalce,⁸ kjer se seznanijo z institucijami EU, s teorijo tolmačenja, na vajah pa poskusijo delati slovenske povzetke. Pri predmetu se seznanijo s tolmaškim delom, hkrati pa je to tudi dobra priprava na sprejemne izpite.

⁸ Prim. opis predmeta na oddelčni spletni strani: <http://www.prevajalstvo.net/nadpredmet/33> (dostop 25. 7. 2013).

2.1.3 Uvod v konsektivno tolmačenje v prvem letniku

Ena večjih novosti pri študiju tolmačenja je bila v zadnjih letih prav gotovo re-akreditacija bolonjskega programa, med katero je bilo konsektivno tolmačenje uvedeno že v prvem letniku magistrskega študija. Študenti se tako seznanijo s tehniko zapisovanja,⁹ delajo slovensko-slovenske povzetke in zapiske, nato pa s pomočjo evropske spletne baze govorov *Speech repository*¹⁰ že tolmačijo iz svojih tujih jezikov. Vabljeni so tudi na videokonference drugega letnika, kjer si prav tako lahko delajo zapiske.

V drugem letniku smo ob re-akreditaciji zmanjšali število kontaktnih ur, saj so študenti menili, da so s kontaktnimi urami preobremenjeni, hkrati pa jim je primanjkovalo časa za samostojno praktično delo. Prejšnji študijski program je vseboval veliko več kontaktnih ur kot primerljivi programi v Evropi (interni vprašalnik EMCI je letno predvidel največ 450 ur, Oddelek za prevajalstvo pa je izvajal več kot 560 kontaktnih ur), poleg tega pa nekatere druge univerze med izvedene ure štejejo tudi ure, ko študenti (sicer v navzočnosti enega od asistentov) samostojno vadijo.¹¹

2.1.4 Materni govorci

V letu 2010 smo uvedli novost, ki jo pozna marsikateri primerljivi študijski program: v predavalnici sta pogosto istočasno dva predavatelja – en profesionalni tolmač in pa materni govorec, ki pripravlja govore v tujem jeziku. Stik z živim govorcem študentom omogoča boljšo interakcijo in povratne informacije, saj naši materni govorci dobro razumejo slovensko. Pripravljanje govorov morda zveni preprosto, vendar nikakor ni lahko pripraviti dobro strukturiranega govora, ki je časovno omejen, povedati pa ga je treba v ustreznem tempu.¹² Študenti prisotnost maternih govorcev v razredu izredno cenijo, tako da bomo ta del v bodoče še razširili, predvsem za francoski jezik.

2.1.5 Zbirka govorov

Poleg spletnega portala EU *Speech repository*, kjer so na voljo profesionalni govtori v najrazličnejših jezikih ter posnetki parlamentarnih razprav, ter podobnih zbirk govorov različnih univerz, na Oddelku za prevajalstvo ustvarjamo lastno

⁹ Nekaj temeljnih razmišljanj je na voljo v Gilles (2005) in Jones (2002).

¹⁰ <http://www.multilingualspeeches.tv/scic/portal/index.html> (dostop 20. 7. 2013), dostop je omogočen samo z geslom.

¹¹ Prim. predmetnik magistrskega študija tolmačenja priznane univerze v Ženevi, ki navaja tudi ure, ko študenti sami pripravljajo govore in si sami dajejo povratne informacije: <http://www.unige.ch/traduction-interpretation/enseignements/formations/ma-interpretation/plan-etudes-ma-int.pdf> (dostop 25. 7. 2013).

¹² Med drugim glej Perlman (1998).

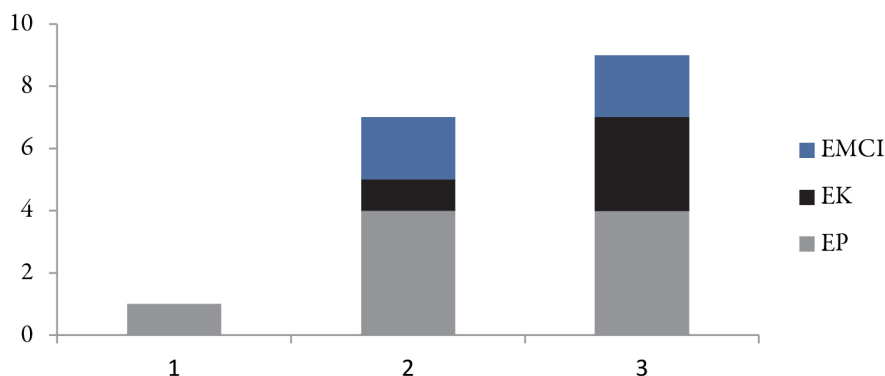
podatkovno bazo. Snemamo izpitne govore, ki so nato na voljo študentom za samostojne vaje, uporabljamo pa jih tudi pri pouku. Ta del bomo še okrepili, tudi s sodelovanjem s sorodnimi institucijami v tujini in v projektu ORCIT.¹³

2.1.6 Videokonference

S tem pojmom označujemo novost, ki jo uvajajo vsi boljši študijski programi, vse pogosteje pa se pojavlja tudi kot posebna oblika tolmačenja v praksi, *remote interpreting* ali *video remote interpreting* – *VRI* (Moser-Mercer 2005: 73; Moser-Mercer in Braun 2006: 235). Na Oddelku za prevajalstvo tako sodelujemo pri multilateralnih videokonferencah EMCI, kar pomeni, da se povežemo z dvema tujima univerzama, materni govorci pripravijo govore, študenti pa jih tolmačijo vsak v svoj jezik ter dobijo povratne informacije svojih učiteljev, predavateljev z drugih univerz in predstavnikov institucij EU.

Poleg tega EP in EK redno organizirata t. i. *virtual classes* – tukaj redno zaposleni bruseljski tolmači pripravijo profesionalne govore, študenti jih tolmačijo v slovenščino, predstavniki slovenske kabine pri EP ali EK pa jim dajo povratne informacije. Virtualni pouk in videokonference so zelo koristni, ne samo zaradi izvrstnih govorov, temveč študentom nudijo tudi dobro priložnost, da se navadijo na nastopanje pred večjim občinstvom ter iz prve roke prejmejo povratne informacije največje tolmaške službe na svetu, prav verjetno pa bodo v svojem poklicnem življenju morali večkrat tolmačiti tudi na daljavo.

Z naslednjim grafom želimo predstaviti organizatorje in naraščajoče število videokonferenc v zadnjih treh letih:

Graf 1: Število videokonferenc v zadnjih treh letih glede na sodelujoče partnerje.

¹³ <http://www.orcit.eu/> (dostop 22. 7. 2013).

Iz grafa je razvidno, da so videokonference v študijskem letu 2012/2013 potekale pogosteje kot ena na mesec, tako da lahko rečemo, da so redni sestavni del študija na Univerzi v Ljubljani. Sodelovanje z vsemi tremi institucijami nameravamo še okrepiti, verjetno pa ga bomo dopolnili še z internim virtualnim poukom mlade kolegice na porodniškem dopustu.

2.1.7 Simulirane konference

Del študijskega programa je tudi simulacija konferenc, t. i. *mock conference*. To pomeni, da profesorji ali vabljeni gosti za študente priredijo skorajda pravo znanstveno ali politično konotirano konferenco o določeni temi, študenti pa te govore potem tolmačijo. V preteklih letih smo to simulacijo konference spremenili v dan odprtih vrat, namenjen vsem, ki bi jih zanimal študij tolmačenja ali pa bi preprosto radi slišali, kako ob koncu svojega študija že tolmačijo naši študenti. Odziv je vsako leto izvrsten, dogodek pa študentom daje možnost, da se spoprimejo s svojim strahom pred nastopanjem v javnosti.¹⁴

2.1.8 Mladi raziskovalci

Oddelek za prevajalstvo je bil v zadnjih letih uspešen pri pridobivanju mladih raziskovalcev, nekatere pa je načrtno usmerjal v raziskovalno delo na področju tolmačenja.¹⁵ Marsikdo je bil skeptičen, ko smo leta 2011 uvedli še eno novost: del izvedbe pedagoških ur smo zaupali mlajšima asistentoma, ki sta hkrati mlada raziskovalca, sicer naša nekdanja študenta tolmačenja. Odločitev vodstva oddelka se je izkazala za pravilno, saj sta mlada raziskovalca vzpostavila poseben stik s študenti, dala sta jim občutek, da jih razumeta, saj sta bila pred nedavnim sama v njihovi koži, posredovala sta jim neposredne informacije o tem, kako se uveljaviti na trgu, predvsem pa z njimi delita znanje o novih tehnologijah, ki jih spremljata tudi pri svojem raziskovalnem delu, študente pa o tolmaških dogodkih in gradivu obveščata tudi prek Facebooka, Twitterja in bloga.

2.1.9 Povezovanje z drugimi fakultetami Univerze v Ljubljani

Študij tolmačenja obsega 30 ur predavanj o evropskem pravu, ki ga študentom predstavijo najboljši strokovnjaki s tega področja v Sloveniji, predavatelji s Pravne fakultete, med njimi tudi trenutni dekan Pravne fakultete prof. dr. Peter Grilc.

¹⁴ Prim. blogerski zapis o dogodku: <http://tolmacka.blogspot.com/2013/05/ko-smo-odprli-vrata.html> (dostop 25. 7. 2013).

¹⁵ Na splošno o vstopanju v raziskovalno delo Daniel Gile (2001).

V letu 2010/2011 smo na pobudo ene od predavateljic k sodelovanju za nekaj ur povabili tudi prof. dr. Tomaža Gubenska z AGRFT, ki študentom svetuje pri artikulaciji, javnem nastopanju, soočanju s stresom itd. Študenti so bili nad njim izredno navdušeni, tako da je sodelovanje sedaj postalo stalni del študija.

2.1.10 Povezovanje z drugimi univerzami po svetu

Oddelek za prevajalstvo Univerze v Ljubljani je že od leta 2005 član mednarodnega konzorcija univerz, ki poučujejo tolmačenje, EMCI (European Masters in Conference Interpreting).¹⁶ Ko se je zveza ustanavljala s pomočjo sredstev EU, so iz vsake države sprejeli le po eno univerzo, ki je izkazovala posebno odličnost. V letih 2011–2013 je prišlo do postopnega prestrukturiranja konzorcija in ponovnega preverjanja skladnosti študijskih programov s smernicami EMCI ter kvalitativne evalvacije izvajanja programa. Ljubljana se je uvrstila med ustanovne članice novega združenja, ki trenutno šteje 11 članov. Novost je, da lahko po novem sodeluje tudi več univerz iz iste države, Oddelek za prevajalstvo pa je eden od treh članov skupine za ocenjevanje kakovosti študijskih programov pod vodstvom priznane ženevske profesorice dr. Barbare Moser-Mercer.

Sodelovanje v konzorciju EMCI konkretno pomeni, da imajo slovenski učitelji možnost, da se udeležijo vsakoletnega izpopolnjevalnega seminarja o poučevanju tolmačenja, da obišejo tuje ustanove in sodelujejo na izpitih drugih univerz kot člani izpitne komisije ali kot govorci, poleg tega pa imajo slovenski študenti možnost, da prejmejo evropski certifikat EMCI, da jih obišejo tuji predavatelji in da sami na tuji univerzi prebijejo dva tedna in sodelujejo v študijskem procesu. V preteklosti je bilo to gostovanje (*student mobility*) celo delno financirano, po novem pa žal stroške v celoti krijejo sami. EMCI za študente organizira tudi multilateralne in bilateralne virtualne konference, predstavniki univerz pa sodelujejo v različnih projektih, predvsem glede širjenja dobre prakse (*dissemination*), med drugim v Afriki.

Poleg tega Oddelek za prevajalstvo goji številne stike s sorodnimi oddelki po svetu. Dolga leta je teorijo tolmačenja in deontologijo poučeval prof. dr. Erich Prunč z Univerze v Gradcu, s katero smo organizirali tudi nekaj skupnih dogodkov. Pri angleščini smo sodelovali s priznanim profesorjem Snellingom z Univerze v Trstu, glede teorije tudi s profesorico Alessandro Riccardi. V zadnjih letih smo organizirali dve srečanja s študenti tolmačenja znakovnega jezika s Floride, dvakrat delavnico tolmačenja na pogled (*sight translation*) s predavateljico Anu Viljanmaa z Univerze Tampere, Finska, vaje in predavanje gostujoče profesorice Elene Žagar Galvão iz Porta, ki je govorila o zanimivi tematiki gestikuliranja med

¹⁶ <http://www.emcinterpreting.org/> (dostop 19. 7. 2013).

tolmačenjem, obiskal nas je turški predavatelj Aykut Haldan s Trakijske univerze. Študenti marsikdaj ohranijo stike z gostujočimi profesorji, ki jim tudi pomagajo pri zaključnih nalogah.

2.1.11 Zaključni izpiti

Žal so zaključni izpiti še vedno izredno stresna¹⁷ in pogosto negativna izkušnja: v komisiji so prisotni morebitni bodoči delodajalci iz Bruslja, kar pritisk še poveča, mednarodna komisija objektivno upošteva le sam tolmaški izpit in ima zato pogosto strožja merila od učiteljev, ki študente spremljajo vse leto in cenijo vsak (še tako majhen) napredek, študenti imajo na voljo le nekaj minut, da se dokažejo itd.

Marsikomu tudi ne leži tema govora. V preteklosti je bil ta pritisk še večji, zadnja leta pa smo po zgledu drugih univerz (Lizbona, Ženeva) uvedli prakso, da študent temo in ključne besede dobi 10 minut vnaprej in ima možnost, da se na tolmačenje pripravi s pomočjo spleta in kolegov. To tudi bolj ustreza realni situaciji, ko te govorec sicer lahko z vsakim stavkom znova preseneti, a vendarle pri večini dogodkov vnaprej veš, o čem bo tekla beseda.

V kolikor komu (največkrat zaradi stresa) tudi po šestih poizkusih ne uspe uspešno opraviti tolmaških magistrskih izpitov, ima možnost prehoda na prevajalski študij ter z nekaj dodatnimi obveznostmi zaključiti magistrski študij kot prevajalec. Zanimivo je, da so tudi študenti, ki so izbrali to možnost, v veliki večini mnenja, da so se med študijem izredno veliko naučili, npr. javnega nastopanja ali boljše artikulacije, nekateri pa nato kljub vsemu uspešno tolmačijo za podjetja ali prireditve, kjer tematiko poznajo in stres ni tako velik.

2.1.12 Osvežitveni seminar

Povezovanje študentov različnih letnikov smo v zadnjih letih nadgradili še s povezovanjem z absolventi, ki se pripravljajo na medinstitucionalne izpite v Bruslju. Ti običajno potekajo novembra, zato v začetku oktobra organiziramo enodnevni seminar, na katerem materni govorci pripravljajo govore za nekdanje študente, učitelji tolmačenja pa jim dajo še zadnje nasvete, na kaj naj bodo pozorni pri vadbi v zadnjem mesecu pred izpiti. O seminarju smo obvestili tudi institucije EU ter ga odprli za vse morebitne kandidate z drugih univerz, ki bi jih zanimale povratne informacije pred bruseljskimi izpiti. Na ta seminar povabimo tudi študente

¹⁷ Simpatično o tem na <http://interpreters.free.fr/misc/examtips.htm> (dostop 25. 7. 2013).

drugega letnika, ki »igrajo« občinstvo oz. izpitno komisijo. Tudi sicer absolvente uvajamo v profesionalno delo tolmačev in pogosto jih kateri od učiteljev povabi s seboj v kabino ali jim posreduje kakšno delo.

2.2 Perspektive

Študij tolmačenja je vsako leto drugačen, odvisen od osebnosti študentov, njihove odzivnosti in medsebojne interakcije, prav tako tudi od profesorjev in gostov. Vsako leto se pojavi kakšna težava, predvsem pri zagotavljanju kakovostnega pouka tolmačenja iz francoščine. V bodoče bomo namenjali več pozornosti tudi retourju – tolmačenju v jezik B, saj tolmači brez te veščine v Bruslju niso več konkurenčni. V prihodnje bi si močno želeli skupine z italijanskim ali španskim jezikom, saj predavatelje imamo, precej povpraševanja je tudi po novem jeziku EU, hrvaščini. Prav tako bi si želeli pritegniti večje število kandidatov, ki so prvostopenjski program končali na drugih programih, da bi vnesli v pouk novo dinamiko.

Razvoj tolmaškega študija v svetu se vse bolj odmika od klasičnega konferenčnega tolmačenja, saj se je na znanstvenih in političnih konferencah uveljavila angleščina kot lingua franca, zaradi družbenih sprememb pa postaja vse aktualnejše tolmačenje za skupnost (*community interpreting*),¹⁸ ki zajema širok spekter področij, kot so zdravstvo, azil, sodišča, krizna območja itd. Oddelek za prevajalstvo je na vseh teh področjih znanstveno izredno dejaven, vključen v številne projekte (MedInt,¹⁹ EULITA,²⁰ TRAFUT²¹) ter načrtuje posebne izobraževalne module, tudi v sodelovanju z UKC Ljubljana, z Azilnim domom Ljubljana, s Sekcijo sodnih tolmačev pri DZTPS ter Pravno fakulteto.

3 SKLEP

Prispevek je na kratko orisal nastanek in razvoj drugostopenjskega študija tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, njegovo vpetost v slovensko okolje ter mednarodne znanstvene in tolmaške okvire. Naš namen je bil, da prikažemo, kako lahko študijski program ob skrbnem dolgoročnem načrtovanju, v sodelovanju z institucijami EU ter ob spremljanju sodobnih znanstvenih dognanj z relativno majhnimi spremembami postaja boljši iz leta v leto.

¹⁸ Največ relevantnih prispevkov o tem področju najdemo v publikacijah *The Critical Link 1–5* založbe John Benjamins: <http://benjamins.com/#home> (dostop 25. 7. 2013).

¹⁹ http://www.uni-graz.at/en/life1www/life1www_projektbeschreibung.htm (dostop 25. 7. 2013). O tem tudi v Pokorn et al. (2009: 171) ter Gorjanc in Kocijančič Pokorn (2010: 43).

²⁰ <http://www.eulita.eu/> (dostop 22. 7. 2013).

²¹ <http://www.eulita.eu/training-future> (dostop 22. 7. 2013).

Študij tolmačenja je že od samega začetka živ organizem, ki s teoretsko podlago in raziskovalnim delom dokazuje, da ne gre le za spretnost, temveč tudi za znanstveno disciplino, po drugi strani pa je to eden izmed najbolj praktično orientiranih študijskih programov, pri katerem večina uspešnih absolventov nemudoma najde delo bodisi v Sloveniji ali v Bruslju. Tolmačenje poučuje večje število zunanjih sodelavcev – profesionalnih tolmačev, kar zahteva dodatne koordinacijske napore, vendar v tem prispevku orisane spremembe kažejo, da mora biti tudi študij prav takšen kot idealen tolmač – vselej fleksibilen. Oddelek za prevajalstvo FF UL si je tako z izkušnjami, pridobljenimi s poučevanjem, kakor tudi z znanstvenim delom ustvaril dobro ime, tako da se na nas po nasvet ali s prošnjo po naših govornikih obrača marsikatera tuja univerza.

Za konec lahko povem le, da je za učitelja eden najlepših trenutkov, ko lahko tolmači v kabini skupaj z nekdanjo študentko ali študentom.

Literatura

- Gile, Daniel, 2001: *Quality Assessment in Conference Interpreting: Methodological Issues*. Collados Aís, Ángela, María Manuela Fernández Sánchez in Daniel Gile (ur.): *La evaluación de la calidad en interpretación: Investigación*. Granada: Editorial Comares. 109–123.
- Gilles, Andrew, 2005: *Note-taking for consecutive interpreting*. Manchester: St. Jerome.
- Gorjanc, Vojko in Nike Kocijančič Pokorn, 2010: The challenge of providing public service interpreting in Slovenia. *Emerging topics in translation and interpreting. Book of Abstracts*. Trst: Dipartimento di Scienze del Linguaggio dell'Interpretazione e della Traduzione, Scuola Superiore di Lingue Moderne per interpreti e Traduttori. 43.
- Jones, Roderick, 2002: *Conference interpreting explained*. Manchester: St. Jerome.
- Kalina, Sylvia, 2000: Interpreting competences as a basis and a goal for teaching. *The Interpreters' Newsletter* 10. 3–32.
- Longley, Patricia, 1989: The use of aptitude testing in the selection of students for conference interpretation training. Gran, Laura in John Dodds (ur.): *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Udine: Campanotto. 105–108.
- Mackintosh, Jennifer, 1999: Interpreters are made not born. *Interpreting* 4. 67–80.
- Macnamara, Brooke, 2008: Interpreter cognitive aptitude. *Journal of Interpretation* 9. 9–32.
- Moser-Mercer, Barbara, 1994: Aptitude testing for conference interpreting: why, when and how. Sylvie Lambert in Barbara Moser-Mercer: *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 57–68.

- Moser-Mercer, Barbara, 2005: Remote interpreting: The crucial role of presence. *Bulletin suisse de linguistique appliqué* 81. 73–97.
- Moser-Mercer, Barbara in Sabine Braun, 2006: Kommunikation unter widrigen Umständen? Fallstudien zu einsprachigen und gedolmetschten Videokonferenzen. *Interpreting* 8. 235–240.
- Nuč, Aleksandra, 2013: Študij prevajanja in tolmačenja v Mariboru. *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: ZKTS. 54–61. Dostopno tudi na: <http://www.zkts.si/upload/zbornikWeb.pdf> (dostop 24. 7. 2013).
- Perlman, Alan, 1998: *Writing great speeches*, Boston: Allyn and Bacon.
- Pokorn, Nike K., Mojca Matičič in Marko Pokorn, 2009: Medical interpreting in a new Member State: A plea for a proactive approach. Pöllabauer, Sonja in Dörte Andres (ur.): *Spürst Du wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im medizinischen Bereich*. München: Martin Meidenbauer. 171–180.
- Rupnik, Marjana, 2013: Tolmačenje v institucijah Evropske unije. *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: ZKTS. 62–65.
- Vintar, Špela, 2009: Oddelek za prevajalstvo. *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 262–267. Dostopno tudi na: http://www.ff.uni-lj.si/Portals/0/Dokumenti/FF-zgodovina/zbornik_web_.pdf (dostop 24. 7. 2013).

Spletni viri

- Blog: nekje vmes*. <http://tolmacka.blogspot.com/2013/05/ko-smo-odprli-vrata.html> (dostop 25. 7. 2013).
- DG Interpretation: Speech repository*. <http://www.multilingualspeeches.tv/scic/portal/index.html> (dostop 20. 7. 2013).
- Eulita*. <http://www.eulita.eu/> (Dostop 22. 7. 2013).
- Interpreter training resources*. <http://interpreters.free.fr/misc/examtips.htm> (dostop 25. 7. 2013).
- John Benjamins*. <http://benjamins.com/#home> (dostop 25. 7. 2013).
- John Benjamins: Special issue of Interpreting*. <http://benjamins.com/#catalog/journals/intp.13.1/main> (dostop 25. 7. 2013).
- Konzorcij EMCI*. <http://www.emcinterpreting.org/> (dostop 19. 7. 2013).
- MedInt*: http://www.uni-graz.at/en/life1www/life1www_projektbeschreibung.htm (dostop 25. 7. 2013).
- Oddelek za prevajalstvo: Osnovne prevajalske kompetence*. <http://www.prevajalstvo.net/nadpredmet/33> (dostop 25. 7. 2013).
- Online Resources for Conference Interpreter Training (Orcit)*. <http://www.orcit.eu/> (dostop 22. 7. 2013).

Škarje in platno – kako ukrojiti študijski program konferenčnega tolmačenja

Matevž Pajek

Abstract

The article highlights the main properties of an effective study programme, which is competence-based and encourages the development of individual work habits and teamwork skills required for successful interpreting. It also outlines and scrutinises the latest changes made to the conference interpreting study programme at the Department of Translation Studies, Faculty of Arts, University of Ljubljana. The findings are complemented by a survey carried out among the last three generations of interpretation students and summed up in a closing commentary on the study framework of conference interpreting.

Key words: conference interpreting, interpreting competences, study programme, EMCI Consortium

Ključne besede: konferenčno tolmačenje, tolmaške kompetence, študijski program, konzorcij EMCI

1 UVOD

Univerzitetni študijski programi konferenčnega tolmačenja dandanes predstavljajo najplodovitejše kališče kompetentnih tolmačev, pripravljenih na vstop na trg dela. V evropskem izobraževalnem prostoru imajo najpogosteje obliko eno- ali dvoletnega magistrskega programa, ki ga zaznamuje visoka raven intenzivnosti in prevladujoče praktična usmerjenost. Na ta način se v veliki meri razlikujejo od drugih univerzitetnih študijev, ki dovršen del vsebine študija namenjajo teoretičnim platem obravnavanih tematik (več v Skarlovnik 2004).

Tolmaški poklic je svojo današnjo obliko začel dobivati v 40. letih prejšnjega stoletja. Medtem ko je pred tem tolmačenje potekalo predvsem konsektivno, v dialoški obliki oz. šepetano, je z razvojem sodobne avdiotehnike nastala nova oblika tolmačenja – simultano tolmačenje –, ki danes predstavlja večinski delež konferenčnega tolmačenja. Prvič so se ga sicer poslužili že na konferenci Mednarodne organizacije za delo v Ženevi leta 1927, ustrezno avdioopremo pa so razvili pri podjetju IBM. A zaradi tehničnih zapletov in pomanjkanja tolmačev, ki bi bili govorniške odre pripravljene zamenjati za zaprte kabine, je začetno navdušenje nad to obliko tolmačenja hitro usahnilo. Minilo je skoraj dvajset let, preden so ponovno poskusili – tokrat na nürnberskih procesih v letih 1945 in 1946 (več v Gaiba 1998).

V tem času so začele univerze ustanavljati tudi prve študijske programe, ki so nudili tolmaško usposabljanje. Tolmaška šola Univerze v Ženevi je svoja vrata odprla leta 1940, na Dunaju pa so s programom pričeli leta 1943. Na drugi strani luže je leta 1949 na Univerzi Georgetown nastal Oddelek za tolmačenje in prevajanje, v Parizu pa sta bili leta 1957 ustanovljeni kar dve tolmaški šoli – ISIT (Institut supérieur d'interprétation et de traduction) in ESIT (Ecole supérieure d'interprétation et de traduction). Konferenčno tolmačenje je z nastankom mednarodnih organizacij (npr. OZN) doživelo razmah, hitro rastoča tolmaška skupnost pa se je leta 1953 povezala v Mednarodno združenje konferenčnih tolmačev (AIIC). Obenem so v 20. stoletju začele nastajati tudi prve knjige, posvečene področju tolmačenja: najprej so se pojavili priročniki (npr. Herbert 1952 in Rozan 1956), nakar je sledil še razmah znanstvenega raziskovanja (npr. Seleskovitch 1975; Gile 1995; Pöchhacker in Sclesinger 2002).

Danes se tolmačenju posvečajo tako teoretiki kot tudi praktiki, ki z roko v roki razkrivajo ozadje zapletenega procesa tolmačenja, o poklicu osveščajo splošno javnost, izboljšujejo delovne pogoje tolmačev in nadgrajujejo izobraževalne programe za njihovo usposabljanje.

Sodobni študijski programi konferenčnega tolmačenja temeljijo na sistemu kompetenc (več v Pajek 2011) ter spodbujajo razvoj samostojnih in skupinskih

delovnih navad, ki so nepogrešljive pri tolmaškem delu. Študijski programi konferenčnega tolmačenja, ki jih danes najdemo v evropskem prostoru, so si zaradi prekrivnosti trga, medinstitucionalnega sodelovanja in zgodovinske povezanosti evropske izobraževalne sfere razmeroma podobni, a jih kljub temu zaznamujejo številne razlike in posebnosti, ki zadevajo trajanje, zasnovo in vsebino predmetnikov. Večina izobraževalnih ustanov tako ali drugače sodeluje z institucijami EU kot največjimi uporabnicami tolmaških storitev na svetu.

2 KONZORCIJ EMCI

Evropski magistrski študij konferenčnega tolmačenja (dalje EMCI) je magistrski univerzitetni program, ki je bil leta 1997 pripravljen kot pilotni projekt Skupne službe za tolmačenje in konference Evropske komisije, Generalnega direktorata XXII (izobraževanje, usposabljanje in mladi) ter Evropskega parlamenta. Skupina osmih institucij je v sodelovanju z ustanovnimi organi pripravila in začrtala jedrni kurikulum za usposabljanje tolmačev na podiplomski ravni. Projekt je nastal kot odgovor na pomanjkanje visoko usposobljenih konferenčnih tolmačev, še posebej takšnih z redkejšimi jezikovnimi kombinacijami.

Po koncu štiriletnega projekta je 15-članska delovna skupina EMCI ustanovila Konzorcij EMCI, ki je bil s podpisom Dogovora o konzorciju potrjen v Evropskem parlamentu 30. maja 2001. V letih 2011 in 2012 je združenje doživelo programsko in člansko prenovu¹ ter se prelevilo v mednarodni Konzorcij EMCI II.² Konzorcij se zavezuje k razvoju stikov z obstoječimi in bodočimi članicami ter k tesnemu sodelovanju z generalnima direktoratoma Evropske komisije in Evropskega parlamenta. Njegove članice skrbijo za usklajeno politiko pridobivanja in ocenjevanja študentov, obenem pa zagotavljajo kakovostni nadzor in redne preglede študijskih programov, ki jih prilagajajo novim potrebam in spremembam trga. Eden izmed osrednjih ciljev programa je podpora mobilnosti učiteljev in študentov, ki lahko med usposabljanjem obišejo institucije Evropske unije.

Konzorcij EMCI je leta 2013 sestavljalo 11 univerzitetnih institucij:

- Univerza Artesis Plantijn – Antwerpen, Belgija
- Univerza Eötvös Loránd – Budimpešta, Madžarska
- Univerza Babeş-Bolyai – Cluj, Romunija
- Univerza v Ženevi – Ženeva, Švica

¹ Pogoj za članstvo v novem konzorciju je bila pozitivna ocena na podlagi kvalitativne evalvacije izvajanja študija in kvalitete diplomantov.

² Več na spletni strani <http://www.emcinterpreting.org/> (dostop: 10. 6. 2013).

- Boğaziçi Üniversitesi – Istanbul, Turčija
- Univerza v Lizboni – Lizbona, Portugalska
- Univerza v Ljubljani – Ljubljana, Slovenija
- Univerza Nova Sorbona ESIT – Pariz, Francija
- Karlova univerza – Praga, Češka
- Univerza v Trstu – Trst, Italija
- Univerza v Varšavi – Varšava, Poljska

Konzorcij EMCI je oblikoval strukturno in vsebinsko osnovo magistrskega programa, ki ga ponujajo njegove članice, ne spušča pa se v podrobnosti samega kurikula. Tolmaški program obsega od 60 do 120 kreditnih točk ECTS,³ kar ustreza enemu oz. dvema letoma študija, ki mora vsebovati najmanj 400 kontaktnih ur⁴ v razredu, pri čemer je najmanj 75 % slednjih namenjenih tolmaškim vajam. Poleg tega pomemben del programa predstavljajo vaje v skupinah in druge oblike samostojnega učenja (npr. tematsko izobraževanje; uporaba podatkovnih virov, kot so radio, televizija in internet; izdelava glosarjev ipd.). Predviden skupni obseg usposabljanja, ki ga sestavljajo delo v razredu, vaje v skupinah in samostojno učenje, naj bi znašal najmanj 800 ur. Vse tolmaške vaje morajo voditi izkušeni konferenčni tolmači, ki so obenem tudi ustrezno pedagoško usposobljeni.

Jedrni kurikulum predpisuje bistvene elemente študijskega programa tolmačenja, a ne določa, da jih morajo članice izvajati kot samostojne učne enote, obenem pa dopušča tudi uvedbo dodatnih izbirnih in obveznih predmetov.

Osrednjih sklopov študija je pet:

- Teorija tolmačenja
- Tolmačenje v praksi
- Konsekutivno tolmačenje
- Simultano tolmačenje
- Evropska unija in mednarodne organizacije

V učnem sklopu 'teorija tolmačenja' študentje spoznajo razlike med prevajanjem in tolmačenjem, posvetijo se teoretičnim vidikom procesa in poklica tolmačenja ter obravnavajo različna raziskovalna področja, ki so s tolmačenjem tako ali drugače povezana, npr. jezikoslovje in kognitivne znanosti.

Sklop 'tolmačenje v praksi' je namenjen praktični pripravi študentov na njihov bodoči poklic, vsebuje namreč širok spekter elementov, kot so na primer

³ European Credit Transfer and Accumulation System.

⁴ 1 kontaktna ura = 45 minut.

komunikacijske spretnosti, govorne vaje, javno govorništvo, tehnike priprave na konference (npr. terminologija, iskanje informacij, uporaba informacijske tehnologije), poklicna etika, konferenčni postopki, delovna praksa in pogoji dela. V tem sklopu je predviden tudi študijski obisk Evropske komisije, Evropskega parlamenta in/ali mednarodnih institucij, ki ga pripravijo univerze in na katerem se lahko študentje preizkusijo v delovnem okolju konferenčnih tolmačev.

Cilj učnega sklopa 'konsekutivno tolmačenje' je usposobiti študente, da bodo do konca programa znali tekoče in učinkovito konsekutivno pretolmačiti govor dolžine najmanj 10 minut, pri čemer bodo v ciljni jezik zvesto prenesli ustrezno vsebino, terminologijo in register. Učenje teh spretnosti zahteva vrsto različnih vaj, kot so vsebinska analiza, spominske vaje, konsekutivno tolmačenje brez zapisov, povzemanje, prevajanje na pogled in tehnike zapisovanja. Govori, s katerimi bodo delali študentje, bodo pokrivali raznovrstna področja, zvrsti in registre, tekom študija pa bodo rasli v dolžini, gostoti informacij ter stopnji strokovnosti in podrobnosti.

Cilj učnega sklopa 'simultano tolmačenje' je usposobiti študente, da bodo do konca programa znali tekoče in učinkovito simultano pretolmačiti govor dolžine najmanj 20 minut, pri čemer bodo v ciljni jezik vestno prenesli ustrezno vsebino, terminologijo in register. Usposabljanje bo poleg spretnosti, ki smo jih načrtali že pri konsekutivnem tolmačenju, obsegalo še dodatna, specifična znanja, ki jih zahteva ta oblika tolmaškega poklica. Poleg tega bodo študentje spoznali različne tehnike dela v kabini in dela v skupini. Govori, s katerimi bodo delali, bodo pokrivali raznovrstna področja, zvrsti in registre, tekom študija pa bodo rasli v dolžini, gostoti informacij ter stopnji strokovnosti in podrobnosti. Ko bodo študentje usvojili spretnosti simultane tolmačenja, se bodo izučili tudi tolmačenja v primerih, ko imajo govorjeno besedilo pred sabo v pisni obliki.

Študentje se bodo v učnem sklopu 'Evropska unija in mednarodne organizacije' podrobneje seznanili z delovanjem različnih mednarodnih institucij ter z njimi povezanimi procesi in postopki.

Poleg jedrnega kurikulumu je konzorcij oblikoval tudi smernice za preizkuse tolmaških sposobnosti ter vodila za končne tolmaške izpite. Prve določajo profil kandidata za tolmaški študij in posamezne elemente preizkusa sposobnosti, ki ga morajo kandidati opraviti kot predpogoj za vpis. V sklopu vodil za zaključne izpite pa konzorcij med drugim opredeljuje izpitne govore, njihovo dolžino in raven ter člane ocenjevalne komisije in način sprejemanja odločitev, ki morajo biti soglasne.

3 OBLIKOVANJE ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA

Na osnovi dognanj, do katerih smo prišli v magistrskem delu (Pajek 2011) z analizo šestih študijskih programov konferenčnega tolmačenja v evropskem prostoru, bomo opredelili okvirno zasnovo in vsebino dobro zastavljenega programa. Pri tem bomo informacije črpali tudi iz raziskave mnenja, ki smo jo v obliki spletne ankete z vprašanji zaprtega in odprtega tipa opravili med zadnjimi tremi generacijami študentov tolmačenja (2010–2012) na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Anketo je izpolnilo 14 nekdanjih študentov tolmačenja. Obdobje zadnjih nekaj let je minilo v znamenju prehoda na bolonjski sistem, istočasno pa je prišlo še do prenove konzorcija EMCI.

3.1 O zasnovi

Z bolonjsko reformo evropskih visokošolskih sistemov so se v nekaterih državah sheme stopenj univerzitetne izobrazbe nekoliko spremenile (več podatkov o stanju in spremembah izobraževalnih sistemov najdemo v poročilih omrežja Eurydice).⁵ V Sloveniji je tako dodiplomski študij prevajanja pred reformo obsegal 4 leta, nato pa mu je sledil podiplomski specialistični študij tolmačenja v obsegu enega leta. Po reformi je prva bolonjska stopnja namenjena študiju medjezikovnega posredovanja (tri leta), na drugi bolonjski stopnji pa študentje izbirajo med magistrskim študijem prevajanja ali tolmačenja v obsegu dveh let. Kljub povečanemu obsegu magistrskega študija glede na stari specialistični študij je tolmačenje prisotno le v 2. letniku (z izjemo uvoda v konsektivno tolmačenje in tolmačenje za skupnost v obsegu 30 kontaktnih ur, ki je obvezni izbirni modul za študente tolmačenja v 1. letniku), medtem ko je ves preostali 1. letnik za študente prevajanja in tolmačenja enoten. Takšna enoletna zasnova tolmaškega študija je bila zahteva konzorcija EMCI, ki pa po prelevitvi dovoljuje tako eno- kot tudi dvoletne programe. Potrebe po navideznem enoletnem kurikulumu znotraj okvira dvoletnega drugostopenjskega bolonjskega študija tako več ni.

Glede na uradno dvoletno zasnovo magistrskega študija ter obseg in zahtevnost tolmaških vsebin bi bilo smotrno razširitev vpeljati tudi na vsebinski ravni ter študentom omogočiti pričetek tolmaškega usposabljanja že v 1. letniku. Na ta način bi lahko trenutno močno strnjeni program porazdelili med več študijskih semestrov, ga izpopolnili z dodatnimi vsebinami in povečali količino tolmaških vaj. Takšno podaljšanje študija bi imelo poleg naštetih neposrednih pozitivnih učinkov še dodatne posredne prednosti: študentje bi lahko osnove (bodisi le konsektivnega bodisi tako konsektivnega kot tudi simultanege) tolmačenja usvojili

⁵ Glej spletno stran <http://www.eurydice.si> (dostop 10. 6. 2013).

že v 1. letniku, kar bi jim dalo več časa za pripravo in sodelovanje na simuliranih konferencah, natančno obravnavo raznolikega spektra tem in področij ipd.

Uvedba tolmaških predmetov v trenutno enotnem 1. letniku druge bolonjske stopnje lahko poteka postopoma, z zamenjavo prevajalskih modulov za tolmaške in vpeljavo obravnave tolmaških tehnik v predmetnik. Nekatere prevajalske in tolmaške kompetence se sicer prekrivajo, a veliko je takšnih, ki so v ospredju le na enem izmed obeh področij, sam proces prevajanja pa je v sklopu tolmaškega usposabljanja nebitnega pomena. Študentje tolmačenja se lahko tako že v začetku posvetijo specifičnim tolmaškim spretnostim ter prevajalske module zamenjajo za usvajanje načel javnega govorništva (katerega pomen je izpostavljen v Bottan 2000) in poglobljanje tematskega znanja (na področjih politike, gospodarstva, kulturnih znanj ipd.).

Podobnega mnenja so bili številni študentje, ki so izpolnili vprašalnik. Vse tri generacije so imele vaje konsektivnega in simultanega tolmačenja samo v 2. letniku študija. Tako tisti, ki so program obiskovali dve leti, kot tudi tisti, ki so prešli iz starega, nebolonjskega programa neposredno v 2. letnik študija tolmačenja, so bili mnenja, da je bilo tolmaških vaj – še posebej simultanih – premalo, da pa je sicer dve leti študija popolnoma dovolj, če so tolmaške vsebine v dovolj uravnoteženi meri razporejene po obeh letnikih. Zaradi zgoščenosti vaj v 2. letniku študentje niso mogli ponotranjiti in avtomatizirati pridobljenega znanja in izkušenj, prav tako so nekateri čutili nepotrebno naglico pri obravnavi vsebin, za nekatere je na koncu zmanjkalo časa.

3.2 O predmetniku

Pri oblikovanju ustreznega predmetnika je treba v zakup vzeti vrsto parametrov, kot so praktična usmerjenost, časovna omejenost in vsebinska širina študija konferenčnega tolmačenja. Osrednji sklop seveda predstavlja usvajanje tehnik tolmačenja in številne tolmaške vaje, ki pa jih lahko dopolnjujejo različni dodatni predmeti in vsebine. Članice konzorcija EMCI morajo upoštevati interna določila, a ta bolj ali manj natančno opisujejo le nekatere vsebinske enote, npr. teorijo tolmačenja. Ta bi morala biti vključena v začetno fazo študija v 1. letniku, kjer lahko služi kot teoretični uvod v študij ter priprava na praktične vaje. Sodelujoči v raziskavi so večinoma menili, da je bilo teoretičnih vsebin preveč, saj so odžirale čas za vaje, in da so bile preveč osredotočene na zgodovino tolmačenja, premalo pozornosti pa se je namenilo drugim vidikom raziskovanja področja tolmačenja.

Poleg teorije tolmačenja lahko predmetnik 1. letnika dopolnjujejo še vsebine, kot so tehnike tolmačenja in govorništvo, ki prav tako predstavljajo bazične

kompetence tolmača. Katz (1989) poudarja pomen področja javnega nastopanja, ki bi moralo imeti v sklopu študija enako veljavo kot na primer znanja s področja gospodarstva ali politične teme. Tolmač namreč vedno skrbi za komunikacijo, zato mora dobro poznati in obvladati načine sporočanja, govora, javnega nastopanja in neverbalne komunikacije, ki mu omogočajo celovit in naraven prenos sporočila. Ustrezno usposabljanje v govorniških spretnostih študentom vcepi tudi nujno potrebno sposobnost samonadzora in kritične presoje lastnega podajanja govora. To plat so sodelujoči v raziskavi poudarili kot izjemno pozitivno.

Tekom 1. letnika lahko študentje poleg konferenčnega tolmačenja spoznajo še druge oblike tolmaškega dela, tako na teoretični kot tudi praktični ravni. Osnove različnih vrst tolmačenja (npr. tolmačenje za skupnost na področju zdravstva, policijskih ali azilnih postopkov, medijsko tolmačenje; znakovno tolmačenje ipd.) jim dajo vpogled v širše obzorje delovnega okolja, strategij in konvencij njihovega bodočega poklica. Kot piše Parnellova (1989), je lahko dialoško tolmačenje uporabna poučevalna metoda, ki združuje pasivno razumevanje jezika, aktivno uporabo jezika in poljuben tematski sklop ter je obenem umeščena v realno delovno situacijo.

Podobno velja tudi za jezikovne vaje, ki naj bodo usmerjene predvsem v govorno rabo jezika, ki je za tolmača najpomembnejša. Študij tolmačenja namreč ni študij jezika, temveč obsega predvsem usvajanje specifičnih tolmaških kompetenc, dobro znanje maternega in tujih jezikov pa je le eden od predpogojev za pričetek tovrstnega študija. Študentje naj bi torej svoje jezikovno znanje zgolj izpopolnjevali in dopolnjevali, pri tem pa se osredotočali na uporabo govornega jezika, ki izboljša tako razumevanje kot tudi podajanje govora, ne glede na to, ali gre za jezik A, B ali C.⁶ Tedenske vaje lahko sestojijo iz razprave o aktualnih dogodkih na državni in svetovni ravni, na podlagi katere študentje in učitelj nato natančneje obravnavajo določeno temo (npr. vojna v Afganistanu, trenutno stanje v državi z vidika politike, prebivalstva in gospodarstva, vzroki za začetek vojne, zgodovinski pregled dogajanja na tem območju ipd.) in obenem pripravijo glosar bistvenega izrazja.

Tovrsten tematski pristop lahko uberemo tudi pri tolmaških vajah, saj omogoča razmeroma celovit pregled določenega področja, spodbuja premišljen izbor govorov za tolmačenje, študentom daje več možnosti za predpripravo in obenem zviša njihovo motivacijo. Intenzivno usposabljanje v sklopu tolmaškega študija seveda že samo po sebi zahteva visoko raven motivacije in pripravljenosti na delo, a je v človekovi naravi, da izgubi zagon, če ne doživi napredka (Kurz 1998: 68). Pri tem lahko bistveno vlogo odigrajo prav tolmaške vaje, ki so dobro strukturirane glede na težavnost, tematiko in obseg.

⁶ jezik A – materni jezik, jezik B – aktivni jezik, jezik C – pasivni jezik

Kurzeva (1998: 67–68) opisuje zasnovo tolmaških vaj na Oddelku za prevajanje in tolmačenje Univerze na Dunaju, kjer posamezni temi posvetijo tedenski ali dvotedenski sklop vaj. Tako sestavljene vaje omogočajo izpolnjevanje kratkoročnih ciljev in s tem ohranjanje visoke ravni motivacije. Redno pripravljajo tudi simulirane konference, kjer prav tako obravnavajo vnaprej izbrane vsebine, na katere se lahko študentje ustrezno pripravijo. Na ta način lahko deloma rešimo tudi vprašanje vrzeli v znanju s specifičnih področij, na katera se lahko tekom vaj osredotočimo. V raziskavi sodelujoči študentje so na primer izpostavili potrebo po izpopolnitvi poznavanja ekonomije ter nacionalne in svetovne politike. Obe področji sta za delo tolmača – zlasti če slednje poteka v okviru institucij Evropske unije – izjemno pomembni. V ta namen se lahko oblikuje diskreten predmet, ki ga izvaja bodisi notranji bodisi zunanji predavatelj, ali pa se takšne teme sistematično vključijo v tolmaške vaje.

Naslednji korak pri izpopolnjevanju tolmaških vaj je večje sodelovanje med posameznimi jezikovnimi sekcijami. Kurzeva (1998) ponuja dve različni možnosti tovrstne prekrivnosti. Učitelji se lahko dogovorijo, da bodo v določenem obdobju (npr. tekom dveh tednov) v več tujih jezikih obravnavali isto temo (npr. AIDS). Študentje se ji podrobno posvetijo, raziščejo izbrano področje v svojih delovnih jezikih in se tako dobro pripravijo na vaje. Obenem lahko v sklopu vaj pripravijo večjezični glosar na izbrano temo. Druga možnost je še tesnejše sodelovanje, učitelji lahko namreč pripravijo skupne tolmaške vaje za več tujih jezikov v obliki simulirane konference ali tolmačenja videoposnetkov večjezičnih razprav. Slednje je za bolj razširjene tuje jezike, npr. angleščino, nemščino in francoščino, razmeroma lahko najti (npr. razprave in okrogle mize Sveta Evrope, OZN, EU ipd.).

Sodobna tehnologija sedaj omogoča tudi videokonference, ki jih kot tolmaške vaje med drugim pripravljajo članice konzorcija EMCI. Te imajo navadno obliko simulirane konference, potekajo v več jezikih, v njih pa sodelujejo tako študentje kot tudi učitelji. Tovrstne videokonference združujejo elemente skupinskih vaj, ki smo jih v zgornjem odstavku že opisali, in uporabe sodobnih tolmaških orodij. Obenem zvišajo zahtevnost tolmačenja, saj so študentje umeščeni v mednarodno delovno okolje, ki je formalnejše in bolj stresno. Morebitne šibkosti posameznikov in njihovega nastopa tako še hitreje pridejo na površje, kjer jih opazimo, obravnavamo in popravimo. Videokonference so izprašani nekdanji študentje večinoma označili kot (nad vse) dobrodošle, Oddelek za prevajalstvo jih je v sodelovanju z drugimi institucijami članicami konzorcija EMCI in s tolmaškima službama Evropske komisije in Evropskega parlamenta začel izvajati v študijskem letu 2010/2011, pri čemer vaje potekajo v konsektivni obliki.⁷ Še večje odobravanje so pozele simulirane konference, ki omogočajo vaje simultane tolmačenja v simuliranem večjezičnem okolju, v prisotnosti občinstva, s specifičnimi temami,

⁷ O tem več v članku A. Maček v tej monografiji.

skozi katere študentje izkusijo praktično delo v kabini v sodelovanju s kolegi in kolegicami, delom prek releja, izmenjavo povratnih informacij ipd.

Kurzeva (1998: 70)⁸ kot zelo uporabno metodo poučevanja tolmačenja navaja še videoposnetke nastopov in tolmačenj študentov, ki prav tako razkrivajo najočitnejše napake in nezaželene manirizme pri podajanju govorov. Študentje jih lahko opazijo sami, kar pomeni, da jih sami tudi lažje odpravijo. Opazujejo predvsem obrazno mimiko, držo in govorico telesa, očesni stik, uporabo zapiskov, (ne)naravnost govora, (ne)monotonost govora ipd. Tovrstne video posnetke lahko v študijski proces umestimo že v začetku govorniških ali tolmaških vaj, saj se študentje tako hitreje znebijo začetne treme in začnejo sprejemati konstruktivno kritiko.

Videoposnetki so kot študijska metoda namenjeni predvsem rabi pri konsekutivnem tolmačenju, kjer je ustrezna vizualna predstavitev bistveni del samega tolmačenja. Pri simultanjem tolmačenju, ki poteka v kabini, je tolmač manj izpostavljen in ta element tako nima iste teže. Osrednjo vlogo ima govorni nastop, ki ga lahko zabeležimo na avdioposnetku in prav tako analiziramo. Študentje lahko tekom študija shranjujejo svoje lastne posnetke, jih analizirajo v skupini ali sami ter pozneje primerjajo novejše in starejše posnetke, ki pokažejo napredek in odpravljene ali še vedno prisotne težave v nastopu in tolmačenju.

Tolmaške vaje lahko obsegajo govore, ki jih pripravijo študentje ali učitelj, in pa različne posnetke, bodisi v avdio- ali videozapisu. Nekatere institucije poleg učitelja tolmačenja uporabljajo še pripravljalca govorov, ki je navadno naravni govorc tujega jezika, iz katerega študentje tolmačijo, in je usposobljen za pripravo ustreznih govorov glede na težavnost, strukturo in tematiko. Na ta način razbremenijo tako študente kot tudi učitelja, ki se lahko posveti predvsem analizi samih tolmačenj. Ob odsotnosti živega govorca so najbolj uporabni videoposnetki, saj ne nudijo le zvočnega, ampak tudi vidni stik z govornikom, ki tolmaču omogoča sprejem neverbalnih komunikacijskih informacij. Takšen vizualni stik z govornikom sicer določata tudi standarda ISO 2603 in 4043, ki pokrivata področje stalnih in mobilnih tolmaških kabin. Kot pravi Kurzeva (ibid.: 71), videoposnetki omogočajo dostop do različnih vrst govorov in različic jezika (npr. raznovrstni naglasi in regionalne variante angleščine), predstavljajo pa tudi vpogled v področje tolmačenja za medije in videokonferenčnega tolmačenja, ki sta s pojavom novih, sodobnih tehnologij vedno pogostejši obliki dela in ju ni moč zanemariti (Muzurakis 1996; Kurz 1997). Kurzeva (1998: 71) predlaga gradnjo ustrezno urejene multimedijske knjižnice, ki naj bi na vsaki instituciji združevala avdio- in videoposnetke predavanj, govorov in razprav o različnih temah in v različnih jezikih. Tovrstna zbirka lahko olajša vaje učiteljem in študentom, obenem pa jo postopoma širimo in dopolnjujemo.

⁸ Več o učni metodi snemanja v Schweda-Nicholson (1985), Heine (1990) in Kellett Bidoli (1995), ki jih navaja Kurzeva.

Thiéry (1989) in Altmanova (1989) izpostavljata še en pomemben element tolmaških vaj – demonstracijo učitelja. Če primerjamo področje tolmačenja s prevajanjem, opazimo, da je dostopnost do zglednih primerov opravljenega dela pri slednjem veliko večja. Vsakdo lahko namreč poišče primerke dobrih in slabih prevodov ter jih analizira. Na drugi strani je dostop do tolmačenj, ki si jih lahko študentje vzamejo za zgled, precej bolj omejen, v določeni meri že zaradi govornega medija tolmačenja, ki ni namenjen kakršnim koli zapisom in ohranitvi. Učitelji so tisti, ki lahko ponudijo rešitev. Altmanova (ibid.: 237) navaja dva osrednja razloga za tovrstno demonstracijo – dvig ravni motivacije s praktičnim prikazom ustreznega tolmačenega govora in sam praktični prikaz teoretičnih načel tolmačenja (npr. govorni nastop, telesna govornica, prenos vsebine, časovna razdalja med izvirnim govorom in tolmačenjem ipd.). Učitelj lahko najprej napove temo demonstrativnega govora, na katero se študentje ustrezno pripravijo. Pripravljeni govor pretolmačijo v razredu, nato pa skupaj z učiteljem razčlenijo še posnetek demonstracije, pri čemer se osredotočijo na težave, ki so jih izkusili sami, morebitne zapiske (tako ob konsektivnem kot tudi simultanem tolmačenju), dobre in slabe rešitve, način podajanja ipd.

Nepogrešljiv del študija tolmačenja predstavlja samostojno delo, ki pronica v vse pore sistema usposabljanja, tako na področje samih tolmaških vaj kot tudi usvajanja različnih spretnosti in tematskega znanja. Ena od značilnosti ustreznega kandidata za tolmača, ki jo različni avtorji pogosto navajajo, je radovednost (Pöchhacker 2004: 180; Pippa in Russo 2002: 246), tolmač se tekom svojega dela namreč venomer loteva novih, neznanih tem, ki jih mora hitro in učinkovito raziskati, da lahko uspešno opravi svoje delo. Zvedavost in zanimanje za širok spekter področij, ki lahko segajo vse od molekularne biologije do svetovnega nogometnega prvenstva, mu dajeta obsežno mero znanja, s katerim si lahko pomaga.

Po eni strani mora biti tolmač torej dobro splošno izobražen, po drugi strani pa narava njegovega dela pogosto zahteva tudi izjemno specifična znanja in podatke, ki jih lahko pridobi le s premišljenim in sistematičnim pristopom k samoizobraževanju in pripravi na delo. Pri izpolnjevanju prve točke zgornje povedi lahko študenta usmerjamo na več različnih načinov, npr. z razpravami o trenutnem dogajanju v svetu v sklopu jezikovnih ali tolmaških vaj, pripravami različnih tematskih predstavitev v sklopu tolmaških vaj, posebnimi področnimi predmeti (npr. pravo EU, kultura tujejezičnega področja) ipd. Predvsem je pri tem bistvenega pomena, da študentje že v začetku tolmaškega študija začnejo sistematično širiti svoje znanje in krpiti morebitne luknje v njem, tako bodo namreč pridobili oz. dodatno dodobra razvili sposobnost metodičnega in samostojnega izobraževanja. Pristop k drugi točki mora biti še bolj sistematičen, študentom je treba predstaviti ustrezno metodologijo, ki jim omogoča hitro in učinkovito pripravo na izbranem tematskem področju. Del slednje je tudi

priprava večjezičnih glosarjev in terminoloških zbirk. V sklopu samostojnega dela se lahko študentje izobražujejo in izpopolnjujejo individualno ali pa med sabo sodelujejo, pri čemer lahko na primer organizirajo skupne tolmaške vaje ali simulacije konferenc, kjer si pomagajo z lastnimi govori ali ustreznimi zbirkami avdio in video posnetkov.

4 SKLEPNE MISLI

Študij konferenčnega tolmačenja je specializiran izobraževalni program, ki je usmerjen v usposabljanje kompetentnih in na delo pripravljenih konferenčnih tolmačev. Zaradi narave tolmaškega dela in intenzivnosti samega študija mora biti njegova programska shema dobro strukturirana in prilagojena potrebam sodobnega trga. Ta od tolmačev med drugim zahteva obširno splošno znanje, specifične tolmaške kompetence, dobro razvito sposobnost samoučenja in učinkovit metodološki pristop k pripravi na raznovrstne delovne teme.

Poleg primerne kompetenčne usmeritve in premišljene programske sheme je ključnega pomena pri študiju konferenčnega tolmačenja še sistematičen pristop k izobraževanju. Ta se mora zrcaliti tako v vsebinski zasnovi posameznih predmetov kot tudi v organizaciji samostojnega študentskega dela, ki lahko zajema pripravo simuliranih konferenc, tematskih glosarjev, govorov in skupinskih vaj. Ustrezen metodološki in delovni okvir, ki ga študentje usvojijo zgodaj v začetku študija, spodbuja razvoj profesionalnega odnosa do tolmaškega dela, nudi več priložnosti za sodelovanje in omogoča hitrejše napredovanje pri študiju.

Študij konferenčnega tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL je v treh letih, odkar je bila opravljena prvotna analiza programa (Pajek 2011), napredoval: videokonference so postale stalnica, izboljšali so se pogoji za samostojne delo, spet potekajo vaje tolmačenja v tuji jezik, prevajalski predmeti v 2. letniku so se večinoma poslovlili, v program se vključujejo raznovrstni zunanji sodelavci in tujejezični govorniki. A izpopolnjevanje študijskega programa ni nikoli zares končano, tako da je možnosti in priložnosti za izboljšave še veliko, začeni s programskim potolmačenjem 1. letnika študija in zmanjšanjem obsega prevajalskih modulov za tolmače.

V času krize, ki Evropo pesti zadnja leta, je tudi visokošolski izobraževalni prostor doletela varčevalna politika, katere zagovorniki zavračajo strategijo razvoja s pomočjo naložb. A prav v šolstvu bi morali ubrati nasprotni pristop. Odlično usposobljeni kadri so namreč bistven element uspešne zaposlovalne politike in s tem ključ do izhoda iz krize. To velja za vse plati izobraževalne sfere, tudi za študij tolmačenja.

Z izpopolnjevanjem programa bodo nadobudni mladi tolmači in tolmačke dobili še boljši študijski prostor, v katerem bodo lahko (iz)pilili svoj potencial in se nato z odskočne deske na koncu študija pognali v raznoliki svet tolmačenja v domačih logih in onkraj naših meja. Tam bodo pristali pripravljeni, motivirani in profesionalni.

Literatura in spletni viri

- Altman, Janet, 1989: The role of tutor demonstration in teaching interpretation. Gran, Laura in John Dodds (ur.): *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Videm: Campanotto. 237–240.
- Bottan, Lorena, 2000: La présentation en interprétation consécutive: comment développer une habileté de base. *The Interpreters' Newsletter* 10. 47–68. <http://www.openstarts.units.it/dspace/handle/10077/2446> (dostop 31. 5. 2013).
- EMCI Course structure. <http://www.emcinterpreting.org/?q=node/13> (dostop 31. 5. 2013).
- Eurydice, 2010: *Focus on higher education in Europe 2010: The impact of the Bologna process*. Bruselj: Eurydice. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_reports_en.php (dostop 31. 5. 2013).
- Gaiba, Francesca, 1998: *The origins of simultaneous interpretation: The Nuremberg trial*. Ottawa: Ottawa University Press.
- Gile, Daniel, 1995: *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*. Lille: Presses universitaires.
- Heine, Manfred, 1990: Methodische Fragen der Ausbildung im Konsekutivdolmetschen. Salevsky, Heidemarie (ur.): *Übersetzungswissenschaft und Sprachmittlerausbildung*. Berlin: Humboldtova univerza v Berlinu. 399–404.
- Herbert, Jean, 1952: *Manuel de l'interprète. Comment on devient interprète de conférence*. Ženeva: Georg.
- Katz, Jean-Daniel, 1989: Pour un enseignement de l'expression orale dans les Ecoles d'Interprètes. Gran, Laura in John Dodds (ur.): *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Videm: Campanotto. 217–218.
- Kellett Bidoli, Cynthia Jane, 1995: Video-aided testing of student delivery and presentation in consecutive interpretation. *The Interpreters' Newsletter* 6. 43–66.
- Kurz, Ingrid, 1997: Getting the message across – simultaneous interpreting for the media. Snell-Hornby, Mary, Zuzana Jettmarová in Klaus Kaindl (ur.): *Translation as intercultural communication*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 195–205.
- Kurz, Ingrid, 1998: Interpreting training programmes: The benefits of coordination, cooperation and modern technology. Hung, Eva (ur.): *Teaching translation and interpreting* 4. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 65–72.

- Muzurakis, Panajotis, 1996: Videoconferencing: Techniques and challenges. *Interpreting* 1. 21–38.
- Pajek, Matevž, 2011: Študijski programi konferenčnega tolmačenja v evropskem prostoru. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Parnell, Audrey, 1989: Liaison interpreting as a language teaching technique. Gran, Laura in John Dodds (ur.): *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Videm: Campanotto. 253–256.
- Pippa, Salvador in Mariachiara Russo, 2002: Aptitude for conference interpreting: A proposal for a testing methodology based on paraphrase. Garzone, Giuliana in Maurizio Viezzi (ur.): *Interpreting in the 21st Century*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 245–256.
- Pöhhacker, Franz in Miriam Shlesinger, 2002: *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge.
- Pöhhacker, Franz, 2004: *Introducing interpreting studies*. London/New York: Routledge.
- Rozan, Jean-François, 1956: *La prise de notes en interprétation consécutive*. Ženeva: Georg.
- Schweda-Nicholson, Nancy, 1985: Consecutive interpretation training: Videotapes in the classroom. *Meta* 30. 149–153.
- Seleskovitch, Danica, 1975: *Langage, langues et mémoire: étude de la prise de notes en interprétation consécutive*. Pariz: Lettres modernes.
- Skarlovnik, Andreja, 2004: *Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Thiery, Christopher, 1989: Pédagogie de l'exemple dans l'enseignement de l'interprétation simultanée et consécutive. Gran, Laura in John Dodds (ur.): *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Videm: Campanotto. 207–208.

Poučevanje konsekutivnega tolmačenja – pogled iz prakse

Helena Biffio Zorko

Abstract

The present article is a short overview of a three-year experience of conducting practical exercises for students of conference interpreting, seen in the broader context of training interpreter trainers. It focuses on two main challenges of consecutive interpreting technique: note-taking and links. Note-taking is discussed in view of its spatial and temporal aspects, with an emphasis on the reciprocal influence between understanding and geometrical layout for the former, and on the difference between inherent and extrinsic time for the latter. As the key structural element of a speech, links are presented in the light of identification and their explicit, as well as implicit character.

Key words: teaching consecutive interpretation, interpreter's chronotope, inherent and extrinsic time, links, implicit links, absence of links

Ključne besede: poučevanje konsekutivnega tolmačenja, tolmačev kronotop, zunanji in notranji čas, povezave, implicitna povezava, odsotnost povezave

There is no one right way to do things. This is just to point you in the right direction.
Andrew Gillies

Interpreting is not a science. /.../ Interpreting is like playing a game.
Roderick Jones

1 UVOD

V študijskem letu 2010/2011 sem sprejela povabilo, da se pridružim učiteljem, ki na Filozofski fakulteti UL vodijo praktične vaje za študente 2. stopnje bolonjskega študija tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Čeprav sem poučevala tako konsekutivno kot simultano tehniko, je večji del mojih zadolžitev vedno predstavljalo konsekutivno tolmačenje. To tudi ustreza mojemu tolmaškemu profilu, saj veliko tolmačim na slovenskem trgu, kjer je povpraševanje po konsekutivnem tolmačenju še vedno zelo veliko in predstavlja približno polovico vseh mojih tolmaških angažmajev, bodisi da gre za tehnične sestanke ali za protokolarna srečanja na najvišji ravni, obiske delegacij Sveta Evrope ali inšpekcije in revizije Evropske komisije.

Pričujoči članek je kratek povzetek izkušenj iz tega triletnega obdobja z določenimi teoretičnimi spoznanji, ki zadevajo najbolj bistvene elemente konsekutivnega tolmačenja. Njegov namen je predvsem predstaviti izkušnje in prakso poučevanja. Ta je vse bolj pogosto tudi predmet teoretičnih raziskav, o čemer med drugim priča tudi specializirana revija, namenjena učiteljem tolmačenja in prevajanja *The Interpreter and Translator Trainer*,¹ ki izhaja dvakrat letno (prvič je revija izšla leta 2007). Kljub raziskavam pa je še le kombinacija intuicije in izkušenj, začinjena z dobršno mero empatije, tista, ki učitelju tolmačenja predstavlja najboljši kompas.

Med didaktiki je zasidrana domneva, da naj bi se bilo tehnike in strategij tolmačenja najlažje in najučinkoviteje naučiti ter spomin izuriti prek uvaljalnih vaj, v poenostavljenih in didaktičnih okoliščinah. Tega didaktičnega pristopa so se oprijeli mnogi in razvili spekter vaj s točno določenimi cilji. Ker pa so te vaje le redko osnovane na znanstveno dokazljivih temeljih in pogosteje na intuiciji in izkušnjah, se o njih pojavlja veliko nasprotujočih si mnenj (Skarlovnik 2004: 68).

Prav zaradi tega je za učitelja nujna izmenjava spoznanj in primerov dobrih praks, seveda ob upoštevanju, da nobena vaja sama po sebi ne zagotavlja uspeha, če ni smiselno vključena v širši pedagoški proces.

¹ <https://www.stjerome.co.uk./tsa/journal/2/> (dostop 25. 7. 2013).

Cilj poučevanja je jasen – študentje morajo osvojiti tolmaško tehniko in pri tem razviti določene kompetence. Pot do tja ni predpisana. Tudi če bi bila, se je ne bi mogli držati, ker se osebnosti razlikujejo, razlikuje pa se tudi značaj skupine, ki ima vsako leto svoje značilnosti. Tako mora učitelj vedno krmariti med individualnim pristopom in skupinsko dinamiko, saj mora po eni strani poskrbeti, da gre skozi določen učni proces vsak posamezen študent in spremljati njegov individualni napredek, po drugi strani pa mora skozi ta isti proces peljati skupino, ker pouk pač ni individualen. Zato mora vzpostaviti ravnovesje med individualno in skupinsko povratno informacijo oz. komentarjem.

2 USPOSABLJANJE UČITELJEV TOLMAČENJA

Specializiranih študijskih programov za učitelje tolmačenja je malo. Na Univerzi v Ženevi sicer obstaja podiplomski študij poučevanja konferenčnega tolmačenja. Program Master of Advanced Studies for Interpreter Trainers izvaja Faculté de Traduction et d'Interprétation, vendar pa večina učiteljev tolmačenja, ki sem jih imela priložnost spoznati, te specializacije nima. Občasno prireja delavnice za učitelje tolmačenja tudi konzorcij European Master in Conference Interpreting (EMCI), katerega član je tudi Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Te delavnice so vir zelo koristne izmenjave praktičnih izkušenj, ki so dobrodošle tako za izkušene učitelje kot za začetnike. Večinoma pa tolmačenje poučujejo izkušeni konferenčni tolmači, ki se pri tem opirajo na svoje profesionalne izkušnje, hkrati pa sledijo načelom in načinom poučevanja, ki so jih bili tudi sami deležni tekom svojega študija. Nekateri izmed njih so se udeležili enotedenskega seminarja Training for Trainers (Formation des formateurs), ki ga organizira Generalni direktorat za tolmačenje pri Evropski komisiji (DG Interpretation, nekdanji SCIC). Ta je izrazito praktično naravnano, z vajami in praktičnimi simulacijami, in je pomembna osnova za poučevanje konferenčnega tolmačenja. Bodočim učiteljem omogoči, da svoje izkušnje umestijo v strukturiran okvir, služi jim kot metodološka opora pri sicer potencialno kaotičnem opravilu, opremi pa jih tudi z vrsto praktičnih napotkov.

DG Interpretation predlaga, da se poučevanje začne s konsekutivo na pamet, zato da se študentje naučijo aktivno poslušati, ne da bi bili v tej prvi fazi obremenjeni z zapisovanjem, ter da okrepijo memoriziranje. Kasneje (včasih vzporedno) se učijo tehnike zapisovanja, različnih strategij. V tej fazi učitelj še pregleduje zapiske, jih komentira in predlaga rešitve, ki so po njegovih izkušnjah bolj učinkovite. Postopoma potem preidejo na zapisovanje govorov – najprej lažjih, z manj podrobnostmi, do vse težjih, bolj zapletenih in daljših, dokler ne pridemo do ustrezne zahtevnosti zaželeno dolžine nekako 4–5 minut, kar je tudi dolžina izpitnih govorov. Tu učitelj zapiskov ne pregleduje več – razume se, da so do sedaj študentje

razvili svoj osebni pristop, ki jim najbolj služi. Nekako na polovici konsekutivnega modula se prične s poučevanjem simultaneega tolmačenja.

Takšna je bila tudi struktura konsekutivnega modula mojega specialističnega študija konferenčnega tolmačenja v Ljubljani (Filozofska fakulteta, študijsko leto 2002/2003) kot tudi dvomesečnega seminarja *Conference Interpreting Techniques* (1997, Bruselj). Za obe skupini se je izkazala kot primerna.

Triletne izkušnje poučevanja pa so mi pokazale, da takšno sosledje ni nujno vedno učinkovito in da mu je potrebno dodati še nekaj specifičnih tem. Pristop je potrebno vedno prilagajati številu študentov, številu ur, predznanju itd.

Prvi dve leti sem imela na razpolago enako število ur, zato smo poleg tolmaških tehnik s študenti osvajali tudi posamezna terminološka polja. Imeli smo dovolj časa za tolmaške tehnike, kot so tehnike zapisovanja, organizacija zapiskov, diagonalno zapisovanje, simboli, okrajšave, zapisovanje števil. Govorili smo o razčlenitvi besedila, o specifični naravi govorov v nasprotju s pisnim besedilom. Ukvarjali smo se s predvidevanjem – anticipacijo. Posebno pozornost smo posvetili zapisovanju števil in statističnih podatkov, izražanju pozitivnih in negativnih trendov, hkrati pa smo imeli dovolj časa tudi za tematske sklope, kot so okolje, ekonomija (evro, varčevalni ukrepi), pravo, šport, Evropska unija, mednarodne organizacije (Svet Evrope, Združeni narodi) ipd., na koncu pa so se študentje lahko poskusili tudi v tolmačenju govora s pisno predlogo in prosojnicami.

Tretje leto je bilo v marsičem drugačno od prvih dveh. Zmanjšalo se je število ur, kar pomeni, da smo se morali osredotočiti izključno na tolmaške tehnike in pustiti ob strani dodatno delo na terminologiji. Po drugi strani se je zmanjšalo tudi število študentov, kar je omogočalo bolj individualen pristop in boljšo izrabo kapacitet (4 študentje : 3 kabine). Več pozornosti smo posvetili zapisovanju in prostorski razporeditvi, o čemer bo več govora v nadaljevanju. Govorili smo o vertikalnosti v zapiskih, paralelnosti in zamiku delov sporočila, enakovrednosti vertikalno podpisanih delov sporočila, delali s praktičnimi primeri, analizirali uporabnost zapiskov in primerjali različne verzije. Poglobljeno je bilo tudi poglavje o simbolih (uporabnost simbolov, ad hoc simboli, simboli za skupino sinonimov in ne za posamezne besede).

Ker sem se zavedala, da bodo študentje prej kot običajno prepuščeni samostojnim vajam brez učitelja, sem spodbujala delo v parih in dajanje medsebojnih komentarjev.

Prvič sem tudi uvedla delo s pisnim besedilom, ki sem ga do zdaj uporabljala le pri prevajanju na pogled. Šlo je za transkripcijo govora, ki smo jo s študenti

analizirali, zapisali in tolmačili, potem pa smo isti govor zapisali in tolmačili na podlagi zvočnega zapisa. To se je izkazalo za zelo dobro metodo v zgodnjih fazah učenja zapisovanja, saj odpade faktor *hitrosti* spremljanja in zapisovanja, ki ga študentje obvladajo šele kasneje.

3 RAVNINA IN ČAS – TOLMAČEV KRONOTOP²

Pri vseh treh generacijah študentov sem opazila še eno zanimivo podrobnost, ki je moje predstave o pravilnem sosledju vaj postavila pod vprašaj. Izkazalo se je namreč, da študentje, ki so se dobro izkazali pri tolmačenju na pamet, niso bili nujno uspešni pri zapisovanju oz. so se pri zapisovanju dolgo časa lovili in so si šele relativno pozno izoblikovali sistem, ki jim je odgovarjal. Zato smo se velikokrat vračali k zapiskom, jih komentirali še pozno v semester, nekajkrat vmes tudi ponavljali tolmačenje na pamet, če so študentje »pozabili« poslušati.

Zanimivo se mi je zdelo tudi opažanje, ki se je izoblikovalo v zadnjih nekaj letih, in sicer da lahko govor, ki sem ga zapisala, stolmačim tudi brez gledanja v zapiske, medtem ko to bistveno težje in slabše naredim, če ga pred tem *nisem* zapisala. Vhodna informacija je torej v obeh primerih enaka, tudi podajanje govora je v obeh primerih enako (brez zapiskov), pa vendar nekje vmes pride do kvalitativnega preskoka. Seveda lahko svojo izkušnjo navedem le kot primera, za večjo reprezentativnost bi bilo mogoče zanimivo izvesti eksperiment z večjim številom tolmačev. Vsekakor pa sem skušala razumeti, kje je vzrok za ta kvalitativni preskok.

Po D. Gilu se konsektivno tolmačenje odvija v dveh fazah: prva je faza *poslušanja* in *zapisovanja*, druga je faza *govorne produkcije* (Gile 1995: 178), pri čemer je med poslušanjem tolmačeva pozornost usmerjena na *analiziranje in razumevanje*. Tolmačeva oprema je v tem primeru blok za zapiske. Običajno je to blok formata A5 s spiralno vezavo – standardni blok, ki spremlja študente tolmačenja pri prvih korakih v svet zapisovanja. Ta format se je v preteklosti izkazal za najbolj vsesplošno uporabnega, spiralna vezava pa je nujna za nemoteno obračanje listov. Lahko bi rekli, da zapis na eno stran takšnega bloka (oz. do črte, če je zapis krajši), torej ena *ravnina* – predstavlja eno *prostorsko enoto konsektivnega tolmačenja*.

Prostorsko-časovno komponento omenja tudi Gile, vendar prostorski umeščeno-
sti pripiše pomembno vlogo šele v drugi fazi konsektivnega tolmačenja, v fazi govorne produkcije:

² Pojem »kronotop« ali prostor-čas izhaja iz Einsteinove relativnostne teorije. Z njim Einstein uvaja čas kot četrto dimenzijo prostora. Po njem ga je povzel ruski literarni teoretik Mihail Bahtin v eseju *Формы времени и хронотопа в романе из leta 1937*, za delno metaforično poimenovanje presečišč prostora in časa (zgodovine) v literarnem besedilu (cit. po Bakhtin 1982). V tem članku je pojem rabljen v konkretnem pomenu kot poimenovanje za dve ključni komponenti, ki vplivata na kognitivni proces pri konsektivnem tolmačenju.

[...] ko si zapisujemo v skladu z nekaj preprostimi pravili o razporejanju, lahko domnevamo, da že razporeditev sama deluje kot vizualna stimulacija spomina glede na logično strukturo govora (Gile 1995: 179).

Tudi Jones govori o zapiskih, ki služijo po eni strani razbremenjevanju spomina – *relieving the memory* – v fazi poslušanja in kot »spominski sprožilec« v fazi reprodukcije – *jogging the memory*. Zapiski naj bi odražali strukturo govora, naj bi bili torej rezultat analiziranja in poslušanja, zato da bi delovali kot ustrezní opomnik za kasnejše podajanje (Jones 2002: 39–40).

Ne da bi hotela zmanjševati vrednost vloge zapiskov pri razbremenjevanju in sprožanju spomina, vseeno ugotavljam, da tu ne gre za enosmeren, linearen proces razumevanja, ki vodi do zapisa, ta pa potem služi kot sprožilec za spomin v fazi reprodukcije govora. Analiziranje in razumevanje na eni strani ter zapisovanje, ali natančneje rečeno, izraba geometrije prostora (lista) sta *medsebojno delujoči* komponenti *prve* faze konsekutivnega tolmačenja, ki kvalitativno vpliva na drugo fazo, torej na uspešno podajanje.

Naj razložim. Med zapisovanjem tolmač aktivno posluša, analizira, prepozna hierarhijo med idejami in povezavami, skratka sledi strukturi govora. Pri tem ni toliko usmerjen na *rezultat* kot na samo *dejanje*. Z drugimi besedami: *zapisovanje* samo je važnejše od *zapisa*, saj je končni izdelek – sam zapis – drugotnega pomena. V prvi fazi si skuša tolmač ustvariti jasno *mentalno sliko* govora. Ta prav gotovo ni linearna, temveč je sestavljena iz manjših *mentalnih slik*, ki dobijo svojo *materialno* uresničitev v zapisu, razdeljenem na *prostorske enote*. Pri tem pa je bistveno to, da je ta proces *izmeničen*, nekako tako kot pri izmeničnem toku. Če bi proces lahko posneli in ga upočasnjeno zavrteli, bi dobili približno takšno sliko: tolmač prepozna ključno idejo, jo umesti v prostor (z eno besedo, z več besedami, samo s simbolom – tu ni nobenih pravil ne omejitev) in s tem ustvari prostorsko enoto. Misel je v njej prizemljena, urejena. Red, ki ga tolmač vzpostavi, mu po drugi strani pomaga, da se prebije naprej skozi naslednjo misel in jo znova smiselno pripne na prejšnjo v novi prostorski enoti. Nanizani prostorski strukturi zopet pripomoreta k večji jasnosti v tolmačevi percepciji govora, in tako naprej skozi celoten govor. Ne gre samo za odlaganje, razbremenitev kratkoročnega spomina, zato da bi sprostili njegove kapacitete. *Umeščanje v prostor* je bistven postopek konsekutivnega tolmačenja s stališča kognitivnih procesov. Je pa to tudi razlog, zakaj zapis kot končni izdelek lahko služi le tistemu, ki ga je ustvaril (nemogoče je tolmačiti po tujih zapiskih), po drugi strani pa je prav tistemu, ki ga je ustvaril, na koncu potreben veliko manj, kot bi si utegnili misliti, saj je glavnino dela tolmač opravil med samim zapisovanjem.

Ta ugotovitev je tudi v skladu s konceptom *embedded cognition* oz. *situated cognition* – nove paradigme v kognitivni znanosti (Rupert 2009a in 2009b).

Pravilno izkoriščanje in raba prostorske enote je torej bistvena, je pa pogojena tudi s *časom*. Tolmač namreč nima na razpolago neomejene količine časa, ravno nasprotno – odvisen je od govorca. Ne more ga prehiteti, ne sme pa tudi preveč zaostajati za njim. Hkrati pa je odvisen od svoje lastne hitrosti zapisovanja. To pomeni, da se njegov *notranji čas* nenehno prepleta z *zunanjim časom*.

Glavni izziv študijskega procesa s tega stališča je, da učitelj preko različnih vaj in povratne informacije o zapiskih študentu v konsektivnem modulu pomaga, da odkrije, kakšen je *ritem* zapisovanja, ki bo ustrezal njegovemu individualnemu prepletanju notranjega in zunanjega časa in ki mu bo omogočil najbolj optimalno izrabo geometrije prostorske enote kot materialnega zapisa kognitivnega procesa.

Ko študentje enkrat obvladajo izkoriščanje prostorskih enot, se lahko seznanijo tudi z njihovim poljubnim nizanjem v najrazličnejše formate. To jim omogoča prilagodljivost v najrazličnejših situacijah in zmanjša stres, povezan s spremembo in neznanimi okoliščinami.

4 PREPOZNAVANJE POVEZAV

Kaj pa je tisto, kar posamezne mentalne slike drži skupaj? To so povezave, ki prav tako predstavljajo pomemben izziv za učitelja konsektivnega tolmačenja, saj je konsektivni modul običajno prvi in je z nekaterih vidikov predpriprava na simultani modul.

Kako pripraviti študente do tega, da bodo dojemali govor kot celoto, da ne bodo tolmačili posameznih stavkov, kot bi bili ločeni, temveč da jih bodo povezali v zgodbo, in to takšno zgodbo, kot jo je povedal govorec?

Pomembno je, da se študentje zavedajo, da povezave med idejami niso omejene le na besedno vrsto veznikov v besedilu. Tudi Gillies sviri pred dobesednim razumevanjem tako izraza *link word* kot tudi tehničnega pojma *conjunctions*:

Dejansko sta oba izraza nekoliko zavajajoča. Prvi zato, ker nas ne zanimajo toliko besede kot povezave same, drugi pa zato, ker veznik in povezava nista ravno eno in isto. Za tolmača je pomembno prepoznavanje povezav, ki jih govorec vidi med idejami, ne pa besede ali izrazi, ki jih uporablja, da bi jih osvetlil (Gillies 2005: 61).

Ker pri tolmačenju ne gre za prevajanje stavkov ali besed, pač pa za tolmačenje idej, se morajo študentje najprej naučiti ideje prepoznati – razbrati smisel iz besed, pa tudi onkraj besed.

Povezava ni beseda; besede lahko uporabljamo, da povežemo poudarimo, običajno so besede koristen kazalec, vendar pa ni beseda tista, ki ustvarja povezavo,

temveč govorčev tok misli. Govorec lahko nakaže povezavo že samo s svojo intonacijo. Lahko predpostavlja, da bodo poslušalci razumeli povezavo, ker je razvidna iz konteksta. Po drugi strani utegne govorec uporabiti besedo, ki jo povezujemo s povezavo, na mestu, kjer povezave sploh ni (Gillies 2005: 147).

Gillies torej nasproti pojmu eksplicitnih povezav postavlja *implicitne* povezave, ki so ravno tako pomembne za ohranjanje verodostojne strukture govora, predlaga pa tudi nov simbol, in sicer za *odsotnost povezave – the antithesis of a link: //* (Gillies 2005: 61).

Gillies uvaja tudi nov pojem *hierarhije vrednosti – the hierarchy of values*, pri čemer je vrednost različna stopnja pomembnosti, ki jo govorec pripisuje različnim elementom v svojem govoru (2005: 77). Ta pojem je analogen s hierarhijo podatkov, s katero študentje običajno nimajo težav. Da je za tolmača funkcija posameznika (običajno, ne vedno) važnejša od njegovega imena in priimka ali da je po drugi strani priimek pomembnejši od imena, letnica pomembnejša od dneva in meseca itd., je dovolj očitno. To pa ne velja za povezave, kjer je odnos med njimi bolj subtilen. Gillies celo predlaga dvojni rob – *double margin* (2005: 84). In čeprav po moji oceni dvojni rob pri dejanskem tolmačenju ni potreben, saj se potreba po njem pojavi le redko oz. se hierarhijo vrednosti lahko izrazi tudi na drugačen način (npr. z alinejami), se mi zdi vaja vsekakor koristna, saj študentom odpre oči za odtenke govora, ki so šli prej mogoče neopaženi mimo njih, pokaže pa jim tudi enega od mnogih možnih zapisov. Prav tako jih vzpodbudi k lastnemu razmišljanju in iskanju svojega individualnega stila zapisovanja.

Da bi študentom lažje predstavila pomembnost povezav v govoru, sem pripravila nekaj vaj, ki sem jih poimenovala *The Stories of A, B and C*. Njihova glavna značilnost je dramatična in čustvena napetost in skoraj popolna odsotnost materialnih podrobnosti. Naj navedem primer:

The story of A, B, and C, part 1

A went to see B on some urgent business,
but he did not want to meet C, who lived on the way to B. So instead of taking the usual route A made a detour. It therefore took him as long as one hour to arrive at his destination.

Without being aware of it, A thus gave B enough time to ponder what to do. (implicitna povezava: link for)

B did not want to meet either A or C. To be honest, he harboured rather strong feelings of dislike for C,
and did not particularly like A either.

On this day in particular,
he found the whole prospect of dealing with either A or C quite unbearable,
hence he decided to go out and buy some fresh fruit.

C, on the other hand, wanted to meet A, and set out to stroll around town in hope of a chance meeting with A.
 As a result, when A came to B's door, he knocked in vain, for B had gone out to escape the danger, but rather than having a peaceful morning out,
 B bumped into C strolling aimlessly around.
 Everybody was utterly discontented.³

Kljub temu da nimamo nikakršnih podatkov o osebah, si zlahka predstavljamo njihove občutke, jasno pa nam je tudi sosledje dogodkov.

Zdaj pa si pogledjmo isto zgodbo brez ključnih povezav ali z napačnimi povezavami, kot bi jo stolmačil študent začetnik.

A went to see B on some urgent business.
 He did not want to meet C. C lived on the way to B. A made a detour. It took him one hour to arrive at his destination.
 B was thinking what to do.
 B did not want to meet either A or C. He didn't like C, but he didn't like A either.
 He didn't want to meet A or C today and he decided to go out and buy some fresh fruit.
 C wanted to meet A, and set out to stroll around town in hope of a chance meeting with A.
 Then A came to B's door and he knocked in vain.
 B was out and he bumped into C strolling aimlessly around, so he didn't have a quiet morning after all.
 Everybody was very unhappy.

Na tem preprostem primeru lahko vidimo, da sta si zgodbi na prvi pogled podobni, da pa je druga različica veliko manj razumljiva, težje ji je slediti, oropana pa je tudi svoje bistvene značilnosti – dramatične napetosti. Tu ne gre za dlakocepljenje – naša želja in naloga je v študentih prebuditi smisel za pravo mero *natančnosti*, ki jim bo pomagala ohraniti govorčevu *intenco* tudi pri kompleksnejših besedilih.

5 ZAKLJUČEK

Po vseh letih aktivnega ukvarjanja s konsekvativnim tolmačenjem na profesionalni ravni se mi zdi tehnika zapisovanja govora še vedno osupljiva. Vedno znova ugotavljam, da se v mojem preprostem kemičnem svinčniku prižge čarobna lučka in ga spremeni v raketno pisalo, ki na belo ravnino riše pokrajine govorčevih misli in

³ Avtorica članka, 31. 5. 2012.

besed. Ne vem čisto, kdo vodi koga, jaz njega ali obratno. Na nek način sva eno, pleševa preko črk, simbolov, puščic, pikic in slikic, v maksimalni koncentraciji potopljena v govorca in njegovo podajanje. Ni toliko važno, ali sem na delu sama, ali je v polnem zamahu kolegica ali kolega – fascinacija je vedno tu. Zapiski so efemerni, že čez nekaj trenutkov bodo postali neuporabni še celo za nas, ki smo jih ustvarili, pa vendar nam za kratek hip omogočijo, da presežemo sami sebe. Posredovanje te čudovite spretnosti študentom je izpopolnjujoče, ko se v srečni kombinaciji najdejo poklicne tolmaške in pedagoške izkušnje, intuicija in pravi nabor primernih vaj.

Literatura

- Bakhtin, Mikhail, 1982: *Form of Time and Chronotope in the Novel*. Holquist, Michael (ur.): *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Gile, Daniel, 1995: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gillies, Andrew, 2005: *Note-taking for consecutive interpreting – A short course*. Manchester: St. Jerome.
- Jones, Roderick, 2002: *Conference interpreting explained*. 2nd edition. Manchester: St. Jerome.
- Rupert, Robert D, 2009a: *Cognitive systems and the extended mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Rupert, Robert D, 2009b: Innateness and the situated mind. Robbins, Philip in Murat Aydede (ur.): *The Cambridge handbook of situated cognition*. Cambridge: Cambridge University Press. 96–116.
- Skarlovnik, Andreja, 2004: *Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Spremljanje napredka študentov pri simultanem tolmačenju

Jana Zidar Forte

Abstract

Heavy cognitive load in simultaneous interpreting (SI) forces interpreters to use various strategies that relieve the burden and ease the task. The paper will present examples of use of various strategies used by students of MA Interpreting course at the Department of Translation Studies, Faculty of Arts in Ljubljana. The examples are taken from the interpretations of six speeches from French into Slovenian, which were transcribed and analysed in terms of the use of strategies and form part of a wider study on the characteristics of language in SI. The aim of the paper is to illustrate the claim that throughout the MA course students develop sufficient interpreting skills and competence to prepare them for professional work on the market. By learning some basic theoretical grounds and by following well-structured exercises with targeted feedback, the progress in interpreting competence acquisition is faster, setting a firm foundation for competent professional work.

Key words: interpreter training, simultaneous interpreting, interpreting competence, strategies

Ključne besede: poučevanje tolmačenja, simultano tolmačenje, tolmaške kompetence, strategije

1 UVOD

Za študente tolmačenja je eden od prelomnih trenutkov v času študija gotovo začetek usvajanja simultanega tolmačenja, ki je povezan z močnimi čustvi in pričakovanji. Nekateri se tega nestrpno veselijo, pri drugih je prehod na tolmačenje v kabini povezan s strahom, da te tehnike, kjer se poslušanje in govorjenje odvija skoraj hkrati, ne bodo zmogli, da je pretežko. Zaradi vseh omenjenih čustvenih dejavnikov je priporočljivo prehod na simultano tolmačenje izvesti na mehak način in previdno (seminar AIIC, 2013), pa tudi pozneje je za napredovanje študentov nujno, da učitelj pozorno spremlja njihovo delo in sproti ustrezno pripravlja in prilagaja potrebne vaje, da se študentje priučijo ustreznih strategij in taktik za reševanje iz posebej zapletenih situacij (Gile 1992, 1995 in 1997).

Simultano tolmačenje (ST) je s kognitivnega vidika zapletena dejavnost, saj gre za nenaravno dejavnost, v kateri mora tolmač hkrati poslušati, analizirati slišano in govoriti, pri čemer pride še do prenosa iz enega v drug jezik. Zaradi zahtevnosti te tehnike se pri usposabljanju običajno uvede šele potem, ko tolmači že osvojijo tehniko konsektivnega tolmačenja (KT) (priporočila EMCI)¹ in se privadijo na aktivno poslušanje in analiziranje govorjenega besedila. V osnovi gre sicer tako pri KT kot pri ST za enak proces prenašanja govorničevega sporočila iz izvirnega v ciljni jezik, vendar je pri ST ravno zaradi časovne dimenzije skoraj hkratnosti in z njo povezane nepredvidljivosti nujno, da študentje čim prej usvojijo ustrezne mehanizme za zmanjševanje obremenjenosti delovnega spomina.

V času eno- ali dvoletnega podiplomskega študija tolmačenja seveda ni mogoče zagotoviti, da študentje do popolnosti osvojijo vse vidike tolmačenja kot spretnosti oziroma veščine, saj je za to potrebno ogromno vaje in praktičnih izkušenj v različnih okoliščinah. Predvideva pa se, da študentje med usposabljanjem pridobijo dovolj dobro osnovo oziroma ustrezno tolmaško kompetenco,² da lahko po koncu študija samostojno opravljajo ta poklic na trgu ali pod okriljem določene ustanove.

V članku bodo s praktičnimi primeri³ tolmačenja študentov prikazane različne stopnje usvajanja tehnike ST oziroma raba posameznih strategij in taktik z vidika tolmaške kompetence, kot jo pojmujejo Nord (1996), Kalina (2000), Riccardi (1995, 1998, 2005).

¹ Evropska mreža tolmaških šol EMCI, <http://www.emcinterpreting.org> (dostop 14. 5. 2013).

² Različni pristopi k poučevanju tolmačenja so podrobneje predstavljeni v magistrskem delu Andreje Skarlovnik Zihlerl (2004).

³ Primeri so vzeti iz korpusa simultanega tolmačenja študentov iz francoščine v slovenščino, ki je del širše zasnovane raziskave o značilnostih jezika pri simultanem tolmačenju.

2 TOLMAŠKA KOMPETENCA IN POSEBNA KOMPETENCA ST

Tolmaška kompetenca zajema različno znanje in spretnosti, od splošnih do bolj specifičnih, ki tvorijo podlago za razvoj določenih vzorcev vedenja, s katerimi naj bi se tolmači reševali iz težavnih situacij (Kutz 1994). Nord (1996) je denimo razvila poseben razvejan model, v okviru katerega razlikuje jezikovno in kulturno kompetenco, poklicno znanje, raziskovalno znanje, teoretično in metodološko znanje o zgodovini in praksi tolmačenja ter posebno prevajalsko/tolmaško kompetenco.

S kompetencami se je ukvarjala tudi Kalina (2000), po mnenju katere je kompetenten tolmač tisti, ki je sposoben predelati besedilo v kontekstu medbesednega posredovanja in »zmore delovati v okoliščinah, ki jih določajo zunanje omejitve, kot so pomanjkanje časa, odsotnost semantične avtonomije in možnost interferenc med tesno povezanimi postopkoma razumevanja in podajanja« (Kalina 2000: 5).

Ko razmišljamo o poslušanju in govorjenju, se običajno ne zavedamo resnične zapletenosti teh vsakodnevnih procesov in vseh mehanizmov, ki jih urejajo na globalni ravni. Vse to, kar prispeva k tvorjenju smisla, postane očitno šele takrat, »ko pride do napake, ko nekaj razumemo narobe ali ne ujamemo, kakšna je povezava med vsem tem, kar slišimo, ali ko ne najdemo ustreznega izraza in se moramo ustaviti, preden lahko ponovno nadaljujemo z govorom« (Riccardi 2005: 756). Vsi ti postopki imajo še toliko bolj pomembno vlogo pri učenju ST, saj gre, kot smo že omenili, za privajanje na nenaravno dejavnost, ko v enem jeziku poslušamo sporočilo, ga predelamo (analiziramo) in posredujemo v drugem jeziku, vsi ti postopki pa se odvijajo pod velikim časovnim pritiskom.

Gile (1992) je denimo predlagal model, po katerem je proces ST razdeljen na štiri različne podprocesse (poslušanja originala, analiza, podajanje v ciljnem jeziku in nadzorovanje ciljnega sporočila), pri čemer je poudaril, da vsak od njih zahteva poseben napor od tolmača, katerega zmogljivost pa je seveda omejena, zato morajo biti naperi oz. obremenitve med samim tolmačenjem bolj ali manj enakomerno porazdeljeni, sicer lahko pride do težav zaradi preobremenjenosti. Ta model je znan pod imenom model naporov (*»efforts model«*, Gile 1992: 191), zaradi svoje shematične in dokaj preproste narave pa ga lahko brez težav uporabimo tudi pri študentih in usposabljanju, saj lahko tako jasno pokažemo in pojasnimo, s katerim od podprocesov ima študent morebiti težave in katere strategije bi moral uporabiti, da bi znova uravnovesil enačbo naporov.

V študijah, ki so primerjale tolmačenje študentov in poklicnih tolmačev (Moser-Mercer et al. 2000; Riccardi 1996 in 1998), je bilo prikazano, da študentje

pričakovano še nimajo v celoti ponotranjenih in avtomatiziranih strategij in taktik, tako kot jih imajo poklicni tolmači, s čimer je bila potrjena domneva, da se kompetenca ST postopoma razvije in okrepi ravno skozi dejansko prakso tolmačenja. Procesiranje izvirnega govora in podajanje v ciljnem jeziku torej zahtevata popolno in stalno pozornost, hkrati pa mora biti tolmač sposoben med temi procesi učinkovito porazdeliti svoje kognitivne zmogljivosti (Gile 1995).

2.1 Strategije pri ST

Riccardi je na podlagi svojih študij začela razlikovati med strategijami, ki temeljijo na znanju (*knowledge-based strategies*), in strategijami, ki temeljijo na spretnostih (*skill-based strategies*) in shranjenih vzorcih za samodejno odzivanje, ki se aktivirajo ob določenih dražljajih v komunikacijskem dejanju, ki so tolmaču že dobro znani iz izkušenj (Riccardi 2005: 760). Z uporabo tovrstnih strategij tolmači zagotavljajo, da je njihovo podajanje tekoče, spontano in naravno, hkrati pa se uporabljajo tudi na drugih ravneh: pragmatični, semantični, besedilni in skladenski. Tipični deli govora, kjer tolmači uporabljajo tovrstne strategije, ki temeljijo na spretnosti, in uporabljajo že vnaprej pripravljene odgovore oz. vzorce, so nagovor, pozdravne besede, zahvale, uvajanje in prehajanje med različnimi točkami na dnevnem redu, zaključevanje. Druga skupina strategij po mnenju A. Riccardi temelji na znanju, aktivirajo pa se na podlagi zavestnega analitičnega procesa in skladno z načrtom, ki se oblikuje takrat, ko »tolmač nima samodejnega odziva ali ko iz neznanega razloga pride do hipne preobremenjenosti spomina« (2005: 762).

Kalina (2000: 7) je strategije razdelila v različne podskupine glede na to, v katerem od podprocesu ST se uporabijo, njeno razdelitev, ki je predstavljena v nadaljevanju, bomo uporabili tudi za ponazoritev usvajanja strategij pri študentih v pričujočem članku.

2.1.1 Splošne strategije

Ena od najpomembnejših splošnih strategij je časovni odmik od govorca oz. *décalage*,⁴ ki je pomemben skozi celoten govor, posebej na začetku in koncu govora, gre pa za spremenljivo kategorijo, ki je deloma odvisna od govorca in njegovega načina podajanja, deloma pa je odvisna od posameznega tolmača in njegovih osebnih preferenc. Načeloma velja, da mora imeti tolmač tolikšen odmik, da ima dovolj informacij, da lahko smiselno zaključi miselno enoto, a ne tako dolg, da ne bi zmozel več slediti govorniku in zajeti vseh informacij.

⁴ Ta tema je bila v slovenskem prostoru raziskana v okviru magistrskega dela Vide Frelih (2012).

Druga pomembna splošna strategija je nadzorovanje ciljnega govora z vidika koherence, kohezije ter splošne logičnosti in razumljivosti pretolmačenega besedila. Pomembno je tudi, da je ciljno besedilo tekoče in brez nepotrebnih ali daljših premorov in motečih zvokov (npr. polglasnik ee).

2.1.2 Strategije pri razumevanju

Osnovne strategije, ki tolmaču pomagajo pri razumevanju izvirnega govora, so predvidevanje, segmentiranje in izbiranje informacij, zavlačevanje in čakanje. Pri predvidevanju tolmač na podlagi obstoječega znanja o temi govora ali vrsti besedila in ob hkratnem razumevanju, kaj je smisel govorničevega sporočila, poskuša predvideti, kaj bo v govoru sledilo in na kakšen način bo ta informacija predstavljena, npr. argumentom običajno sledijo protiargumenti (makrostruktura besedila); če govorec začne govoriti o alternativnih virih energije, bi moral tolmač v hipu pomisliti na vse, kar ve o tej temi, ter na vse morebitno besedišče s tega področja (mikrostruktura besedila).

Pri segmentiranju gre za delitev daljših enot sporočila v krajše in bolj obvladljive (Nolan 2005), s čimer se zmanjša kognitivna obremenitev spomina. Včasih je v govorih z visoko informativnostjo potrebno določene dele besedila oz. informacije izpustiti, vendar mora tolmač znati presoditi, katere informacije so pomembne in glavne, katere pa so drugotnega pomena in jih lahko izpusti brez tveganja, da bi ogrozil celovitost govorničevega sporočila. Če pa tolmač nima dovolj informacij, da bi smiselno zaključil enoto, se mora naučiti zavlačevati, čakati, da pridobi dodatne informacije ali pojasnilo, na podlagi katerega lahko pretolmači celotno sporočilo.

2.1.3 Strategije pri podajanju

Pri podajanju pretolmačenega besedila so najpogosteje uporabljane strategije parafraziranje, zgoščevanje, razširitev, posplošitev, uporaba nedoločnih oblik, oblikoslovne in skladske pretvorbe ter uporaba prozodičnih sredstev (intonacija, pavze). Včasih tolmač doda dele besedila, predvsem v obliki diskurzivnih označevalcev (veznikov, retoričnih elementov), ki so bolj značilni za govorjeni jezik (Messner 2000) in zagotavljajo, da pretolmačeno besedilo zveni naravno, hkrati pa to omogoča lažje razumevanje poslušalcev. Uporaba konektorjev olajša in pospeši procesiranje posameznih elementov, zato so ti pogosto rabljeni, tudi če jih v izvirnem govoru ni. Schlamberger Brezar (2011) ugotavlja, da to dokazuje, da je tolmač izvirno besedilo predelal (analiziral) ter da si prizadeva za preoblikovanje glavnega sporočila v ustrezno obliko v ciljnim jeziku.

2.1.4 Strategije za ukrepanje v sili

Zadnja skupina strategij je povzeta po Gilu (1995), in sicer gre za t. i. *coping tactics* oz. mehanizme za reševanje iz posebej težkih situacij in zagat, ki nastopijo, ko se tolmač sooči z zapletenim delom govora, bodisi zaradi zgoščenosti informacij, hitrosti podajanja govorca ali hitrega branja besedila (Gile 1995: 161). V teh primerih naj bi tolmač uporabil strategijo izpuščanja (vendar spet po načelu pomembnih in manj pomembnih informacij), transkodiranje in vzporedno pretvorbo (npr. uporaba nadpomenk ali splošnih izrazov namesto specifičnih terminov).

Kot vse kategorizacije pa tudi pri tej velja, da se posamezne strategije včasih prepletajo in jih je težko z gotovostjo umestiti v eno ali drugo od teh kategorij.

3 PRIMERI IZ KORPUSA TOLMAČENJ ŠTUDENTOV

V nadaljevanju bodo predstavljeni primeri uporabe strategij pri tolmačenju študentov, in sicer gre za tolmačenje skupaj šestih govorov iz francoščine v slovenščino, ki so bili posneti v treh različnih obdobjih usvajanja tehnike ST (po dva govora na začetku, na sredini in na koncu usposabljanja) pri treh študentkah⁵ drugega letnika magistrskega programa Tolmačenje FF v Ljubljani, generacija 2011/2012. Zbirka govorov je del obsežnejšega korpusa tolmačenja iz francoščine v slovenščino, ki nastaja v okviru priprave avtoričine doktorske naloge s področja značilnosti jezika pri ST.

3.1 Gradivo

Govori so bili posneti v času običajnih praktičnih vaj ST iz francoščine v slovenščino. Prva govora sta bila posneta približno mesec dni po začetku usvajanja tehnike ST, ko študentje deloma že presežejo začetniške težave pri usklajevanju hkratnega poslušanja in govorjenja. Govora sta splošne narave in primerna za začetno stopnjo, oba sta dolga približno deset minut. Druga govora sta bila posneta na sredini usposabljanja, gre pa za nekoliko poenostavljena politična govora, ki sta bila dejansko izrečena na dveh različnih mednarodnih srečanjih, njuna dolžina je nekaj manj kot 12 minut. Tretja govora sta bila posneta ob koncu usposabljanja, v obdobju priprav na zaključne izpite. Gre za splošna govora, ki pa sta nekoliko daljša (14 minut) in predstavljata nekoliko kompleksnejšo argumentacijo. Govore so podali trije rojeni govorci francoščine, ki so usposobljeni za izobraževanje tolmačev in imajo že večletne izkušnje pri

⁵ Število študentov je primerljivo s povprečnim številom študentov te jezikovne smeri v eni generaciji.

usposabljanju. Čeprav so vsi govorniki imeli pisno predlogo, so bili govorniki podani z naravno hitrostjo, ne brani.

3.2 Obdelava gradiva

Pisna predstavitev ustnih besedil že dolgo predstavlja velik problem za vse, ki se ukvarjajo s transkripcijo (Blanche-Benveniste 1991: 36). Obstajajo različna priporočila za transkribiranje in označevanje govornih besedil, npr. TEI, Eagles, pri naši analizi pa smo se zaradi narave govornega besedila (monolog) in name na analize odločili za razširjeno ortografsko transkripcijo (Zemljarič Miklavčič 2008: 104) z osnovnimi oznakami o govornih in oznakami za neverbalne dogodke. Seveda se s tovrstno transkripcijo izgubi nekaj sporočila, vendar se je pri vsaki posamezni transkripciji treba odločiti, kateri vidiki se vključijo in so za namene analize ustrezni, kateri pa ne.

Kot glavno merilo za postavljanje ločil in velike začetnice smo uporabili intonacijo. Ko je govornik ali tolmač misel zaključil z nekončno, rastočo intonacijo (polkadenco) in krajšim premorom, nato pa nadaljeval s podajanjem, smo v transkripciji postavili vejico. Padajoča nekončna intonacija je označena z dvopičjem. Za padajočo končno intonacijo (kadenco) smo uporabili piko in nato nadaljevali z veliko začetnico. Rastočo končno intonacijo (antikadenco) smo označili z vprašajem (SP 2001: 53–54). Veliko začetnico smo skladno s slovenskim pravopisom uporabili tudi pri lastnih osebnih in zemljepisnih imenih. Z besedo so izpisane številke, manjše od deset, druge pa so označene s številkami. Posebej so označeni premori (//), krajši premori oziroma deljenje pri izgovoru ene besede in nedokončane besede (-) ter polglasniki (ee). Intonacija ni posebej označena. Pri ponavljanju določenih glasov (vlečenju) smo tudi v transkripciji to označili s ponovitvijo črke (npr. innn, trojji). Označeni so tudi vzdih, rahlo pokašljevanje (khm) in drugi zunanji zvoki.

3.3 Primeri rabe strategij

Pri analizi smo se v prvi fazi osredotočili na preučevanje uporabe treh strategij, ki kažejo na dobro mero obvladovanja tehnike ST. Med splošnimi strategijami smo se osredotočili na zaključevanje stavkov oz. na primere nezaključenih stavkov in miselnih enot. Po Jonesu (1998) je zaključevanje miselnih enot eno od najpomembnejših t. i. zlatih pravil, ki ga morajo osvojiti študentje tolmačenja in je pomembno tako z vidika obvladovanja kognitivnih obremenitev delovnega spomina, kot tudi z vidika nadzora nad izrečenim sporočilom, ki mora biti logično in koherentno zaključena miselna enota.

Od strategij pri poslušanju smo iskali primere segmentiranja daljših miselnih enot na več manjših, ki kaže na tolmačevo sposobnost hipne analize in procesiranja slišane besedila, ki sta ključnega pomena za dobro tolmačenje. Med strategijami podajanja smo se osredotočili na parafraziranje, ki je nekakšna nadgradnja prejšnje strategije in kaže, da je tolmač sposoben v izjemno kratkem času razumeti bistvo sporočila in ga smiselno preoblikovati z uporabo svojih besed in struktur, pri čemer se seveda ohrani pomen izvirnega sporočila. Poleg obvladovanja kognitivnih obremenitev hkratnega poslušanja in analiziranja je iz uporabe te strategije razvidno, da je tolmač sposoben tudi obdelave in strukturne pretvorbe slišane, kar kaže na njegovo dobro obvladovanje vseh procesov ST oz. tehnike ST na splošno.

3.1.1 *Nedokončani stavki in miselne enote*

Med že omenjenimi zlatimi pravili je najpomembneje, da tolmač ne glede na zapletenost in dolžino izvirnega stavka govori v kratkih in skladenjsko preprostih stavkih. Čeprav se morda na prvi pogled zdi takšno izražanje s preprostimi povedmi z enim glavnim stavkom preveč poenostavljeno in otročje (Jones 1998: 76), pa velja, da pri izražanju s preprostimi stavki ni mogoče pretiravati. Na ta način namreč tolmač lažje kritično nadzoruje svoje ubesedovanje in zaključuje stavke skladno z začetkom, pa tudi poslušalci lažje in hitreje razumejo sporočilo, če je to razdeljeno na več že predelanih in tako jasnih, zaključenih enot. Čeprav se zaključevanje stavkov morda zdi samo po sebi umevno, je temu pomembnemu vidiku tolmačenja treba posvetiti veliko pozornost, posebej na začetku usposabljanja, da zaključevanje stavkov postane del samodejnih mehanizmov. Pri nedokončanih stavkih namreč ni problem le v tem, da so lahko nesmiselni in slovnično nepravilni, ampak lahko pomembno vplivajo na poslušalce in na njihov odnos do tolmača. Napak in izpustov delegati morda ne bodo niti opazili, toda če jih tolmač na cedilu pusti z nedokončanim stavkom, ki nekako »obvisi v zraku«, to resno ogrozi njihovo zaupanje v tolmača in v končni fazi škodi sporazumevanju na ravni srečanja.

V korpusu tolmačenja študentk so se primeri nedokončanih stavkov pojavljali predvsem v prvih štirih govorih, v prvih dveh verjetno zaradi zgodnje faze usposabljanja, druga dva govora pa sta politične narave, s katerimi študentke do tedaj niso imele toliko izkušenj in zato verjetno še niso razvile dobrih vzorcev odzivanja v primeru bolj zapletenih izvirnih struktur, vsebinskih ali terminoloških zagat in pomanjkljivega poznavanja teme.

V 1. primeru vidimo, da tolmačka ni zaključila misli o tem, kaj se je izkazalo v zahodnem svetu, bodisi zato ker ni ujela ali razumela izvirnega pridevnika (*très peu réaliste, très peu envisageable*) bodisi ker ni uspela dovolj hitro najti ustreznice

v ciljnem jeziku. Ker gre za zaključek govora, je bila gotovo prisotna tudi že utrujenost, zaradi česar je nedokončanemu stavku sicer sledil pomensko ustrezen del, v samem zaključku miselne enote pa je prišlo še do pomenskega odmika (*da bi bili tako bolj zadovoljni* namesto *da bi imeli v mislih zadovoljstvo ljudi*).

- 1) Alors, je me dis que ce modèle de BNB, de bonheur national brut, ça peut sembler quelque chose de tout à fait naïf, ce serait sans doute [vzdih] très peu réaliste, très peu envisageable dans nos sociétés occidentales, mais, malgré tout, à défaut de pouvoir l'appliquer purement et simplement chez nous, on pourrait peut-être essayer, face à la crise économique, face à l'explosion du chômage, face à cette morosité généralisée, à toutes les menaces qui pèsent sur l'environnement, de replacer l'être humain au centre de notre activité et essayer au moins de penser un peu plus à son bonheur.

Morda bi kdo utegnil misliti, da je bruto nacionalnoo *əə* zadovoljstvo nekaj naivnega, ampak **izkazalo se je, *əəm* v predvsem v zahodnem svetu** – // Ampak *əəm* verjetno biii ga lahko vključili tudi v naše okolišje, *əə* kljub brezposelnosti, kljub gospodarski krizi, vsemu kar *əə* grozi okolju // lahko biii ta kazalnik vključiiii v bistvo našega delovanja in bili tako bolj zadovoljni.

V drugem primeru vidimo, da je tolmačka začela prehitro in tako ni zmogla dokončati začetega stavka, kar je pogosto pri tolmačenju, pa tudi pri samih govorcih, kot je ugotovil Pöchhacker (1995). Zanimivo pa je, da je tej napaki podobno kot zgoraj spet sledila pomenska napaka, kar pritrjuje Gilovi tezi (1995), da se iz ene napake pogosto porodi še več pomanjkljivosti ali drugih napak, vse zaradi kognitivne preobremenjenosti.

- 2) Mais, s'il est vrai que l'espéranto est facile à apprendre, il n'est en aucune manière, et comme aucune autre langue au monde d'ailleurs, une langue neutre. L'espéranto appartient, lui aussi, à une culture bien précise. Il a été inventé par un juif polonais, qui vivait en Lituanie.

In čeprav je bil lahek za učenje, **ni imel nobenega načina *əm*** – Esperanto ni pr-ipadal *əm* je prip-adal posebni kulturi, izumil ga je poljski Žid. [vzdih]

V tretjem primeru nedokončanja misli gre za nekoliko bolj zapleten izvorni del govora, kjer je govorka za ponazoritev svoje trditve uporabila še tri jezikovne figure, primere, ki so očitno presenetile dve tolmački. Tolmačka a) je sicer napačne začetke poskušala popraviti z novimi, vendar je uspela prenesti le eno od primer brez glavne trditve. Tolmačka b) pa je naredila napako pri glavni trditvi (*faire son temps* = *izpeti se*), potem je prvo primero povsem izpustila, drugo in tretjo pa

zgolj deloma nakazala, vendar se je potem hitro zbrala in ustrezno pretolmačila zaključek misli.

- 3) Personnellement, il me semble que la voie bilatérale a fait son temps. Emprunter aujourd'hui la voie bilatérale c'est comme jouer au tennis avec une main attachée dans le dos. C'est comme recourir à des solutions analogiques à l'air deee – à l'air numérique. C'est comme demander à Guillaume Tell, votre héros national, de fendre la pomme d'une nouvelle flèche, mais cette fois-ci avec les yeux bandés. Quelle que soit la métaphore utilisée, mon message est clair.
- a) Mislim, da je – da so danes bilateralni odnosi kot [vzdih] teniška tekma z eno roko. [vzdih] // To je kot // prositi – // to je izredna *aə* – izredno lahka *aə* – // *aə*
- b) Zdi se mi, da je bila bilateralna odločitev [cmok] taka, da je po-trebovala svoj čas. // To je bila ana-lognaaa odločitev, neke vrste digital-na- [zvok kulija] // Kot je Giljotevr varoval svoje jabolko- // n- naj bo katerakoli metafora, moje sporočilo je popolnoma jasno. [vzdih]

Navedeni primeri pritrjujejo ugotovitvi A. Riccardi (2005), da študentje bolj uporabljajo tiste strategije, ki temeljijo na znanju, saj v primeru težav pri poslušanju ali razumevanju ne zmorejo dokončati miselne enote skladno s strukturo, s katero so začeli, ali na nek nevtralen način. Zdi se, da se jim zdi pomembno podati vsaj del sporočila, četudi sama enota ni smiselno zaključena, kar pa pri tolmačenju ni zaželeno, zato je treba tovrsten mehanizem čim prej zaznati in študente nanj opozoriti. Pomembno je namreč, da se že od začetka naučijo, da pretolmačijo samo tisto, kar res razumejo in kar lahko smiselno podajo kot zaključeno enoto, sicer je bolje, da se osredotočijo zgolj na poslušanje in potem povzamejo sporočilo, četudi z izpusti (Seminar AIIC, 2013).

3.1.2 Segmentiranje

Kot že omenjeno je najbolj priporočljivo, da se študentje med usposabljanjem naučijo uporabljati kratke, preproste in jedrnatte stavke, ki jih nato ustrezno povežejo med seboj. To »sekanje« dolгих stavkov so v tolmaškem žargonu poimenovali kar »tehnika salame« (*salami technique*, npr. v Nolan 2005), Gile jo poimenuje segmentacija (1998: 195), tolmaču pa omogoča da razbremeni kratkoročni spomin, čeprav se s tem povečajo zahteve pri samem podajanju, saj tolmač ne sme izgubiti celotne slike in mora ohraniti smiselno povezanost krajših stavkov. Govorniki pogosto uporabljajo dolge stavke z več odvisnimi stavki, zlasti če govorijo bolj ali manj prosto. Če tolmač te stavke loči in poda kot logično povezane samostojne stavke, potem bo s tem olajšal svoje delo in tudi delo poslušalcev, saj bodo lažje sledili toku misli govornika. To je zlasti pomembno pri jezikih, kjer je

v navadi izražanje z več medsebojno odvisnimi stavki (nemščina), in pri govornikih, ki so nagnjeni k digresijam in želijo v eni povedi izraziti kar največ misli.

Govori v korpusu tolmačenja študentk niso vsebovali pretirano dolgih segmentov, razen običajnih večstavčnih povedi, saj gre za govore, ki so prilagojeni usposabljanju (tudi politični govor je bil nekoliko prirejen in podan počasneje, kot bi bil sicer na dejanskem dogodku).

Primeri 4 in 5 kažeta, da je tolmačka pomenske enote poskušala ločevati, in četudi ne gre za dejansko intonančno zaključene stavke, so v pretolmačenem besedilu enote bolj jasno razmejene in ločene, kar olajša poslušanje, hkrati pa tudi kaže, da se je tolmačka odločila za ustrezen odmik od govorca, saj mu je dokaj zvesto sledila brez posebnih izpustov.

- 4) La langue française est un instrument d'incarnation, elle est un instrument de transmission de valeurs. Dans un monde où progresse le risque, car c'est un risque // le le risque du mondialisme, de l'uniformité, je voudrais dire que l'aplatissement, aussi de l'aplatissement, il faut se battre pour notre langue et pour les valeurs qu'elle porte. Nous devons nous battre aussi pour la diversité culturelle. Que serait notre monde, s'il n'était fait que d'une seule langue, que d'une seule culture ? Que serait notre monde, si la diversité n'y avait plus le droit de citer.

Francoski jezik je instrument utelešenja in prenosa vrednot. [cmok] V tem svetuuu, v tem razvitem svetu jeee – obstaja tveganje, ææ tveganje globalizacije, uniformiranosti in proti temu uničenju kulturne raznolikosti se je treba boriti. [vzdih] Treba se je boriti za kulturno raznolikost, kajti kaj bi bilo s tem svetom, če bi obstajal en sam jezik ali ena sama kultura? [vzdih] Kaj bi bilo, čeee raznolikost ne bi imela mesta v tem svetu?

- 5) Vers la fin du vingtième siècle, l'agriculture a été encore une fois transformée avec l'introduction cette fois-ci de robots qui contrôlent et exercent le travail à la ferme et ces robots prennent également souvent la place auparavant occupée par l'homme. Donc, à la ferme, le travail humain peut paraître inutile aujourd'hui.

Ob koncu tisočletja so vpeljali tudi robote, ki opravljajo delo na velikih kmetijah, ki torej opravljajo delo, ki ga je včasih opravljal človek. [vzdih] // Tako se na nekaterih kmetijah zdi človekovo delo že skoraj brezpredmetno.

V šestem primeru je segmentiran zlasti prvi del sporočila, ki je tudi nekoliko ponostavljen brez pomenskih izpustov in z jasno izraženimi vzročno-posledičnimi zvezami, kar tudi pripomore k lažjemu razumevanju poslušalcev.

- 6) Dans un deuxième temps, si l'homme perd son travail et son salaire à cause justement de cette mécanisation progressive, et bien, on peut également se rendre compte qu'il perd son pouvoir d'achat, et ceci mène obligatoirement à un blocage, à une récession du système économique. En raison de la productivité accrue, le nombre de biens sur le marché augmente. Mais, puisque l'homme perd son pouvoir d'achat, et bien, également, parallèlement, les stockages accumulés restent inépuisés. En gros, en somme, le cycle économique est rompu.

Če nekdo zgubi službo zaradi te postopne mehanizacije, potem tudi izgubi svojo kupno moč in to pripelje do recesije gospodarskega sistema. Ker se poveča produktivnost, je število izdelkov na trgih večje. Ker pa človek, ljudje izgubijo svojo kupno moč, to pripelje do *àà* velike- *àà* velikega števila pridelkov, ki ga ne more- jih ne moremo uporabiti. [cmok] Tako se gospodarski cikel zaključuje.

Predstavljeni primeri kažejo, da študentje strategijo segmentiranja do konca študija dobro osvojijo, kar je razumljivo, saj jim olajša tako obdelavo slišane kot samo podajanje in tako olajša kognitivno breme. Ker je to ena od nujnih strategij za uspešno tolmačenje, je treba študente k njej spodbujati od samega začetka usposabljanja, morda tudi z usmerjenimi vajami na krajših besedilnih segmentih, na katerih lahko vadijo različne načine ločevanja daljših enot sporočila (Gillies 2012; Zidar Forte 2012).

3.1.3 Parafraziranje

Če se tolmač ustrezno odmakne od izvornika, potem ima dovolj manevrskega prostora za preoblikovanje stavkov in ustrezne zamenjave besednega reda, tako da ciljno besedilo bolj ustreza pravilom ciljnega jezika. Če pa je odmika premalo, potem se hitro zgodi, da prevaja zgolj besede in pušča stavčne strukture takšne, kakršne so v izvorniku, to pa deluje nenaravno in je lahko za poslušalce celo nerazumljivo in moteče. Tako bi lahko rekli, da je parafraziranje oz. reformulacija nujni sestavni del tolmačenja. Parafraziranje vključuje preoblikovanje stavkov, razdelitev dolgih na več manjših, spreminjanje besednega reda ali stavkov, pogosto je treba spremeniti tudi glagolski način v stavku, saj je v nekaterih jezikih trpni način manj pogost kot v drugih in ga je torej bolje spremeniti v tvornega. Po mnenju Jonesa je ta strategija tako zelo pomembna, da jo mora tolmač uporabljati že nagonsko (Jones 1998: 89). Z njeno pomočjo se lahko uspešno reši iz težavne situacije, kot je, na primer, uporaba neke besede ali koncepta v izvornem jeziku, ki v ciljnem jeziku ne obstaja. Tudi če določena beseda ali koncept nima

vzporedne ustreznice v ciljnem jeziku, to še ne pomeni, da poslušalci tega koncepta ne poznajo ali razumejo, le izraziti ga je treba na drugačen način.

Če se tolmač zaveda, da obstaja nešteto možnosti za prenos vsakega sporočila, potem se ne bo ustavljal pri posameznih besedah, ampak bo poskušal izraz preoblikovati tako, da bo smiselni tudi v ciljnem jeziku. Če določene besede ne pozna, potem bo iz ožjega sobesedila lahko razbral natančen pomen besede ali pa nek splošen pomen in nato uporabil splošen izraz ali nadpomenko. Če bo uporabljal tehniko preoblikovanja, pa mu morda niti ne bo treba uporabiti neznane besede, pa bo vseeno podal ustrezno sporočilo, seveda če ga bo sam razumel. Tako je mogoče reči, da uporaba te tehnike tolmače sili, da namesto posameznih besed »poslušajo ideje in jih nato prosto izrazijo s svojimi besedami« (Jones 1998: 100).

Sedmi primer kaže, kako je tolmačka s parafrazo nekoliko skrajšala in poenostavila sporočilo, hkrati pa je ciljno besedilo urejeno skladno s pravili slovenskega jezika in tako deluje naravno.

- 7) Par ailleurs, les fabricants et les vendeurs [vzdih] assurent que la prise de compléments alimentaires nous aide à améliorer *əə* par exemple notre potentiel de santé, notre bien-être et surtout et bien on nous affirme toujours que cela ne pose pas de risques à notre santé. Alors, bien sûr, est-ce qu'on peut leur faire confiance ? Je n'ai pas l'intention de répondre à cette question directement aujourd'hui, je ne suis pas médecin, je ne suis pas spécialiste de la santé, mais je vais quand même évoquer un certain nombre de questions que je pense que plus au – fin tout le monde plus au moins se pose.

Vsi nas prepričujejo, da prehranski dodatki [vzdih] pozitivno vplivajo na naše počutje, na naše zdravje in vsi trdijo, da // ne predstavljajo nobenega tveganja za naše zdravje, ampak ali je res to tako? Na to vprašanje danes ne bom odgovorila, kajti sama nisem zdravnica, nisem specialist za zdravje. Vsekakor pa bi rada postavila nekaj vprašanj, ki se jih *əə* – ki si jih verjetno vsi postavljamo.

Tudi v osmem primeru vidimo, da je tolmačka s parafrazo nekoliko skrajšala sporočilo, vendar je ohranila večino bistvenih elementov (izpustila je dva od štirih navedenih načinov prehranjevanja, kar je v primeru naštevanja sprejemljiva strategija, zlasti če gre za hitro naštevanje) in s spreminjanjem vrstnega reda stavkov nekoliko drugače povezala informacije, vendar je potek ciljnega besedila (morda ravno zato) naraven.

- 8) Par ailleurs, *əə* il existe également des régimes alimentaires spéciaux. Je pense plus particulièrement au végétarisme, au végétalisme, à la macrobiotique, ou même à ceux qui ne mangent que des crudités,

c'est-à-dire pas d'aliments crus, mais uniquement des aliments crus. [cmok] Donc, ces ces régimes alimentaires spéciaux peuvent entraîner des carences en substances nutritives. Alors, afin d'éviter un certain nombre de problèmes de santé, il est vital que les personnes qui suivent un régime restrictif et bien, que ces personnes reçoivent une quantité adéquate de nutriments ssi elles ne peuvent pas le recevoir de manière naturelle, et bien, le recevront tout simplement sous forme de compléments alimentaires.

Še posebej so lahko dodatki blagodejni pri posebnih načinih prehranjevanja, kot sta vegeterijanstvo in véganstvo, kjer z običajno prehrano ne dobimo dovolj snovi za normalno delovanje telesa. // Torej, s pomočjo dodatkov lahko ublažimo določene težave oziroma se jim izognemo. [vzdih] // Nekateri osebe lahko s pomočjo dodatkov dosežejo priporočeno dnevno količino določenih snovi, pomembnih za pravilno delovanje našega telesa.

Parafraziranje ali preoblikovanje izvirnega besedila je do neke mere nujno že zaradi strukturnih razlik med jeziki, vendar pride v večji meri do izraza pri govorih ali delih govora, ki so podani hitro ali so informacijsko bolj zgoščeni. Hkrati ta strategija od tolmača zahteva veliko mero previdnosti, da pri parafrazi ne gre predaleč s korenitim poseganjem v izvirno sporočilo. Kot vselej pri tolmačenju pa velja, da mora tolmač pretolmačiti samo tisto, kar razume in ne sme ničesar po svoje dodajati. Predvidevamo, da tolmači začetniki (študentje) parafraziranje uporabljajo manj pogosto kot že izkušeni tolmači, vendar je nujno, da jih učitelji spodbujajo k preoblikovanju in spreminjanju skladenjskih struktur v izvirnem jeziku, saj se sicer hitro zadovoljijo zgolj s prevajanjem posameznih besed (*parroting*), česar pa se morajo tolmači izogibati, če naj ciljno besedilo zveni naravno in je skladno s pravili ciljnega jezika.

4 SKLEP

Predstavljeni primeri so zgolj ilustrativne narave in ne gre za vse zaznane primere uporabljenih strategij, poleg tega bi težko rekli, da sodijo samo v eno kategorijo strategij, saj se te, kot smo že omenili, pogosto prekrivajo. Upamo, da bo nadaljnja raziskava z natančnejšimi analizami in številčnimi primerjavami dala jasnejšo sliko o tem, kako poteka usvajanje posameznih strategij pri usposabljanju tolmačev in pripomogla k boljšemu razumevanju procesa ST, še zlasti pa učenja ST.

Samo snemanje in spodbujanje študentk, da po posameznih vajah izvedejo samorefleksijo (na podlagi posnetka ali po spominu) o tem, kako so tolmačile,

se je po besedah študentk izkazalo za koristno, saj zgolj mehanično delanje vaj, četudi jih je veliko, ne pripomore k pridobivanju in uporabi ustreznih mehanizmov tolmačenja in strategij. Te je namreč potrebno najprej ozavestiti in načrtno uporabljati, šele nato lahko pričakujemo, da jih bodo tolmači začeli uporabljati samodejno.

Čeprav je splošno sprejeto dejstvo, da je tolmačenje spretnost (lahko bi rekli celo obrt), ki se je najbolje naučimo s samim tolmačenjem, torej prek izkušenj, je prednost študija tolmačenja v tem, da vsi »poskusi« potekajo v nadzorovanem, varnem in vodenem okolju (Gile 1995), kjer so napake in zdrs dovoljeni, ne pa potencialno usodni, kot se lahko zgodi v praksi. Upamo si trditi, da so napake in eksperimentiranje celo zaželeni, saj z opozarjanjem na napake in predlogi za boljše rešitve ali strategije študentje toliko bolje in hitreje utrdijo dobre strategije tolmačenja in izkoreninijo načine dela, ki v poklicnem tolmaškem svetu niso zaželeni. Poleg tega lahko študentje posamezne strategije usvajajo prek usmerjenih vaj, ki jih lahko izvajajo individualno ali voden v skupini. Takšno voden delo sicer od učitelja zahteva veliko mero skrbnega načrtovanja skozi celoten cikel usposabljanja, hkrati mora biti pozoren na vsakega študenta in njegov osebni pristop, vendar je ta trud na koncu običajno povrnjen z dobrimi rezultati. To je pokazala študija usmerjenih povratnih informacij, ki so jo izvedli na univerzi v Seville (Ruiz Rosendo in Persaud 2012). Druga možnost, ki jo zagovarjajo nekateri in je nekoliko manj obremenjujoča za učitelja, je obvezno vodenje dnevnika tolmačenja, za katerega skrbi vsak študent posebej (Gillies 2012; Horvath 2005 in 2012). Vse te možnosti so vredne premisleka, tako na ravni posameznih učiteljev tolmačenja kot na ravni organizacije celotnega študija, torej pri snovanju tolmaškega učnega programa. Vsekakor je tema usvajanja tolmaških strategij še vedno zelo aktualna in bo v prihodnje še deležna raziskovalne pozornosti, upamo, da tudi v slovenskem tolmaškem prostoru.

Literatura

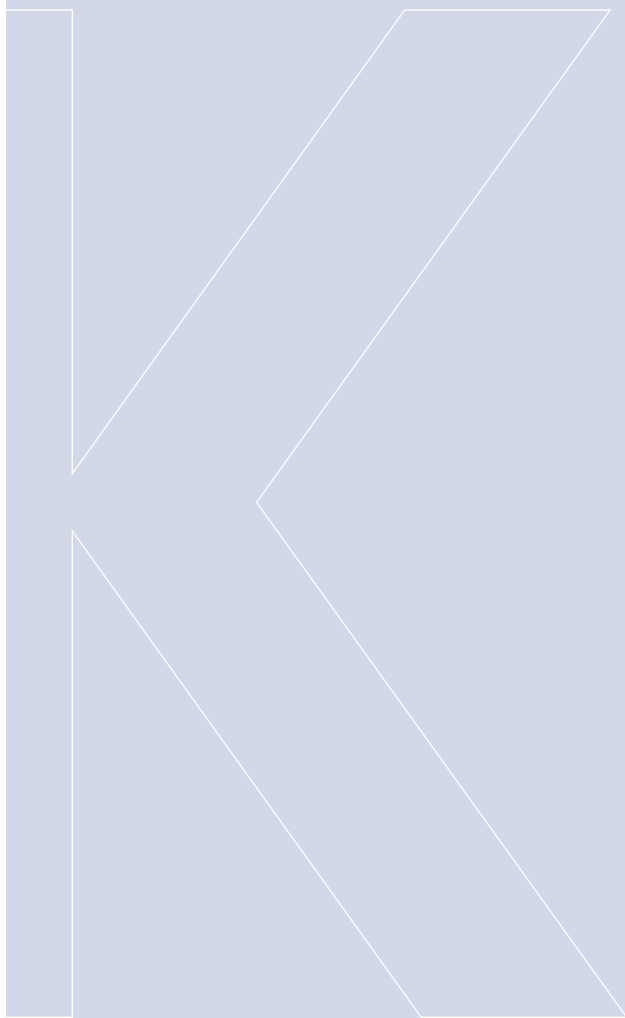
- Blanche-Benveniste, Claire, 1991: *Le français parlé, études grammaticales*. Paris: Centre national de la Recherche Scientifique.
- Freljih, Vida, 2012: *Primerjava metod merjenja dekalaza pri simultanem tolmačenju*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Gile, Daniel, 1992: Basic theoretical components in interpreter and translator training. Dollerup, Cay in Anne Loddegaard (ur.): *Teaching translation and interpreting: training, talent and experience*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, Daniel, 1995: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.

- Gile, Daniel, 1997: Conference interpreting as a cognitive management problem. Danks, Joseph, Gregory M. Shreve, Stephen B. Fountain in Michael K. McBeath (ur.): *Cognitive processes in translation and interpreting*. Thousand Oaks: Sage.
- Gillies, Andrew, 2012: *Conference interpreting. A student's practice book*. London: Routledge.
- Horváth, Ildikó, 2005: The cognitive components of autonomous learning in postgraduate interpreter training. Zbirka prispevkov s konference *Supporting Independent English Language Learning in the 21st Century*, ki je potekala septembra 2005 v Aucklandu v Avstraliji.
- Horváth, Ildikó, 2012: *Interpreter behaviour. A psychological approach*. Budapest: Hang Nyelviskola Bt.
- Jones, Roderick, 1998: *Conference interpreting explained*. Manchester: St. Jerome.
- Kalina, Sylvia, 1994: Analyzing interpreters' performance: methods and problems. Dollerup Cay in Annette Lindegaard (ur.): *Teaching translation and interpreting 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 225–232.
- Kalina, Sylvia, 1998: *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen: Gunter Narr.
- Kalina, Sylvia, 2000: Interpreting competences as a basis and a goal for teaching. *The Interpreters' Newsletter* 10. 3–32.
- Kutz, Wladimir, 1994: Dolmetscherausbildung nach einem Kompetenzmodell. Breitung, Horst (ur.) *Dolmetscher- und Übersetzerausbildung. Materialien eines Internationalen Produktionsseminars, 17.–21. 12. 1993*. München: Goethe-Institut. 89–96.
- Mackintosh, Jennifer, 1985: The Kintsch and van Dijk model of discourse comprehension and production applied to the interpretation process. *Meta* 30. 37–43.
- Messner, Claudia, 2000: *Interpretazione Consecutiva e interpretazione simultanea: confronto e analisi delle strategie interpretative*. Neobjavljena diplomatska naloga. SSLMIT.
- Moser-Mercer, Barbara et al., 2000: Searching to define expertise in interpreting. Englund Dimitrova, Brigitta in Kenneth Hyltenstam (ur.): *Language processing in simultaneous interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 107–131.
- Nolan, James, 2005: *Interpretation. Techniques and exercises*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Nord, Christiane, 1996: Wer nimmt den mal den ersten Satz? Überlegungen zu neuen Arbeitsformen im Übersetzungsunterricht. Lauer, Angelika, Heidrun Gerzymisch-Arbogast, Johan Maller in Erich Steiner (ur.): *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Narr. 313–327.
- Pöchlhacker, Franz, 1995: Slips and shifts in simultaneous interpreting. Tommola, Jorma (ur.): *Topics in interpreting research*. Turku: University of Turku, Centre for Translating and Interpreting. 73–90.

- Riccardi, Alessandra, 1996: Language-specific strategies in simultaneous interpreting. Dollerup, Cay in Vibeke Appel (ur.): *Teaching translation and interpreting 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 213–222.
- Riccardi, Alessandra, 1998: Interpreting strategies and creativity. Beylard-Ozeroff, Ann, Jana Králová in Barbara Moser-Mercer (ur.): *Translators' strategies and creativity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 171–179.
- Riccardi, Alessandra, 2002: Evaluation in interpretation. Macrocriteri and microcriteri. Hung, Eva (ur.): *Teaching translation and interpreting 4*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 115–26.
- Riccardi, Alessandra, 2005: On the evolution of interpreting strategies in simultaneous interpreting. *Meta* 50. 753–767. Dostopno tudi na <http://id.erudit.org/iderudit/0111016ar> (dostop: 1. 2. 2012).
- Ruiz Rosendo, Lucía in Clementina Persaud, 2012: The importance of targeted feedback in the teaching of simultaneous interpreting. Prispevek na konferenci didTRAD Pacte, ki je potekala 21. in 22. junija 2012 v Barceloni v Španiji.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2011: Les marqueurs de l'oral en français et en slovène et la justification de leur utilisation en interprétation. Pavelin Lešič, Bogdanka (ur.): *Francontraste 2*. La francophonie comme vecteur du transculturel. Mons: CIPA. 255–262.
- Seminar AIIC, 2013: *Training for trainers, Student progress: a practical approach to matching classes with student needs*. Neobjavljeno gradivo s seminarja. Rim: AIIC.
- Skarlovnik Zihlerl, Andreja, 2004: *Metodološki pristopi k usposabljanju tolmačev*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Toporišič, Jože et. al., 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Zemljarič Miklavčič, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Zidar Forte, Jana, 2012: Acquiring specific interpreting competence. *Linguistica* 52. 113–127.

II

Konferenčno tolmačenje

Poglavje prinaša dve raziskavi s področja konferenčnega tolmačenja. V prvi so predstavljeni izsledki analize o statusu konferenčnega tolmača v Sloveniji, in sicer z vidika razumevanja poklica v širši javnosti ter glede na mnenja profesionalnih konferenčnih tolmačev in vse bolj pomembnih akterjev na trgu tolmaških storitev – prevajalskih agencij (Vidmar). Druga razprava se osredotoča na analizo sodelovanja različnih akterjev pri zagotavljanju simultanege tolmačenja v institucionalnem okolju Evropskega parlamenta. Izveden je bil eksperiment, pri katerem so izkušeni tolmači ocenili pragmatični učinek izpusta v tolmačenem besedilu ter njegov vpliv na posredovano sporočilo. V analizi korpusa s plenarnega zasedanja v nadaljevanju avtorica razpravlja tudi o drugih elementih, značilnih za tolmačeni govor, kot so povzemanje, zgoščevanje informacij in kompenzacija (Mlačak).

II Conference interpreting

This chapter brings two studies from the field of conference interpreting. The first presents the results of an analysis on the status of conference interpreters in Slovenia in regard to the perception of the profession in the wider public, among professional conference interpreters and the increasingly important stakeholders on the interpretation market: interpreting agencies (Vidmar). The second looks at cooperation between different actors in ensuring interpreting services in the institutional setting of the European Parliament. An experiment was conducted where experienced interpreters assessed the pragmatic effect of omissions in interpreted text and their consequence on the communicated message. Through a corpus analysis from plenary sessions, the author further investigates other elements that are characteristic of interpreted talk, like summarisation, information compression and compensation (Mlačak).

Status konferenčnega tolmača v Sloveniji

Lara Vidmar

Abstract

We present the social dimension of conference interpreting in Slovenia by including key groups of people which shape the interpreter's habitus into the survey. Our objective is to provide a comprehensive insight into the interpreting profession from the perspective of the public, interpreters and translation companies, thus laying foundations for its further exploration.

Key words: conference interpreting, interpreter's status, translation agency, interpretation market, Republic of Slovenia

Ključne besede: konferenčno tolmačenje, status tolmača, prevajalska agencija, tolmaški trg, Republika Slovenija

1 UVOD

Različne vrste tolmačenja predstavljajo tehnično dimenzijo tolmaške dejavnosti, za nas pa je bila bistvenejša v Sloveniji še slabo raziskana družbena dimenzija konferenčnega tolmačenja. Tolmač s svojim znanjem premešča ne le jezikovne, pač pa tudi kulturne prepreke in tako omogoča komunikacijo med ljudmi iz različnih okolij. Tolmačenje je tako zelo človeška aktivnost, saj vključuje neposreden, takojšen in zelo osebni stik med udeleženci, zato se tolmači pogosto srečujejo z različnimi kognitivnimi, etičnimi, socialnimi problemi. Iz prebiranja tolmaških kodeksov (pri nas najbolj relevanten je Kodeks poklicne etike Združenja konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS), ki je javno dostopen na njihovi spletni strani) lahko izluščimo misel, da mora tolmač delati po najboljši vesti in zavesti, saj ima tako pravice kot dolžnosti.¹ Kodeksom navkljub pa o(b)staja še vrsta drugih problemov, s katerimi se tolmači srečujejo pri svojem delu in za katere rešitev v kodeksih ni, zato jih morajo reševati tolmači sami. Nenazadnje se poraja že osnovni problem, ki se nanaša na definicijo tolmačenja in ki je omenjen tudi na spletni strani Generalnega direktorata za tolmačenje Evropske komisije: tolmačenja ne smemo zamenjevati s prevajanjem, ki je povezano samo s pisnimi besedili.² Čeprav (kljub tehničnemu napredku) še vedno velja latinski pregovor *verba volant, scripta manent*, pa pri tolmačih enačenje njihovega dela s prevajanjem gotovo pušča grenak priokus, saj so se vsi že srečevali s komentarji tipa »Kaj delaš? Tolmačiš? Aha, torej si prevajalec.«

Naš namen je tako bil orisati konferenčno tolmačenje z vključevanjem ključnih skupin ljudi, ki sooblikujejo habitus tolmača, tistih, ki koristijo tolmaške usluge, tistih, ki jih nudijo, in tistih, ki jih posredujejo, tj. laikov, tolmačev in agencij, s ciljem nuditi celovit vpogled v tolmaški poklic in na ta način postaviti temelje za njegovo nadaljnje raziskovanje, tako vzporedno z drugimi državami kot zaporedno v smislu spreminjanja in razvoja ter morebiti jasnejše ureditve tolmaškega poklica pri nas. Raziskava je bila opravljena v okviru magistrskega študija tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL (Vidmar 2012).

2 GRADIVO IN METODE

V raziskovanje smo vključili vse tri omenjene skupine, ki so ključne za habitus tolmača, vsaka od njih pa se je naprej delila na tri skupine respondentov ali na tri posameznike. V prvi skupini smo anketirali laike na področju tolmačenja, in sicer študente Fakultete za strojništvo UL, študente jezikovnih oddelkov Filozofske fakultete UL in študente Oddelka za prevajalstvo iste fakultete. V drugi skupini smo izvedli intervjuje s tremi tolmačkami, dvema v svobodnem poklicu in tolmačko, ki je zaposlena

¹ <http://www.zkts.si/news.php> (dostop: 7. 5. 2013).

² http://ec.europa.eu/dgs/scic/what-is-conference-interpreting/index_sl.htm (dostop: 7. 5. 2013).

pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije. V tretji skupini smo opravili tri intervjuje, in sicer s prevajalsko skupino, prevajalsko agencijo in prevajalskim podjetjem, vsa tri v okviru svojih storitev namreč zagotavljajo tudi tolmaške usluge. Izvedli smo empirično raziskavo, ki temelji na teoretskih izhodiščih in že opravljenih sorodnih empiričnih študijah (Kurz 2002; Zmagaj 2004; Ozolins 2007).

Zastavili smo si pet hipotez:

1. Med študentsko populacijo obstajajo razlike pri poznavanju poklica tolmača in tolmaške situacije v Sloveniji predvsem glede na študijsko smer.
2. Naročniki ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.
3. Tolmači svoj status v Sloveniji ocenjujejo kot slab zaradi nepoznavanja njihovega poklica.
4. Agencije ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.
5. Agencije se zelo razlikujejo v načinu zagotavljanja tolmaških storitev glede na to, ali imajo za tolmaške projekte zaposlene ljudi, ki poznajo tolmaški poklic.

3 REZULTATI ANALIZE

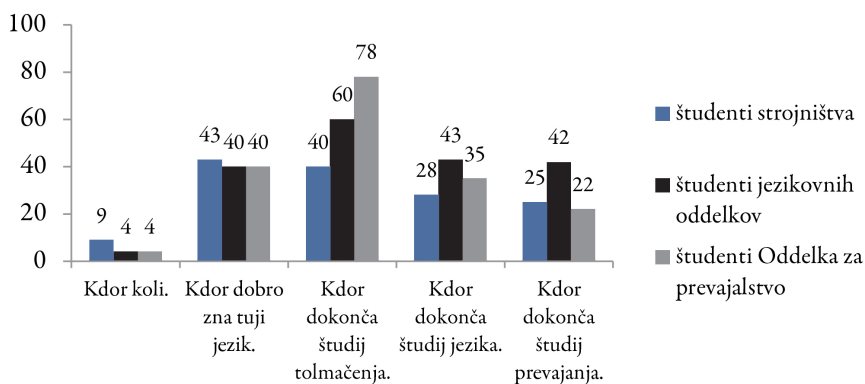
3.1 Tolmačenje in javnost

Za zagotavljanje visokih standardov kakovosti so profesionalne organizacije, kakršno je Mednarodno združenje konferenčnih tolmačev (AIIC), vzpostavile sistem selekcije za sprejemanje kolegov v poklic (Kurz 2002: 313). Vendar pa ne moremo z gotovostjo trditi, da ocene tolmačev AIIC podajo pravo sliko pričakovanih uporabnikov. To si lahko ustvarimo le, če vprašamo same uporabnike. Dober tolmač pogosto združuje dve čisto drugačni osebi, eno, kakršno jo vidi udeleženec konference, in drugo, kot jo vidi tolmaški kolega. Poleg tega lahko domnevamo, da različne skupine uporabnikov pripisujejo različno pomembnost različnim kriterijem (Kurz 2002: 315). Kurzeva tako izvede primerjalno raziskavo, v kateri s pomočjo vprašalnikov primerja ocenjevanje pomembnosti različnih kriterijev (naglas, prijeten glas, tekočnost podajanja, logična povezanost govora, ujemanje smisla z originalnim sporočilom, popolnost tolmačenja, pravilna uporaba slovnice, uporaba pravilne terminologije) med delegati Sveta Evrope, zdravniki in inženirji na lestvici od 1 do 4. Njen prispevek nam je služil kot osnova za našo

raziskavo poznavanja tolmaške situacije med laiki, ki smo jo izvedli s pomočjo spletnih anket. Poleg splošnih vprašanj o poznavanju tolmačenja smo respondente povprašali tudi o pomembnosti devetih kriterijev, povzetih po raziskavi Kurzeve, ki so jih respondenti morali ovrednotiti na lestvici od 1 (zelo pomembno) do 4 (popolnoma nepomembno). Od študentov Fakultete za strojništvo smo prejeli 84 izpolnjenih anket (prva skupina), enako število izpolnjenih anket smo prejeli tudi od študentov jezikovnih oddelkov na Filozofski fakulteti UL (druga skupina), od študentov Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti UL (tretja skupina) pa smo v tem času prejeli 96 izpolnjenih anket.

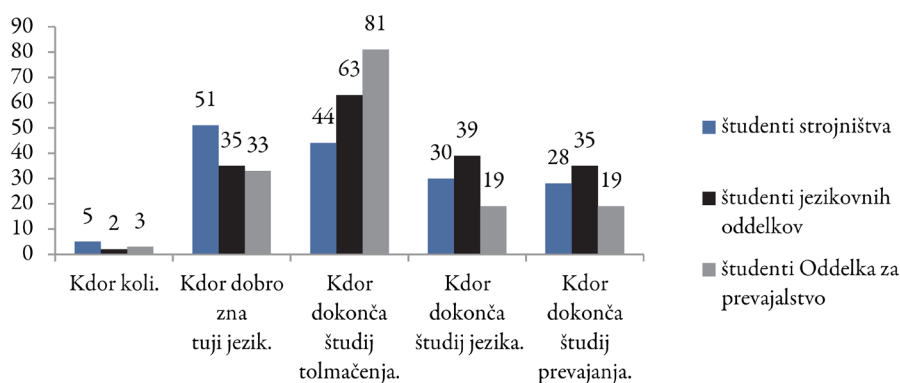
Kot predstavniki laične javnosti so respondenti nakazali izjemno zanimivo percepcijo tolmačenja. Naša predvidevanja, da so bodoči inženirji zelo slabo seznanjeni s tolmaško situacijo na slovenskem trgu, so se izkazala za pravilna. To vsekakor ni presenetljivo, saj je tolmaški poklic še vedno relativno nerazširjen, zato ga bolje poznajo tisti študenti strojništva, ki pridejo v stik s študenti tolmačenja. Respondenti v prvi skupini so anketo po odgovorih sodeč reševali intuitivno, in sicer so si pomagali s poznavanjem splošne jezikovne situacije v Sloveniji, kjer jezikovno znanje še vedno pomeni možnost opravljanja vseh aktivnosti, povezanih z njim. Prav tako se je po pričakovanjih izkazalo, da tolmaško situacijo bolje poznajo študenti jezikov, najbolje pa študenti prevajanja. Slednji se namreč že v okviru svojih študijskih let seznanijo s tolmaško zgodovino in osnovnimi tolmaškimi pojmi. Ankete so pokazale, da bodoči prevajalci tolmaško znanje pogosto pridobivajo tudi v okviru prevajalskega dela, ko jih naročniki zaprosijo tudi za tolmaške usluge.

Vsem trem skupinam respondentov smo zastavili vprašanje, kdo je pri nas lahko tolmač. Rezultate navajamo v spodnjem grafu.

Graf 1: Odgovori na vprašanje: Kdo je v Sloveniji lahko tolmač?

Na tem mestu velja opozoriti, da so imeli pri tem vprašanju anketiranci možnost izbrati več odgovorov, zato skupno število odgovorov v vsaki skupini presega število anketirancev. Pravilni odgovor pri tem vprašanju je, da je tolmač lahko kdor koli, vendar pa je vprašanje zavajajoče, saj se verjetno kar vse tri skupine zavedajo, da je za tolmačenje potrebno vsaj zadostno jezikovno znanje. Pri tem vprašanju zlasti izstopa prevladujoči odgovor študentov prevajanja, da je tolmač lahko, kdor dokonča študij tolmačenja. Študenti prevajalstva se namreč v okviru svojega študija srečajo tudi s tolmačenjem, saj jim oddelek nudi tovrstno izobraževanje, in kot študenti istega oddelka, na katerem poteka tudi tolmaški študij, dobro vedo, da ta študij obstaja, zato mu morda nezavedno pripišejo večji pomen. Morda pa bodoči prevajalci izhajajo tudi iz lastne situacije. Tako prevajalski kot tolmaški status v Sloveniji ni zakonsko urejen in morda je prevladujoči odgovor prevajalcev, da naj tolmači, kdor dokonča študij, povezan s tem, da si prevajalci tega želijo tudi na svojem področju. Enak sklep lahko izluščimo tudi iz odgovorov na naslednje vprašanje, kdo bi lahko bil tolmač, če bi odločali respondenti.

Graf 2: Odgovori na vprašanje: Če bi se odločal/a ti, kdo bi bil tolmač?

Tudi pri tem vprašanju so anketiranci lahko izbrali več odgovorov. Pri študentih jezikov in prevajanja prevladuje odgovor, da bi bil, če bi odločali oni, tolmač lahko tisti, ki dokonča študij tolmačenja. Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da nobena od omenjenih dveh skupin respondentov ne favorizira svojega študija, saj jezikoslovci in prevajalci vedo, da so za tolmačenje potrebna dodatna oziroma drugačna znanja, kar pokažejo tudi z odgovori na vprašanje, ali je študij tolmačenja smiseln. Pri tem vprašanju namreč obe skupini anketirancev v več kot 96 oziroma 98 % odgovorita, da je študij smiseln, saj študent osvoji specifična znanja, potrebna za opravljanje tega poklica.

Eno od ključnih vprašanj v anketi pa je bilo ovrednotenje devetih kriterijev, bistvenih za in pri tolmaškem delu. V tabeli si pogledjmo prve tri kriterije, ki so jim anketiranci pripisali največji pomen:

Tabela 1: Pomembnost kriterijev za tolmačenje

	Najpomembnejši kriterij	2. najpomembnejši kriterij	3. najpomembnejši kriterij
študenti strojništva	logično tolmačenje brez nesmislov	tekoče podajanje brez zaustavljanj	uporaba pravih strokovnih izrazov
študenti jezikovnih oddelkov	logično tolmačenje brez nesmislov	lepa slovenščina	tekoče podajanje brez zaustavljanj
študenti Oddelka za prevajalstvo	logično tolmačenje brez nesmislov	uporaba pravih strokovnih izrazov	tekoče podajanje brez zaustavljanj

Na pripisovanje pomembnosti kriterijem je bistveno vplival študijski program respondentov. Vse tri skupine so kot enega izmed treh najpomembnejših kriterijev navedle »tekoče podajanje brez zaustavljanj«, ki v raziskavi Kurzeve pri nobeni izmed skupin ni med prvimi tremi najpomembnejšimi kriteriji. Sklepamo, da so se naši anketiranci za ta kriterij odločili zato, ker so v izpitnih situacijah, s katerimi se srečujejo, netekoči ustni odgovori še vedno okosteno razumljeni kot neznanje. Nadalje se izbira kriterijev povezuje s študijem respondentov. Za študente naravoslovja, zlasti strojništva, je bistvenega pomena logika, razumevanje snovi. Študenti jezikovnih oddelkov poudarek pripisujejo »lepi slovenščini«, na kar je gotovo vplivalo tudi to, da je nezanemarljivo število anketirancev študentov slovenščine. Študenti prevajanja pa kot zelo pomembnega ocenjujejo kriterij »uporaba pravih strokovnih izrazov«, saj se bodoči prevajalci o tem kriteriju in vseh orodjih, povezanih z iskanjem pravih strokovnih izrazov, začnejo seznanjati že takoj na začetku svojih študijskih dni.

Razlike se pokažejo tudi pri pripisovanju pomembnosti kriterijev. Pri študentih strojništva so trije kriteriji prevladujoče označeni za zelo pomembne, pri študentih jezikovnih kar sedem, pri študentih prevajanja pa zgolj eden. Zaključimo lahko, da je na pripisovanje pomembnosti vplivalo nepoznavanje tolmačenja, zaradi česar so respondenti raje pripisali večji pomen določenemu kriteriju, da ne bi izpadli neuki. Samo nepoznavanje tolmaškega študija in pozneje dela nakazujejo tudi odgovori študentov jezikovnih oddelkov na vprašanje če so kdaj pomislili na ta študij. Kar nekaj jih je namreč odgovorilo, da sploh niso vedeli zanj ali pa da

so šele ob anketi pomislili na to možnost. Glede na to, da je za študij tolmačenja potrebno opraviti sprejemni izpit, torej se zanj lahko odloči kateri koli diplomant ne glede na vrsto predhodne izobrazbe, najbolj pa je vseeno povezan s študijem jezikov, bi bilo morda smiselno, da bi se vsaj na jezikovnih oddelkih že v času študija (vsaj) v obliki predmeta seznanili z eno od možnosti, ki jo imajo ob zaključku dodiplomskega študija na svoji smeri. Vsekakor pa se bodo kljub trenutnemu pomanjkljivemu poznavanju tolmaške dejavnosti vse tri skupine anketirancev s tolmačenjem na profesionalni poti gotovo še srečale bodisi v bodisi izven kabine.

3.2 Tolmačenje in tolmači

Zmagaj (2004: 60) se v okviru svojega diplomskega dela nameni zbrati bogate izkušnje različnih konferenčnih tolmačev v Sloveniji in jih pretopiti v smernice za (bodoče) konferenčne tolmače ter hkrati predstaviti različna delovna okolja konferenčnega tolmača. V ta namen opravi intervjuje z desetimi konferenčnimi tolmači v Sloveniji.

Pogovori s konferenčnimi tolmači v Sloveniji so pokazali, da mora konferenčni tolmač poleg popolnega poznavanja svojih delovnih jezikov, potrebne izrazoslovja, ki se uporablja na konferenci, in izpiljene tehnike konferenčnega tolmačenja, predvsem podrobno poznati svoje delovno okolje (Zmagaj 2004: 60).

Mi smo se pri intervjujih osredotočili ravno na delovno okolje tolmača, zato smo si ravno tako pomagali z vprašanji v zgoraj omenjeni diplomski nalogi (Zmagaj 2004: 67–72). Intervjuvali smo Heleno Biffio Zorko, ki je tolmačka v svobodnem poklicu, članica ZKTS, prav tako pa poučuje tolmačenje na Oddelku za prevajalstvo FF UL, Lucijo Papič Mlakar, ki je prevajalka in tolmačka, zaposlena pri Generalnem sekretariatu Vlade Republike Slovenije, in Jano Veber, tolmačko v svobodnem poklicu in predsednico ZKTS.

Gradivna primerjava iz leta 2004 z ugotovljenim stanjem leta 2012 pokaže nekaj korenitih sprememb in morebitnih razvojnih trendov na slovenskem tolmaškem trgu. Eden glavnih mejnikov na področju tolmaškega izobraževanja in dela v Sloveniji je bilo gotovo predsedovanje Evropski uniji v prvi polovici leta 2008 (Kočevar Donkov 2010). Poprej se je na Oddelku za prevajalstvo spremenil študijski program s prehodom na bolonjski sistem (Vintar 2009: 265) in s pristopom k Uniji bolj povezal z evropskimi inštitucijami, poslej pa so obveljale spremenjene razmere najemanja tolmačev za javno upravo, izboljšal se je tudi status tolmačev.

Boštjan Zmagaj v svoji nalogi zapiše, da se tolmači raje odločajo za stalno delovno razmerje zaradi varnosti pri plačilu (2004). Dandanes pa se intervjuvani tolmački

v svobodnem poklicu za stalno delovno razmerje ne bi odločili ravno zaradi svobode, ki jo lahko nudi tolmaški poklic. Navkljub vseprisotni krizi, ki je že načela tudi slovenski tolmaški trg, vztrajanje v svobodnem poklicu lahko povežemo tudi s tolmačenjem v evropskih institucijah; akreditirani tolmači si namreč lahko zagotovijo relativno reden prihodek tudi z občasnim delom v tujini.

Nadalje avtor navaja (Zmagaj 2004: 27): »Tolmač v rednem delovnem razmerju v podjetjih načeloma ni pristojen samo za tolmačenje, ampak njegovo delo vključuje tudi prevajanje in ostale dejavnosti, kot je sodelovanje pri raznolikih projektih, zato je tolmač od vsega začetka vključen v širše dogajanje.«

Iz njegovih kot tudi naših ugotovitev na podlagi intervjujev lahko zaključimo, da delovnega mesta tolmač v Sloveniji ni. V državni upravi je edina stalno zaposlena tolmačka naša intervjuvanka, ki pa tudi prevaja, nekaj tolmačev je v podjetjih, a ti nikakor ne opravljajo zgolj tolmaškega dela. Trg dela v Sloveniji je preprosto premajhen da bi omogočal zgolj tolmaške zaposlitve, za razliko od mednarodnih institucij, kakršna je Evropska unija, kjer tolmači lahko delajo v rednem delovnem razmerju in zgolj tolmačijo.

Pri primerjanju upoštevanja smernic in priporočil ZKTS iz leta 2004 in osem let pozneje opazimo, da tolmači vestno izpolnjujejo vse dolžnosti, ki pritičejo korektnosti opravljanja dela (ko ne tolmačijo, pozorno spremljajo razpravo, pomagajo kolegu, upoštevajo čas priprave pred, med in po srečanju), medtem ko se naročniki pravzaprav nič bolj ne držijo smernic, kot so se jih takrat, čeprav so zanje bolj dojemljivi in jih ob primerni utemeljitvi tudi hitreje upoštevajo. Ker je konferenčno tolmačenje (še vedno, op. av.) relativno mlad in še vedno nepoznan poklic, morajo konferenčni tolmači v svobodnem poklicu vedno znova postavljati temelje za svoje delovno okolje (Zmagaj 2004: 37).

Ozaveščanje organizatorjev o zahtevah tolmačenja je še posebej pomembno pri njihovem izboru tolmačev. Organizatorji se morajo namreč izogibati tolmačev, ki konferenčnemu tolmačenju niso kos in se v ospredje prerivajo z niskimi cenami. Najdražji tolmač je konec koncev le najcenejši (Zmagaj 2004: 39).

Časovno obdobje osmih let nakaže tudi spremembe, s katerimi se obče srečuje vse človeštvo. Tehnološkemu napredku ni več moč uiti na nobenem področju, tudi na tolmaškem ne, zato smo se upravičeno spraševali, kako bo s poklicem v prihodnosti in ali bodo osebni stik z ljudmi zamenjale neosebne videokonference. Intervjuvane tolmačke glede slednjih niso imele istih pomislekov kot intervjuvanci izpred osmih let. Takrat so tolmači na vprašanje o videokonferencah odgovarjali takole (Zmagaj 2004: 25): »Nasprotovanja tolmačev /.../ ne temeljijo toliko na strahu pred novim delovnim okoljem in izgubo svojega ugleda, temveč

so predvsem zgrajena okrog razumljivih in upravičenih argumentov, da bi s tem popolnoma izgubili možnost sporazumevanja z govorniki.«

Danes pa tolmačke ne navajajo tega kot problem, pač pa kot realnost (konec koncev je tudi poklic tolmača močno povezan z računalniško tehnologijo), obenem pa pravijo, da bo videokonferenc zaradi nižanja stroškov sicer več, a vseeno ne bodo izpodrinile tolmačenja v diplomaciji in protokolu, kjer bo tolmačenje ohranilo simbolno funkcijo in bo zato potrebno tudi v prihodnje.

3.3 Tolmačenje in agencije

Prispevek Ozolinsa se sicer osredotoča na agencije v povezavi z nekonferenčnim tolmačenjem, vendar nudi relevantna izhodišča za raziskovanje stanja na slovenskem trgu na področju konferenčnega tolmačenja. S stališča tolmačev se zdi, da obstaja le malo smernic, ki bi jim pomagala razumeti, kakšen naj bi bil njihov odnos z agencijo (Ozolins 2004: 124). Obstoječi etični kodeksi namreč sploh ne omenjajo agencij, torej »tretje stranke«, saj se osredotočajo le na prejemnika in na naročnika tolmačenja. Primarni odnos tolmača s tolmaško agencijo pa je bistven: to bo vir njihovega prihodka, pa tudi pomembna zveza, če se kaj zalomi ali pride do nejasnosti (Ozolins 2004: 124).

Ozolins (2004: 129) tako za prihodnost predlaga ne le akreditacijo tolmačev kot posameznikov, pač pa tudi akreditacijo agencij. »Razlog za to je jasen: če agencije, med katerimi so številne zasebne, zagotavljajo zmeraj večji delež tolmaških storitev, potem morajo izpolnjevati določene cilje (ki zagotavljajo zaželen standard jezikovnih storitev) /.../.«

V zaključku pa avtor navaja naslednji problem (2004: 130): »Pričevanja praks agencij niso pogosta, saj se te pogosto skrivajo za zavezami o nerazkrivanju podatkov in tako prikrivajo kar koli, kar ni ravno zgleda vredna praksa s strani njih samih do tolmačev.«

Kljub temu smo od slovenskih prevajalskih agencij skušali pridobiti potrebne podatke za osvetlitev statusa tolmača v državi. Izvedli smo tri intervjuje, in sicer z Romano Mlačak, članico ZKTS, akreditirano tolmačko za evropske inštitucije, nekdanjo študentko tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL in tolmačko svetovalko v prevajalski skupini Interpret. Drugi intervjuvanec je bil vodja tolmaškega oddelka pri prevajalski agenciji Alkemist, Igor Gorše. Tretja intervjuvanka pa je bila direktorica mednarodnega prevajalskega podjetja Skrivanek,³ Anita Hostnik.

³ Sedaj AdriaticQa.

Na današnjo situacijo je bistveno vplivala priključitev Evropski uniji, s katero je Slovenija na področju tolmačenja naredila velik korak naprej. Pojavile so se velike potrebe po večjem številu tolmačev, ki bi opravljali svoje delo na tujem, povečalo se je število tolmaških naročil doma, izboljšal se je status tolmačev, s predsedovanjem EU pa se je spremenil tudi način najemanja tolmačev za tolmačenje za slovenske javne ustanove, ki so začele bolj upoštevati smernice ZKTS oziroma AIIC. Tega pa ni moč posplošiti tudi na (vse) prevajalske agencije, ki ponujajo tudi tolmaške storitve. Vsem je skupno to, da dobijo več prevajalskih kot tolmaških naročil. Slednjih sicer kljub krizi ni manj, toda naročniki varčujejo pri jezikovnih kombinacijah in tako številu kabin ter tolmačev. Poleg tega so agencije omejene tudi s tolmaškima sezonama, ki potekata od februarja do julija in od avgusta do novembra. Nenazadnje so prevajalske agencije in podjetja na trgu zmeraj bolj množične, zato je konkurenca še toliko večja, ponujena cena storitev in količina upoštevanih standardov pa nižja. Tako se zdi, da se v Sloveniji približujemo situaciji, ki je trenutno prisotna v zmeraj več državah sveta. Kot piše Uldis Ozolins 2004: 121), v tujini število agencij narašča. V nekaterih državah, kot sta Švedska ali Avstralija, so agencije sedaj tiste, ki ponujajo in zagotavljajo večino tolmaškega dela tolmačem. Ker je tolmačenje sploh v Sloveniji relativno nov študij in tudi nov poklic, agencije pa tolmaške storitve pogosto ponujajo brez ustreznih kvalifikacij o njih, prihaja do razkoraka med pričakovani tolmačev in agencij, pa tudi med tolmači in agencijami samimi. ZKTS na svoji spletni strani sicer navaja priporočila za organizatorje oziroma naročnike (ali agencije, ki jih ne omenja eksplicitno) in poklicne standarde za tolmače, toda skoraj vsa tovrstna navodila so še vedno osnovana na idealnem neposrednem odnosu med tolmačem in naročnikom. Tako na trgu nastaja nekakšna črna luknja (Ozolins 2004: 121), v kateri so se znašle agencije: tolmači imajo (vsaj) dve stranki, za kateri tolmačijo (naročnik in poslušalci), vendar pa se vsi tolmači ne zavedajo vedno, da imajo tudi tretjo stranko – agencijo, ki jim nudi delo. Pravzaprav se v Sloveniji na podlagi izvedenih intervjujev zdi, da profesionalni tolmači (tudi člani ZKTS) in nekatere agencije živijo v čisto drug(ačn)ih svetovih. Agencija se bori s konkurenco na trgu, zato se skuša karseda prilagoditi in ustreči naročniku. Zaradi tega lahko popušča pri standardih, saj se zaveda nujnosti fleksibilnosti za zagotavljanje rednih tolmaških naročil. Cenovna postavka narekuje odnos, ki je pogosto zasnovan izključno na relaciji agencija–naročnik, tolmač pa je sekundarnega pomena, zato to lahko postane vsakdo z nekaj jezikovnega znanja. Četudi bi bili zaposleni v agencijah bolj seznanjeni s tolmačenjem (in dejstvo je, da je na tem področju veliko pomanjkanja znanja in razumevanja za tolmaško delo), pretiranega manevrskega prostora ne bi imeli, ker na trgu prevladuje le eno pravilo – zakon fleksibilnejšega in cenejšega. Iz tega pa izhaja problem, ki je v Sloveniji ključen za nastalo situacijo – agencijski tolmači so skoraj popolnoma ločeni od tolmačev s tolmaško izobrazbo in/ali dolgoletnimi tolmaškimi izkušnjami (tudi v tujini). To je v veliki meri povezano z akreditacijo za tolmaško

delo v evropskih institucijah. Sam tolmaški študij je namreč zasnovan tako, da v primeru uspešnosti in kančka sreče vodi naravnost v Bruselj. Če tolmaču tam uspe opraviti akreditacijo, ima navadno zagotovljenega dovolj dela, da udobno živi, nekaj tolmaških naročil pa lahko opravi tudi doma. Tako bi velik del povpraševanja po tolmaškem delu v Sloveniji ostal neodgovorjen, če ne bi vskočile agencije. Te so si lahko izborile svoj prostor pod tolmaškim soncem, ker so dobile dovolj naročil. Ko se je Slovenija pridružila in pozneje tudi predsedovala Evropski uniji, je namreč nastala velika potreba po tolmačih s slovenskim jezikom, zato je veliko izkušenih in tudi neizkušenih, a izobraženih tolmačev pot vodila v Belgijo. »Pravi razcvet je slovenščina doživela leta 2008, ko je Slovenija predsedovala Svetu EU in vse od takrat je povpraševanje po tolmačenju iz slovenščine in v slovenščino ostalo na zavidljivo visoki ravni za enega od »manjših« jezikov EU« (Rupnik 2013: 64).

Precejšen segment slovenskega trga tako pokrivajo agencije, ki po odzivih naših sogovornikov sodeč nimajo težav z zagotavljanjem stalnega pritoka naročil. Zanje pa povečini delajo tolmači, ki to postanejo priložnostno oziroma ad hoc. Predstavljajo čisto drug svet, ki se močno razlikuje od tistega, kar je v tolmaškem svetu sprejeto kot strokovno podkovan. Seveda med njima skorajda ne pride do interakcije, z izjemo mladih, neizkušenih tolmačev, ki izobrazbo imajo, a niso uspeli opraviti akreditacije za evropske institucije. Ti na slovenskem trgu kmalu ugotovijo, da priložnosti za delo neposredno pri naročnikih ne bodo dobili, zato jim preostane le dampinško plačano delo za agencije. Čeprav poznajo vse smernice za korektno opravljeno tolmačenje, pa se njihov glas le težko sliši (če želijo še kdaj sodelovati z agencijo, ki jih je najela), saj delajo z ad hoc tolmači, ki teh smernic in priporočil ne poznajo. Če pa jih že poznajo, jih nikoli niso ozaveščali o njihovi pomembnosti, zato se jim niti ne zdijo relevantne. Smiselno bi torej bilo, da kljub (samo) zadostnosti dela izobraženi tolmači pristopijo k tistim, ki delajo za agencije in jih ozaveščajo o nujnosti upoštevanja smernic ZKTS. Ob vzpostavitvi izobraževanj bi lahko o smiselnosti upoštevanja smernic ozaveščali agencije, ki bi posledično na to opozarjale naročnike, zlasti pa bi bilo, kot že omenjeno, bistveno o tem izobraževati priložnostne tolmače za agencije in seveda zakonsko urediti tolmaški status. O prevajalskih agencijah, ki najemajo zunanje sodelavce (tako prevajalce kot tolmače), Fišer ugotavlja, da: »Prevajalce najemajo glede na svoje trenutne potrebe in so manj pripravljene vlagati v njihovo usposabljanje in tehnično podporo« (2008: 32).

4 DISKUSIJA

Zadali smo si celostno nalogo predstavitve treh perspektiv družbenih skupin, povezanih s tolmačenjem. Po opravljeni analizi anketnih vprašalnikov in intervjujev si zopet oglejmo zastavljene hipoteze:

1. Med študentsko populacijo obstajajo razlike pri poznavanju poklica tolmača in tolmaške situacije v Sloveniji predvsem glede na študijsko smer.

Rezultati ankete kažejo, da so jo študenti strojništva reševali intuitivno, pri čemer so se opirali na poznavanje splošne jezikovne situacije v Sloveniji, da vsak z jezikovnim znanjem lahko opravlja vse aktivnosti, povezane z jeziki, pri čemer niti ne ločujejo prevajanja in tolmačenja. Iz podrobnejših odgovorov, ki so jih anketiranci jezikovnih oddelkov in Oddelka za prevajalstvo lahko sami zapisali, je razvidno, da študenti prevajanja bolje poznajo tolmaško situacijo, znanje o njej pa si pridobijo s prevajalskim delom, ki se pogosto povezuje s tolmaškim (naročnik, za katerega prevajajo, jih prosi tudi za tolmaške usluge), pa tudi na samem Oddelku za prevajalstvo v okviru predmeta Uvod v tolmačenje.

2. Naročniki ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS za opravljanje tolmaškega dela.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači lahko to hipotezo ovržemo. Vse tri sogovornice so namreč mnenja, da so pogoji za tolmačenje na slovenskem trgu zmeraj boljši in po njihovem mnenju k temu pripomore ravno ZKTS. Tolmači morajo sicer ozaveščati naročnike o različnih vidikih tolmaškega dela, toda naročniki so zanje bistveno bolj dojemljivi. To velja za naročnike, ki tolmače najemajo neposredno prek združenja. Druga skupina naročnikov pa so tisti, ki svoje naročilo zaupajo agenciji. Ta nato deluje v imenu tolmača in naročniku razloži, kakšni morajo biti pogoji za zagotavljanje ustrezne kakovosti tolmačenja. Agencije so torej tiste, ki zagotavljajo izvajanje poklicnih standardov in priporočil ZKTS, v kakšni meri to počno, pa se od agencije do agencije razlikuje. Pri tem je glede na informacije iz intervjujev potrebno poudariti, da je tolmaški poklic tudi v teh krogih relativno dobro urejen (primerna tehnična oprema, pravočasno posredovano gradivo, izplačan dogovorjeni honorar in zagotovljena ustrezna nadomestila) in v skladu s smernicami, sploh v tistih agencijah, ki najemajo člane ZKTS. Večji problem pri določenih agencijah in podjetjih, ki ne najemajo članov ZKTS, pa je sama izbira posameznikov, ki zanje tolmačijo.

3. Tolmači svoj status v Sloveniji ocenjujejo kot slab zaradi nepoznavanja njihovega poklica.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači lahko to hipotezo ravno tako ovržemo. Tolmačke svoj status ocenjujejo kot dober, zlasti se je po besedah Lucije Papič Mlakar izboljšal po predsedovanju Evropski uniji. Sicer se zaradi že omenjenega problema najemanja nekompetentnih posameznikov za tolmačenje v agencijah ta status nekoliko poslabšuje, a se tega niti ne zazna toliko pri članih ZKTS, saj gre za dve izključujoči se sferi ljudi, ki zagotavljata tolmaške storitve.

Intervjuvanke tako istočasno povedo, da je javnost zmeraj bolj seznanjena z njihovim poklicem (za kar so ironično v veliki meri zaslužne ravno agencije in podjetja s svojim agresivnim oglaševanjem) in tako tolmače tudi bolj ceni, saj ve, zakaj so potrebni.

4. Agencije ne spoštujejo poklicnih standardov in priporočil ZKTS.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači in agencijami lahko to hipotezo delno potrdimo. Razlike se namreč pojavljajo med agencijami, ki najemajo iz lastne bere ad hoc tolmačev, in tistih agencij, ki za tolmaška naročila najemajo člane ZKTS. Predsednica slednjega pove, da člani ne sodelujejo z agencijami, ki se ne držijo poklicnih standardov, ker je to v nasprotju z njihovimi načeli in bi s tem izpodbijali lastna prizadevanja, po drugi strani pa jim nekatere agencije očitajo, da so priporočila ZKTS popolnoma nerealna in ob upoštevanju vseh agencija ne bi bila konkurenčna, pri čemer naj bi bila ena od najbolj nerealnih zahtev članov ZKTS plačilna postavka.

5. Agencije se zelo razlikujejo v načinu zagotavljanja tolmaških storitev glede na to, ali imajo za tolmaške projekte zaposlene ljudi, ki poznajo tolmaški poklic.

Na podlagi opravljenih intervjujev s tolmači in agencijami lahko tudi to hipotezo delno potrdimo. Iz intervjujev smo izluščili ugotovitev, da ni vzorca, po katerem bi lahko posploševali, saj je način izvajanja tolmaških projektov v agencijah močno odvisen od politike zagotavljanja storitev in ne toliko od izobrazbe zaposlenih. Ali bo agencija upoštevala smernice ZKTS in ali bo za delo najemala poklicne ali usposobljene tolmače (ki niso nujno člani ZKTS), je tako odločitev vsake posamezne ponudnice tolmačenja, prvo referenco, ki nakazuje strokovno naravnost, pa najdemo na samih spletnih straneh agencij, ki nudijo tolmaške storitve – ponekod namreč povzemajo smernice in priporočila ZKTS, spet drugod najdemo zgolj osnovni opis tolmaških storitev in cenik.

5 ZAKLJUČEK

Na vprašanje, kakšen je status konferenčnega tolmača v Sloveniji, še zdaleč ni mogoče enoznačno odgovoriti, saj njegov položaj ni zakonsko urejen, zaradi česar naletimo na najrazličnejše situacije, v katerih se znajdejo agencije, (ne) priložnostni tolmači in tudi poslušalci. Agencije so sicer pripomogle k večjemu poznavanju tolmačenja, vendar so ga nekatere istočasno tudi razvrednotile zaradi delnega neupoštevanja poklicnih standardov in dampinških cen. Toda do članov združenja negativni vpliv agencij niti ne seže, saj gre za dva izključujoča

se kroga ljudi. Poklicni tolmači namreč praktično nikoli ne tolmačijo za agencije, vsaj ne za tiste, ki se ne držijo standardov, pač pa neposredno za naročnike doma in evropske institucije v tujini. Če bi za slovenske agencije delali izključno usposobljeni tolmači z visokimi zahtevami glede delovnih pogojev, do nastale situacije ne bi prišlo. Tako pa so agencije z najemanjem pogosto izrazito nekompetentnih ljudi za opravljanje tolmaških storitev preprosto zapolnile vrzel, ki je nastala na trgu. Poklicni tolmači so odšli in odhajajo na delo v Evropsko unijo, zato več naročil doma ostane agencijam. Praktično neizkušeni, a teoretično kompetentni tolmači, ki jim ne uspe opraviti akreditacije za delo v evropskih institucijah, so tako skorajda edini, ki pridejo v stik z bero priložnostnih tolmačev za agencije. Tam pa le težko postavljajo pogoje za opravljanje tolmaškega dela, saj drugega honorarja skorajda ne morejo dobiti. Naročniki jih neposredno ne bodo kontaktirali, kot to počno pri članih Združenja, saj jih ni na seznamu članov. Tolmač pa postane član združenja tako, da pridobi dovolj izkušenj v obliki dokumentiranih delovnih dni (oziroma ob nezadostnem številu tolmaških dni opravi še preizkus usposobljenosti), kar je v vsakem primeru težko doseči zgolj z delom za agencije, ki veliko krat najemajo le po priporočilih (to so potrdili tudi naši sogovorniki), hkrati pa mora imeti za včlanitev tudi tri sponzorje in hkrati člane združenja, ki pa jih najlažje spozna (le) v evropskih institucijah.

Kako prekiniti ta začarani krog? Akreditacija agencij ni mogoča, saj ni avtoritete, ki bi jo izvajala. Situacijo bi lahko izboljšal zakonodajalec z zakonsko ureditvijo statusa tolmača, in sicer bi se lahko in moglo zgoditi sodelovanje zakonodajalca, fakultete oziroma oddelka, združenja in agencij. Zakonodajalec bi status zakonsko uredil, fakulteta oziroma oddelek bi zagotovil kompetentne kadre, združenje bi zagotavljalo profesionalizem tolmaškega dela z upoštevanjem poklicnih smernic, agencije pa bi nudile delovna mesta in zaradi zakonske ureditve bile primorane dvigniti raven kakovosti svojih storitev z najemanjem ali celo zaposlovanjem strokovno usposobljenih posameznikov. Kako lahko določene agencije preživijo, čeprav vztrajajo pri cenah in smernicah združenja, spet druge pa to zavračajo z obrazložitvijo, da se morajo boriti za preživetje in tako popuščati naročnikom? Tako kot obstajajo agencije z različnimi standardi, ki najemajo tolmače in »tolmače«, verjetno obstajajo tudi naročniki z različnimi standardi. Vedno bodo obstajali takšni, ki bodo dali prednost ceni pred kakovostjo. Njihovi morebitni drugačni razlogi (nepoznavanje združenja, poklica, razlik med ad hoc in kvalificiranimi tolmači itd.) bi bili gotovo zanimiv predmet nadaljnjega raziskovanja tolmaške situacije v Sloveniji. Iz naših ugotovitev pa se vsekakor zdi, da pri nas poklic tolmača, ki so ga Združeni narodi takoj za delom kirurga in rudarja označili kot tretje najbolj zahtevno delo na svetu, še zdaleč ni zahteven zgolj zaradi svoje mentalne specifičnosti in družbene odgovornosti za pravilno preneseno sporočilo.

Viri in literatura

- Fišer, Darja, 2008: Recent trends in the translation industry in Slovenia. *The journal of specialised translation* 10. http://www.jostrans.org/issue10/art_fiser.pdf (dostop 7. 5. 2013).
- Generalni direktorat za tolmačenje. http://ec.europa.eu/dgs/scic/what-is-conference-interpreting/index_sl.htm (dostop 7. 5. 2013).
- Kočevar Donkov, Tina, 2010: *Tolmačenje med predsedovanjem Slovenije Svetu Evropske unije*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kurz, Ingrid, 2002: Conference interpretation: expectations of different user groups. Pöchhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur.): *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 312–325.
- Ozolins, Uldis, 2007: The interpreter's 'third client': Interpreters, professionalism and interpreting agencies. Wadensjö, Cecilia, Birgitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The critical link 4: Professionalisation of interpreting in the community: Selected papers from the 4th International conference on interpreting in legal, health and social service settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 121–131.
- Rupnik, Marjana, 2013: Tolmačenje v institucijah Evropske unije. Veber, Jana (ur.): *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. 64–67.
- Vidmar, Lara, 2012: *Status konferenčnega tolmača v Sloveniji*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Vintar, Špela, 2009: Oddelek za prevajalstvo. Bucik, Valentin et al. (ur.): *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 262–267.
- Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS). <http://www.zkts.si> (dostop 7. 5. 2013).
- Zmagaj, Boštjan, 2004: *Delovno okolje konferenčnega tolmača*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Tolmačenje v institucionalnem okolju

Romana Mlačak

Abstract

The present paper investigates the cooperation of actors responsible for the successful transmission of the message in the institutional setting of the European Parliament (EP). A corpus of source and target texts from a randomly selected EP plenary session was analysed. In the first phase of the experiment, two groups of students comparable in terms of gender and age assessed 50 speeches interpreted from English into Slovenian. In the second phase, it was tested how interpreters strategically employ omissions in the actual conference setting, whereby omissions were classified in line with the risk they pose for communication aims. The pragmatic impact of individual omissions was assessed by experienced conference interpreters. The findings suggest that interpreters are an additional subjective factor and that members of EP do not sufficiently consider the characteristics of the EP multilingual setting when they draft their speeches as they lack awareness about the features and limitations of interpreter-mediated communication.

Key words: interpreting, institutional setting, actors, interpretation field, cooperation

Ključne besede: tolmačenje, institucionalno okolje, tolmaško polje, sodelovanje

1 UVOD

Tolmačeslovje je velikokrat razumljeno kot poddisciplina prevodoslovja, ki nikoli ni v popolnosti sovpadala s poglobitnimi trendi krovne discipline, temveč je zanjo značilen eklektični pristop in črpanje iz drugih ved, kot so psihologija, pragmatika, analiza diskurza in besediloslovje. Posledično so se oblikovali različni pristopi, s katerimi so skušali preseči omejitve, ki izhajajo iz kompleksnosti spremenljivk pri večjezični komunikaciji, težavnega dostopa do avtentičnega gradiva, nepripravljenosti in nelagodju tolmačev, da sodelujejo pri eksperimentih, nadzora spremenljivk in odsotnosti enotne metodologije.

V začetnih študijah (Oléron in Nanpon 1965; Goldman-Eisler 1967; Gerver 1969; Barik 1973) so se osredotočali na psiholingvistične in nevrolingvistične vidike, kjer v eksperimentih niso nujno sodelovali poklicni tolmači, parametri pa pogosto niso bili prilagojeni značilnostim konferenčnega okolja. Na spremembo paradigme so vplivali raziskovalci, ki so upoštevali dejanske pogoje tolmačenja, postkolonialistično prevodoslovje, poudarjanje družbeno-kulturnega in ideološkega konteksta ter študije s področja nekonferenčnega tolmačenja, v katerih so analizirali aktivno vlogo tolmača, kar je spremenilo predpostavko o tolmaču kot tihem in nevtralnem udeležencu (Wadensjö 1998; Kadric in Pöschhacker 1999; Inghilleri 2003, 2005).

V sodobnih raziskavah se preučuje, kako tolmači vplivajo na interakcijo in odnose med udeleženci ter kako se kažejo in reproducirajo razmerja moči med posamezniki ter družbo. Širok spekter raziskav skuša zajeti družbene povezave in predstaviti komunikacijske ter kognitivne modele, kar kaže, da je tolmačeslovje od časa, ko so ga obravnavali zgolj kot preizkusni poligon za eksperimentalno psihologijo, zelo napredovalo.

V raziskavah o prevajanju in tolmačenju v EU se obravnavajo teme s ciljem celovitega opisa v največji prevajalski in tolmaški skupnosti na svetu. Množična produkcija besedil v institucionalnem okolju omogoča oblikovanje korpusa, na podlagi katerega se sklepa o (ne)obstoju institucionalne kulture. Poleg besedil se poudarjajo akterji v prevodnem polju, ne zgolj prevajalci in tolmači, tako da se analizira, kako avtonomni so kulturni posredniki.

Vuorikoski (2004) je ob upoštevanju Barikove (1973) kategorizacije izpustov, napak, sintaktičnih in kohezivnih neskladij analizirala kakovost tolmačenja na plenarnem zasedanju Evropskega parlamenta (EP). Iz korpusa izhaja, da je pri podajanju, ki je bolj prilagojeno ustnemu diskurzu, manjše število izpustov in napak.

Iz strokovne literature (Marzocchi in Zuchetto 1997; Beaton 2007), ki opredeljuje različne žanre v EP, ugotovimo, da so zaradi časovno omejenega okvira

na plenarnem zasedanju govori posredovani z veliko hitrostjo. Primerna hitrost govorca je predpogoj za kakovostno tolmačenje, saj zagotavlja ustrezno kognitivno obremenitev možganov tolmača. Poleg kompetence tolmača na kakovost tolmačenja vplivajo hitrost podajanja, priprava pred tolmačenjem, poznavanje tematike in sodelovanje vseh akterjev v tolmaškem polju. Cilj naše raziskave je bil ugotoviti možnost ocenjevanja tolmačenih govorov v EP ter opredeliti vpliv sodelovanja med tolmačem in govorcem (hitrost podajanja, individualna kompetenca tolmača) na kakovost tolmačenja.

2 EKSPERIMENT: GRADIVO, KORPUS IN POGOJI DELA

Raziskava temelji na korpusu razprav s plenarnega zasedanja EP marca 2011. Govori so preneseni s spletne strani EP.¹ Uradnega dovoljenja za snemanje nismo pridobili, saj je na spletišču navedeno, da je uporaba gradiva dovoljena v raziskovalne namene ob omembi vira. Anonimnost tolmačev je bila zagotovljena.

Za korpus je bilo izbranih 50 govorov v angleščini, ki so jih slovenski tolmači tolmačili v slovenščino. Izbor je bil nujen, če naj bi se oblikoval obvladljiv korpus za analizo, ki bi odražal raznovrstnost in posredoval zadostno količino podatkov. Korpus vsebuje govore v trajanju 1 ure in 30 minut.

Da bi se izognili naključnim ugotovitvam, ki bi bile posledica prevelikega vpliva enega govorca ali tolmača, v korpusu noben govorec ali tolmač ni zastopan z več kot 3 govori. V korpusu je 19 različnih tolmačev, ki imajo vsaj 5 let izkušenj in redno delajo na plenarnem zasedanju in 32 različnih poslancev, ki so govorili v maternem jeziku, tj. angleščini.

Slovenska kabina je v drugem nadstropju dvorane, v kateri potekajo plenarna zasedanja. Iz kabine so poslanci vidni nerazločno, nemogoče je razbrati njihovo obrazno mimiko in gibe, očesnega stika ni mogoče vzpostaviti, kar vpliva na interakcijo, prav tako pa tudi poslanci tolmačev v kabini ne morejo videti.

Z oblikovanim korpusom iz naključno izbranega plenarnega zasedanja EP je bilo preverjeno, ali se upoštevajo merila za kakovost tolmačenja, kako govorniki svoj prispevek prilagodijo tolmačenju in kako tolmači v izjemno težkih pogojih dela na plenarnem zasedanju uporabljajo izpuste kot strategijo, ki jim omogoča procesiranje informacij in obvladovanje komunikacijskega tveganja.

¹ <http://www.europarl.europa.eu/ep-live/en/plenary/last-plenary-session> (dostop 4. 8. 2013).

2.1 Potek

V prvi fazi eksperimenta je 20 študentov, primerljivih po spolu in starosti, poslušalo in ocenilo 50 tolmačenih besedil v slovenskem jeziku ob upoštevanju merila za kakovost tolmačenja. V vsaki skupini je bilo 10 članov, 5 moških in 5 žensk. Prva skupina je ocenjevala besedila v zaporedju 1–50, druga skupina je ocenjevala ista besedila v zaporedju 50–1 na podlagi spremenljivk za retorično dobro besedilo, ki so bile prilagojene potrebam raziskave (Bühler 1986; Kurz 2001): prepričljivost, razumljivost sporočila, tekoče podajanje, prijeten glas in melodija, splošna kakovost tolmačenja in idiomatičnost² na lestvici od 1 (najslabša ocena) do 5 (najboljša ocena).

Pred izvedbo eksperimenta smo udeležencem predstavili delovanje EP. Spremenljivke so bile razložene in ponazorjene s primeri. Pred eksperimentom sta bila izvedena testno poslušanje in ocena 5 govorov, po katerih so udeleženci lahko zastavili dodatna vprašanja.

Na podlagi opravljene statistične analize je bila oblikovana uvrstitvena lestvica 50 govorov. Izvirniki najboljše in najslabše ocenjenih tolmačenih so bili analizirani na podlagi 2 spremenljivk: a) hitrosti izvirnika in b) subjektivnega dejavnika (vloga posameznega tolmača). V drugi fazi analize je 5 poklicnih tolmačev analiziralo izpuste v tolmačenih besedilih na podlagi primerjave z izvirniki in jih ocenilo glede na tveganje, ki so jih posamezni izpusti pomenili za cilj komunikacije. Upoštevali smo 10 izvirnih besedil iz korpusa z najvišjo hitrostjo podajanja in 10 izvirnih besedil iz korpusa z najnižjo hitrostjo podajanja.

V prvi fazi analize so poslušalci vsaki spremenljivki dodelili oceno 1–5, medtem ko smo povprečno oceno govora določili na podlagi 9-stopenjske lestvice. Na podlagi statistične analize ocenjenih govorov je bila oblikovana uvrstitvena lestvica. Za statistično obdelavo podatkov smo uporabili primerne statistične teste. Zaradi velike razpršenosti, množice spremenljivk in različne pomembnosti posameznih spremenljivk, povprečje kot parameter ni primeren reprezentant populacije določenega vzorca. V tem primeru je ustrenejša faktorska analiza oziroma metoda glavnih komponent (*principal component analysis* – PCA), s katero namesto običajnega povprečja, kjer je prispevek posameznih spremenljivk enak, dobimo uteženo povprečje, kjer vsaka spremenljivka prispeva po pomembnosti (Tabachnick in Fidell 2001). Pri oblikovanju uvrstitvene lestvice govorov je treba ustvariti faktor za ocenjevanje vseh spremenljivk tolmačenja hkrati.

² Idiomatičnost je opredeljena kot sposobnost materne govornice, da pomen posreduje tekoče z izborom slovnično pravilnih konstrukcij ter slogovno in besedilno ustreznih izrazov. Drugače povedano, prevedeni govor mora zveneti slovensko, ne pa biti le prenos angleških konstrukcij oziroma kalkov angleških besed in preslikava govora v izhodiščnem jeziku.

S testom hi-kvadrat smo ugotavljali pomembnost razlike v številu ocen 4, 5 ter 4 in 5 skupaj med najvišje in najnižje ocenjenimi govori. S pomočjo Mann-Whitneyjevega testa in Wilcoxonovevega testa z vsoto rangov smo ugotavljali statistično pomembnost razlik v ocenah in povprečnih ocenah, dobljenih z metodo glavnih komponent, med najvišje in najnižje ocenjenimi govori. Korelacijo med hitrostjo podajanja in povprečno oceno govora smo ugotovili s koeficientom korelacije ranga po Spearmanu.

V drugi fazi analize smo na podlagi našega korpusa s plenarnega zasedanja EP želeli preveriti, kako tolmači uporabljajo izpuste kot strategijo v dejanskem konferenčnem okolju, za katerega so značilni izvirni govori z visoko hitrostjo podajanja in veliko gostoto informacij.

V gradivo smo vključili 10 izvirnih besedil iz korpusa z najvišjo hitrostjo podajanja in njihova tolmačena besedila ter 10 izvirnih besedil iz korpusa z najnižjo hitrostjo podajanja ter njihova tolmačena besedila. Izpuste smo razvrstili glede na tveganje, ki ga predstavljajo za potek komunikacije. Pym razlikuje med izpusti nizkega tveganja (ang. *low-risk omission*) in izpusti visokega tveganja (ang. *high-risk omission*). Izpusti nizkega tveganja (2009: 95) so posledica splošne ekonomike upravljanja časa in ne ogrožajo bistvenih ciljev komunikacije, medtem ko izpusti visokega tveganja zmanjšujejo sporočilno vrednost izvirnega govora ter ogrožajo doseganje ciljev komunikacije in sodelovanje med udeleženci.

Navajamo primer iz našega korpusa, ki vsebuje izpust nizkega in visokega tveganja:

Izvirno besedilo: Thank you Mr President, like many colleagues here – and I thank **the rapporteur** (*izpust nizkega tveganja, pomen je jasen iz sobesedila*) for this report – I want to focus on the Mercosur trade talks, because **for us in Northern Ireland** (*izpust visokega tveganja, pomembna informacija, saj predstavi prizadeto stran v pogajanjih*), they have the potential to destroy the livestock industry.

Ciljno besedilo: Hvala lepa, gospod predsedujoči. Tako kot drugi kolegi bi se tudi sama zahvalila za to poročilo. Rada bi se predvsem osredotočila na trgovinska pogajanja z Mercosurjem, kajti ta pogajanja lahko uničijo sektor živinoreje.

Pri ocenjevanju izpustov visokega oziroma nizkega tveganja je sodelovalo 5 tolmačev, ki imajo vsaj 10 let poklicnih izkušenj. Pred analizo smo jim predstavili ozadje korpusa in razložili Pymovo kategorizacijo izpustov nizkega in visokega tveganja, ki smo jih podkrepili s praktičnimi primeri. Izpusti so bili označeni, ocenjevalci so morali glede na sobesedilo presoditi, ali gre v konkretnem primeru

za izpust nizkega ali visokega tveganja. Besedila niso bila razvrščena po zaporedju hitrosti podajanja, ampak so bila v poljubnem zaporedju.

Na podlagi ocen smo izpuste kvantitativno analizirali, pri čemer smo upoštevali število izpustov na 100 besed v izvirnem besedilu. Izpust visokega oziroma nizkega tveganja je bil določen na podlagi večinskega mnenja ocenjevalcev.

Preverjali smo 2 hipotezi. Prva temelji na predpostavki, da obstaja povezanost oziroma soodvisnost med hitrostjo podajanja in številom izpustov. Ker je pri izvirnih govorih z nižjo hitrostjo podajanja kognitivna obremenitev manjša in je tolmačem na voljo več časa za sprejemanje pragmatičnih odločitev, je izpustov manj. V drugi hipotezi izhajamo iz domneve, da so izpusti pri izvirnih govorih z nižjo hitrostjo podajanja posledica pragmatičnih razlogov in manjše kognitivne obremenitve, zato tolmači izpuščajo več odvečnih informacij, ki predstavljajo nizko stopnjo tveganja, medtem ko je v tej kategoriji govorov manj izpustov visokega tveganja. Ker je pri izvirnih govorih z višjo hitrostjo podajanja kognitivna obremenitev večja in je tolmačem na voljo manj časa za sprejemanje pragmatičnih odločitev, je število izpustov, ki predstavljajo visoko tveganje za cilje komunikacije in sodelovanje med udeleženci, višje.

Preverili smo, ali obstaja statistično pomembna razlika v številu besed na minuto med izvirnim in tolmačenim besedilom, in sicer ločeno za 10 najhitrejših in 10 najpočasnejših govorov. Uporabili smo t-test za odvisne vzorce ter Wilcoxonov neparametrični test predznačenih rangov. Razliko v številu izpustov med skupino hitrih in počasnih govorov smo preverili s t-testom za neodvisne vzorce ter Mann-Whitneyjevim neparametričnim testom.

2.2 Rezultati

Na podlagi uteženih spremenljivk se je oblikovala uvrstitvena lestvica v zaporedju 1–44. Nekateri govori so imeli isto oceno, zato so uvrščeni na isto mesto: štiri govori so zasedli 20. mesto, trije govori so uvrščeni na 26. mesto, medtem ko sta 2 govora zasedla 27. mesto. Pri analizi uvrstitvene lestvice na podlagi povprečne ocene smo ugotovili, da obstaja primerljiv razpon med najnižjo in najvišjo oceno pri 14 najvišje (1,90) in 14 najnižje ocenjenih govorih (1,85). Zato smo se odločili, da v nadaljevanju primerjamo obe skupini govorov.

V tabeli je prikazano število ocen a) 4; b) 5 in c) drugih ocen (1–3) pri 14 najvišje ocenjenih in 14 najnižje ocenjenih govorih na lestvici.

Tabela 1: Število ocen 4, 5 in drugih ocen pri 14 najvišje in 14 najnižje ocenjenih govorih

Spremenljivke	Ocene	Prvih 14 govorov	Zadnjih 14 govorov
Prepričljivost	4	141	55
	5	81	13
	Druge ocene	58	212
Razumljivost sporočila	4	134	73
	5	107	10
	Druge ocene	39	197
Tekoče podajanje	4	143	83
	5	82	16
	Druge ocene	55	181
Prijeten glas, intonacija in poudarki	4	124	50
	5	95	6
	Druge ocene	61	224
Splošna kakovost tolmačenja	4	151	68
	5	89	9
	Druge ocene	40	203
Idiomatičnost	4	155	116
	5	95	24
	Druge ocene	30	140

Iz rezultatov izhaja, da je razlika v številu govorov z oceno a) 4, b) 5 ter c) 4 in 5 skupaj med obema skupinama govorov statistično pomembna pri vseh spremenljivkah ($p < 0,001$).

Rezultati Mann-Whitneyjevega in Wilcoxonovega testa so pokazali, da je razlika v ocenah med 14 najvišje in 14 najnižje ocenjenimi govori statistično pomembna pri vseh kategorijah ($p < 0,001$).

Tabela 2: Statistični test^a

	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Pomembnost razlik ($p < $)
Prepričljivost	14269,000	53609,000	-13,576	,000
Razumljivost sporočila	12465,000	51805,000	-14,548	,000

	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Pomembnost razlik ($p <$)
Tekoče podajanje	17848,500	57188,500	-11,785	,000
Prijeten glas, intonacija in poudarki	11872,500	51212,500	-14,828	,000
Splošna kakovost tolmačenja	12850,000	52190,000	-14,494	,000
Idiomatičnost	19770,500	59110,500	-10,913	,000

Na podlagi Spearmanovega koeficienta korelacije ni ugotovljena povezanost med hitrostjo izvirnika, povprečno oceno govora in njegovo uvrstitvijo. Primerjali smo 14 najvišje in 14 najnižje ocenjenih govorov.

Na podlagi rezultatov zavrnamo hipotezo o povezanosti med hitrostjo in splošno kakovostjo tolmačenja v korpusu in potrdimo ničelno hipotezo, da ni povezave med hitrostjo in uvrstitvijo govora na lestvici.

Tabela 3: 5-stopenjska lestvica hitrosti

5-stopenjska lestvica hitrosti	Število govorov v korpusu/delež v odstotkih N/(%)
Do 140 besed na minuto	2 (4 %)
Med 140 in 160 besed na minuto	7 (14 %)
Med 160 in 180 besed na minuto	23 (46 %)
Med 180 in 200 besed na minuto	13 (26 %)
Nad 200 besed na minuto	5 (10 %)

Iz 5-stopenjske lestvice hitrosti, ki je bila oblikovana ob upoštevanju korpusa, izhaja, da je hitrost pri 4 % govorov iz korpusa do 140 besed na minuto, število besed pri 14 % govorov je med 140 in 160 besed na minuto, največ govorov (46 %) je v razponu med 160 in 180 besed na minuto, 26 % govorov iz korpusa je v kategoriji med 180 in 200 besed na minuto, medtem ko hitrost v 10 % primerov presega 200 besed.

V spodnji tabeli je predstavljena razvrstitev 19 tolmačev iz korpusa ob upoštevanju skupne povprečne ocene tolmača z uteženo spremenljivko na lestvici od 1–9 in povprečnih ocen pri 6 spremenljivkah na lestvici od 1–5.

Tabela 4: Lestvica 19 tolmačev iz korpusa

Skupna povprečna ocena tolmača (1-9)	Povprečna ocena tolmača prepričljivost	Povprečna ocena tolmača razumljivost sporočila	Povprečna ocena tolmača tekoče podajanje	Povprečna ocena tolmača prijeten glas, intonacija in poudarki	Povprečna ocena tolmača splošna kakovost tolmačenja	Povprečna ocena tolmača idiomatičnost
K	3,42	2,53	3,45	2,70	2,97	3,55
P	3,63	2,92	3,25	2,78	3,03	3,48
B	3,70	3,00	3,10	2,58	3,08	3,45
J	3,80	2,90	3,25	3,25	3,30	3,60
S	3,85	3,20	3,37	2,80	3,17	3,43
T	4,25	3,40	3,20	3,13	3,35	3,38
O	4,35	3,30	3,48	3,23	3,40	3,55
L	4,40	3,35	3,15	3,25	3,40	3,75
D	4,45	3,25	3,75	2,65	3,45	3,73
A	4,97	3,58	3,12	3,47	3,68	3,72
I	5,02	3,55	3,67	3,37	3,65	3,82
G	5,05	3,55	3,10	3,75	3,73	3,68
E	5,28	3,53	3,70	3,58	3,70	3,78
R	5,33	3,57	3,48	3,75	3,73	3,93
H	5,68	3,78	3,92	3,70	3,83	4,00
M	6,08	3,92	3,78	3,97	4,02	4,08
C	6,50	3,87	4,23	4,10	4,22	4,27
F	6,72	4,12	4,25	4,23	4,23	4,23
N	6,87	4,27	4,15	4,17	4,25	4,33

V spodnjih tabelah so najvišje in najnižje uvrščeni govori prikazani glede na tolmače.

Tabela 5: Najvišje ocenjeni govori in tolmači

Govor	Tolmač
1	M
2	N
3	F
4	C
5	N
6	F
7	N
8	F
9	C
10	H
11	C
12	M
13	E
14	R

Tabela 6: Najnižje ocenjeni govori in tolmači

Govor	Tolmač
31	P
32	T
33	K
34	K
35	J
36	S
37	L
38	B
39	O
40	P
41	S
42	P
43	B
44	K

Na podlagi rezultatov zavrtnemo izhodiščno hipotezo o povezanosti med hitrostjo podajanja in uvrstitvijo govora na lestvici, saj rezultati kažejo, da je bila v naši raziskavi individualna kompetenca tolmača pomembna. V množici 14 najvišje ocenjenih govorov je 7 različnih tolmačev, ki tudi na uvrstitveni lestvici zavzema-jo najvišja mesta. Na lestvici najnižje ocenjenih govorov je 8 različnih tolmačev, ki so tudi na lestvici tolmačev na zadnjih osmih mestih.

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati 2. faze analize, kjer smo ugotavljali povezanost med hitrostjo podajanja izvirnih govorov in številom izpustov v tolmačenih besedilih.

Tabela 7: Število besed na minuto v izvirniku in tolmačenem besedilu, odstotek besed v tolmačenem besedilu, število izpustov na 100 besed in število izpustov visokega tveganja na 100 besed pri 10 najpočasnejših govorih

Govor	Število besed v izvirniku na minuto	Število besed v tolmačenem besedilu na minuto	Odstotek besed v tolmačenem besedilu	Število izpustov na 100 besed	Število izpustov visokega tveganja na 100 besed
1	136	121	88,9	3,5	1,0
2	138	114	82,6	3,3	0,5
3	139	114	82,0	3,2	0,7
4	141	107	75,6	4,0	1,0
1	145	129	88,9	5,2	2,2
6	150	116	77,3	3,3	1,3
7	152	124	81,6	7,8	1,0
8	153	120	78,4	3,4	1,3
9	154	107	69,5	5,4	1,9
10	156	114	73,1	4,9	1,3

Tabela 8: Število besed na minuto v izvorniku in tolmačenem besedilu, odstotek besed v tolmačenem besedilu, število izpustov na 100 besed in število izpustov visokega tveganja na 100 besed pri 10 najhitrejših govorih

Govor	Število besed v izvorniku na minuto	Število besed v tolmačenem besedilu na minuto	Odstotek besed v tolmačenem besedilu	Število izpustov na 100 besed	Število izpustov visokega tveganja na 100 besed
1	183	132	72,1	7,5	3,0
2	185	114	61,6	9,3	3,3
3	188	119	63,3	9,4	3,0
4	189	120	63,5	6,5	2,0
5	191	123	64,4	8,3	3,9
6	197	105	53,3	9,5	2,5
7	199	121	60,8	9,1	2,8
8	200	114	57,0	10,5	6,5
9	201	141	70,0	11,1	2,9
10	203	101	49,7	11,6	4,6

V povprečju je bila razlika v številu besed med izvornim in tolmačenim besedilom pri 10 najpočasnejših govorih 29,8. Razlika v številu besed med izvornim in tolmačenim besedilom pri 10 najpočasnejših govorih je statistično pomembna ($p < 0,001$).

V povprečju je bila razlika v številu besed med izvornim in tolmačenim besedilom pri 10 najhitrejših govorih 74,6. Razlika v številu besed med izvornim in tolmačenim besedilom pri 10 najhitrejših govorih je statistično pomembna ($p < 0,001$). Razlika v številu besed v minuti pri izvornem govoru med 10 najpočasnejšimi in 10 najhitrejšimi govori je statistično pomembna ($p < 0,001$).

Tabela 9: Povprečno število izpustov na 100 besed

	Povprečje	Mediana	Standardni odklon	Interkvartilni razmik	n	95% interval zaupanja (IZ) za povprečje
Počasen govor	4,40	3,8	1,46	1,80	10	3,35–5,45
Hiter govor	9,28	9,4	1,57	1,75	10	8,16–10,40

Tabela 10: Rezultati statistične analize razlik med 10 najpočasnejšimi in 10 najhitrejšimi govori za spremenljivko povprečno število izpustov na 100 besed

	Testna statistika	P-vrednost	95% IZ za razliko
Parni t-test	-7,19	0,0000	-6,31--3,45
Mann-Whitneyev test	2,00	0,0003	

Razlika v številu izpustov na 100 besed med 10 najhitrejšimi in 10 najpočasnejšimi govori je statistično pomembna ($p < 0,001$). Pri hitrih govorih smo ugotovili statistično pomembno večje število izpustov na 100 besed v primerjavi s počasnimi govori.

Tabela 11: Povprečno število izpustov visokega tveganja na 100 besed

	Povprečje	Mediana	Standardni odklon	Interkvartilni razmik	n	95% IZ za povprečje
Počasen govor	1,22	1,1	0,51	0,30	10	0,85–1,59
Hiter govor	3,45	3,0	1,29	0,93	10	2,53–4,37

Tabela 12: Rezultati statistične analize razlik med 10 najpočasnejšimi in 10 najhitrejšimi govori za spremenljivko povprečno število izpustov visokega tveganja na 100 besed

	Testna statistika	P-vrednost	95% IZ za razliko
Parni t-test	-5,08	0,0003	3,19--1,27
Mann-Whitneyev test	1,00	0,0002	

Razlika v številu izpustov visokega tveganja na 100 besed med 10 najhitrejšimi in 10 najpočasnejšimi govori je statistično pomembna ($p < 0,001$). Pri govorih s hitrim podajanjem smo ugotovili pomembno večje število izpustov visokega tveganja v primerjavi z govori s počasnim podajanjem.

2.3 Razprava

V raziskavi je bila ugotovljena statistično pomembna razlika v povprečni oceni na podlagi uteženih spremenljivk in oceni spremenljivk 1–5 med 14 najvišje in 14 najnižje ocenjenimi govori. Ocenjevalci so na podlagi svoje zaznave in dojemanja

sporočilne vrednosti tolmačenja izoblikovali mnenje in vrednotili govore. Prednost modela je, da se izognemo subjektivnemu pristopu pri vrednotenju tolmačenja s strani poklicnega tolmača/raziskovalca in da tolmačeno besedilo prevzame vlogo samostojnega besedila, ki deluje v ciljnem jeziku. Slabost metode je, da ne more sistematično ugotoviti doslednosti pri posredovanju argumentov in metafor, zato bi bilo v prihodnjih raziskavah smiselno kombinirati oba pristopa, saj bi se s primerjavo izvirnika in ciljnega besedila omogočila strokovna ocena kakovosti tolmačenja ter ugotovilo, ali obstaja razlika med ocenami profesionalnih tolmačev in uporabnikov storitev. To se še posebej nanaša na idiomatičnost, ki so ji ocenjevalci v naši raziskavi dodelili najmanjši faktor vpliva. Kurz (2001) je ugotovila, da obstaja pri ocenjevanju kakovosti tolmačenja razlika pri vrednotenju vpliva posameznih spremenljivk tako med različnimi profili uporabnikov storitev tolmačenja kot tudi med profesionalnimi tolmači in uporabniki.

Zaradi delovanja v večjezičnem okolju so poslanci za doseganje ciljev odvisni od sodelovanja s tolmači, ki njihovo sporočilo posredujejo v vse uradne jezike EU. Za uspeh komunikacije sta odgovorna oba partnerja. Z rednim delom v EP si tolmači izoblikujejo mentalne predstave, ki jih shranijo in po potrebi sprožijo, kar jim omogoča predvidevanje. Tolmač sproti sprejema in posluša govor, pri čemer tempo narekuje govorc. Izsledki raziskav (Vuorikoski 2004) kažejo, da podrobneje ko tolmači posredujejo argumentacijo, učinkoviteje izrazijo smisel sporočila, kar je pomembno za poslušalca, saj mu pomaga pri procesu razumevanja, istočasno pa se tako oblikujejo merila kakovosti z vidika občinstva.

Omenjene trditve potrjujejo tudi rezultati naše raziskave, saj so ocenjevalci na podlagi lastnih meril in vtisa izoblikovali vrednostno lestvico kakovosti tolmačenih govorov, pri tem pa niso imeli vpogleda v izvirnik, kar bi jim omogočilo primerjavo. Pri oceni je ključna kognitivno-mentalna sposobnost tolmača, ki se odraža v tolmačevi komunikacijski in pragmatični kompetenci. Za uspešno predstavitev argumentov, ki temeljijo na znanstvenih in strokovnih dokazih, so pomembne tudi retorične sposobnosti: prepričljivost, razumljivo in tekoče podajanje sporočila s pravilno intonacijo in poudarki. K splošni kakovosti tolmačenja dodatno prispeva prijeten glas in sposobnost idiomatičnega izražanja v ciljnem jeziku.

Na podlagi ocen se je oblikovala uvrstitvena lestvica 44 govorov, kar je bilo realno pričakovati, saj se govori razlikujejo po obravnavani vsebini in strukturi tolmačenega besedila. Ocenjevalci so govore individualno ocenjevali glede na spremenljivke, zato obstajajo razlike med posamezniki, ki so se po lastnem prepričanju opredelili za oceno različnih spremenljivk pri določenem govoru. Iz rezultatov izhaja, da so razlike v ocenah med 14 najvišje in 14 najnižje ocenjenimi govori pri vseh spremenljivkah statistično pomembne ($p < 0,001$). Tudi razlika v deležu najvišjih ocen med obema skupinama govorov je statistično pomembna ($p < 0,001$). Na koncu, tudi

povprečna ocena govorov, pridobljena z metodo glavnih komponent, med obema skupinama je statistično pomembna ($p < 0,001$). Posledično sklepamo, da je razlika v ocenah pri vseh spremenljivkah med obema skupinama govorov, ki je bila preverjena z ustreznimi statističnimi testi, statistično pomembna.

Kognitivno upravljanje virov izhaja iz mentalne energije, ki je pri tolmačenju omejena. Iz raziskav (Gerver 1969; Seleskovitch 1982) izhaja, da se zaradi prevelike kognitivne obremenitve kakovost tolmačenja z večjo hitrostjo ter naraščajočim številom skladenjskih in prozodičnih dejavnikov, ki so značilni za pisna besedila, zmanjšuje. Setton (1999: 256) navaja, da imajo pri branju vnaprej pripravljenega pisnega besedila brez redundance tudi profesionalni tolmači resne težave. Rezultati študije AIIC-a o delovni obremenjenosti (2002), ki je zajela reprezentativen vzorec konferenčnih tolmačev, razkrivajo, da je za 75 % tolmačev najbolj stresen dejavnik hitrost, medtem ko so na drugem mestu govorci, ki berejo (72 %).

Prehitro podajanje vpliva na kratkoročni spomin, samonadzor pri podajanju in kakovost tolmačenja. Zaradi tega je pri prehitrem podajanju, kjer število besed presega priporočeno hitrost, še toliko bolj pomembno izluščiti bistvene elemente, ki so podlaga za argumentacijo in na podlagi katerih občinstvo sledi sporočilu. V naši raziskavi nismo mogli na primeren način preveriti hipoteze, ki so jo nekateri avtorji že potrdili, da obstaja povezava med hitrostjo podajanja govora in kakovostjo tolmačenja, saj so vsi govori krepko presegli priporočeno hitrost 120 besed na minuto. Potrebne so dodatne raziskave, kjer bi ugotovili povezavo med hitrostjo in skladnostjo argumentov v izvirniku in ciljnim besedilu pri nadpovprečni hitrosti.

Govorci bi morali upoštevati dejstvo, da se njihovi govori tolmačijo, in govor podati tako, da tolmači lahko sporočilo razumejo in posredujejo na način, ki ciljnemu občinstvu omogoča, da si ustvarijo svojo razlago sporočila. To je na prvi pogled samoumevno, a naš korpus kaže, da se govorci tega ne zavedajo, saj je bila priporočena hitrost presežena pri vseh govorih, pri čemer smo morali oblikovati novo 5-stopenjsko lestvico hitrosti, v kateri je 82 % govorov uvrščenih v 3 najvišje stopnje od 160 do nad 200 besed na minuto, čeprav je v strokovni literaturi in navodilih AIIC-a priporočena hitrost 120 besed na minuto. Hitrost je povezana z vnaprej pripravljenimi prispevki z veliko gostoto informacij brez redundance, ki poslancem omogoča tekoče podajanje v strogo odmerjenem času. Kljub navodilom za delo s tolmači poslanci pri podajanju nezadostno uporabljajo prozodične elemente, kot so premori, poudarki in intonacija, ki v besedilu ustvarjajo kohezijo in koherenco, kar tolmačem olajša razumevanje in strukturiranje informacij.

Statistična analiza tako ni razkrila pomembne korelacije med hitrostjo in višjo oziroma nižjo uvrstitvijo govora na lestvici, s čimer je bila zavržena hipoteza o povezanosti med hitrostjo in kakovostjo tolmačenja v naši raziskavi. Možna razlaga

je, da je pri obvladovanju ekstremne hitrosti, ko so presežene vse meje, odločilna kompetenca posameznega tolmača.

To potrjuje tudi razvrstitev tolmačev, saj so vsi govori najboljše in najslabše ocenjenih tolmačev uvrščeni na vrh oziroma dno lestvice. Drugače povedano, variabilnost med tolmači v eksperimentu, ki sloni na kompetentnosti posameznika, je pomembnejša od vpliva specifičnih delovnih pogojev, kar kaže, da so v našem korpusu tolmači dodaten pomemben subjektivni dejavnik v večjezičnem okolju EP, kar je v svoji raziskavi ugotovila tudi Beaton (2007). Omenjeno trditev podpira negativna oziroma šibka korelacija med hitrostjo in uvrstitvijo govora na lestvici. Domnevamo, da vrhunski in izkušeni tolmači pri hitrem podajanju besedila, ki ni prilagojeno komunikaciji s tolmači, v procesu deverbalizacije in reformulacije oblikujejo argumente, ki so prepričljivi in s svojo sporočilno vrednostjo blizu izvorniku. Večina avtorjev (Pöchhacker 1994; Moser-Mercer 1996; Gile 1997; Setton 1999) poudarja, da je kakovost tolmačenja odvisna od poznavanja teme, s tem povezanega besedišča, obvladovanja delovnih jezikov, strategij, ki jih je tolmač razvil, in delovnih izkušenj.

V drugi fazi eksperimenta smo na podlagi našega korpusa preverili, kako tolmači uporabljajo izpuste v dejanskem konferenčnem okolju. Zavedati se moramo, da analiza vključuje samo določen vidik kakovosti, tj. pragmatičen vidik tolmačenja v povezavi s strategijo na plenarnem zasedanju EP pri obvladovanju hitrosti, ki je neprilagojena večjezični komunikaciji.

Pym (2009) izpostavi, da je tolmačenje zaznamovano z normo o popolnosti, ki narekuje, da si morajo tolmači prizadevati, da posredujejo vse, kar govorci povedo. Skladno z normo o popolnosti velja, da se z vsakim izpustom zmanjšuje kakovost tolmačenja. A izpusti so neizogibni, pa naj gre za (samo)popravljanja, napačne začetke ali obotavljanja, s katerimi tolmači izboljšajo izvornik in jih samoumevno izpustijo, ali strateško odločitev pri usklajevanju procesnih zmogljivosti med tolmačenjem.

V intervjujih, ki smo jih opravili s slovenskimi tolmači, je bilo izpostavljeno, da sta za uspešno tolmačenje na plenarnem zasedanju zaradi različnih šumov (hitrost, gostota informacij, neprilagojenost večjezični komunikaciji) pomembni predvsem dve strategiji: povzemanje in anticipacija. Anticipacija vključuje predhodno tematsko in terminološko pripravo na sestanek ter t. i. institucionalno kilometrino, ki jo tolmač pridobi z osvajanjem znanja o postopkovnih pravilih, razmerju moči in konstelaciji zavezništev v EP. Tolmači so poudarili, da so se morali na plenarnem zasedanju odmakniti od načela, da se pove vse ter si dovoliti odstopanje in toleranco napake, kar pomeni, da tolmač ob hitrem podajanju izvornika besedilo analizira, preoblikuje in posreduje bistveno sporočilo.

V našem eksperimentu so izkušeni tolmači ocenili pragmatičen učinek, ki ga ima določen izpust, ter njegov vpliv na posredovano sporočilo. Iz analize korpusa iz plenarnega zasedanja izhaja, da so za tolmačena besedila značilni izpusti, povzemanja, zgoščevanje informacij in kompenzacija. Skladno s Pymovo pragmatično opredelitvijo izpusta so ocenjevalci izpust visokega tveganja določili, če določene informacije, ki je bistvena za sporočilo, iz tolmačenega besedila ni bilo možno implicitno ali eksplicitno izluščiti. Pri tem so ocenjevalci upoštevali koherenco celotnega besedila (razvoj argumentacije, pojme in povezave v tolmačenem besedilu) in kontekst, ki je na voljo ciljnemu občinstvu, kjer velja, da je zaradi skupnega znanja poslanca potreba bo razlagi manjša. Tolmač se tako ob upoštevanju poznavanja in potreb ciljnega občinstva ter kognitivnih omejitev strateško odloči, katere informacije so relevantne in jih sorazmerno z naporom, ki ga vložil v njihovo preoblikovanje, posreduje z namenom doseganja pragmatičnega učinka v določenem kontekstu.

Včasih ni povsem jasno, katera informacija je implicitno vsebovana v besedilu in se lahko izpusti. Zato je treba pri tolmačenju izvajanje stalno prilagajati in se odločati glede na celotno besedilo, cilje komunikacije, sporočilo in razvoj argumentacije v besedilu. Izkušeni tolmači, ki redno delajo na plenarnem zasedanju EP, ocenijo tveganje, ki ga posamezen izpust pomeni za cilj komunikacije. Pri hitrejšem podajanju, ki je zaradi vnaprej pripravljenih prispevkov semantično in sintaktično zgoščeno, tolmači potrebujejo dodatne zmogljivosti pri procesiranju informacij, saj se zahtevnost stopnjuje, zato morajo tolmači reševati večje število problemov, sprejemati odločitve ob upoštevanju makrostrukture celotnega besedila in že vnaprej znanih informacij, usklajevati različne napore in obvladovati komunikacijsko tveganje.

V analizi smo želeli preveriti, kako slovenski tolmači na plenarnem zasedanju v ekstremnih pogojih dela izpuste uporabljajo kot strategijo, ki jim omogoča zgoščevanje in povzemanje informacij. Rezultati naše analize razkrivajo, da je tako pri hitrih kot tudi počasnih govorih največ izpustov nizkega tveganja, ki so v tolmačenih besedilih stalno prisotni in ciljev komunikacije ne ogrožajo bistveno, saj je informacija praviloma dostopna in prejšnjega dela besedila ali iz konteksta. S tovrstnimi izpusti tolmači prihranijo čas in sprostijo procesne zmogljivosti za ostale naloge in problematične segmente besedila. Pri govorih s hitrejšim podajanjem je zaradi stopnjevanja zahtevnosti izvirnika v primerjavi z govori s počasnejšim podajanjem več izpustov visokega tveganja, kjer se segmenti iz različnih povedi ali znotraj stavka združujejo ali pa do izpustov prihaja zaradi napačnega razumevanja.

Pokazalo se je, da obstaja povezava med hitrostjo podajanja in številom izpustom. Pri počasnejšem podajanju tolmači izpuščajo redundantne informacije

zaradi pragmatičnih razlogov, tako da je besedilo bolj zgoščeno, sporočilo pa se posreduje učinkovito. Izpusti visokega tveganja predstavljajo izziv in narekujejo preoblikovanje. Pri hitrejšem podajanju so tolmači izpustili še več informacij, saj so morali zaradi velike gostote informacij obvladovati komunikacijsko tveganje in se strateško odločiti, katere informacije so bistvene za poslušalce glede na cilj komunikacije. Rezultati naše analize razkrivajo, da so zaradi preobremenjenih procesnih zmogljivosti v primerjavi z govori s počasnejšimi govorci v izvirniku izpustili več bistvenih informacij, ki predstavljajo tveganje za cilje komunikacije.

Izpusti pa niso zgolj posledica kompleksnosti simultane tolmačenja in zahtevnih pogojev na plenarnem zasedanju, ampak so odvisni tudi od kompetence posameznega tolmača (Pym 2009). Tudi izkušeni tolmači z dobro razvito tolmaško kompetenco ne morejo v celoti posredovati vseh odtenkov izvirnika. Določeno število izpustov je neizogibno in sprejemljivo pod pogojem, da pri tolmačenju ne prihaja do prekinitev in da je podajanje skladno s ciljem komunikacije. Na plenarnem zasedanju EP so izpusti zaradi ekstremnih pogojev dela del krovne strategije, saj tolmači z njimi ohranijo bistveno sporočilo izvirnika, privarčujejo na času in usklajujejo kognitivne vire, kar na splošno prispeva k večji kakovosti. Poleg tega izpusti ne privedejo vedno do izgube informacij, saj so le-te lahko prisotne drugje v besedilu ali pa so poslušalci z njimi seznanjeni zaradi poznavanja ozadja. Sporočilo izvirnika je podvrženo stalnemu prilagajanju in ocenjevanju glede na razvoj besedila in globalno koherenco.

Ne glede na hitrost izvirnika si tolmači prizadevajo za enakomeren tempo podajanja s poudarki in primerno intonacijo, ki je razumljiv in mu poslušalec lahko sledi, ne glede na število besed v minuti, kar so poudarili tudi v naših intervjujih. To se lahko doseže z abstrakcijo, zgoščevanjem, povzemanjem, selektivnim poslušanjem, filtriranjem ključnih konceptov in povezav ter izpuščanjem redundantnih in nerazumljivih elementov govora. Sporočilo evropskega poslanca mora biti jasno izraženo, pri čemer morajo tolmači tovrstno analizo opraviti v realnem času med tolmačenjem, tako da lahko ciljnemu občinstvu posredujejo smiselno in relevantno sporočilo čim bolj prepričljivo, jasno in koherentno, tako da upoštevajo pragmatičen namen govorca.

3 ZAKLJUČKI

Uvrstitvena lestvica govorov in tolmačev kaže na razlike med tolmači, ki slonijo na kompetentnosti posameznega tolmača. V raziskavi takšnega obsega je vpliv subjektivnega dejavnika oziroma kompetence posameznega tolmača pomemben in odpira dodaten vidik analize, ki bi ga bilo treba preveriti na večjem vzorcu.

V raziskavi ni bila ugotovljena korelacija med hitrostjo podajanja in uvrstitvijo govora na lestvici, saj nismo mogli na ustrezen način testirati korelacije med hitrostjo in kakovostjo tolmačenja (višina ocene pri določenih spremenljivkah in splošni oceni govora), ker je bila pri vseh govorih priporočena hitrost presežena. Kritična točka nerazumevanja oziroma slabega sodelovanja med tolmačem in govorcem na plenarnem zasedanju EP je prehitro podajanje govora in neprilagojenost ustnemu diskurzu, kar bistveno preobremeni mentalne zmogljivosti tolmača. Kompetentnost tolmača je dejavnik, ki v veliki meri kompenzira vpliv omenjenega dejavnika.

Zaradi ekstremnih pogojev, neprilagojenosti večjezični komunikaciji in omejenih procesnih zmogljivosti je na plenarnem zasedanju nemogoče slediti maksimi, da se pove absolutno vse. Zato tolmači razvijejo strategije, kot so izpusti, posploševanje, zgoščevanje, približno povzemanje, da bi tekoče in s poudarki oblikovali besedilo, ki bo prepričljivo, koherentno in sprejemljivo za občinstvo. Tolmači tako glede na omejitve v procesnih zmogljivostih, lastno znanje in izkušnje presodijo, katerih informacij jim ni treba posredovati, saj ima ciljno občinstvo do njih dostop, bodisi zaradi besedilnega konteksta ali poznavanja ozadja. S strateško uporabo izpustov tolmači lahko ustrezno obvladujejo komunikacijsko tveganje, privarčujejo čas in uskladijo procesne zmogljivosti. Izpusti so pri tem pomembna strategija, ki omogoča procesiranje informacij, pri čemer se tolmači odločajo, ali so informacije glede na globalno shemo besedila bolj pomembne, drugotnega pomena ali redundantne. Rezultati našega korpusa kažejo, da je v tolmačenih besedilih število besed v primerjavi z izvirniki manjše, besedila so krajša, določene informacije so okrnjene. Ravno tako se je razkrila povezava med hitrostjo podajanja in številom izpustov, saj je bilo pri 10 najhitrejših govorih zabeleženo statistično pomembno večje število izpustov na 100 besed kot tudi izpustov visokega tveganja na 100 besed v primerjavi z 10 najpočasnejšimi govorji.

Poleg ozaveščanja govorcev o pomenu sodelovanja v institucionalnem okolju je to pomembno tudi za usposabljanje in seznanjanje začetnikov o pomenu pragmatičnega vidika tolmačenja ter odmiku od načela popolnosti, da se pove vse, kar je v ekstremnih pogojih dela nemogoče, zato je treba kognitivne vire strateško upravljati in sprejeti odločitve, ki so usklajene z globalnimi cilji komunikacije in sporočilom govorca.

Za celovito oceno kakovosti tolmačenja je potreben večstopenjski pristop, saj zgolj ocene poslušalcev na podlagi retoričnih parametrov ne odkrijejo vseh prilagoditvenih procesov med tolmačenjem, kot so izpusti, zgoščevanje in redukcije, ki vplivajo na končno podobo tolmačenega besedila. Tako je priporočljivo tudi primerjati izvorno in ciljno besedilo ter na podlagi objektivnih in primerljivih meril ugotoviti, kako posamezni procesi in strategije med tolmačenjem vplivajo na sporočilno

vrednost ciljnega besedila. V prihodnosti bi bilo treba izvesti raziskave, v katerih bi natančno vrednotili vpliv motečih dejavnikov na proces tolmačenja oziroma ugotovili, če optimizacija sodelovanja med govorcem in tolmačem vpliva na kakovost.

Literatura

- AIIC, 2002: *Workload Study*. Ženeva: AIIC.
- Barik, Henri R., 1973: Simultaneous interpretation: Temporal and quantitative data. *Language and Speech* 16. 237–70.
- Beaton, Morven, 2007: Interpreted Ideologies in Institutional Discourse. *The Translator* 13. 271–296.
- Bühler, Hildegund, 1986: Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpretation and interpreters. *Multilingua* 5. 231–35.
- Gerver, David, 1969: The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreter. Foulke, Emerson (ur.): *Proceedings of the second Louisville conference on rate and/or frequency-controlled speech*. Louisville, Kentucky: Center for Rate-Controlled Recording, University of Louisville. 162–184.
- Gile, Daniel, 1997: Conference interpreting as a cognitive management. Danks, Joseph E., Gregory M. Shreve, Stephen B. Fountain in Michael K. McBeath (ur.): *Cognitive processes in translation and interpreting*. London/New Delhi: Sage. 196–214.
- Goldman-Eisler, Frida, 1967: Sequential temporal patterns and cognitive processes in speech. *Language and Speech*. 122–132.
- Inghilleri, Moira, 2003: Habitus, field and discourse. Interpreting as a socially situated activity. *Target* 15. 243–268.
- Inghilleri, Moira, 2005: Mediating zones of uncertainty. Interpreter agency, the interpreting habitus and political asylum adjudication. *The Translator* 11. 69–85.
- Kadic, Mira in Franz Pöchhacker, 1999: The hospital cleaner as healthcare interpreter: A case study. *The Translator* 5. 161–178.
- Kurz, Ingrid, 2001: Conference interpreting: Quality in the ears of the user. *Meta* 45. 394–409.
- Marzocchi, Carlo in Giancarlo Zucchetto, 1997: Some considerations on interpreting in an institutional context. The case of the European Parliament. *Terminologie et Traduction* 3. Luxembourg: European Commission. 70–85.
- Moser-Mercer, Barbara, 1996: Quality in interpreting: Some methodological issues. *The Interpreters' Newsletter* 7. 43–55.
- Oléron, Pierre in Hubert Nanpon, 1965: Recherches sur la traduction simultanée. *Journal de Psychologie Normale et Pathologie* 62. 73–94.

- Pöchhacker, Franz, 1994: *Simultandolmetschen als Komplexes Handeln*. Tübingen: Günter Narr.
- Pym, Anthony D., 2009: On omission in simultaneous interpreting: Risk analysis of a hidden effort. Hansen, Gyde, Andrew Chesterman in Heidrun Gerzymisch-Arbogast (ur.): *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 83–105.
- Seleskovitch, Danica, 1978: *Interpreting for international conferences*. Washington, D. C.: Pen & Booth.
- Setton, Robin, 1999: *Simultaneous interpretation: A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tabachnick, Barbara G. in Linda S. Fidell, 2001: Principal components and factor analysis. *Using multivariate statistics*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon. 582–633.
- Vuorikoski, Anna-Riitta, 2004: *A voice of its citizens or a modern tower of babel? The quality of interpreting as a function of political rhetoric in the European Parliament*. Tampere: Tampere University Press.
- Wadensjö, Cecilia, 1998: *Interpreting as interaction*. London/New York: Longman.

III

Tolmačenje za skupnost

Poglavje začenja razprava, ki govori o značilnostih tolmačenja za skupnost, izhajajoč iz njegovega umeščanja v situacije, za katere je značilna asimetrična porazdelitev družbene moči. V nadaljevanju se osredotoča na vprašanja jezikovnih človekovih pravic v sodobnih multikulturnih okoljih, na koncu pa govori o nujnosti nadnacionalnega sodelovanja (Gorjanc). Druga razprava dopolnjuje prvo z analizo stanja v slovenskem prostoru, pri čemer se v nadaljevanju osredotoča na prikaz tolmaške interakcije v azilnem postopku, kjer tudi analiza uporabe jezikovnih sredstev razkriva razmerja moči med udeleženci v postopku mednarodne zaščite (Morel). Obsežna analiza okolja, v katerem poteka tolmačenja za zdravstvo, izzivalno odpira vprašanje, ali je res najidealnejše, če tolmač, zdravstveni delavec in bolnik tvorijo trikotnik. V nadaljevanju pa avtorji z analizo odgovorov razpravljajo o tem, kako se ravna slovenski tolmači, saj pri nas nimamo ne kodeksa ravnanja ne posebnega izobraževanja tolmačev za zdravstvo (Kocijančič Pokorn et al.). Potreba po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji je sorazmerno nova, rezultati analize pa kažejo, da tovrstno tolmačenje potrebujemo, tako zaradi premagovanja jezikovnih ovir kot tudi nediskriminatorne obravnave govorcev teh jezikov (Balažič Bulc in Požgaj Hadži). Poglavje sklene razprava o specifikah tolmačenja na kriznih območjih, pri čemer se avtor osredotoča na vprašanja, povezana z vlogo tolmača, njegovim statusom, usposabljanjem za delo, vprašanjem poklicne in osebne etike ter odnosom med udeleženci komunikacije (Chitrakar).

III Community interpreting

The chapter opens with a discussion on the characteristics of community interpreting, stemming from it occurring in situations with an asymmetric balance of social power. It further draws the attention to the questions of linguistic human rights in contemporary multicultural environments and concludes with a plea for a supranational cooperation (Gorjanc). The second study complements the first by analysing the state of play in Slovenia, focusing next on an illustration of interpreting interaction in the asylum procedure, where an analysis of language use exposes the balance of power between different actors in the international protection procedure (Morel). An extensive analysis of healthcare interpreting settings provocatively opens a question whether it is indeed the most ideal situation for the interpreter, the healthcare worker and the patient to form a triangle. The authors then discuss the analysis of answers how Slovenian interpreters handle the situations, as neither a code of conduct nor a special training for healthcare interpreters is available (Kocijančič Pokorn et al.). The need for community interpreting for South Slavic languages in Slovenia is relatively new, while analysis results show that this type of interpreting is required, both to overcome language barriers and to enable non-discriminatory treatment of speakers of these languages (Balažič Bulc in Požgaj Hadži). The chapter is closed by a discussion on the specifics of interpreting in crisis areas, whereby the author brings to an issue the interpreter's role, their status, training, the questions of professional and personal ethics, and the relationship between the communicative actors (Chitrakar).

Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti

Vojko Gorjanc

Abstract

We present the field of community interpreting, understood as an umbrella term for interpreting in court, healthcare and other settings of the public sector. Community interpreting today is a consequence of increasingly multicultural environments, whereby this interpreting situation in the modern world is notably marked by asymmetry in power balance, as it is predominantly the socially weaker member of the society who needs an interpreter to communicate with the socially stronger. We thus place community interpreting in the framework of linguistic human rights and discuss the supranational responsibility both for the institutional regulation of the field as well as for answering the question of the actual implementation of interpreting. The latter is particularly important for language environments with a smaller number of speakers, where it is at the national level simply impossible to ensure a comprehensive language service for all the languages needed today in community interpreting.

Key words: community interpreting, language human rights, language and power, supranational responsibility

Ključne besede: tolmačenje za skupnost, jezikovne človekove pravice, jezik in moč, nadnacionalna odgovornost

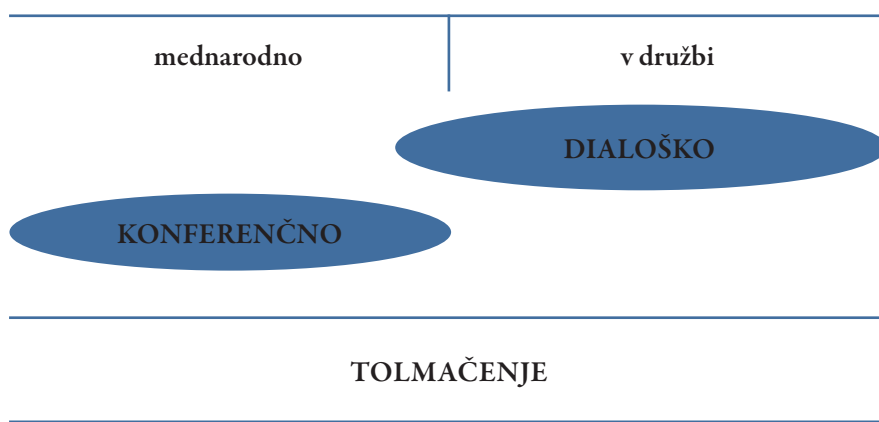
1 UVOD

V prispevku bomo predstavili področje tolmačenja za skupnost, ki ga razumemo kot krovni termin, pod katerim se združuje tolmačenje v zdravstvenem, pravnem in drugih okoljih javnega sektorja (Gorjanc 2010: 143), definira pa ga predvsem okolje, v katerem poteka tolmačenje (Garber 2000: 14; Gentile 1997: 110; Pöchhacker 2000: 49). Čeprav tudi v tujini konkurira več terminov za opredeljevanje tovrstnega tolmačenja, naš namen ni razpravljati o terminoloških rešitvah, ampak predstaviti značilnosti področja, za naše potrebe pa smo preprosto prevzeli termin tolmačenje za skupnost. Tovrstno tolmačenje je danes posledica izrazito multi-kulturnih okolij (Gentile 1997: 112), pri čemer tolmaško situacijo v sodobnem svetu pri tolmačenju za skupnost večinoma zaznamuje asimetrija pri porazdelitvi družbene moči, saj gre za situacije, kjer skoraj vedno družbeno šibkejši potrebuje tolmača za komunikacijo z družbeno močnejšim (Garber 2000: 19) – že zaradi distribucije institucionalizirane družbene moči, saj posameznik vstopa v hierarhiziran sistem javnih institucij, prav tako pa tudi asimetrije glede splošnega vedenja, jezikovne in kulturne kompetence (Prunč 2011: 29). Tolmačenje za skupnost zato v nadaljevanju umestimo v okvir jezikovnih človekovih pravic in razpravljamo o nadnacionalni odgovornosti tako pri institucionalni ureditvi področja kot pri vprašanju konkretne izvedbe tolmačenja. Izvedbeni del je namreč za jezikovno-kulturna okolja z manjšim številom govorcev izjemnega pomena, saj je na nacionalni ravni preprosto nemogoče zagotoviti celovit jezikovni servis za vse jezike, ki jih danes potrebujemo pri tolmačenju za skupnost.

2 TOLMAČENJE ZA SKUPNOST

Tolmačenje za skupnost je pravzaprav najstarejša vrsta tolmačenja, saj je bilo na tak ali drugačen način prisotno že vse od prvih srečanj različnih jezikovnih skupin (Roberts 1997: 7), a je bilo to ves čas preprosto tolmačenje – brez kakršnekoli potrebe po dodatnem označevanju. V dvajsetem stoletju s pojavom konsekvativnega tolmačenja in zapiskov ter simultane tolmačenja z uporabo kabin pa se začne prva delitev glede na sočasnost oz. zaporednost tolmačenja glede na izvorni govor (Pöchhacker 2007: 12). Mednarodno okolje, v katerem poteka konsekvativno in simultano tolmačenje, je povzročilo večje zanimanje za tovrstno tolmačenje, prav tako pa tudi njegovo profesionalizacijo. Zanimanje za tolmačenje za skupnost na mednarodni ravni se pojavi več desetletij kasneje, v devetdesetih letih, ko je l. 1995 organizirana tudi prva mednarodna konferenca *Critical Link* (Carr et al. 1997). Danes je zaradi potreb večjezikovnih in večkulturnih okolij tolmačenje za skupnost vse pomembnejše, tovrstnega tolmačenja je vse več, prav tako pa je tudi vse bolj profesionalizirano (Prunč 2011: 34–35).

V izhodišču delitev tolmačenja glede na okolje, v katerem poteka tolmačenje, ni bila potrebna, šele proti koncu stoletja pa tradicionalna delitev na konsekutivno in simultano tolmačenje postane zaradi vrste novih tolmaških okolij, v katerih se pojavlja tolmačenje, nezadostna. Ker pa gre v vseh primerih za tolmačenje z vrsto konceptualnih podobnosti, Pöchhacker predlaga razlikovanje s pomočjo konceptualnega spektra, v katerega se umeščajo vrste tolmačenja z vidika temeljne delitve glede na okolje, v katerem poteka tolmačenje, na eni strani, na drugi pa glede na tip interakcije. Tako deli tolmačenje na tisto, ki se dogaja v mednarodnem okolju, in tisto, ki ga zaznamuje tolmačenje v določeni družbi, glede na tip interakcije pa govori o razmerju med interakcijo, značilno za (mednarodne) konference, in tisto, ki jo zaznamuje interakcija iz oči v oči oz. dialog. Tolmačenje za skupnost po njegovem v temelju zaznamuje umeščenost v določeno družbo in dialoškost pri tipu tolmaške interakcije (Pöchhacker 2007: 12).

Slika 1: Konceptualni spekter tolmačenja (po Pöchhacker 2007: 12).

Izhajajoč iz zgornje delitve želimo v nadaljevanju izpostaviti še nekatere tipične značilnosti tolmačenja za skupnost, ki to vrsto tolmačenja ločujejo od delovanja konferenčnih tolmačev v mednarodnem okolju, predvsem z vidika družbene vloge tolmačenja za skupnost in iz tega izhajajočih posebnosti tolmačenja.

2.1 Nekaj tipičnih značilnosti tolmačenja za skupnost

Zaradi dialoškosti pri tolmačenju za skupnost postane tolmač tako aktivni govorci kot aktivni poslušalec, dejansko postane aktivni udeleženec komunikacije. V tolmaško situacijo tolmač zaradi dialoškosti veliko pogosteje avtomatsko in nezavedno vnaša jezikovne konvencije jezikov, še posebej, ker je postavljen v vlogo neke vrste nadzornika komunikacije, saj ni zgolj »jezikovni prevajalec«, ampak posega v

komunikacijo, ko ta zastane, in na sploh deluje v smislu razreševanja komunikacijskih težav (Roberts 1997: 10–11). V tako vlogo je lahko postavljen tudi zaradi nesimetrične jezikovne kompetence, ko se v tolmaški situaciji pojavi oseba s šibkejšo jezikovno in kulturno kompetenco (Prunč 2011: 29), kar še poudari vlogo tolmača pri nadzoru in usmerjanju komunikacije. V tem kontekstu je tolmač tisti, ki razpolaga z diskurzno močjo, kot to imenuje T. Van Dijk (1989: 22), in je tako ne zgolj medjezikovni posrednik, ampak tisti, ki omogoča družbeno šibkejšim vključevanje v institucionaliziran diskurz, do katerega brez tolmača velikokrat sploh nimajo dostopa. Tolmačenje za skupnost tako podira mit o nevtralnosti tolmača in njegovi nevidnosti (Roberts 1997; Angelelli 2003; Bot 2003). To je še posebej izrazito ob vlogi tolmača kot medkulturnega posrednika, od katerega se pričakuje tudi zapolnjevanje medkulturnih vrzeli, razlago medkulturnih razlik za boljše razumevanje oz. v izogib morebitnim napačnim interpretacijam ipd. (Roberts 1997: 12–13, 26). Vsako medjezikovno posredovanje je seveda hkrati tudi medkulturno posredovanje, tako je tudi vsako prevajanje in tolmačenje medkulturno prevajanje in tolmačenje, a gre pri tolmačenju za skupnost za dejavnost, kjer pripadnikom tuje kulture omogočamo komunikacijo v večinski kulturi, pri čemer je tolmač v vlogi partnerja v komunikaciji in soustvarjalca interakcije (Angelelli 2003: 16).

Vsako tolmačenje je v pomoč govorcem za premagovanje jezikovnih preprek, a je – četudi si to nemalokrat težje priznamo – konferenčno tolmačenje nemalokrat posledica zagotavljanja jezikovnega statusa ali dokazovanja prestiža, ne nujno zgolj zagotavljanja uspešnosti medjezikovne komunikacije. Po drugi strani tolmačenje za skupnost vedno izhaja iz družbenih potreb in je v tem smislu tudi neke vrste družbena pomoč, saj le s pomočjo tolmača posamezniki lahko vstopajo v sistem javnih institucij (sodstva, zdravstva, državne uprave itd.), tako da se s pomočjo tolmača uravnatežuje tudi dostopnost do uslug javnih institucij (Roberts 1997: 11–12). Tako tolmači nemalokrat v resnici rešuje kritične situacije v življenju posameznika (Garber 2000: 16), ki se sicer lahko dobro znajde pri vsakodnevnih opravilih v določeni družbi, težave pa ima, ko vstopa v zahtevnejšo komunikacijo, ko gre npr. za vprašanje medicinske pomoči ali upravni postopek. Posledično je tudi odgovornost tolmača drugačna, saj ta ne rešuje zgolj težav pri komunikaciji, ampak kritično situacijo posameznika, ko je vprašljivo njegovo zdravje, si želi zagotoviti socialne pravice itd. (Garber 2000: 16–17; Prunč 2011: 29).

Tisti, ki je v vlogi zagotavljanja javnih uslug, ima v svojih rokah praktično vso družbeno moč (Garber 2000: 16). Gre namreč za družbeno interakcijo, ki implicira neenakost sodelujočih, npr. zdravnik – pacient, sodnik – obtoženi itd. (Katnić Bakaršić 2012: 11). To v tovrstnih interakcijah občutimo vsi, tudi ko nimamo z jezikom nobenih težav, še veliko večja je razlika v moči, ko se v taki situaciji znajde neko, ki je jezikovno depriviligiran. Pri družbeni moči gre v prvi vrsti za dostopnost do vsega tistega, kar je v določeni družbi javno dobro (Dijk 1996:

85). Prav v družbene sisteme, ki zagotavljajo tovrstne storitve, nekdo, ki jezika ne zna, izjemno težko vstopa; znotraj tolmaškega procesa je tako pri tolmačenju za skupnost tolmaču dana možnost, da s kontrolo nad diskurzom pri družbeno deprivilegiranih, kot so npr. imigranti, prosilci za azil, pripadniki manjšin itd., vsaj deloma zmanjša razliko v razporeditvi družbene moči glede na razlike med družbenimi skupinami, razredi in v razmerju do družbeno ali institucionalno opolnomočenih posameznikov (Dijk 1989: 19).

Družbena vloga tolmačev za skupnost je daleč od tega, da bi zagotavljali zgolj uspešno komunikacije, ampak tudi zmanjšanje demokratičnega deficita družbeno šibkejših (Gorjanc 2010: 138). Ko gre za zagotavljanje jezikovnih pravic, lahko igra tolmačenje za skupnost ključno vlogo, če je seveda tovrstno tolmačenje ustrezno organizirano in dostopno.

2.2 Povečevanje raznolikosti tolmačenja za skupnost

Ves čas, ko govorimo o tolmačenju za skupnost, govorimo tudi o različnih tolmaških okoljih, s čimer kažemo na raznolikost tolmačenja za skupnost, posredno pa tudi na to, da gre zaradi različnosti okolij, v katerih poteka tolmačenje, za različne tolmaške procese in tudi različno tolmaško delo. S profesionalizacijo različnih vrst tolmačenja za skupnost prihaja do povečevanja razlik med njimi, kar vse bolj vodi v specializacijo tako pri izobraževanju kot akreditaciji in profesionalizaciji poklica, posledično pa je vse bolj različen tudi statusu različnih tolmačev za skupnost.

V dvajsetem stoletju je bila profesionalizacija tolmaškega poklica večinoma povezana z mednarodnimi organizacijami in konferenčnim tolmačenjem, za pionirski korak v procesu profesionalizacije pa velja etični kodeks konferenčnih tolmačev iz petdesetih let.¹ Kmalu za tem pa se v ZDA organizirajo tudi tolmači znakovnega jezika, ki v šestdesetih letih pripravijo svoj etični kodeks (Pöchhacker 2007: 14). Čeprav se skupnostno tolmačenje začneja razvijati v državah, ki so bile po drugi svetovni vojni izrazito zaznamovane z imigrantsko populacijo, kot sta Avstralija in Švedska, pa tudi Velika Britanija, v sedemdesetih letih (Pöchhacker 2007: 14), pa je bilo v vrsti okolij tovrstno tolmačenje predvsem v razmerju do konferenčnega razumljeno kot neke vrste nepravo tolmačenje (Garber 2000: 11), »kot drugorzredno tolmačenje, ki ni vredno posebnega zanimanja glede statusa, usposabljanja, nagrajevanja in raziskovanja« (Gentile 1997: 117).

Če je uradno sodno tolmačenje prisotno dobrega pol stoletja (Roberts 1997: 7), pa za vse druge oblike tolmačenja za skupnosti velja, da so se tudi v okoljih, kjer je so po celostni urejenosti področja izstopala, kot sta že omenjeni Avstralija in

¹ O zgodovini glej tudi spletno stran združenja AIIC <http://aiic.net/section/1478/lang/1> (dostop 22. 7. 2013).

Švedska, tako glede izobraževanja, nacionalne akreditacije in sploh vloge tovrstnega tolmačenja v družbi v zadnjih dvajsetih letih ni bilo bistvenega napredka (Ozolins in Hale 2009: 1). Poleg izrazito imigrantskih držav so dolgo časa po organizaciji in dostopnosti do skupnostnih tolmaških storitev izstopala okolja, pri katerih je šlo za ekonomski interes, kot to velja npr. za tolmačenje za zdravstvo v nekaterih zveznih državah ZDA z večjimi in pomembnejšimi kliničnimi centri.² V zadnjem desetletju pa vseeno lahko opazimo velik napredek pri organizaciji skupnostnega tolmačenja tudi v evropskem prostoru. Čeprav so koraki postopni in na prvi pogled prepočasni, pa se je v vsem tem času v večini držav članic ob vse bolj jezikovno in kulturno heterogeni evropski družbeni stvarnosti močno dvignila zavest o potrebi po zagotavljanju enakega obravnavanja, tako ob vse večjih migracijah znotraj prostora EU kot ob migracijah državljanov tretjih držav (Gorjanc 2010: 139).

Ureditev skupnostnega tolmačenja je različnih okoljih zelo različna in glede na organiziranost jezikovnih storitev kot dela politik delovanja javnega sektorja, izobraževanje tolmačev in akreditacija za tolmače niha od tistih okolij, kjer tovrstnega javnega servisa sploh ni, prek ad hoc pristopov, uvajanja legalističnega pristopa z zakonodajnimi rešitvami, ki jim postopoma sledi tudi praktična izvedba, do celostne ureditve področja (Ozolins 2000: 22–24).³ Čim bolj pa je področje urejeno in se posamezne vrste skupnostnega tolmačenja profesionalizirajo, se med seboj oddaljujejo in samostojno pridobivajo na statusu in družbenem ugledu. Predvsem za področje Severne Amerike je bilo že za konec prejšnjega stoletja značilno, da je generična kategorija skupnostnega tolmačenja začela razpadati z osamosvajanjem sodnega in medicinskega tolmačenja, s čimer je vse, kar je ostalo od skupnostnega tolmačenja, postalo tolmačenje v javnem sektorju, npr. tolmačenje za azil, policijo, ipd. (Roberts 1997: 10; Garber 2000: 14). Zdi se, da gre isto pot tudi evropski prostor, saj se z jezikovnopolitičnimi aktivnostmi osamosvaja sodno tolmačenje, postopoma tudi medicinsko (več o tem v poglavju 3.1).

Pöchhacker pri pogledu na tolmačenje kot enovito področje, predvsem ko gre za raziskovanje, zagovarja celosten pristop brez delitve na različne raziskovalne paradigme glede na različne vrste tolmačenja in ohranja termin skupnostno tolmačenje (2007: 14, 21), spet drugi pa se zavzemajo za popolno opustitev termina tolmačenje za skupnost ter uporabo terminov, specifičnih za okolje skupnostnega tolmačenja (Kalina 2011: 51). Postavlja se vprašanje, ali ni za celostno ureditev področja, kot jo predstavlja Ozolins (2000), in napredek pri profesionalizaciji skupnostnega tolmačenja vse bolj izražena delitev tolmačev glede na okolje, predvsem osamosvajanje sodnega in medicinskega tolmačenja, dolgoročno gledano kontraproduktivna. Izkušnje držav, ki so že pred desetletji izstopale po urejenosti področja, namreč kažejo, da profesionalizacija poteka tudi v okoljih, ki so bila naklonjena celostnemu

² Glej podatke Mednarodnega združenja medicinskih tolmačev <http://www.imiaweb.org/default.asp> (dostop 23. 7. 2013).

³ O stanju v slovenskem prostoru glej pri A. Morel v tej monografiji.

urejanju področja, v zelo postopnih korakih, še to pa v tesnem sodelovanju vseh deležnikov (Ozolins in Hale 2009: 1–2).

3 JEZIKOVNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN TOLMACENJE ZA SKUPNOST

Največkrat v razpravljanju o temeljnih človekovih pravicah izhajamo iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah Združenih narodov, ki je bila izoblikovana “kot skupen ideal vseh ljudstev in vseh narodov z namenom, da bi vsi organi družbe in vsi posamezniki, vedno v skladu s to Deklaracijo, pri pouku in vzgoji razvijali spoštovanje teh pravic in svoboščin ter s postopnimi državnimi in mednarodnimi ukrepi zagotovili in zavarovali njihovo splošno in resnično priznanje in spoštovanje, tako med narodi držav članic samih, kakor tudi med ljudstvi ozemelj pod njihovo oblastjo.”⁴ Vprašanja temeljnih človekovih pravic največkrat povezujemo z vprašanji človekovega dostojanstva, svobode, pravičnosti in miru,⁵ manj pa se zavedamo, kako pomembno je za doseganje človekovih pravic znanje jezika (Gorjanc 2010: 139). Prav zaradi jezikovnega deprivilegiranja posameznikov ali skupin posameznikov prihaja namreč do neposrednega ali posrednega kršenja temeljnih človekovih pravic, kot jih definira Deklaracija. Posamezniki ali skupine posameznikov, ki so zaradi neznanja jezika v nekem okolju v deprivilegiranem položaju, se v družbi znajdejo v situacijah, kjer so jim zaradi neznanja jezika kršene temeljne človekove pravice, kot npr. svoboda govora, pravica do neodvisnega in nepristranskega sojenja, pravica do politične soudeležbe, možnost vključevanja v izobraževalni sistem itd. (Phillipson et al. 1995: 2), lahko pa tudi pravica do prostosti in osebne varnosti, celo življenje. Gre za družbeno šibke, kakršni so npr. prosilci za azil, imigranti itd. Prav zaradi tega bi jezikovne pravice morali razumeti kot temeljne človekove pravice, in sicer tako na kolektivni kot individualni ravni (Phillipson et al. 1995: 1–2).

Slika 2: Logotip Človekove pravice.⁶

⁴ <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (dostop 20. 7. 2013).

⁵ Preambula k Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (prav tam).

⁶ Logotip Človekove pravice je bil oblikovan za razširjanje vednosti o človekovih pravicah in ozaveščanje o pomembnosti zagotavljanja in varovanja človekovih pravic <http://www.humanrightslogo.net/en> (dostop 20. 7. 2013). V ta namen ga vključujemo tudi v tole besedilo.

Tolmačenje za skupnost se pojavlja v jezikovnih situacijah, kjer brez posredovanja med jeziki in kulturami ne more priti do uspešne komunikacije, hkrati pa te situacije, kot smo že omenili, večinoma zaznamuje tudi nesimetričnost družbene moči tako med posamezniki kot celimi jezikovnimi skupinami, zato je tolmačenje za skupnost družbeno pomembno tudi z vidika zagotavljanja jezikovnih človekovih pravic.

3.1 Mednarodni okvir za zagotavljane jezikovnih pravic

Na mednarodni ravni so pravice posameznikov regulirane, ko gre npr. za vprašanje mednarodne zaščite. Begunsko problematiko ureja Konvencija o statusu beguncev (Ženevska konvencija) iz leta 1951 in Protokol k tej konvenciji, ki ga je sprejela Generalna skupščina združenih narodov leta 1967 (Pöllabauer 2007: 40). V duhu omenjenih dokumentov je oblikovana tudi izvedbena zakonodaja, v slovenskem prostoru Zakon o mednarodni zaščiti,⁷ ki govori o jezikovnih pravicah, v tem okviru tudi o pravici do tolmača (8.–12. člen). Zakon eksplicitno govori o tem, da ima prosilec za mednarodno zaščito pravico, da je v postopku uporabljen jezik, ki ga razume, zato mu je zagotovljena pravica spremljanja postopka s pomočjo tolmača.

Tudi v evropskem prostoru se je ob vse bolj jezikovno in kulturno heterogeni evropski stvarnosti močno dvignila zavest o potrebi po zagotavljanju enakega obravnavanja. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁸ iz leta 1998 pri pravici do poštenega sojenja (6. člen) govori o tem, da ima obtoženi kaznivega dejanja pravico, »da ga takoj in natančno seznanijo v jeziku, ki ga razume«, ter »da ima brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali ne govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem« (Gorjanc 2010: 139). Prav na podlagi te konvencije sta leta 2010 Evropski parlament in Svet sprejela direktivo 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih,⁹ s katero je vsem državam članicam naloženo, da pravico do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih vključijo v svoje nacionalne zakonodaje na način, kot ga predvideva direktiva. Direktiva je nastala na podlagi pobude 13 držav članic, med katerimi pa ni Slovenije.¹⁰ To je le eden od korakov k uresničevanju zaveze o vzpostavitvi enotnega evropskega prostora varnosti in sodelovanja, direktiva o prevajanju in tolmačenju pa je neposredni rezultat evropskih raziskovalnih projektov s področja prevajanja in tolmačenja (Hertog 2003).

⁷ <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201111&stevilka=450> (dostop 23. 7. 2013).

⁸ <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (dostop 23. 7. 2013).

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

¹⁰ Pobudnice direktive so bile Belgija, Nemčija, Estonija, Španija, Francija, Italija, Luksemburg, Madžarska, Avstrija, Portugalska, Romunija, Finska in Švedska: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/116913.pdf (dostop 23. 7. 2013).

Pri tem gre le za enega od področij tolmačenja za skupnosti, ki je vse bolj jasno tudi pravno urejeno, vse bolj natančno pa se glede jezika urejajo tudi druga področja. Ena od direktiv, ki neposredno posega na področje skupnostnega tolmačenja, je direktiva 2011/24/EU iz leta 2011 o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu,¹¹ ki nam kot državljanom EU omogoča storitve javnega zdravstva v državah članicah EU, pri tem pa se eksplicitno zaveda težav pri zagotavljanju zdravstvenih storitev, ki jih povzročajo jezikovne ovire.

3.2 Potreba po nadnacionalnem sodelovanju

Lani se je na varuha človekovih pravic RS obrnil prosilec za mednarodno zaščito v RS, ker mu ob sprejemu prošnje za mednarodno zaščito niso zagotovili uradnega tolmača za paštunski jezik, temveč je kot tolmač v postopku sodeloval drugi prosilec za mednarodno zaščito.¹²

Varuh človekovih pravic poroča, da so prošnjo omenjenega prosila za mednarodno zaščito sprejeli s pomočjo paštunskega govorca, prav tako prosilca za mednarodno zaščito, nastanjenega v Azilnem domu. Kot razlog je Ministrstvo za notranje zadeve RS navedlo, da v tistem času niso imeli na razpolago tolmača za paštunski jezik, takega načina tolmačenja pa naj bi se posluževali le izjemoma. Varuh človekovih pravic je na podlagi analize celotnega postopka podal svoje mnenje.

Varuh je mnenja, da takšno postopanje v postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito ni bilo zakonito, saj Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ) v členih od 10 do 12 natančno določa, kdo je lahko tolmač ter izjeme od izbire tolmačev. ZMZ nikjer ne predvideva možnosti, da lahko kot tolmač v postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito sodeluje prosilec za mednarodno zaščito. ZMZ med izjemami ne predvideva te možnosti, predvideva pa možnost zaprositi za pomoč pri tolmačenju drugo državo članico Evropske unije, ki pa se je MNZ, glede na svoje navedbe, ni poslužil. Varuh je ob tem dodal, da pomoč pri tolmačenju ponuja tudi European Asylum Support Office (v nadaljevanju: EASO), ki je bila ustanovljena z namenom nudenja pomoči v postopkih mednarodne zaščite med državami članicami Evropske unije.¹³

Varuh eksplicitno govori o nezakonnosti postopka, s pravnega vidika zavrača možnost uporabe oseb v vlogi tolmača, če so ti tudi udeleženci postopkov, torej tolmačenja neprofesionalnih tolmačev. Gre za postopek, ki je tudi z etičnega vidika

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:088:0045:0065:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

¹² <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/nezakonito-prevajanje-v-postopku-mednarodne-zascite?cHash=2740991473284d6a7a0480130d636b55> (dostop 20. 7. 2013).

¹³ Prav tam.

izjemno problematičen, saj se v postopku za pridobitev mednarodne zaščite v uradnem postopku znajdejo prosilci v različnih vlogah, za katere ne vemo praktično ničesar, ne o znanju jezika, poreklu, odnosu med njimi itd., pri čemer ne moremo izključiti niti možnosti, da oseba, ki tolmači, do prosilca ni mogoče celo sovražno nastrojena.

Primer kaže na težavo slovenskega prostora, ki zaradi svoje majhnosti sam težko zagotavlja (kakovostno) tolmačenje za vrsto jezikov v uradnih postopkih. Javno naročilo za izvajanje prevajanja in tolmačenja v postopkih za priznanje mednarodne zaščite s konca leta 2012 namreč razkriva, da je poleg jezikov s področja bivše Jugoslavije za postopke mednarodne zaščite ugotovljena potreba po tolmačih še za naslednje jezike: albanski, ruski, moldavski, kitajski, turški, arabski, farsi, urdu, pandžabi, hindi, somalijski, kurdski, paštunski, romski, tamilski in mongolski jezik.¹⁴ Hkrati pa primer eksplicitno govori tudi o ustreznih rešitvah, tj. medsebojnem sodelovanju članic Evropske unije in sodelovanju z Evropsko podporno pisarno za azilante. Prav mednarodno sodelovanje pri izvedbi tolmačenja, ne le tolmačenja v postopkih mednarodne zaščite, je pravi odgovor na izzive tolmačenja za tako različne jezike, kot se pojavljajo v kontekstu skupnostnega tolmačenja, pri čemer bo treba učinkoviteje in manj skeptično v postopke vključevati tudi možnosti, ki jih ponujajo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije, kar slovenski Zakon o mednarodni zaščiti v svojem 12. členu predvideva le v izjemnih situacijah: »V izjemnih primerih je možna tudi uporaba tolmačenja preko sodobnih elektronskih medijev.« Oblikovanje mednarodnega bazena usposobljenih skupnostnih tolmačev in učinkovito izkoriščanje sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije je lahko namreč odgovor na situacije, kakršno smo opisali. Nasploh pa bi bila taka ideja vredna širšega razmisleka, saj bi lahko Evropska unija na ta način bistveno lažje tudi na izvedbeni ravni poenotila standarde zaščite jezikovnih človekovih pravic.

4 SKLEP

Tolmačenje za skupnost je danes posledica vse bolj multikulturnih okolij, pri čemer je tipična značilnost tovrstnih tolmaških situaciji asimetrija pri porazdelitvi moči; gre namreč za situacije, v kateri družbeno šibkejši potrebuje tolmača za komunikacijo z družbeno močnejšim. Iz tega izhaja tudi vrsta posebnosti skupnostnega tolmačenja, saj je tolmač v vlogi tistega, ki v tolmaški situaciji razpolaga z diskurzivno močjo in je tako soustvarjalec interakcije, hkrati pa vsaj deloma zmanjšuje razliko v razporeditvi družbene moči glede na razlike med družbenimi skupinami oz. v razmerju do družbeno ali institucionalno družbeno opolnomočenih posameznikov. Zato je tolmačenje za skupnost pomembno

¹⁴ http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/javna_narocila/?tx_c3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=1716 (dostop 20. 7. 2013).

tudi z vidika zagotavljanja jezikovnih človekovih pravic, saj se brez tolmača posamezniki ali skupine posameznikov lahko v družbi znajdejo v situacijah, kjer so jim zaradi neznanja jezika kršene temeljne človekove pravice, kot npr. svoboda govora, pravica do neodvisnega in nepristranskega sojenja, pravica do politične soudeležbe itd., lahko pa tudi pravica do prostosti in osebne varnosti, celo življenja.

Danes je področje skupnostnega tolmačenja v svetu zelo različno urejeno, predvsem jezikovna okolja z manjšim številom govorcev, kakršno je tudi slovensko, pa se soočajo s težavo pri zagotavljanju kakovostnega tolmačenja za vrsto jezikov, potrebnih v uradnih postopkih. Tako kot se mednarodno okolje načrtno loteva urejanja področja varovanja jezikovnih pravic, bo mednarodno sodelovanje tudi pri izvedbi tolmačenja nujno za zagotavljanje tolmačenja za tako različne jezike, kot se pojavljajo v kontekstu skupnostnega tolmačenja.

Literatura

- Angelelli, Claudia, 2003: The interpersonal role of the interpreter in cross-cultural communication: A survey of conference, court, and medical interpreters in the US, Canada, and Mexico. Brunette, Louise, Georges Bastin, Isabelle Hemlin in Heather Clarke (ur.): *The Critical Link 3: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 15–26.
- Bot, Hanneke, 2003: The myth of the uninvolved interpreter interpreting in mental health and the development of a tree-person psychology. Brunette, Louise, Georges Bastin, Isabelle Hemlin in Heather Clarke (ur.): *The Critical Link 3: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 27–35.
- Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.), 1997: *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dijk, Teun A. van, 1989: Structures of discourse and structures of power. Anderson, James A. (ur.): *Communication yearbook*. Newbury Park, CA: Sage. 18–59. Dostopno tudi na: <http://www.discourses.org/OldArticles/Structures%20of%20discourse%20and%20structures%20of%20power.pdf> (dostop 20. 7. 2013).
- Dijk, Teun A. van, 1996: Discourse, power and access. Caldas-Coulthard, Carmen Rosa in Malcolm Coulthard (ur.): *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis*. London: Routledge. 84–104. Dostopno tudi na: <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse,%20power%20and%20access.pdf> (dostop 20. 7. 2013).
- Garber, Nathan, 2000: Community interpretation: A personal view. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 9–20.

- Gentile, Adolfo, 1997: Community interpreting or not? Practice, standards and accreditation. Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 109–118.
- Gorjanc, Vojko, 2010: Prevajanje in tolmačenje kot človekova pravica ter slovenska jezikovna situacija. Gorjanc, Vojko in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL. 137–148.
- Hertog, Erik (ur.), 2003: *Aequalitas. Equal Access to Justice across Language and Culture in the EU*. Antwerpen: Lessius Hogeschool.
- Kalina, Sylvia, 2011: Interpreting and interpreter training: Time for reshuffle. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Dunaj/Berlin: LIT. 45–65.
- Katnić Bakaršič, Marina, 2012: *Između diskursa moći i moći diskursa*. Zagreb: Naklada ZORO.
- Ozolins, Uldis, 2000: Communication needs and interpreting in multilingual setting: The international spectrum of response. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 21–33.
- Ozolins, Uldis in Sandra Hale, 2009: Quality in interpreting: a shared responsibility. Hale, Sandra, Uldis Ozolins in Ludmila Stern (ur.): *The Critical Link 5: Quality in interpreting – A shared responsibility*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–10.
- Phillipson, Robert, Mart Rannut in Tove Skutnabb-Kangas, 1995: Introduction. Skutnabb-Kangas, Tove in Robert Phillipson (ur.): *Linguistic human rights: Overcoming linguistic discrimination*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 1–22.
- Pöchhacker, Franz, 2000: The community interpreter's task: Self-perception and providers views. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 49–65.
- Pöchhacker, Franz, 2007: Critical linking up: Kinship and convergence in interpreting studies. Wadensjö, Cecilia, Brigitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 11–23.
- Pöllabauer, Sonja, 2007: Interpreting in asylum hearing: Issues of saving face. Wadensjö, Cecilia, Brigitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 39–52.
- Prunč, Erich, 2011: Differenzierungs- und Leistungsparameter im Konferenz- und Kommunaldolmetschen. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Dunaj/Berlin: LIT. 21–44.

Roberts, Roda P., 1997: Community interpreting today and tomorrow. Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 7–26.

Spletni viri

AIIC: Zgodovina poklica tolmača. <http://aiic.net/section/1478/lang/1> (dostop 22. 7. 2013).

Direktiva 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 20. 7. 2013).

Direktiva 2011/24/EU o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (dostop 20. 7. 2013).

Splošna deklaracija o človekovih pravicah. <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (dostop 20. 7. 2013).

Mednarodno združenje medicinskih tolmačev. <http://www.imiaweb.org/default.asp> (dostop 23. 7. 2013).

Zakon o mednarodni zaščiti. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201111&stevilka=450> (dostop 23. 7. 2013).

Varuh človekovih pravic RS: Nezakonito prevajanje v postopku mednarodne zaščite. <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/nezakonito-prevajanje-v-postopku-mednarodne-zascite/?cHash=2740991473284d6a7a0480130d636b55> (dostop 23. 7. 2013).

Tolmačenje za skupnost v Sloveniji s kritično analizo diskurza

Alenka Morel

Abstract

Constant positive net migration of foreigners in Slovenia brings new challenges to communication in public services. Research of community interpreting in Slovenia has recently been emerging as an answer, at first only in certain fields. Within a mixed-methods approach to an overview of the state-of-play of community interpreting in Slovenia, the study looks at actual interpreter-mediated interaction in the asylum procedure, exploring through critical discourse analysis its implications in power relations, role boundaries and the procedures. Results are in line with previous studies abroad: the interpreter acts in a dynamic position; the specifics of interpreter-mediated interaction influence the language and the balance of power, while causing adjustments to the procedure and the participants' roles.

Key words: community interpreting, asylum procedure, critical discourse analysis, role boundaries, power balance

Ključne besede: tolmačenje za skupnost, postopek mednarodne zaščite, kritična analiza diskurza, razmejitev vlog, razmerja moči

1 UVOD

S pojavljanjem novih izzivov v sporazumevanju zaradi pozitivnega selitvenega prirasta tujcev in zagotavljanja enakih pravic vsem v družbi tolmačenje za skupnost v Sloveniji vendarle pridobiva nujno pozornost v okviru ustavne pravice do uporabe svojega jezika v postopkih pred državnimi organi in javnimi službami.

Pričujoči prispevek je del širše projektne in doktorske raziskave o tolmačenju za skupnost v Sloveniji (z izjemo znakovnega jezika in manjšinskih jezikov na narodnostno mešanih območjih). Pregledu stanja tolmačenja za skupnost v Sloveniji sledi analiza diskurza na podlagi opazovanih tolmačenih razgovorov. Zaradi dostopnosti se za prvi vpogled kot primer glede tolmačenja organiziranih uradnih postopkov (skupaj s sodnim tolmačenjem) ponujajo postopki mednarodne zaščite v nasprotju z manj urejenimi postopki v upravnih organih, javnih službah in zdravstvu, zato je kritična analiza diskurza omejena na primere iz postopkov mednarodne zaščite.

Vsakdanja socialna interakcija dobi povsem novo dimenzijo v jezikovnem stiku, kjer sogovornika potrebujeta tolmača¹ (Wadensjö 1998). Kot orodje povezave med jezikom in družbenimi strukturami se v raziskovanje umešča kritična analiza diskurza (KAD). Študija je primarno deskriptivne, hkrati pa prek KAD posredno kvalitativne narave. Raziskuje vlogo diskurza pri vzpostavljanju neenakosti v družbi (Fairclough 2001), kar se še posebej kaže pri razlikah v znanju oz. rabi jezika, na kar lahko pozitivno vpliva (organizirano) tolmačenje.

Glavni namen študije je na podlagi jezikovnih struktur raziskati, kako se akterji obnašajo v danih situacijah, in prikazati vlogo tolmača. Ob tem nas zanimata medsebojni vpliv strukture in rabe jezika ter tolmačenja, predvsem glede razmejitev vlog in razmerij moči, na primer distanciranje, prevzemanje odgovornosti in začasno tvorjenje partnerstva. Izhodiščna vprašanja so ponazorjena z ilustrativnimi primeri iz opazovanih situacij.

S predstavljenimi rezultati upamo, da bomo vzbudili večje zanimanje za tolmačenje v luči zagotavljanja enakih možnosti v družbi ter obenem uresničevanje take politike v praksi, in sicer na različnih področjih vsakdanjega življenja.

2 TOLMAČENJE ZA SKUPNOST V SLOVENIJI

Podlago in uvod v analizo tolmačenega diskurza predstavlja prikaz stanja na področju tolmačenja za skupnost v Sloveniji, ki ga na eni strani utemeljuje

¹ Zaradi nevtralnosti in jednatosti je povsod v prispevku ne glede na spol dejanskih udeležencev generično uporabljena moška slovnica oblika.

naraščujoča pestrost prisotnih jezikov v Sloveniji na drugi pa zakonska podlaga, ki zagotavlja jezikovne pravice vsem prebivalcem. V nadaljevanju sledi pregled razpoložljive literature in raziskovanja ter dejanska situacija glede tolmačenja za skupnost v Sloveniji.

2.1 Jezikovna podoba Slovenije

Po zadnjih podatkih o maternem jeziku v Sloveniji iz popisa prebivalstva leta 2002² (Statistični urad Republike Slovenije) med prebivalci Slovenije ob slovenščini s 87,9 odstotki kot materni jezik izstopajo jeziki nekdanje Jugoslavije (skupaj 8,1 odstotka) (Vertot 2009: 57).

Med prebivalci Slovenije je bilo leta 2011 11,1 odstotka priseljencev – prebivalcev s prvim prebivališčem v tujini (Dolenc in Šter 2011), med njimi je bilo največ državljanov iz republik nekdanje Jugoslavije (Merc 2012: 10), ki so že od 70. let 20. stoletja naprej pomembni ekonomski migranti, vendar sporazumevanje z njimi zaradi skupne zgodovine doslej ni predstavljalo večjih težav. Po visokem valu zaradi vstopa v Evropsko unijo (EU) (npr. 127,4 odstotni selitveni prirast leta 2007; Vertot 2009: 69) je ob gospodarski krizi priseljivanje močno upadlo, a selitveni prirast tujcev nenehno ostaja pozitiven. Po dveh letih se je delež tujcev spet malenkost povečal, na 4,5 odstotka (Razpotnik 2013). Migranti, med njimi pogosto prisilci za mednarodno zaščito, danes prihajajo tudi iz doslej manj znanih jezikovnih okolij (Pokorn et al. 2009), kar le še povečuje težave pri vzpostavljanju uspešne komunikacije v uradnih okoljih. Prisotnost tujih jezikov dodatno povečajo turisti, ki sezonsko oz. regijsko spremenijo število tujcev v Sloveniji (Merc 2012: 32)

2.2 Pravnoformalna podlaga za tolmačenje za skupnost

Tolmačenje za skupnost ima v Republiki Sloveniji (RS) podlago v najvišjem pravnem aktu, Ustavi RS,³ in v Zakonu o splošnem upravnem postopku (ZUP), ki vsem, ki ne znajo jezika, v postopkih pred državnimi organi in javnimi službami zagotavljata pravico, da postopek spremljajo s pomočjo tolmača (62. in 62. člen). Pravica preprečuje vsakršno razlikovanje oz. diskriminacijo zaradi jezika kot osebne okoliščine. Razmere natančneje določajo področni zakoni, celotno pravnoformalno podlago pa lahko opišemo kot nastalo v okviru legalističnega pristopa (Ozolins 2010), saj so najbolj urejene jezikovne pravice v sodnih in z njimi povezanih policijskih postopkih (npr. Zakon o kazenskem postopku, Zakon o prekrških, Zakon o sodiščih itd.). Poleg tega je tolmačenje

² Podatki so dostopni na www.stat.si/popis2002/si/default.htm (dostop 12. 7. 2013).

³ Vsa pravnoformalna zakonodaja je dostopna v Registru predpisov RS na <http://zakonodaja.gov.si> (dostop 30. 7. 2013).

posebej zagotovljeno bolj ranljivim skupinam, kot so prosilci za azil (Zakon o mednarodni zaščiti, ZMZ) in gluhi (Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ZUSZJ). Slednji imajo v Sloveniji najbolj celostno urejen segment tolmačenja za skupnost: osnovno varovanje pravic gluhih v ZUSZJ dopolnjujejo pravila za njihovo uresničevanje.

Pravnoformalna podlaga za tolmačenje v javnih službah in zdravstvu je torej skopa in zelo splošna. Čeprav Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP) niti z besedo ne omenja jezika ali tolmačenja, je zanimivo, da nekateri obrazci o privolitvi iz priloge ZPacP zahtevajo podpis prevajalca ali tolmača, da je ta prevajal po svojih najboljših močeh in na način, da ga je pacient lahko razumel.

Glede na to, da za namen varovanja jezikovnih pravic na posameznih področjih ni posebnih zakonov (t. i. *lex specialis*), lahko po načelu o subsidiarni rabi smiselno uporabimo določila ZUP, s čimer je vsem, ki ne razumejo slovenščine, zagotovljena pravica do tolmača v postopku (Morel 2009: 35).

2.3 Pregled literature

Doslej je bilo raziskovanje tolmačenja v Sloveniji osredotočeno predvsem na konferenčno in deloma sodno tolmačenje, tolmačenje za skupnost pa se je v večji meri začelo z evropskim projektom o tolmačenju za zdravstvo »MedInt – Razvoj predmetnika za tolmače v zdravstvu«, ki je prinesel pomemben akademski prispevek in v zborniku razprav (Andres in Pöllabauer 2009) osvetlil tudi slovensko situacijo (Gorjanc 2009; Jurko 2009; Pokorn et al. 2009). Specifiko slovenščine obravnava tudi Gorjanc (2011) v zborniku Simpozija CIUTI na temo izobraževanja in raziskovanja tolmačenja za skupnost na univerzitetni ravni (Kainz et al. 2011). V slovenščini je literatura o tolmačenju za skupnost še vedno redka, a se stanje izboljšuje, tako z osveščanjem študentov tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete UL, kar je privedlo do vrste diplomskih in magistrskih del s tega področja (Morel 2009; Čater 2009; Lozar 2010; Urlep 2010; Chitrikar 2011), kot s povečanim raziskovanjem migracij na splošno (npr. Medica et al. 2010), še posebej pa z vidika jezikovnih pravic (Gorjanc 2010), orientalizma (Maček 2010) ali integracije v družbo (Kežar in Medved 2010).

2.4 Dejansko stanje

Ne glede na pravkar izpeljano je Slovenija še daleč od celostne ureditve tolmačenja za skupnost. V skladu z zakonodajo je tolmačenje dostopno predvsem v

zakonsko urejenih okoljih, kot sta sodstvo in azilni postopek, medtem ko je v drugih javnih službah ne le manj prisotno, temveč pogosto preprosto le predmet improvizacije (Pokorn et al. 2009; Morel 2009).

2.4.1 Tolmačenje v sodstvu in policijskih postopkih

Sodno tolmačenje je prek vodenja postopkov imenovanja, testiranja in akreditacije ter upravljanja z registrom sodnih tolmačev v domeni Ministrstva za pravosodje in javno upravo (MPJU), podrobneje ga predvsem glede administrativnih zadev določa Pravilnik o sodnih tolmačih. Izobraževanje v okviru Centra za izobraževanje v pravosodju pri MPJU je omejeno na splošne seminarje o pravnem sistemu in kratke jezikovne delavnice kot orientacijo za samostojne priprave na izpit. Skladno z akreditacijskim izpitom – prevodom – se mnogi sodni tolmači bolj zastopanih jezikov kljub poimenovanju srečujejo predvsem s prevajanjem in pogosto zavračajo tolmačenje na sodišču, medtem ko si tolmači za manj razširjene jezike tega ne morejo privoščiti in so lahko pogosto udeleženci v sodnih postopkih. Za nadaljnje usposabljanje je bilo do nedavnega le malo možnosti, a je sedaj za sodne tolmače to pavšalno pogojeno z novelo Pravilnika o sodnih tolmačih; še vedno pa manjkajo standardi, smernice in primeri dobre prakse.

V zadnjem času na tem področju prihaja do pozitivnih sprememb, predvsem zaradi direktive Evropske unije 2010/64 o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih in s tem povezanega aktivnega sodelovanja pri evropskem projektu EULITA/TRAFUT.

2.4.2 Tolmačenje v postopkih mednarodne zaščite

Tolmačenje v azilnem postopku sodi v kategorijo varovanja pravic posebej ranljivih skupin, zato je ta segment tolmačenja še posebej določen v ZMZ, z najpomembnejšim delom o postopku izbire tolmačev, za kar skrbi Sektor za migracijo pri Ministrstvu za notranje zadeve. V njegovem delu, Azilnem domu v Ljubljani, je en uslužbenec zaposlen posebej kot prevajalec oz. tolmač za angleščino in francoščino, medtem ko za vse druge jezike izberejo pogodbene tolmače. Zakonski pogoji so precej splošni, z izjemo pogoja, da kandidat ne tolmači za diplomatsko ali konzularno predstavništvo države, katere jezik tolmači. Strokovnost je postranskega pomena, zato so izbrani tolmači večinoma brez kakršnega koli tolmaškega usposabljanja, hkrati pa ob vstopu v delovno okolje pristojni tega niti ne zahtevajo niti ne ponudijo.

Po izbirnem postopku ni urejenega nadzora kakovosti tolmačenja in je lahko le predmet posredne kontrole v primerih, ko uradna oseba, ki vodi postopek, razume jezik tolmačenja in ima pregled nad situacijo (Lozar 2010), kar se večinoma zgodi pri angleščini in kar potrjuje tudi analiza diskurza v tem prispevku.

Glede jezikovne pogostosti v azilnih postopkih uradne statistike ni; trenutno je na prvem mestu farsi, sledijo mu arabščina, angleščina in urdu.⁴ Za pogostejše jezike so tolmači praviloma vedno na voljo, v nasprotju s tem pa jih sploh ni za druge jezike, na primer paštunskega, zaradi česar postopek lahko pristane na čakanju. Zaenkrat se še ni zgodilo, da bi med postopkom ugotovili, da bi bil za uspešno komunikacijo potreben drug jezik. Poseben primer je romski jezik, ki ima veliko različic, zato si na primer s tolmačem za romščino iz Prekmurja ne morejo pomagati pri Romih iz Bosne in Hercegovine. V zelo redkih primerih prosilci govorijo samo dialekt (na primer afriški lingalo, ibo, volof, idr.), zato se včasih poslužijo posrednega tolmačenja ali se za vsakdanjo komunikacijo sporazumevajo posredno prek drugega prosilca, ki govori tudi npr. angleško. Opisana rešitev sicer sproža vprašanja etike in standardov, vendar občasno predstavlja edino možnost za komunikacijo. Po besedah kontaktne osebe v Azilnem domu v Ljubljani se uradne osebe dobro zavedajo pomembnosti tolmača, saj je za potek postopka mednarodne zaščite osnova in je brez njega delo nemogoče (Hale 2007: 83), zato se vedno trudijo najti ugodno razmerje med potrebo po sporazumevanju in zagotavljanjem kakovosti. Možnosti tolmačenja na daljavo prek videopovezave so omejene, v Azilnem domu zaenkrat tudi še nimajo opreme za snemanje. Poleg uradnih postopkov in drugih po zakonu utemeljenih primerov, kot je na primer obisk pri zdravniku, tolmače naročijo tudi za uradne ure uradnih oseb in sestanke domske skupnosti.

2.4.3 Tolmačenje pri drugih uradnih organih in v javnih službah

Poleg beguncev, ki jih po pridobitvi novega statusa čaka urejanje vrste administracijskih zadev, se z jezikovnimi preprekami pri raznih uradnih službah srečujejo vsi tujci, ki morajo urediti potrdilo o bivališču, dobiti davčno številko, urediti svoje zdravstveno varstvo, najti zdravstveni dom in osebnega zdravnika ali odpreti bančni račun.

Čeprav je tolmačenje v postopkih splošnih javnih služb pravica po ZUP, se z njim skladno s prevladujočim negativnim odnosom uradnikov do priseljencev najpogosteje ukvarjajo le spremljevalci tistih, ki ne znajo jezika, in sicer sorodniki, prijatelji ali predstavniki nevladnih organizacij (NVO), ki posameznikom, predvsem

⁴ Te in nadaljnje informacije so iz osebnega pogovora na Oddelku za statusne zadeve mednarodne zaščite v Azilnem domu v Ljubljani, 5. 1. 2012.

beguncem, nudijo psihosocialno pomoč in spremstvo ob integraciji v družbo. Prav s področja integracijskih oz. migracijskih študij prihajajo tudi doslej redke omembe jezikovne problematike na tem področju (Kejžar in Medved 2010), nadaljnje raziskovanje pa potrjuje precejšnjo ignoranco zaposlenih v javnih službah, na primer na oddelkih za tujce, v centrih za socialno delo, idr., slabo znanje tujih jezikov in izgovarjanje na slovenščino kot uradni jezik (prav tam), kar še zmanjšuje možnosti za morebitno vsaj delno uspešno komunikacijo za doseg birokratskega cilja.

V Slovenski filantropiji⁵ poudarjajo, da je pri nujenju psihosocialne pomoči obravnava slabša v primerih, ko ne najdejo skupnega jezika. Takrat je pogovor omejen na uradne postopke, čeprav bi morali biti skrbniki stalno v stiku s prosilci. Pri vseh je izziv tudi razumevanje postopkov samih. Prav Filantropija pa je pogosto tista, na katero se glede kontaktov za (jezikovno) pomoč obrnejo nekatere institucije, na primer centri za socialno delo.

Za prišleke skrbi tudi Info točka za tujce,⁶ del Zavoda za zaposlovanje, s poudarkom na delavcih, ki jim pomagajo pri urejanju delovnih dovoljenj, tudi z napotitvijo na druge NVO. Delovni jezik je angleščina, po potrebi se za pomoč pri posredovanju tolmačev dogovorijo z NVO-ji, poleg tega sodelujejo s tolmači, študenti Filozofske fakultete in drugimi prostovoljci. Zanimivo dejstvo je, da državljani EU, ki izkoriščajo mobilnost znotraj evropskega trga dela, na njem niso zabeleženi kot tujci, zato niso upravičeni do brezplačnega tečaja slovenščine.

2.4.5 Tolmačenje v zdravstvu

Predpogoj za dostop do enakih standardov zdravstvene oskrbe za vse ne glede na jezikovno ozadje je varovanje jezikovnih pravic pacienta, ki zdravniku omogoča, da izpolni svojo pojasnilno dolžnost. Kljub temu tolmačenje v zdravstvu (z izjemo znakovnega jezika) ni organizirano zaradi domnevno previsokih stroškov. Jezikovne prepreke zlahka vodijo najmanj v neenako oskrbo, čeprav je to težko dokazati zaradi pomanjkanja evidenc in pritožb pristojnim oblastem, pregled stanja pa temelji na ocenah, mnenjih in pogledih vseh vpletenih (Pokorn et al. 2009; Morel 2009).

Na splošno je zdravstveno osebje, ki za soočanje z jezikovnimi preprekami ni deležno nobenega usposabljanja ali smernic, najbolj seznanjeno z znakovnim jezikom, težav ne povzročajo niti angleščina niti jeziki nekdanje Jugoslavije, zato pa se v večji stiski pri sporazumevanju znajdejo drugi tujci, ki jih je manj, to pa sklene začarani krog ignorance ob vpeljevanju tolmačev v zdravstvo. V primerih nezadostne komunikacije si zdravstveno osebje pomaga z dodatnimi testi in daljšo hospitalizacijo.

⁵ Osebni pogovor, Ljubljana, 20. 4. 2011.

⁶ Osebni pogovor, Ljubljana, 20. 4. 2011.

Včasih na pomoč res lahko priskoči dvojezični član osebja, sicer pa so zaposleni veseli vsakega spremljevalca tujgovorečega pacienta, ki jim bo pomagal pri sporazumevanju, čeprav se večinoma zavedajo možnega tveganja, saj se amaterski tolmači bolj kot ne borijo s strokovno terminologijo, tolmaškimi spretnostmi in z novo vlogo. Le izjemoma so osebe večkrat v vlogi tolmača v zdravstvu, na primer tolmači za prosilce za azil ali drugi posamezniki z redko jezikovno kombinacijo, ki so pripravljene pomagati in si s temi izkušnjami sproti nabirajo potrebno znanje. Na Filantropiji potrjujejo, da je odnos osebja do tujca ob spremstvu skrbnikov takoj boljši, pogosto pa je potrebno celo razlaganje pacientovih pravic.

Iz opisane situacije se kaže nujnost celostne ureditve področja in priznavanja jezikovnih pravic kot temeljnih človekovih pravic, za kar je prek raziskovalnega projekta dobil priložnost Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, in sicer predvsem z vidika usposabljanja tolmačev in uporabnikov tolmačenja za skupnost (glej Morel et al. 2012).

3 PILOTNA ŠTUDIJA: KRITIČNA ANALIZA DISKURZA TOLMAČENJA V POSTOPKIH MEDNARODNE ZAŠČITE

Osnova raziskave je tolmačen razgovor kot poseben primer sporazumevalnega dejanja, ki vključuje značilnosti diadne in triadne medsebojne izmenjave (Wadensjö 1998: 15), obenem pa poteka po načelih institucionaliziranega okolja. Osrednje vprašanje pilotne študije je, kako se akterji obnašajo v tolmačenih razgovorih postopka mednarodne zaščite oz. kako jezikovni stik vpliva na razmejitve vlog, delitev odgovornosti in govorne položaje s pozicije moči. Raziskovalno izhodišče predpostavlja, da v azilnih postopkih, ki pri nas sodijo v bolj strukturirano in glede tolmačenja organizirano okolje, tolmačenje formalno dobro zagotavlja jezikovne pravice, in od tolmača se pričakuje nevtralni položaj. Ne glede na to analiza privzema dinamično delovanje tolmača (Pöllabauer 2005: 179), s tem omogoča opisno analizo in dopušča raziskovanje vloge tolmača v praksi, kar je spodaj ponazorjeno z dejanskimi primeri.

3.1 Okvir raziskav tolmačenja v postopku mednarodne zaščite

V širšem pregledu tolmačenja za skupnost Sandra Hale (2007: 200) izpostavi sodno in medicinsko tolmačenje kot prevladujoča v začetkih njegovega raziskovanja, vendar je postalo tudi tolmačenje v azilnem postopku pomembno področje študij.

Raziskavam tolmačenja za skupnost in aktivni vlogi tolmača na podlagi analize diskurza sta pot utrlji Cynthia Roy (2000) in Cecilia Wadensjö (1998). Prva raziskuje tolmačenje kot diskurz in vlogo tolmača v njem, empirični del umešča v pogovor z znakovnim tolmačenjem med študentom in profesorjem, druga pa je s celostnim pregledom prakse tolmačenja v javnih službah v primerjavi s teorijo utemeljila tolmačenje kot komuniciranje in medsebojno vplivanje. Sonja Pöllabauer (2004; 2005), ki predstavlja pomembno podlago za pričujoče delo, se s KAD osredotoči na raziskovanje vloge tolmača, razmejitev in posledično porazdelitev moči ter primerja prakso in pričakovanja glede na obstoječe norme. Pričakovanj do tolmača se lotita tudi Franz Pöhhacker in Waltraub Kolb (2009), in sicer glede soavtorstva zapisnika in prevzemanja odgovornosti za izid tolmačenega razgovora. Delo Katrijn Maryns (2006) z obsežno analizo tolmačenih postopkov po drugi strani preučuje predvsem vpliv in izbiro samega jezika v azilnem postopku.

Z drugih področij tolmačenja za skupnost je kot okvir, podlaga in primerjava za pričujočo študijo zanimiv še prispevek Hanneke Bot (2005), ki v primerih tolmačenih psihoterapevtskih srečanj raziskuje menjavanje perspektive in poročani govor – ta služi strukturiranju razgovora in pogosto ne vpliva na porazdelitev moči.

3.2 Metodologija

Osrednji del pilotne študije je kritična analiza diskurza (KAD), za celostni vpogled v situacijo razgovora v tolmačenju za skupnost pa je uporabljen pristop mešanih metod (angl. 'mixed methods', Hale in Napier 2013). Primarne vire za KAD dopolnjuje opazovanje udeležencev med samimi razgovori, ki ni zabeleženo v posebnih dokumentih, temveč pripisano transkribiranemu besedilu, kjer je opaženo relevantno. Dodatne informacije izhajajo iz osebnih pogovorov s posameznimi udeleženci.

Zbiranje primarnih virov oz. primerov tolmačenih razgovorov je bilo omejeno na več načinov. Med različnimi okolji tolmačenja za skupnost se je azilni dom izkazal za najprimernejšega za začetek raziskovanja. Čeprav je nastop osebnih razgovorov v azilnem domu odvisen od trenutnega prihoda tujcev, ki v Sloveniji iščejo mednarodno zaščito, teh pa je enkrat več, drugič manj, je pri tem tolmačenje pogoj za delo, zato osebni razgovori potekajo po vnaprej določenem razporedu. Za analizo diskurza so bili primerni le razgovori, kjer je opazovalka razumela jezik tolmačenja, ker je bila v primerih prosilcev za azil angleščina. V vseh primerih je bil pogoj za opazovanje soglasje vseh udeležениh, ki bi lahko v katerem koli trenutku prosili za umik opazovalke. Glede naravnosti opazovanih primerov lahko upamo, da je bila le-ta zaradi strukturiranosti razgovora in skupnega cilja udeležencev čim bolj nemotena (Wadensjö 1998: 95f).

3.2.1 *Transkripcija*

Osebni razgovori so ročno zapisani v razširjeni ortografski transkripciji (Zemljarič Miklavčič 2008: 139), ki pa sledi potrebam analize diskurza: njen namen je beleženje govora, ki se ne bo uporabljal za korpusne raziskave, zato ima po eni strani manj oznak, po drugi pa vsebuje posamezne za korpus manj pomembne oznake. Posebej so v dvojnih oklepajih označeni neverbalni oz. nekomunikacijski dogodki opazovanih govornih situacij (Zemljarič Miklavčič 2008: 155), saj prispevajo k razumevanju besedila za KAD, poleg tega pa pogosto neposredno vplivajo na potek govorjenja, npr. tipkanje na računalnik. Zapis je bolj prilagojen govorjenemu jeziku kot pa pisni normi, a ne zaradi avtentičnosti korpusa, temveč zaradi prikaza zvrsti uporabljenega jezika (Zemljarič Miklavčič 2008: 134). Nerazumljivi odseki so označeni s ponovljeno črko X. Ločila so postavljena za lažjo razumljivost in ponazoritev toka govora v smislu stavčne intonacije, prekinitev, ipd.; sočasne ali prekrivajoče se izjave se začnejo z navpično črto |.

3.2.2 *Kritična analiza diskurza*

Orodje analize temelji na kritični analizi diskurza (KAD) po Normanu Faircloughu (2001), ki raziskuje vlogo diskurza pri (vnovičnem) vzpostavljanju neenakosti v družbi in prikazuje nesorazmerja ter razlike v procesu dominacije.

KAD poteka na treh ravneh. Na prvi se raziskovanje loti opisa besedila⁷ po izkustvenih, odnosnih in izraznih vrednostih besedišča, slovnice in besedilnih struktur. Interpretativna raven analizira kontekst, pravila diskurza in morebitne spremembe tekom besedila. Na najvišji ravni razlage se raziskovanje usmeri na socialne dejavnike, ideologije in učinke diskurza, ki lahko na primer vzdržuje obstoječa razmerja moči ali pa jih spreminja (Fairclough 2001: 138).

Za raziskovanje odnosov med udeleženci, vloge tolmača in razmerij moči je besedilo najprej potrjeno opisni ravni KAD. Na podlagi predhodnih študij tolmačenja za skupnost na podlagi analize diskurza (Wadensjö 1998; Pöllabauer 2004 in 2005; Bot 2005; Pittarello 2009) je za metodološko orodje sestavljen seznam možnih odstopanj, ki služijo kot smernice pri analizi in predstavljajo izhodišče za širši pogled na kakršne koli izstopajoče pojave v opazovanem besedilu. Za pregledni namen pričujočega prispevka je seznam pričakovanih odstopanj združen z opaženimi primeri, ki kažejo na iskane vplive glede razmejitev vlog in razmerja moči, na primer distanco od govorjenega, prevzemanje odgovornosti, začasno tvorjenje partnerstva in podobno. Pogosto se opaženi elementi prekrivajo in vodijo v več plasti interpretacije in razlage.

⁷ Pojem besedilo je tu uporabljen v širokem pomenu in vključuje tudi govorjeni diskurz.

3.3 Vzorec: tolmačeni razgovor v postopku mednarodne zaščite

3.3.1 Postopek mednarodne zaščite

»Mednarodna zaščita v Republiki Sloveniji pomeni status begunca [po Ženevski konvenciji] in status subsidiarne oblike zaščite« (2. člen ZMZ). Tujec ob vstopu v državo vloži prošnjo za mednarodno zaščito z izjavo o razlogih s priloženim zapisnikom policije in registracijskim listom. Med postopkom je prosilec nastanjen v azilnem domu, kjer pričaka odločitev pristojnega organa. Osebni razgovor se opravi v tem času, pred sprejemom odločitve, in je del postopka ugotavljanja pogojev za pridobitev mednarodne zaščite v RS, ki ga s prosilcem individualno opravi uradna oseba. V vnaprej napovedanem razgovoru ugotavlja predvsem istovetnost prosilca, razloge za iskanje zaščite in druga pomembna dejstva in okoliščine (45. člen ZMZ). Pogovor lahko traja od nekaj do več ur ali tudi ves dan, pri čemer se lahko prekine in nadaljuje drugič; vedno se zagotovi prisotnost tolmača.

Vsebina osebnega razgovora je zabeležena v zapisniku v slovenščini kot uradnem jeziku v RS. Vse izjave in izpovedbe prosilca se zapišejo dobesedno in v prvi osebi (48. člen ZMZ), torej je zabeleženo tolmačeno besedilo.

Prosilec se tako v postopku za mednarodno zaščito s tolmačem sreča vsaj dvakrat: ob prihodu v azilni dom in vlogi prošnje, ko mora informacije o postopku dobiti v razumljivem jeziku ter je poučen o pravicah in dolžnostih, in na osebnem razgovoru. Vloga prošnje je dokaj omejena na gole podatke, zato je osebni razgovor primernejša izbira za analizo diskurza s tolmačenjem.

Osebnega razgovora v pisarni azilnega doma se pri tolmačenem razgovoru udeležijo najmanj tri osebe: prosilec za azil, uradna oseba in tolmač. Od osebne odločitve in načina dela uradne osebe ter od razpoložljivosti je odvisno, ali potek sproti zapisuje uradna oseba ali ima zapisnikarja. Prosilca za azil večinoma spremlja pooblaščenec oziroma zagovornik, ki je običajno iz Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij (PIC) Ljubljana. Pri mladoletnikih je obvezno prisoten še zakoniti zastopnik.

Kljub temu da je osebni razgovor zaprt za javnost (47. člen ZMZ), je lahko ob soglasju prosilca in ostalih udeležencev prisotna tudi zunanja oseba, če se s tem strinjajo vsi udeleženci. V vsakem primeru je postopek strogo zaupen, zato so skladno z Zakonom o varovanju osebnih podatkov (ZVOP) za analizo odstranjeni vsi določevalni podatki: osebna imena, spol, krajevna imena itd.

3.3.2 Opazovani vzorec

Preliminarna študija zajema primere iz treh osebnih razgovorov, označenih I-02, I-06 in I-07, ki so bili opravljeni od aprila 2011 do januarja 2012. Primarni namen vseh razgovorov je isti. Kot je obrazloženo zgoraj, so bili pri navedenih intervjujih prisotni prosilec za azil, njegov zagovornik – predstavnik PIC, uradna oseba kot vodja intervjuja oz. izpraševalec in tolmač ter opazovalka. Pri osebnem razgovoru I-06 je potek beležil zapisnikar. Tako uradne osebe kot tolmači in zagovorniki so bili pri razgovorih različni. Jezik tolmačenja je angleščina, pri čemer naj opozorimo, da gre v vseh primerih za afriške prosilce z močnim in na trenutke težje razumljivim naglasom. Uradno in zato stresno okolje pogosto še okrepi hitrost ali požiranje zlogov, kar dodatno zmanjša razumljivost prosilčevega govorjenja.

3.4 Razprava rezultatov pilotne študije

V skladu s predhodnimi raziskavami predstavljeni rezultati potrjujejo specifičnost tolmačenih razgovorov in dinamičnost njihovega poteka. Med posameznimi vidiki izstopajo interni dialogi in metakomentarji (npr. Pöllabauer 2004: 160; Pöllabauer 2005: 212), premikanje razmejitev vlog in njihove nevtralnosti (npr. Wadensjö 1998: 239) ter spreminjanje perspektive (Bot 2005; Pittarello 2009) in prilagajanje značilnostim postopka (npr. Pöchhacker in Kolb 2009), vendar se primeri najpogosteje dotikajo več vprašanj, zato na tem mestu niso ločeni v posamezne kategorije posebnosti, temveč so povezani eden z drugim.

Eden najbolj vidnih elementov nesorazmerja moči v triadnem razgovoru je dialog med le dvema sporazumevalnima partnerjema, ki s tem tretjega izključita iz pogovora. V tolmačenih osebnih razgovorih prosilcev za azil se taki primeri pojavljajo med različnimi udeleženci. Ob prisotnosti zapisnikarja so prisotna pogosta ponavljanja vprašanj ali odgovorov zaradi zamika tipkanja, na primer:

- 1) UO ((narekuje ZUO)):⁸ *Ali lahko potni list dobite tudi zdaj, če bi ga zahtevali? Ste to poskušali narediti?* [I-06-T]
- 2) ((v ozadju ZUO in UO med sabo))
ZUO: *Morš mal razbit vprašanja–*
UO: *Veš kaj, hočm pustit, da mal govori.* [I-06-T]
- 3) ZUO: *pogov– Js nimam časa zapisat*
T: *Zadnjo nedeljo istega meseca–*
UO ((narekuje ZUO)): *Pika. To bova dali zdaj pa boš rekla /.../* [I-06-T]

⁸ Kratice za označevanje govorcev so uporabljene glede na vlogo udeleženca v razgovoru, četudi so dejanske osebe različne: UO – uradna oseba; ZUO – zapisnikar; T – tolmač; PA – prosilec za azil. Razgovor je zapisan skupaj z morebitnimi napakami. V oglatih oklepajih je zapisana številka analiziranega razgovora.

Omenjeni primeri morda manj vplivajo na pogovor in ob vnaprej jasno razloženi funkciji zapisnikarja krajši dialogi predstavljajo le manjšo spremembo razmerij moči, vendar pa ob ponavljanju dajo vtis dodatnega filtra, skozi katerega mora npr. že prevedeno tolmačevo besedilo na poti v zapisnik. Primera 2 in 3 sodita tudi med metakomentarje – izjave, v katerih se govorni partnerji sporazumevajo o poteku ali prenosu vsebine (Pöllabauer 2005: 309), pogosto v izključujočem dialogu, na primer o potrebi prevajanja določenega dela ali prošnji za premor:

- 4) T: *Se pravi, še enkrat je povzel tisto od prej.*
UO: Kr povejte. [I-06-T]
- 5) UO: *Sam mejčken. Kaj je reku?* [I-02-T]
- 6) UO: *Sam mal, sam mal.*
T: *She has to type at the same time.* ((tolmač razloži PA, kaj se dogaja))
[I-07-T]

Pojasnilo, namenjeno prosilcu v zadnjem primeru, je eno redkih, ko tolmač sam pojasni prošnjo uradne osebe za počasnejši tok razgovora, hkrati pa v tej izjavi spregovori v svojem imenu. Podobno z lastnim kratkim vložkom tolmač želi preveriti svoje razumevanje vprašanja uradne osebe:

- 7) UO: *Mogoč veste s čim se je ukvarjal vaš oče, kaj je delal vaš oče?*
T: *Do you know what did your father do, what– was he doing in life –mislíš to, kaj je delal?* ((tolmač nagovori UO – razčiščuje vprašanje))
UO: *Na kakšen način se je preživil, v kakšno službo je hodil–* [I-07-T]

Pri redkih in kratkih posegih je občutek izključenosti lahko zanemarljiv, bolj pa na ta občutek vplivajo daljši pasaži med dvema govorcema, kot je na primer tolmačevo razčiščevanje odgovorov s prosilcem:

- 8) T: *Just a second– Aha, oče je umrl, so želeli razdeliti /.../ So jim povedali, da on, sestra in mama niso /.../*
UO: *Step by step.*
T: Če prav razumem, gre za širšo družino – [naj] pove, da bomo potem razčiščevali. [I-06-T]
- 9) PA: *In my country, /.../*
T–PA–T: */.../* ((dialog med T in PA v iskanju odgovora))
UO: ((vprašujoče spremlja pogovor)) *Sej kr prevedete, js ne slišim dobr.* [I-06-T]

Običajno tolmač na lastno iniciativo razbije daljše vprašanje na krajša ali dodaja podvprašanja, da bi lažje dobil odgovor ali razčistil nejasnosti, kar lahko povzroči neučakanost uradne osebe, ki se počuti izključeno in ne več vodja razgovora, zato pogosto tudi prekine dialog in zahteva prevod, kar je lepo vidno v zadnjem primeru (Wadensjö 1998: 171). Večinoma ima tolmač pri samostojnih vložkih

namen le najbolje opraviti svojo nalogo in ne pomisli, da prevzema vlogo vodje razgovora, včasih pa to tudi ozavesti, kot na primer spodaj:

- 10) T: *Zdej ne vem, če sm čist razumela, da gre za zabaviščne zadeve–*
 UO: *Mislím da ne–*
 T: *–kjer lahko vidiš kako se borijo pretepajo.*
 UO: *Zdej pa me zanima a so to predeli kjer živijo revni ljudje kjer lahko vidiš pretepe na ulici, če je to mislu?*
 T: *Are those areas that you described, the population is there poor? Are these poor people who live in these areas?*
 PA: *No. XXX not poor people XXX who want to get a life XXX⁹*
 T: *Aha, tam se odvija življenje se dogajajo stvari*
 PA: *XXX*
 T: *Like for entertainment?*
 |PA: *Yees*
 |T: *Okay. Street musicians and performance?*
 |PA: *Yees XXX.*
 |UO: *Okay*
 |T: *Se opravičujem, da sem posredovala tule, sam gre za razumevanje.*
 |UO: *Je že v redu–. –se pravi gre za v bistvu, kako bi temu rekl, za– nočno življenje, da se odvijajo predstave in tko naprej– ulično dogajanje– [I-06-T]*

Obenem tolmač brani svojo vlogo medjezikovnega posrednika. Še posebej pri širše poznanih jezikih, kot je angleščina, uradna oseba delno bdi nad dvogovorom med prosilcem in tolmačem, občasno pa se v razgovor tudi vključi v tolmačenem jeziku. Včasih tako tolmač še enkrat ponovi skoraj identično vprašanje:

- 11) UO: *In tako naprej. So this is which part of the [mesto] where this happen, this entertainment?*
 T: *Which part of [mesto] is that? This entertainment area? [I-06-T]*

To si lahko razložimo s tolmačevim zaznavanjem ogroženosti svoje vloge in željo, da si jo pridobi nazaj. Po drugi strani se tolmač včasih podzavestno počuti del uradnega osebja in spregovori kolektivno, kar se kaže v uporabi vključujočega osebnega zaimka v 1. osebi množine namesto ednine:

- 12) UO: */.../ v primeru, da potrebujete odmor, pa mi povejte in bomo naredili odmor; /.../.*
 T: */.../ now if you need a break, just let us know in the meantime, all right, /.../ [I-06-T]*

Omenjeni primer sicer izhaja iz razgovora, kjer uradna oseba sama pogosto uporablja množino (Pittarello 2009: 82), vendar že Pöllabauer (2005: 293) kaže na pogoste tendence omembe tolmačeve pripadnosti skupini uradnih oseb.

⁹ Z velikimi črkami X so označeni nerazumljivi deli besedila.

V nasprotju s tradicionalnimi normami, da mora tolmač vedno in povsod prevajati direktno in tako izkazuje tudi svojo nevtralnost, pa na primer Bot (2005) pokaže, da pri vzpostavljanju razmerij strukture poročanega govora ne kažejo nujno na pristranskost ali vplivajo na odtujitev med sporazumevalnima partnerjema, temveč služijo kot smerokaz na govorca in pomoč pri organizaciji govornih izmenjav. Hkrati s kazanjem na posrednika v razgovoru te vrste jezikovni dodatki preprosto priznavajo interaktivnost tolmačenih razgovorov, kar je v skladu z dinamično vlogo tolmača (glej zgoraj). Poleg tega primeri kažejo, da je uporaba osebnih zaimkov oziroma direktnega nagovarjanja s strani uradne osebe na splošno odvisna od tega, ali je vprašanje standardno in vnaprej pripravljeno (Pöllabauer 2005: 205), npr. primer 1, ali se pojavi sproti (primer 20, spodaj). V takih primerih tolmač večinoma sam popravi izjavo v direktno nagovarjanje (Pöllabauer 2005: 204; Pittarello 2009: 81) ali nevtralno obliko (primer 20, spodaj).

Sprememba perspektive se kaže tudi zaradi tolmačeve zavestne omejitve svoje vloge. Kadar tolmač uporabi poročani govor, drug osebni zaimek ali obliko naslavljanja kot v večini ostalih primerov (na primer »Pravi, da ...« ali »She wants to know ...«), lahko to razumemo kot da se želi jasno distancirati od povedanega in ni odgovoren za vsebino (Pittarello 2009: 82):

13) UO: *Jaz sem ga vprašala zakaj ga ni takrat vzel s sabo.*

T: *She – I want to know, when you travelled from [država], why didn't you take the passport with you? For the trip. /.../ [I-02-T]*

Tolmač prav tako opozori na svojo vlogo takrat, ko med opravljanjem svoje funkcije oz. tolmaškega dela naleti na ovire in na primer prosi za ponovitev ali opozori na lastno napako:

14) T: *Slow slow, you are going to fast– [I-02-T]*

15) PA: */.../*

((tolmač s kretnjo ustavi tok pripovedi, da lahko pretolmači))

T: *Pravi da, /.../ [I-02-T]*

16) T: *Where is [place] situated? A typical feature /.../? Mislim, da ni razumel mojega vprašanja. I'm going to paraphrase. Is there a /.../? Če [prav razumem], gre za /.../. Mislim, da ga ne razumem– [I-06-T]*

Posebej v primerih težko razumljivega jezika, dialekta ali krajevnih imen in predvsem pri angleščini tolmaču avtomatično priskoči na pomoč uradna oseba, ki je morda med pripravo na razgovor z dotičnim prosilcem že slišala za lokalne posebnosti, ki se pojavijo v razgovoru.

17) T: *Mislim, da ga ne razumem.*

UO: *What is this, a river? So this is the mane of the river, the big river. Original name is /.../?*

T: *Two rivers. [I-06-T]*

Ko je jezik izpraševanca angleščina, se uradna oseba tudi sicer pogosto posluži njene rabe (Pöllabauer 2005: 378), naj bo to zato, da vzpostavi osebni stik (primer 18), postavi dodatno vprašanje za razjasnitev določene informacije ali se preprosto vključi v dvogovor tolmača in prosilca:

18) UO: *Js bi vas sam prosila če lahko mal bl na glas govorite – mislm, da vas [ime] pa [ime] bl slabo sliša odgovore.* ((v prijaznem smehu))

T: *Just a small request from our side if you could speak up a bit speak more loudly?*

PA: XXX

|UO: *Okay. Don't be afraid.*

|PA: *No I'm not.*

|UO: *Just– Okej. Mm, t-d-dm– Mi lahko poveste zakaj je umrl vaš oče?*

[I-06-T]

19) T: *When did you go back to them after /.../?*

PA: */.../ XXX*

UO: *Wait wait wait wait. You had two meetings. On the first meeting you were said that you are not entitled to–*

|PA: XXX

UO: *Okay, then you go back and have– I want to know about this second meeting when your mother was poisoned. Can you explain it to me a bit more about this.*

/.../

PA: XXX */.../*

UO: ((v smehu)) *Slow down, slow down. So, meeting– Dejte raj vi, da nam js narobe. Vprašte ga, sestanki so vedno prvo nedeljo v mesecu, če sm jaz prov razumela* [I-06-T]

Znanje jezika se pozna v obe smeri: uradna oseba razume odgovore prosilca in ga tako včasih sama prevede v slovenščino:

20) T: ((zmeden))

UO: *Sej razumem [tolmačevo ime]. Mi zna povedat zakaj ...?* [I-02-T]

Ponavadi do preverjanja uradne osebe pride le pri govorjeni besedi, a ko uradna oseba sama piše zapisnik, se ji lastni prevodi hitro nezavedno prikradejo v zapisnik, s tem pa je tolmačeva vloga ogrožena. Hkrati so vsi zgornji primeri dobra ilustracija neravnovesja moči v razgovorih z angleščino: uradna oseba zna oba jezika tolmačenega razgovora, medtem ko je prosilec iz slovenskih delov besedila izključen, še posebej če pride do dialoških izmenjav, ki so omenjene zgoraj.

Vpliv postopka se opazi tudi v pričakovanju do tolmača, da je njegov prevod že primeren za pisno obliko v zapisniku, ki zaradi tega v daljših pasusih govori počasneje ali dela premore:

- 21) T: *–so, so with a knife?*
 PA: *With the knife or a blade I'm not so sure but so the members–*
 [T: *Vem le da tisti, ki preživijo iniciacijo ((pavza za tipkanje)) imajo na hrbtu znamenja ((pavza)) od noža ali rezila. Od noža ali rezila. ((ponovi za zapisnik))*] [I-07-T]

Hkrati je prilagojeno tudi tolmačevo izražanje in sestavljanje prevoda na način, da je bolj kot govornemu podobno pisanemu besedilu (Pöchhacker in Kolb 2009).

Navedeni primeri iz razgovorov v azilnih postopkih torej prikazujejo medsebojno vplivanje jezikovnega in družbenega stika, na primer razmejitev vlog v obliki distanciranja od govornega, delitev odgovornosti, začasno tvorjenje partnerstva, menjavanje perspektive prilagajanja značilnostim postopka in podobno, s čimer potrjujejo tolmačenje kot posebno vrsto diskurza (Wadensjö 1998) in nenehno dinamično pogojevanje tolmačeve vloge (Pöllabauer 2005).

4 ZAKLJUČEK

Tolmačeno sporazumevanje se bistveno razlikuje od vsakodnevnega dialoga, kar vpliva na jezik in povzroča neravnovesja moči, institucionalizirano okolje tolmačenja za skupnost pa ta učinek le še stopnjuje.

V skladu s predhodnimi študijami v Sloveniji (Gorjanc 2010; Morel 2009, Pokorn et al. 2009; Morel et al. 2012) pregled situacije kaže, da je tolmačenje za skupnost bolj urejeno v občutljivih postopkih in za posebej ranljive skupine v družbi. Tolmači so praviloma izbrani na podlagi (vsaj minimalnih) kriterijev in imajo, četudi niso bili deležni usposabljanja, priložnost za več prakse, s čimer pridobivajo tolmaške spretnosti, posledično pa izboljšujejo kakovost svoje storitve.

Iz izsekov dejanskih tolmačenih razgovorov v azilnem postopku je prek dinamične vloge tolmača (Pöllabauer 2005) razvidna specifičnost tolmačenega razgovora kot sporazumevalnega dogodka (Wadensjö 1998), kar se zrcali v primerih razmejitev vlog, dialoških pogovorov in izključitvijo tretjega udeleženca, menjavanja perspektive in vzpostavljanja distance od povedanega. Poleg tega interakcija v institucionaliziranem okolju poteka po določenih vzorcih, čemur se tolmač prilagodi s tempom in delno tudi obliko prevoda (Pöchhacker in Kolb 2009).

Analiza vloge diskurza pri nesorazmerjih in razlikah v procesu dominacije (Fairclough 2001) se bo pričakovano še posebej pokazala v nadaljnjih študijah razgovorov v manj pravno reguliranih postopkih državnih organov, javnih služb in zdravstva, kjer so razlike v znanju oz. rabi jezika predvidoma še večje in je

tolmačenje preveč improvizirano, da bi uspešno vplivalo na zmanjševanje neenakosti in izenačevanje v razmerjih moči.

Ugotovitve raziskave zato stremijo k nadaljnjim študijam področja in razmisleku o celostni ureditvi tolmačenja za skupnost v okviru jezikovne in integracijske politike. Ob jezikovnem stiku v uradnih postopkih bi bilo ključno udeležencem zagotavljati organizirano tolmačenje ne glede na jezik in okoliščine in s tem omogočiti enake možnosti za vse.

Literatura

- Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.), 2009: *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter?: Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: Health care interpreting*. München: M. Meidenbauer.
- Bot, Hanneke, 2005: Dialogue interpreting as a specific case of reported speech. *Interpreting* 7. 237–261.
- Chitrakar, Rok, 2011: *Tolmačenje na kriznih območjih*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Čater, Katja, 2009: *Sodni tolmač v kazenskem postopku*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Dolenc, Danilo in Darja Šter, 2011: *Selitve, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4430 (dostop 5. 1. 2012)
- Fairclough, Norman, 2001: *Language and power*. 2. izdaja. London/New York: Longman.
- Gorjanc, Vojko, 2009: Terminology resources and terminological data management for medical interpreters. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: Health care interpreting*. München: Meidenbauer. 85–95.
- Gorjanc Vojko, 2010: Prevajanje in tolmačenje kot človekova pravica in slovenska jezikovna situacija. Gorjanc, Vojko in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL. 137–148.
- Gorjanc, Vojko, 2011: Language resources and corpus-driven community interpreter training. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Dunaj/Berlin: Lit. 280–297.
- Hale, Sandra Beatriz, 2007: *Community interpreting*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hale, Sandra in Jemina Napier, 2013 (v tisku): *Interpreting Research Methods: A practical resource*. London: Bloomsbury.

- Jurko, Primož 2009: Medical interpreter: The quest for words. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: Health care interpreting*. München: Meidenbauer. 97–113.
- Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.), 2011: *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Berlin: Lit.
- Kejžar, Barbara in Felicita Medved, 2010: Smo res dobrodošli? Stiki in komunikacija med imigranti in pristojnimi državnimi institucijami. Medvešek, Mojca in Romana Bešter (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?: integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 92–142.
- Lozar, Barbara, 2010: *Profil tolmačev za skupnost v azilnem postopku*. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Maček, Amalija, 2010: Orientalism in asylum proceedings? *Emerging topics in translation and interpreting/Nuovi percorsi in traduzione e interpretazione: Book of Abstracts*. Triest: Scuola Superiore di Lingue Moderne per interpreti e Traduttori. 79.
- Maryns, Katrijn, 2006: *The asylum speaker: Language in the Belgian asylum procedure*. Manchester: St. Jerome.
- Medica, Karmen, Goran Lukič in Milan Bufon (ur.), 2010: *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Merc, Mojca (ur.), 2012: *2012 Slovenske regije v številkah. Slovene Regions in Figures*. Ljubljana, Statistični urad Republike Slovenije. www.stat.si/doc/pub/REGIJE-2012.pdf (dostop 30. 5. 2012).
- Morel, Alenka, 2009: *Komunikacija s pacientom v večjezični družbi: tolmačenje v zdravstvu v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Morel, Alenka, Vojko Gorjanc in Nike Kocijančič Pokorn, 2012: Health care interpreting in Slovenia. *The Interpreters' Newsletter* 17. 103–116.
- Ozolins, Uldis, 2010: Factors that determine the provision of public service interpreting: Comparative perspectives on government motivation and language service implementation. *The Journal of Specialised Translation* 14. 194–215.
- Pittarello, Sara, 2009: Interpreter mediated medical encounters in North Italy: Expectations, perceptions and practice. *The Interpreters' Newsletter* 14. 59–90.
- Pokorn, Nike K., Mojca Matičič in Marko Pokorn, 2009: Medical interpreting in a new Member State. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur.): *Spürst Du, wie der Bauch rauf runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: Health care interpreting*. München: Meidenbauer. 171–180.

- Pöchhacker, Franz in Waltraub Kolb, 2009: Interpreting for the record: A case study of asylum review hearings. Hale, Sandra, Uldis Ozolins in Ludmila Stern (ur.): *The critical link 5: Quality in interpreting – a shared responsibility. International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 119–134.
- Pöllabauer, Sonja, 2004: Interpreting in asylum hearings. *Interpreting* 6. 143–180.
- Pöllabauer, Sonja, 2005: *I don't understand your English, Miss*. Tübingen: Gunter Narr.
- Razpotnik, Barica, 2013: *Prebivalstvo, podrobni podatki, Slovenija, 1. april 2013 – končni podatki*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5637 (dostop 30. 7. 2013)
- Roy, Cynthia B., 2000: *Interpreting as a Discourse Process*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Urlep, Živa, 2010: *Sodno tolmačenje v slovenskem in angleškem pravnem sistemu*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Vertot, Nelka, 2009: *Medkulturni dialog v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. www.stat.si/doc/pub/medkulturni_dialog-SLO.pdf (dostop 15. 11. 2010).
- Wadensjö, Cecilia, 1998: *Interpreting as interaction*. London/New York: Longman.
- Zemljarič Miklavčič, Jana, 2008: *Govorni korpusi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL.

Položaj tolmača in usmerjenost njegovega pogleda v medicinskem okolju

Nike K. Pokorn, Lars Felgner, Marko Pokorn, Blanka Kores Plesničar, Uroš Ahčan

Abstract

The article focuses on the issue of the recommended position and the gaze of the interpreter in health-care settings. The traditional assumption in theoretical works and codes of conducts assumes that the ideal position of the interpreter in a medical environment is in a triadic position, i.e. in a perfect triangle where the patient, provider and interpreter can maintain appropriate eye contact. The article challenges this claim from the point of view of communication studies and by examining the reality of interpreting in the clinical setting, focussing on spatial constrictions in different health-care institutions and on the actual practice of 60 public-service interpreters working in health-care settings in Slovenia. Finally, suggestions how to address this topic in interpreter training are discussed.

Key words: healthcare interpreting, communication patterns, eye contact, seating arrangement, codes of conduct

Ključne besede: tolmačenje za zdravstvo, komunikacijski vzorci, usmerjenost pogleda, položaj tolmača v prostoru, kodeksi obnašanja

1 UVOD

Članek bo poskušal prispevati h kvalitetnejšemu izobraževanju tolmačev¹ za potrebe skupnosti, ki delujejo v medicinskem okolju, in sicer tako, da se bo osredotočil na problematiko določitve najprimernejšega položaja tolmača v prostoru in usmerjenosti pogleda udeležencev pri medicinskem tolmačenju. Obravnava te dokaj obrobne problematike bo na svoj način odgovorila na pobudo Claudie Angelelli, ki poziva, naj kritično premislimo napotke in smernice, ki jih uporabljamo pri usposabljanju tolmačev v medicinskem okolju, in sicer na osnovi empiričnih raziskav in opazovanj prakse (Angelelli 2008: 155; gl. tudi Valero-Garcés 2008: 165). Članek bo s stališča socialne psihologije in komunikologije ter dejanske prostorske danosti v zdravstvenih ustanovah ponovno pretehtal upravičenost obstoječih smernic glede priporočene položaja in usmerjenosti pogleda vseh udeležencev pri tolmačenem pogovoru v medicinskem okolju. Z izrazom »položaj tolmača« ne zaznamujemo tega, kako tolmač konstruira, uravnava in ohranja svojo identiteto, medtem ko tolmači (gl. npr. Mason 2006), prav tako se ne bomo posvečali vprašanju konfliktnih položajev, ki lahko nastanejo pri tolmačenju (npr. Wadensjö 1998; Mason 2009), temveč nas bo zanimala le postavitev tolmača v prostoru in usmerjenost njegovega pogleda in pogledov ostalih udeležencev tolmačenja.

2 OBSTOJEČE TEORETIČNE PREDPOSTAVKE

Tradicionalno in najbolj razširjeno prepričanje v tolmačeslovju je, da je najprimerneje, če tolmač, ki deluje v medicinskem okolju, oblikuje triado, tj. trikotnik, ki omogoča tolmaču, bolniku in zdravstvenemu delavcu najprimernejšo usmeritev pogleda. Poglavitni razlogi, ki jih raziskovalci navajajo v podporo temu prepričanju, so naslednji: trikotna postavitev v prostoru simbolizira enakopravnost vseh treh udeležencev v tolmaški situaciji, zdravstveni delavec in bolnik lahko vzpostavita primerno usmeritev pogleda in stik z očmi, omogoča neposredno interakcijo med bolnikom in zdravstvenim delavcem, tolmač sicer ostaja v nevtralni poziciji, vendar mu ta položaj vseeno omogoča, da je udeležen v komunikacijskem procesu. Tolmač tako lahko, kot zapiše Wadensjö, zavzame »edinstveni, in potencialno zelo močan, srednji položaj« ([1993] 2002: 368). Glede na to zelo jasno izraženo preferenco do trikotne postavitve v prostoru ni nič nenavadnega, da najdemo v skoraj vseh kodeksih ravnanja, namenjenih zdravstvenim delavcem, ki uporabljajo tolmače pri svojem delu, zahtevo, da morajo vedno usmerjati svoj pogled v bolnika in da se morajo tudi takrat, ko govorijo, naslavljalati nanj. Na primer, *Standardi prakse* Mednarodne zveze medicinskih tolmačev (*Standards of Practice* IMIA – International Medical

¹ V besedilu je uporabljena moška slovnična oblika samostalnikov, ki velja za oba spola.

Interpreters Association) poudarjajo, da mora tolmač zagotoviti »prostorsko ureditev, ki bo omogočala neposredno komunikacijo med zdravstvenim delavcem in bolnikom«, ter da se mora obenem potruditi, da se bosta »bolnik in zdravstveni delavec obračala eden na drugega neposredno«. Podobno najdemo tudi v *Etičnih principih, protokolih in smernicah glede izbranih vlog in delovanj Zveze tolmačev za zdravstvene potrebe Kalifornije (Ethical Principles, Protocols, and Guidance on Roles and Intervention)*, kjer tudi poudarjajo, kako pomembno je, da se zdravstveni delavec in bolnik naslavljata neposredno (2002: 35).

Številne smernice za izobraževanje tolmačev za zdravstvene potrebe in za zagotavljanje tolmačenja v zdravstvenih ustanovah (čeprav ne v vseh: izjema je, na primer, *Vodnik glede najustreznejšega položaja tolmača v zdravstvenem okolju*, ki je nastal pod okriljem Ameriškega narodnega sveta za tolmačenje v zdravstvenih ustanovah iz leta 2003 (Haffner et al. 2003), kjer najdemo zelo jasno izraženo navodilo, naj tolmač prilagodi svoj položaj glede na situacijo in okoliščine) tako promovirajo trikotno postavitev v prostoru in predlagajo, naj se tolmač izogiba neposrednemu stiku z očmi bolnika in zdravnika. Na primer, spletna stran ameriškega podjetja Foreign Language Specialists Inc. v dokumentu z naslovom *Izzivi medicinskega tolmačenja* zapiše, da je »idealna postavitev v prostoru popolni trikotnik, v katerem lahko bolnik, zdravstveni delavec in tolmač vzpostavijo primeren stik z očmi in kjer ni nihče zapostavljen.«² V tem dokumentu najdemo tudi eksplicitna navodila, kako naj ravnamo, če nam realna situacija ne omogoča vzpostavitve te idealne postavitve in zaželenosti pogleda vseh treh udeležencev: »Med samim tolmačenjem se lahko dogodi, da zdravstveni delavec ali bolnik začneta gledati samo v tolmača. Da preprečimo takšno nezaželeno obnašanje, priporočamo, da v takem primeru tolmač tiho premakne svoj stol (ali se prestavi v prostoru), tako da spodbudi stik z očmi med vsemi udeleženci. Menim tudi, da je zelo učinkovito, če tolmač naredi primerno kretnjo z roko ali pa prevzame iniciativo in pogleda proč od bolnika ali zdravstvenega delavca ter za trenutek usmeri svoj pogled v tla ali strop.« Podobno tudi *Vodnik najboljše prakse*, ki ga je objavila britanska nacionalna zdravstvena organizacija NHS, priporoča zdravstvenim delavcem, da »omogočijo v prostoru postavitev v trikotnik, ki bo omogočil vam in bolniku oz. skrbniku neposreden stik z očmi, medtem ko bo tolmač postavljen v vmesni nevtralni položaj« (Soondar 2008: 8), avstralska Zveza za pomoč žrtvam mučenja in travmatičnih izkušenj v dokumentu *Delo s tolmačem* pa zapiše, da je »idealna pozicija v prostoru trikotnik, v katerem vsi udeleženci sedijo v enaki razdalji eden od drugega, tako da se lahko stik z očmi vzpostavi v vsakem trenutku (seveda, če je to tudi kulturno primerno)«.³ Tudi v brošuri z naslovom *Delo s tolmači* iz leta 2002 Avstralske službe za pomoč migrantkam, ki nudi brezplačno pravno pomoč, svetovanje in pomoč imigrantkam in begunkam in njihovim otrokom iz neangleško govorečih okolij in ki so obenem

² <http://www.fsincorp.net> (dostop 18. 8. 2011).

³ <http://www.nutrition.asetts.org.au/resources/2-1-FactSheet-8.pdf> (dostop 18. 8. 2011).

žrtve spolnega in družinskega nasilja, najdemo navodila za vzpostavitev uspešnega tolmačenja. Med njimi so tudi napotki za postavitev vseh udeležencev v prostoru: »Priskrbite si zasebno mesto za intervju. Organizirajte postavitev stolov tako, da boste lahko vzdrževali kontakt z očmi klientke.« In na koncu tudi v evropskem projektu *Razvoj programa za medicinske tolmače*, ki ga je koordinirala Univerza v Gradcu in v katerem je bila ena izmed partneric tudi Univerza v Ljubljani, je bila v letu 2009 izoblikovana brošura v nemškem, angleškem, finskem in slovenskem jeziku, ki jo lahko najdemo na naslednjem naslovu: <http://www.medical-interpreting.eu/>. Ta letak, ki je v prvi vrsti namenjen zdravstvenim delavcem, ki uporabljajo tolmače pri svojem delu, obenem pa je tudi informativen za bolnike, ki potrebujejo tolmače, ter za tolmače, ki delujejo v medicinskem okolju, ponuja smernice za vzpostavitev uspešne komunikacije s pomočjo tolmača: med drugim tudi določa, da »se mora vzpostaviti sedežni red« (prva verzija je celo predlagala sedežni red v obliki trikotnika (»Sitzordnung am besten im Dreieck«)) in naroča, naj zdravstveni delavec »bolnika gleda neposredno v oči in nanj obrača neposredno«. In ravno ta dva nasveta sta sprožila, čeprav sta bila rezultat našega skupnega prizadevanja, samokritičen premislek teoretičnih izhodišč, ki so podstat tem trditvam.

3 USMERJENOST POGLEDA V KOMUNIKOLOGIJI

Komunikološke raziskave kažejo (Bot 2005), da poudarjanje pomembnosti ohranjanja neposrednega stika z očmi med primarnimi govorci (tj. bolnikom in zdravstvenim delavcem), pri čemer oba govorca ne upoštevata tega, da je v pogovoru udeležen tudi tolmač, zahteva od vseh udeležencev v pogovoru naslednje: (1) eden izmed primarnih govorcev mora usmeriti svoj pogled v osebo, kateri so njegove besede namenjene, ki pa ga vseeno ne razume; (2) eden izmed primarnih govorcev mora gledati v drugega udeleženca, ki posluša, medtem ko tolmač govori; (3) primarni govorci se obnašajo do tolmača, ki je fizično prisoten, kot da njegova prisotnost ni pomembna, tj. obnašajo se, kot da je tolmač »ne-oseba, stroj za prevajanje, čeprav je 'običajni' način obnašanja v pogovoru vedno interaktivna drža.« (Bot 2005: 132) Te zahteve, še posebej druga in tretja, so v popolnem nasprotju s temeljnimi dognanji različnih raziskav s področja socialne psihologije, komunikacijskih in retoričnih ved, ki se posvečajo opisovanju običajne usmerjenosti pogleda v pogovoru.

Izsledki raziskav kažejo, da je v pogovoru dveh oseb usmerjenost pogleda tesno povezana z vlogo poslušalca: na primer, Kendon (1967) ugotavlja, da poslušalec gleda v govorca, in sicer bolj pogosto, kot govorec gleda v poslušalca, ter da poslušalci v govorce usmerjajo dalj trajajoče poglede, ki so občasno prekinjeni s kratkimi pogledi v stran. V sedemdesetih letih sta Argyle in Cook (1976) ugotovila, da ljudje skoraj dvakrat dalj gledajo v svoje partnerje v pogovoru, če poslušajo (75 %), kot če govorijo (41 %). Podoben način obnašanja najdemo tudi pri pogovoru

z več kot dvema udeležencema, tj. kot takrat, ko je v pogovoru udeležen še tolmač. Vertegeal in drugi (2001) je s pomočjo programa za sledenje premika oči izmeril dolžino usmerjenosti pogleda posameznika v obraz svojih konverzacijskih partnerjev, medtem ko med njimi poteka običajen pogovor med štirimi osebami. Ugotovil je, da v takem tipu pogovorov obstaja velika verjetnost, da bodo pogledi usmerjeni v osebo, ki govori (88 odstotna verjetnost), ali pa v tistega, kateremu je posamezni govor namenjen (77 odstotna verjetnost). V povprečju so subjekti raziskave usmerjali svoje poglede sedemkrat pogosteje v posameznike, ki so jih poslušali, kot v druge udeležence v pogovoru. Rezultati navedenih raziskav torej kažejo, da usmerjenost pogleda deluje kot indikator pozornosti in da v običajnih pogovorih poslušalci z veliko verjetnostjo gledajo v govorca. To pomeni, da nam ti rezultati obenem sporočajo, da je zahteva, naj zdravstveni delavec in bolnik gledata eden v drugega, medtem kot tolmač govori, in ga obenem poslušata, v nasprotju z naravno in običajno prakso obnašanja v pogovorih. Nekateri strokovnjaki tudi opozarjajo, da je »usmerjenost pogleda v poslušalca neprimerna« (Goodwin 1981: 45) v pogovoru, v katerem je udeleženih več oseb, saj se morajo poslušalci posvetiti govorniku in ne eden drugemu.

4 KOMUNIKACIJSKI VZORCI V MEDICINSKI OZ. KLINIČNI TRIADI

Ker je narava tolmačenega pogovora v medicinskem okolju ponavadi zelo interaktivna, saj v najosnovnejšem primeru pokriva vsaj tri diadne odnose (tj. med zdravstvenim delavcem in bolnikom, med tolmačem in bolnikom in med zdravstvenim delavcem in tolmačem), se morajo primarni govorci načrtno potruditi, če se želijo obnašati tako, kot jim to predpisujejo različni vodniki za delo tolmačev in kodeksi obnašanja v tolmaških situacijah: tj. da se osredotočijo na drug drugega in obravnavajo tolmača kot neudeleženega v pogovoru, kot neke vrste prevodni stroj. Lee (1997: 483) poudarja, da je največja moč po naravi stvari dana tolmaču v takem trikotniku, saj je on edini udeleženec, ki obvlada oba jezika. Tolmač verbalno in neverbalno komunicira z obema primarnima govornicema, medtem ko »zdravnik in bolnik lahko med sabo komunicirata le neverbalno« (Lee 1997: 483). Če primarna govornica izključita tolmača iz pogovora tako, da se obrneta proč od tolmača in vanj nikoli ne usmerita pogleda, delujeta v nasprotju z notranjo komunikacijsko logiko trikotne postavitve v prostoru, v kateri običajno vsi trije udeleženci neprestano komunicirajo eden z drugim neverbalno. Drugače je v primeru konferenčnega tolmačenja: tam je tolmač skrit v tolmaški kabini in ni fizično prisoten v prostoru, v katerem se odvija pogovor, kar pomeni, da posledično primarni govorci veliko lažje dodelijo tolmaču položaj neudeleženca v pogovoru. V trikotnem položaju pa je tolmač viden, obenem pa tudi zavzema privilegiran položaj v pogovoru med bolnikom in zdravstvenim delavcem, zato

je zahteva po tem, naj se primarna govorca osredotočata zgolj eden na drugega, v nasprotju s temeljno logiko triadične komunikacije.

5 USMERJENOST POGLEDA TOLMAČA

Smernice za tolmaško delo ne predpisujejo samo usmerjenosti pogleda primarnih govorcev, temveč tudi usmerjenost pogleda tolmača. Na primer, *Tolmaške smernice*, ki so nastale v okviru NHANES-a (National Health and Nutrition Survey) na pobudo vlade ZDA leta 2006,⁴ navajajo naslednje: »Pri tolmačenju je popolnoma sprejemljivo, če tolmač usmeri svoj pogled v tla in se izogiba neposrednemu pogledu v oči. /.../ Druga možnost je, da tolmač usmeri svoj pogled v poslušalca in ne v govorca« (2006: 4). Smernice tudi navajajo, da ni »nič hudega«, če tolmač pogleda neposredno v oči zdravnika ali bolnika, vendar pa poudarjajo, da bi moral vsak tolmačen pogovor spodbujati neposreden stik z očmi med zdravnikom in bolnikom (2006: 4). Podoben nasvet najdemo tudi pri vzpostavitvi t. i. paralelne pozicije, ki jo priporočata Wiener in Rivera (2004) in Fung et al. (2010), kjer se tolmač postavi poleg in malce za bolnika, svoj pogled pa usmeri v tla, tako da omogoči kar se da neprekinjeno usmerjenost pogleda zdravnika v bolnika in obratno. Nasvet, ki ga dajejo ti priročniki, je torej ta, naj tolmač deluje kot neoseba, naj se popolnoma izloči iz pogovora.

Tudi ta nasvet je v nasprotju z logiko triadičnega srečanja, v katerem ponavadi vsi gledajo v osebo, ki govori, oz. v osebo, katero govorec ogovarja; obenem pa je to tudi v nasprotju z nekaterimi temeljnimi zahtevami, ki jih imajo konferenčni tolmači, glede ustreznih delovnih pogojev za tolmaško delo. Na primer, *Kodeks poklicne etike AIIC-a*, najuglednejšega mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev, iz leta 2009 navaja v točki e 7. člena, »Če želijo zagotoviti najvišjo kvaliteto tolmačenja, morajo člani Združenja /.../ imeti neoviran pogled na govorca in dvorano...«,⁵ kar pomeni, da morajo konferenčni tolmači gledati govorca, če želijo ustrezno prenesti besedilo v drugi jezik. Zahteva, da mora tolmač v medicinskem okolju »usmeriti svoj pogled v tla«, medtem ko tolmači, torej resno ogroža ustreznost tolmačenja, saj tolmač na ta način lahko prezre nekatere pomembne neverbalne elemente pogovora. Priporočena usmerjenost pogleda lahko tako primora tolmača, da opravi svojo nalogo, ne da bi se pri tem lahko oprl na vizualne indikatorje pozornosti in odzive, ki jih ponavadi zaznamo pri poslušalcih.

Raziskave kažejo, da je vsak pogovor rezultat skupnega truda, v katerem vsi udeleženci prispevajo k vzpostavitvi pogovora; ti prispevki morajo biti potrjeni s strani ostalih udeležencev pogovora, saj se s tem zagotovi, da so pomen vsi udeleženci

⁴ http://www.cdc.gov/nchs/data/nhanes/nhanes_07.../Interpretation_Guidelines.pdf (dostop 18. 8. 2011).

⁵ <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page54.htm> (dostop 14. 9. 2011).

pogovora razumeli (Clark in Schaefer 1987; Clark in Wilkes-Gibbs 1986). Obrazna mimika, predvsem nasmeški in prikimavanja so najpogostejše kretnje, ki jih udeleženci uporabljajo za to, da pokažejo, da se je vzpostavilo vsesplošno razumevanje povedanega (Duncan 1974; Duncan in Fiske 1985; Krauss, Fussell in Chen 1995; Krauss et al. 1977). Več dokazov je, da govorci uporabljajo takšne vidne indikatorje zato, da si z njimi pomagajo izoblikovati govor, ki je prilagojen informativnim potrebam naslovljencev (Brunner 1979; Krauss, Fussell in Chen 1995). Posledično lahko sklepamo, da tudi tolmač potrebuje podobne povratne informacije kot neke vrste zagotovilo, da sogovorec razume tisto, kar mu tolmač sporoča. Ker pa te povratne informacije dojemamo vizualno, mora tudi tolmač pogosto pogledati v smeri svojih poslušalcev, še posebej takrat, ko je govor o temeljnih stvareh: npr. ko uporablja medicinsko terminologijo oz. razlaga terapijo, tj. v primeru, ko je razumevanje sporočenega posebno pomembno. Izogibanje pogleda, ki ga, na primer, predpisujejo smernice NHANES, onemogoča tolmaču, da bi uporabil pogled za preverjanje razumevanja sporočanega v pogovoru.

V pogovorih, v katerih sta več kot dva udeleženca, je usmerjenost pogleda nadalje pomembna tudi zaradi tega, ker se ta uporablja za konverzijsko urejanje. V triadičnih pogovorih se pogled pogosto uporablja zato, da se ugotovi, kdo govori s kom in kdo vodi pogovor. Številni raziskovalci poudarjajo, da v primeru, če eden izmed udeležencev preusmeri pogled, to večkrat pomeni, da s tem (in z drugimi neverbalnimi gestami) označuje, da želi, naj besedo sedaj prevzame nekdo drug (Brunner 1979; Duncan 1974; Duncan in Fiske 1977; Kendon 1967). Vidna zaznava različnih neverbalnih znakov, med njimi tudi takšnih iztočnic, ki nam jih daje preusmeritev pogleda, je zelo otežkočena, če ima tolmač med pogovorom pogled usmerjen v tla.

6 KULTURNOSPECIFIČNA USMERITEV POGLEDA

Pri komunikaciji s tujci se morata tako zdravstveni delavec kot tolmač zavedati, da v mnogih kulturah obstajajo posebna pravila glede usmerjenosti pogleda. Več raziskav nam kaže, da kulturno okolje, v katerem smo odraščali, vpliva na usmerjenost našega pogleda v pogovoru, in da ima smer našega pogleda tudi različne pomen v različnih kulturah (Argyle in Ingham 1972; Kendon 1967; Knapp in Hall 2002; LaFrance in Majo 1978). Še posebej izrazite so te razlike med azijskimi in zahodnimi kulturami. Watson (1970) tako določa azijske kulture kot nekontaktne kulture in zahodne kulture kot kontaktne kulture, kar pomeni, da Azijci ponavadi ne gledajo neposredno v sogovorca. Bond in Komai (1976) sta raziskovala učinke strmenja in gledanja v oči japonskih študentov med intervjujem in ugotovila, da so se študentje počutili neprijetno, če je sogovornik v njih strmel. Na Japonskem namreč velja pravilo usmeritve pogleda v višino vratu in

ne neposredno v oči (Elzinga 1978). Podobno sta tudi Pierson in Bond (1982) ugotovila, da med intervjujem Kitajci ponavadi ne gledajo sogovornika v oči, medtem ko je pri belcih, kot predstavnikih zahodne kulture, ravno obratno (Hall 1974; LaFrance in Majo 1978).

Kulturne razlike glede usmerjenosti pogleda se seveda lahko odražajo tudi pri tolmačenju za potrebe zdravstva. Na primer, v tolmačenem pogovoru z azijskim bolnikom mora zahodnjaški zdravnik vedeti, da ne sme vztrajati in neprekinjeno strmeli v oči bolnika. S spodbujanjem zdravstvenega delavca, da gleda v oči bolnika tudi takrat, ko govori tolmač, priročniki samo generalizirajo usmerjenost pogleda, ki je značilna za zahodno kulturo, ne pa tudi za druge kulture, iz katerih morda izhajajo bolniki. Takšna intenzivna usmerjenost pogleda bi namreč lahko bila celo sprejeta kot znak sovražnosti oz. vsiljivosti pri azijskih bolnikih: nekatere azijske kulture namreč označujejo nepretrgano strmenje kot nespoštljivo ali celo žaljivo (Watson 1970).

7 PROSTORSKE OMEJITVE V ZDRAVSTVENIH USTANOVAH

Ker smo želeli ugotoviti, ali prostori, namenjeni sprejemu in pregledu bolnikov v bolnišnicah omogočajo vzpostavitev triadne postavitve, smo poustvarili tolmaške situacije v treh slovenskih zdravstvenih ustanovah: na pediatričnem oddelku Klinike za infekcijske bolezni in na Kliničnem oddelku za plastično kirurgijo in opeklino Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana ter na Psihiatrični kliniki Ljubljana. V vseh treh primerih smo ob prisotnosti pravih tolmačev in zdravstvenih delavcev tolmaške situacije umetno ustvarili. Od vseh prisotnih na fotografijah smo pridobili tudi pisno privolitev.

Za naš pregled ustreznosti prostorov smo torej uporabili dva akreditirana tolmača, ki oba delata za azilni dom. Prvi je tolmač za turški jezik; po poklicu je inženir in dela kot tolmač že več kot trideset let. Ponavadi tolmači dvakrat dnevno, večinoma za policijo, sodišče ali azil. Druga tolmačka je po izobrazbi jezikoslovka in akreditirana tolmačka za makedonski jezik. V zadnjih štirih letih je tolmačila za različne vladne službe, sodišče, policijo in azilni dom. Oba sta priznala, da ju redko pokličejo v zdravstvene ustanove, kar potrjuje dosedanje raziskave, ki ugotavljajo, da v Sloveniji zdravstveni delavci ponavadi improvizirajo in uporabljajo sorodnike in prijatelje bolnikov kot tolmače, ko bolniki govorijo jezike, ki jih zdravstveni delavci ne razumejo (gl. Pokorn et al. 2009). Rezultati raziskave v Nemčiji, Avstriji, Sloveniji in na Finskem v okviru evropskega projekta *Razvoj predmetnika za tolmače v zdravstvenih ustanovah* so pokazali, da v evropskem prostoru tolmače potrebujemo v skoraj vseh vejah medicine, da pa so najpotrebnejši v pediatriji. Ker smo želeli ugotoviti, ali sprejem in pregled bolnika v različnih

vejah medicine narekuje različne prostorske omejitve, smo pregledali sprejemne ambulante za kirurške, psihiatrične in pediatrične bolnike.

7.1 Kirurgija

6. marca 2012 smo pogledali sprejemno ambulanto na Kliniki za plastično kirurgijo Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani. Zdravnik, dr. Uroš Ahčan, specialist za plastično kirurgijo, je pregledal bolnika, ki naj bi navidezno boloval za sindromom karpalnega kanala. Pregled je zahteval tvorbo trikotnika med zdravnikom, bolniško sestro in bolnikom, tako da je bil tolmač četrti udeleženec v tem večjezikovnem pregledu. Akreditiranega tolmača za turški jezik smo prosili, naj se postavi tja, kjer meni, da je najbolj primerno. Tolmač se je tako najprej postavil levo ob bolniku (gl. slika 1). Zdravnik ga je prosil, naj se postavi na drugo stran, ker je s svojo postavo zastiral luč in tako oviral preiskavo. Tolmač se je tako postavil desno ob bolniku in s tem vzpostavil trikotnik (gl. sliko 2). Vzpostavitev trikotne postavitve v prostoru ni bila problematična, ko je bolnik ležal na preiskovalni mizi (gl. sliko 3). Zdi se torej, da opazovane situacije v kirurškem okolju ne predstavljajo večjega problema glede vzpostavitve predlagane triadne pozicije, če seveda tolmač upošteva navodila in predloge zdravstvenega osebja.

Slika 1: Izbrani položaj tolmača

Slika 2: Naknadni, dogovorjeni položaj

Slika 3: Položaj pri preiskovalni mizi

7.2 Psihiatrija

Univerzitetno psihiatrično bolnišnico smo obiskali 2. aprila 2012 z akreditirano tolmačko za makedonski jezik. Zdravnica, dr. Blanka Kores Plesničar, specialistka psihiatrije, ki je že imela izkušnje z delom s tolmači, in sicer predvsem z bolniki, ki so prišli iz azilnega doma, je poustvarila za našo raziskavo tipično okolje za psihiatrično preiskavo v urgentni ambulanti in običajni ambulanti.

Urgentni ambulantni pregled zahteva prisotnost medicinske sestre, tako da se že od vsega začetka ustvari trikotnik med zdravnikom, bolnikom in medicinsko sestro. Tolmač tako predstavlja četrtega v tej interakciji. Tolmačko smo zaprosili, naj se postavi na, po njenem mnenju, najprimernejše mesto. Nekateri izmed izbranih položajev so bili takoj odsvetovani: zdravstveni delavci so najprej poudarili, da tolmač ne sme sedeti blizu vrat. V primeru povečane tesnobe ali agresivnosti bolnika morajo namreč zdravstveni delavci in tolmač ohranjevati prost izhod iz sobe, in sicer, če bi morali zapustiti prostor zaradi lastne varnosti ali pa ker bi želeli poklicati pomoč (gl. sliko 4). Tolmačka je tudi predlagala, da bi se v primeru, če bolnik hodi gor in dol po sobi in ne more sedeti pri miru, postavila za zdravnika in mu šepetala v uho. Zdravstveni delavci so močno odsvetovali tudi to rešitev, ker bi uporaba tehnike šepetanja lahko samo še povečala tesnobe pri bolnikih s prividi (gl. sliko 5). Zdravniško osebje je predlagalo dve postavitvi v prostoru: tolmač naj sedi ob bolniku ali pa med zdravnikom in zdravstvenim tehnikom (gl. sliko 6 in 7).

Slika 4: Izbrani položaj tolmačke

Slika 5: Šepetanje zdravniku

Slika 6: Priporočeni položaj 1

Slika 7: Priporočeni položaj 2

Slika 8: Soba za ambulantno zdravljenje 1

Situacija v sobah, v katerih se izvaja ambulantno zdravljenje, je zopet zahtevala drugačno ravnanje. Psihiatrično ambulantno zdravljenje se v Ljubljani izvaja v dveh vrstah sob: prva je opremljena z mizo in tremi stoli. V takem prostoru je najnaravneje, če tolmač sedi ob bolniku (gl. sliko 8), kar v grobem ustreza poustvaritvi triade. V drugi ambulanti položaj stolov in mizice ni fiksna, tako da se ponavadi vpraša bolnika, kjer bi najraje sedel. Ker ima bolnik prioriteto, se morata tako zdravnik kot tolmač prilagoditi željam bolnika. Ponavadi bolniki izberejo stole, ki so blizu stene, in si tako zavarujejo hrbet; v takem primeru bi zdravnik izbral stol v sredini in pustil stol ob vratih za tolmača (gl. sliko 9).

Slika 9: Soba za ambulantno zdravljenje 2

7.3 Pediatrija

Pediatrično okolje je zdravstveno okolje, v katerem najpogosteje potrebujejo tolmaško pomoč, saj se matere iz pravkar priseljenih imigrantskih skupnostih praviloma kasneje, včasih pa tudi nikoli ne naučijo jezika novega okolja. Pediatrični pregled je poleg tega specifičen tudi zaradi tega, ker v primeru, če vsi udeleženci govorijo isti jezik, zahteva vzpostavitev triade, in sicer terapevtskega trikotnika med skrbnikom otroka, zdravstvenim delavcem in otrokom (gl. npr. De Civita in Dobkin 2004). Vzpostavitev pozitivnega odnosa, in sicer

predvsem sodelovanje vseh udeležениh (tj. zdravstvenih delavcev, staršev oz. skrbnikov in otrok), je namreč vitalnega pomena za uspešno zdravljenje. Ta primarni terapevtski trikotnik, ki se odraža tudi v prostorski postavitvi udeležencev v pregledu, onemogoča vzpostavitev trikotne postavitve zdravnika, bolnika in tolmača.⁶ Pri pediatričnem pregledu je torej tolmač praviloma četrti ali pa celo peti udeleženec v pogovoru. Nadalje, osredotočenost zdravnika je razdeljena med bolnika in njegovega skrbnika. Zaradi običajne časovne stiske v bolnišnicah, pogosto pa tudi zaradi urgentnega stanja bolnika, se anamneza določi med samim pregledom: zdravnik tako zastavlja vprašanja skrbniku ali skrbnikom, ki so prisotni ob pregledu, pa tudi otroku, ki ga pregleduje.

Tolmaško situacijo smo poustvarili v sprejemni ambulanti terciarne slovenske zdravstvene institucije, tj. Pediatričnega oddelka Klinike za infekcijske bolezni Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani. Opravili smo dva ogleda: prvega 10. junija 2010 in drugega 28. marca 2012, ob prisotnosti dveh dežurnih zdravnikov, dr. Marka Pokorna, specialista pediatrije in infektologije, in dr. Nine Kmet, specialiste infektologije, ter tolmačke za makedonski jezik.

Sprejemna ambulanta Pediatričnega oddelka Klinike za infekcijske bolezni je velika 5 krat 4 metre in ne dopušča postavitve stolov tako, da bi lahko vsi udeleženci v tem tolmačenem pregledu vzpostavljali stik z očmi (gl. sliki 10 in 11). Vprašanja zdravnika so namenjena skrbniku otroka in otroku, ki ga zdravnik pregleduje (glej sliko 12), tudi če se otroka pregleduje na preiskovalni mizi (gl. sliko 13). V tem primeru se zdi najpriročneje, če tolmač ostaja ob skrbniku. Še bolj zapleten pa je pregled dojenčka. V tem primeru se skrbnik običajno postavi ob previjalno mizo, na kateri poteka pregled (gl. sliki 14 in 15). Tudi tu se zdi, da je najprimerneje, če tolmač stoji tik za skrbnikom. Tako kot v zgornjih primerih je najlažje, če tolmač upošteva navodila in smernice zdravstvenega osebja in se postavi tja, kamor mu svetujejo.

⁶ Zdravstveni delavci opozarjajo, da ni pri pregledu prisoten le skrbnik, temveč še ostali člani družine: npr. mati, oče, brat, sestra, stari starši itd.

Slika 10: Pediatrična sprejemna ambulanta

Slika 11: Pediatrična sprejemna ambulanta

Slika 12: Pogovor zdravnika z bolnikom in skrbnikom

Slika 13: Pregled bolnika

Slika 14: Preiskovalna miza za dojenčka

Slika 15: Pregled dojenčka

Ta kratki pregled potencialnih delovnih okolij tolmača v slovenskih zdravstvenih ustanovah kaže, da specifični pregledi zahtevajo od tolmača in drugih udeležencev v pregledu specifične postavitve v prostoru. Zdi se, da je morda trikotna postavitev primerna za nekatere primere terapije z uporabo tolmača (gl. npr. Wadensjö 2001), vendar pa je lahko vztrajanje na tem, da bi moral tolmač vzpostaviti takšno postavitev v vseh primerih tolmačenja v zdravstvenem okolju, škodljivo in neproduktivno. V našem primeru je analiza sprejemnih ambulant prikazala, da je v nekaterih primerih trikotna postavitev priporočljiva (npr. v ambulantnem psihiatričnem pregledu), včasih izvedljiva (npr. pri kirurškem pregledu), včasih pa neizvedljiva (npr. pri pediatričnem pregledu). V nekaterih situacijah se je izkazalo, da je paralelna pozicija, tj. položaj, v katerem se tolmač postavi ob skrbnika oz. bolnika, priporočljivejša. Zaključimo lahko, da so priporočila NCIHC *Vodnika za tolmače glede postavitve v medicinskem okolju*, kjer najdemo naslednje: »ker se situacije tako močno razlikujejo ena od druge, se morajo tolmači zanesti na svojo lastno presojo in se odločiti, kateri položaj najbolj ustreza določenemu namenu (2003: 7),« veliko bolj veljavna in v skladu z realnostjo tolmačenja v medicinskem okolju.

8 ANKETA

V Sloveniji do sedaj še ni bilo nobenega izobraževanja tolmačev za delo v zdravstvenih ustanovah, prav tako nimamo nobenega etičnega kodeksa ali kodeksa ravnanja, namenjenega tolmačem za potrebe skupnosti. Zanimalo nas je, kakšno stališče zavzemajo do vprašanja položaja v prostoru in priporočene usmerjenosti pogleda pri medicinskem tolmačenju tolmači, ki delujejo v Sloveniji in tolmačijo za potrebe skupnosti. Da bi dobili odgovor na to vprašanje, smo izoblikovali vprašalnik, ki smo ga 9. oktobra 2012 naslovili na vse akreditirane sodne tolmače, ki imajo objavljen elektronski naslov v *Imeniku sodnih tolmačev* na spletni strani Ministrstva za pravosodje in javno upravo. To pomeni, da smo vprašalnik poslali na 539 naslovov in prejeli 69 (13 %) odgovorov. V anketi smo zastavili 10 vprašanj.

8.1 Rezultati

S prvim vprašanjem smo skušali ugotoviti, ali so v Sloveniji akreditirani sodni tolmači že prišli v stik s tolmačenjem za potrebe zdravstva: 9 od 69 respondentov je odgovorilo, da se v svojem profesionalnem življenju še niso srečali s tolmačenjem v zdravstvenem okolju, zato smo jih izločili in v nadaljevanju analizirali odgovore le preostalih 60 anketirancev. Glede na dejstvo, da v Sloveniji zdravstveno osebe

zelo redko uporabi tolmače pri nudenju zdravstveni pomoči, je število odgovorov presenetljivo visoko.

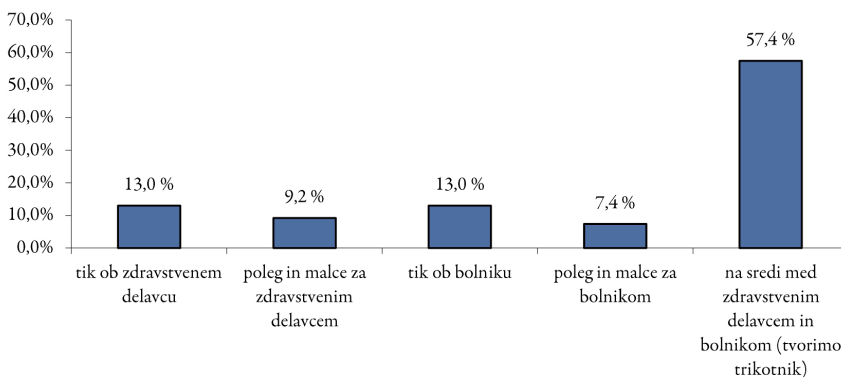
Nadaljnja štiri vprašanja so bila namenjena določitvi položaja tolmača pri tolmačenju v medicinskem okolju. Najprej nas je zanimalo, ali tolmači v slovenskem okolju določijo oz. zahtevajo določen položaj v prostoru.

Tabela 1: Določitev položaja

Ali se pred pričetkom tolmačenja pogovorite z zdravstvenim delavcem (npr. zdravnikom ali medicinsko sestro) in določite, kako boste sedeli oziroma kako se boste postavili pri tolmačenju?		
Odgovori	%	Število odgovorov
Nikoli	16,9 %	10
Včasih	44,1 %	26
Vedno	39,0 %	23
skupaj št. odgovorov		59
brez odgovora		1

Izkazalo se je, da le redki (17 % respondentov) nikoli dejavno ne posežejo v prostorsko postavitev udeležencev v tolmaški situaciji.

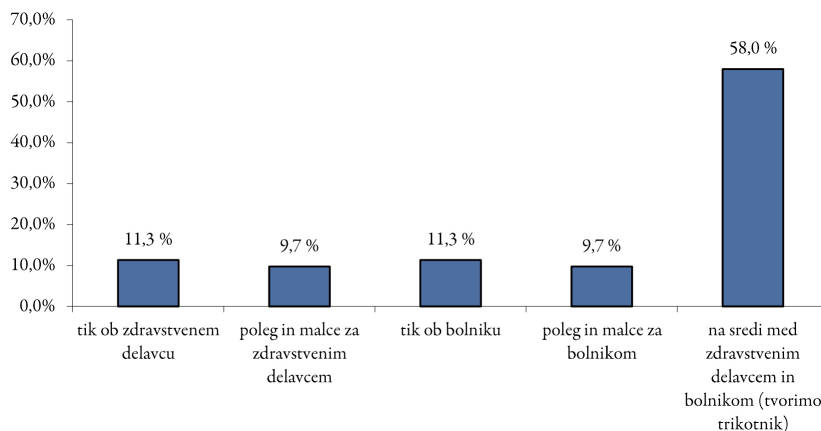
Odgovori na tretje vprašanje so razkrili, da tolmači, ne glede na to, ali se vnaprej dogovorijo za določen položaj v prostoru ali ne, v malce več kot polovici primerov tvorijo trikotnik v prostoru in se postavijo med bolnika in zdravstvenega delavca (tj. 57,4 %), ostali respondenti (tj. 42,6 %) pa se v prostoru postavljajo v druge položaje.

Graf 1: Kje ponavadi stojite ali sedite v razmerju do zdravstvenega osebja in bolnika? Označite položaj, ki je najpogostejši v vaših profesionalni praksi.

Štirje respondenti so podali podrobnejša pojasnila: trije so poudarili, da se prilagajajo tipu oz. željam bolnika (»odvisno, za kakšnega bolnika gre«, »prilagojeno situaciji, največkrat gre za otroke in matere ali oba starša«, »za špansko steno, na željo bolnika«), eden je poudaril pomembnost prostora (»Odvisno, kje se odvija pogovor (v ambulanti ob samem pregledu ali v zdravnikovem kabinetu – po pregledu)«).

Zelo podobno sliko smo dobili, ko smo spraševali po njihovem mnenju najidealnejšem položaju tolmača v prostoru.

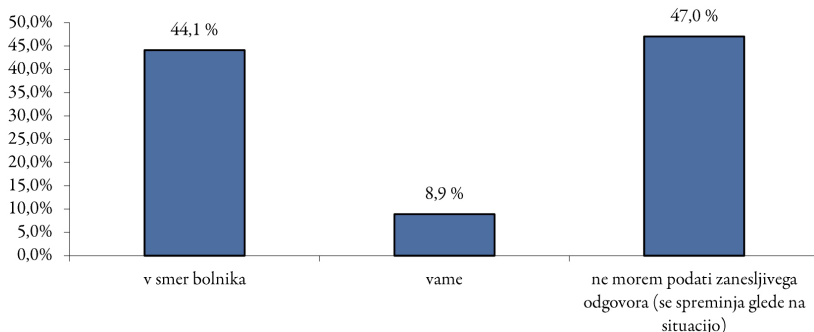

Graf 2: Kateri položaj naj bi v najidealnejšem primeru zavzel tolmač?

58 % tolmačev je odgovorilo, da se jim zdi trikotna postavitve najidealnejša, ostali pa so se odločali za drugačne postavitve v prostoru.

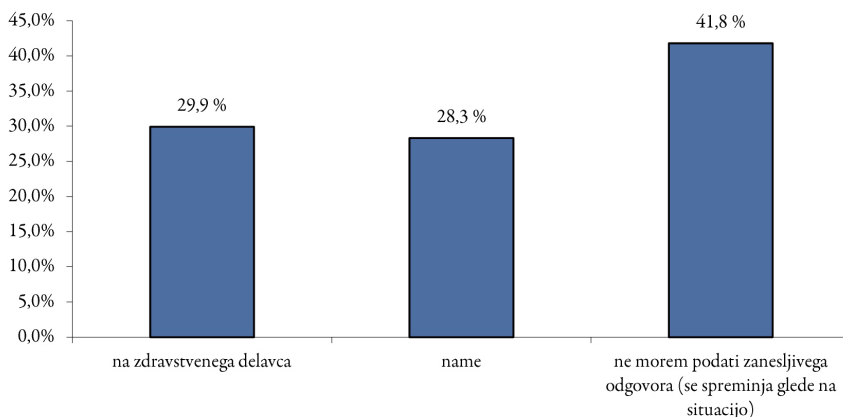
Odgovori na peto, odprto vprašanje »Zakaj se vam zdi zgoraj označeni položaj najprimernejši?«, so dodatno prikazali, da tisti, ki menijo, da je trikotni položaj najprimernejši, kot razlog najpogosteje navajajo nevtralnost položaja (45 % respondentov). Tipičen odgovor je: »Ponazarja nevtralen položaj in oba sogovornika (zdravnik in bolnik) sta na enakovrednih pozicijah«. Odgovori so pokazali, da se petina respondentov zaveda, da ni najidealnejšega položaja, saj vedno isto postavitve udeležencev v tolmačenem pogovoru onemogoča prostorska omejitev oz. stanje bolnika (20 % respondentov): najpogostejši odgovor je torej bil: »Odvisno od situacije, prostora.« Nekateri izmed tolmačev pa poudarjajo, da se mora tolmač postaviti tako, da ne ovira zdravnika pri delu in ne posega »v kontaktno polje med zdravnikom in bolnikom« (13,3 % respondentov).

Nadaljnji sklop vprašanj se je osredotočil na usmerjenost pogleda pri tolmačenju za potrebe zdravstva. Najprej nas je zanimalo, kam usmerja pogled zdravstveni delavec v tolmačenem pogovoru.

Graf 3: Kam usmeri pogled zdravstveni delavec (tj. zdravnik ali medicinska sestra), ko govori?

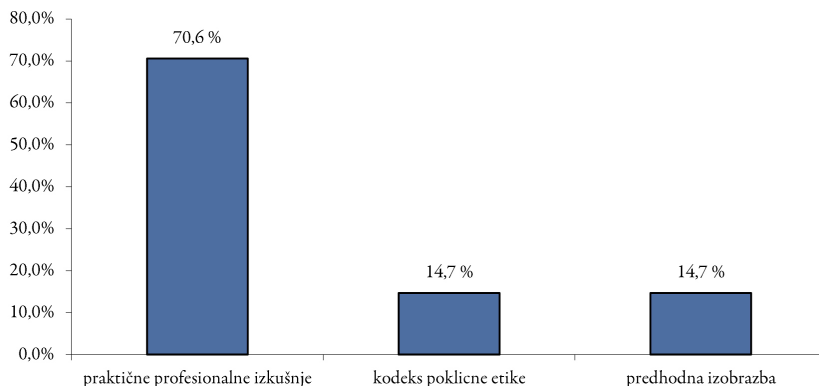
Če se zdi, da zdravstveni delavci še v skoraj polovici primerov usmerjajo svoj pogled, medtem ko govorijo, v bolnika, pa je situacija drugačna pri bolniku.

Graf 4: Na koga usmeri pogled bolnik, ko govori?

Bolniki le v približno eni tretjini primerov usmerjajo svoj pogled v zdravstvenega delavca. Skoraj enako pogosto, po mnenju tolmačev, usmerijo pogled v tolmače same ali pa se usmerjenost njihovega pogleda spreminja.

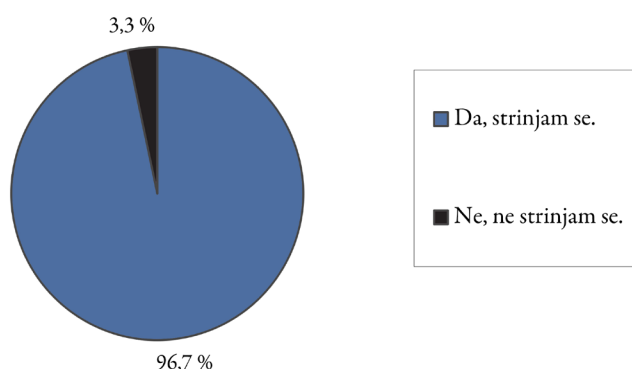
Na koncu nas je zanimalo, ali so na prepričanje tolmačev, kateri položaj oz. usmerjenost pogleda je najprimernejša pri tolmačenju za potrebe zdravstvenega varstva, vplivale njihove izkušnje ali pa različni kodeksi ravnanja in izobraževanje.

Graf 5: Kateri dejavnik je najpomembnejše vplival na izoblikovanje vašega mnenja, katera pozicija in usmerjenost pogleda je najprimernejša pri tolmačenju za potrebe zdravstvenega varstva?

Odgovori jasno kažejo, da tolmači v slovenskem prostoru izoblikujejo svoja prepričanja predvsem na osnovi profesionalnih izkušenj (70,6 %), saj izobraževanja tolmačev za potrebe skupnosti in kodeksov poklicne etike na Slovenskem še nimamo.

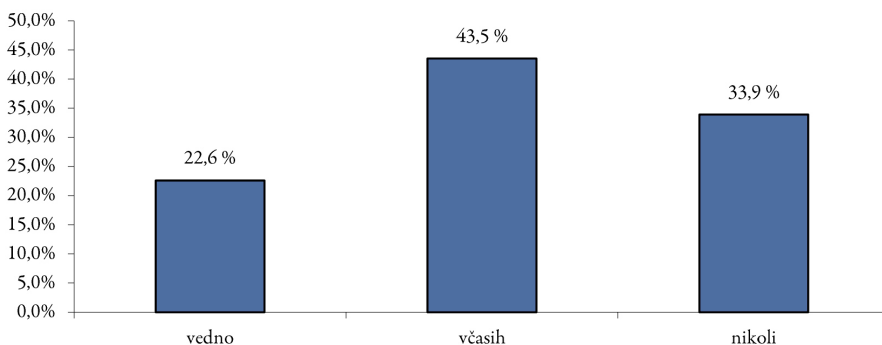
Kljub temu da tolmači pri svojem delu ugotavljajo, da zdravstveni delavci v manj kot polovici primerov usmerjajo svoj pogled v bolnika, se vseeno v veliki večini strinjajo z napotkom, da bi morali zdravstveni delavci bolnika naslavlјati neposredno in se pogovarjati z njim kot z nekom, ki razume jezik, ki ga govori zdravnik (96,7 %).

Graf 6: Ali se strinjate z naslednjim nasvetom, ki se ga daje zdravnikom in/ali medicinskim sestram: "Bolnika naslavlјajte neposredno in se pogovarjajte z njim, kot z nekom, ki razume vaš jezik. Izogibajte se temu, da bi usmerjali svoj pogled na tolmača." Podajte tudi obrazložitev svojega odgovora.

V obrazložitvi so tolmači, akreditirani v Sloveniji, največkrat navajali, da je vizualno ignoriranje tolmača nujno, saj »tolmač le tolmači in ne govori«, »tolmač je le 'sredstvo' za uspešno komunikacijo«, »tolmač je samo orodje za sporazumevanje«, »samo naš glas je pomemben, tolmačeva osebnost mora ostati v ozadju«, »tolmač je vendarle zgolj medij«, »prevajalec je samo 'tehnični pripomoček'«, »tolmač je samo posrednik«, »tolmač je samo medij za prenos informacije«. Samo eden izmed respondentov je poudaril, da je dobro, če ga zdravstveno osebje gleda, medtem ko tolmači. Razlog, ki ga navaja, je naslednji: »Bolnik mora imeti občutek, da je vključen v pogovor/posvet. Vendar menim, naj zdravnik/medicinska sestra med mojim prevajanjem gleda mene; s tem pokaže bolniku, da me pozorno posluša.«

Z zadnjim vprašanjem pa smo poskušali preveriti, ali tolmači dejavno posegajo v tolmaško situacijo in ali podučijo bolnika in/ali zdravstvenega delavca, naj usmeri pogled drugam ali pa se postavi na drugo mesto, če po njihovem mnenju stoji na neprimernem mestu ali če gleda v napačno smer.

Graf 7: Ali podučite bolnika in/ali zdravstvenega delavca, naj usmeri pogled drugam ali pa se postavi na drugo mesto, če po vašem mnenju stoji na neprimernem mestu ali če gleda v napačno smer?

Rezultati so pokazali, da tolmači za potrebe skupnosti večkrat (tj. včasih in vedno, in sicer v 66,1 %) posežejo v tolmaško situacijo in predlagajo položaj udeležencev v prostoru in skušajo vplivati na usmerjenost njihovega pogleda.

8.2 Diskusija rezultatov ankete

Iz ankete v slovenskem prostoru lahko torej zaključimo naslednje: presenetljivo veliko število akreditiranih tolmačev ima izkušnje s tolmačenjem za potrebe zdravstva. Glede na dejstvo, da v slovenskem prostoru ne izobražujemo tolmačev za

potrebe skupnosti in nimamo nobenega kodeksa ravnanja, ki bi postavljalo standarde in določalo postavitev tolmača v prostoru in priporočalo usmerjenost pogleda, nam rezultati ankete kažejo, da obnašanje tolmačev v pretežni meri (72,7 %) določajo izkušnje, ki jih pridobijo ob delu. Kljub temu da je njihovo prepričanje o najidealnejšem položaju v prostoru in usmerjenosti pogleda izoblikovano na osnovi izkušenj in ne priporočil, pa vseeno večina (83 %) tolmačev vedno ali občasno predlaga prostorsko postavitev udeležencev v tolmačenem pogovoru v medicinskem okolju, prav tako skušajo vplivati na usmerjenost pogleda primarnih udeležencev v tolmačenem pogovoru (v 69.5 % primerov). Odgovori so tudi pokazali, da več kot polovica tolmačev najpogosteje ustvari trikotno postavitev v prostoru; trikotna postavitev je tudi najpogosteje (v 58,6 %) izbrana kot najidealnejša postavitev v prostoru, in sicer zato, ker tolmači menijo, da je takšna postavitev najnevtralnejša (45 % respondentov). Glede usmerjenosti pogleda nam tolmači poročajo, da zdravstveni delavci, ko govorijo, v skoraj polovici primerov usmerjajo svoj pogled v bolnika, medtem ko bolniki v približno dveh tretjinah primerov usmerjajo svoj pogled v tolmača ali pa z očmi begajo od tolmača do zdravstvenega delavca in nazaj. Velika večina tolmačev (tj. 96,4 %) je tudi prepričanih, da je prav, če zdravstveni delavci bolnika naslavljajo neposredno in se z njim pogovarjajo, kot če bi jih razumel, in sicer zato, ker so prepričani, da je tolmača v tolmaški situaciji potrebno ignorirati, saj je tolmač le »sredstvo«, »medij«, »tehnični pripomoček« ali »orodje za sporazumevanje« in mora »ostati v ozadju«.

9 ZAKLJUČKI

Eden izmed namenov kodeksov ravnanja je tudi vpliv na izobraževanje tolmačev za potrebe zdravstva. Na primer: v ameriških *Nacionalnih standardih prakse za tolmače v medicinskem okolju* iz leta 2005 najdemo naslednji predlog: »Pozivamo vse mentorje, učitelje in izobraževalne ustanove, da prevzamejo in promovirajo te standarde in da jih upoštevajo pri izobraževanju tolmačev za potrebe zdravstva.« (NCIHC 2005: 9) Kritični pregled izsledkov iz komunikoloških študij in analiza realnega stanja v slovenskem zdravstvu kaže, da ni primerno, če v izobraževanju tolmačev vztrajamo na tem, da bi moral zdravstveni delavec v tolmaški situaciji neprestano ohranjati neposreden stik z očmi s pacientom in da bi moral tolmač zahtevati vzpostavitev trikotne prostorske postavitev udeležencev v pogovoru, kar pogosto najdemo v različnih kodeksih ravnanja. To vztrajanje namreč lahko privede tolmača v neprijetne situacije, saj lahko drugi udeleženci dojemajo to željo kot nerazumno, neuresničljivo in neprijetno za druge udeležence. Pregledani izsledki raziskav kažejo, da lahko napotek, naj zdravstveni delavec skozi celotni tolmačeni pogovor vedno zre v bolnika, medtem ko naj tolmač usmeri svoj pogled na tla, vodi do težav v interakciji med udeleženci. Razlogi za to so večplastni: takšno vedenje je v nasprotju s temeljnimi pravili pogovora, preprečuje

preverjanje odzivov, otežkoča izmenjavanje besede (*turn-taking*) med sogovorniki ter nenazadnje razkriva popolno medkulturno brezobzirnost, saj vsiljuje zahodni prevladujoči vzorec glede usmerjenosti pogleda vsem ostalim in ga predstavlja kot splošno sprejeto sprejemljivo oz. priporočljivo obnašanje.

Rezultati ankete kažejo, da akreditirani sodni tolmači v Sloveniji, ki imajo izkušnje iz tolmačenja za potrebe zdravstva, kljub temu da na Slovenskem nimamo še izoblikovanega kodeksa ravnanja in izobraževanja tolmačev za to dejavnost, pri svojem profesionalnem delu v zdravstvenem okolju dejavno posegajo v interakcijo med udeleženci pogovora, in sicer s tem, da pogosto predlagajo trikotno postavitev v prostoru in se izogibajo neposrednemu stiku z očmi s primarnimi udeleženci v tolmačenem pogovoru. Poglavitni razlogi, ki jih navajajo v obrambo takšnega ravnanja, so, da je trikotna postavitev najbolj nevtralna in da izogibanje neposrednega stika z očmi odraža dejstvo, da je tolmač le »orodje za sporazumevanje«. Podobno ugotavlja tudi Claudia Angelleli, ki opaža dejstvo, da so tolmači za potrebe zdravstva pojmovani kot zgolj prevodniki ali »duhovi« v tolmaški interakciji (gl. Angelleli 2008: 151) in da tudi izobraževanje in kodeksi ravnanja, namenjeni tolmačem v medicinskem okolju, odsevajo standarde in načela izobraževanja, ki veljajo za konferenčne in sodne tolmače, ki pa se ne zdijo primerni tudi za tolmače v medicinskem okolju. S tem prispevkom se želimo pridružiti pozivu Claudie Angelleli, naj se ločeno obravnava sodno, konferenčno, medicinsko tolmačenje in tolmačenje za skupnost, saj ostajajo pomembne razlike med okolji in okoliščinami, v katerih posamezni tip tolmačenja poteka (ibid.: 152).

Tolmači za potrebe zdravstva bodo pri svojem delu naleteli na različne in nepredvidljive situacije in prostorske omejitve, zato se zdi priporočljivo, da se tudi izobraževanje tolmačev osredotoči na omogočanje in spodbujanje praktičnega usposabljanja študentov v resničnih medicinskih okoljih. Takšna praksa lahko tudi postavi pod vprašaj mnoge teoretične predpostavke (gl. npr. Valero-Garcés 2008: 175). Namesto da strogo sledimo različnim kodeksom prakse, bi bilo mnogo bolje, če bi učitelji vztrajali na izoblikovanju fleksibilnosti študentov in spodbujali njihovo pripravljenost za prilagajanje obstoječim situacijam in prostorskim omejitvam, na katere bodo naleteli v svojem poklicnem udejstvovanju.

Okrajšave, uporabljene na fotografijah:

T – tolmač

Dr – zdravnik

B – bolnik

MS – medicinska sestra

S – skrbnik otroka

Literatura

- Angelelli, Claudia, 2008: The role of the interpreter in the healthcare setting: A plea for a dialogue between research and practice. Valero-Garcés, Carmen in Anne Martin (ur.): *Crossing borders in community interpreting: Definitions and dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 147–164.
- Argyle, Michael in Mark Cook, 1976: *Gaze and mutual gaze*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Argyle, Michael in Roger Ingham, 1972: Gaze, mutual gaze and proximity. *Semiotica* 6. 32–49.
- Bond, Michael H. in Hiroshi Komai, 1976: Targets of gazing and eye contact during interviews: Effects on Japanese nonverbal behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology* 34. 1276–1284.
- Bot, Hanneke, 2005: *Dialogue interpreting in mental health*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Brunner, Lawrence J., 1979: Smiles can be backchannels. *Journal of Personality and Social Psychology* 37. 728–734.
- California Healthcare Interpreters Association, 2002: *Ethical principles, protocols, and guidance on roles & intervention*. <http://www.chiaonline.org/standards/>. (dostop 6. 7. 2010).
- Clark, Herbert H. in Deanna Wilkes-Gibbs, 1986: Referring as a collaborative process. *Cognition* 22. 1–39.
- Clark, Herbert H. in Edward F. Schaefer, 1987: Collaborating on contributions to conversation. *Language and Cognitive Process* 2. 19–41.
- De Civita, Mirella in Patricia L. Dobkin, 2004: Pediatric adherence as a multidimensional and dynamic construct, involving a triadic partnership. *Journal of Pediatric Psychology* 29. 157–169.
- Duncan, Starkey in Donald W. Fiske, 1977: *Face-to-face interaction: Research, methods, and theory*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Duncan, Starkey in Donald W. Fiske, 1985: *Interaction structure and strategy*. New York: Cambridge University Press.
- Duncan, Starkey, 1974: On the structure of speaker-auditor interaction during speaking turns. *Language in Society* 3. 161–180.
- Elzinga, Robert H., 1978: Temporal organization of conversation. *Sociolinguistics Newsletter* 9. 29–31.
- Foreign Language Specialists: *Challenges in the medical interpreting session*. http://www.flincorp.net/fls_docs/Challenges_in_the_Medical_Interpreting_Session.pdf (dostop 18. 8. 2011).
- Fung, Cha-Chi, Lagha R. Richter, Paula Henderson in Arthur G. Gomez, 2010: Working with interpreters: How student behavior affects quality of patient interaction when using interpreters. *Medical Education Online* 2010, 15. http://www.med-ed-online.net/index.php/meo/article/view/5151/html_6 (dostop 12. 7. 2010).

- Goodwin, Charles, 1981: *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Haffner, Linda, Karin Ruschke, Shiva Bidar-Sielaff, Maria-Paz Avery, Bruce Downing, Cariola Green in Cynthia Roat, 2003: *The National Council on Interpreting in Health Care Working Paper Series: Guide to interpreter positioning in health care settings*. Washington, DC: National Council on Interpreting in Health Care. <http://www.ncihc.org/assets/documents/> (dostop 4. 4. 2013).
- Hall, Edward T., 1974: *Handbook for proxemic research*. Washington, DC: Society for the Anthropology of Visual Communication.
- International Association of Conference Interpreters, 2009: *Code of professional ethics AIIC*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page54.htm> (dostop 14. 9. 2011).
- Kendon, Adam, 1967: Some functions of gaze direction in social interaction. *Acta Psychologica* 26. 22–63.
- Knapp, Mark L. in Judith A. Hall, 2002: *Nonverbal communication in human interaction*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Krauss, Robert M., Susan R. Fussell in Yihsiu Chen, 1995: Coordination of perspective in dialogue: Intrapersonal and interpersonal processes. Markova, Ivana, Carl F. Graumann in Klaus Foppa (ur.): *Mutualities in dialogue*. Cambridge, Eng.: Cambridge University Press. 124–145.
- Krauss, Robert M., Connie M. Garlock, Peter D. Bricker in Lee E. McMahon, 1977: The role of audible and visible back channel responses in interpersonal communication. *Journal of Personality and Social Psychology* 35. 523–529.
- LaFrance, Marianne in Clara Mayo, 1978: Gaze direction in interracial dyadic communication. *Ethnicity* 5. 167–173.
- Lee, Evelyn, 1997: Cross-cultural communication: therapeutic use of interpreters. Lee, Evelyn (ur): *Working with Asian Americans: A guide for clinicians*. New York, NY: The Guilford Press: 477–489.
- Mason, Ian, 2006: Projected and perceived identities in dialogue interpreting. House, Juliane, M. Rosario Martín Ruano in Nicole Baumgarten (ur.): *Translation and the construction of identity*. Seoul: IATIS. 30–52.
- Mason, Ian, 2009: Role, positioning and discourse in face-to-face interpreting. De Pedro Ricoy, Raquel, Isabelle A. Perez in Christine Wilson (ur): *Interpreting and translating in public service settings*. Manchester: St. Jerome. 52–73.
- Massachusetts Medical Interpreters Association (zdaj International Medical Interpreters Association) and Education Development Center, Inc. (1996, 1997, 1998, 2007). *Medical interpreting: Standards of practice*. <http://www.imiaweb.org/standards/ASTM.asp> (dostop 6. 7. 2010).

- Migrant Women's Emergency Support Service Inc., 2002: *Fact sheet 8, working with an interpreter*. ASETTS, Association for Services to Torture and Trauma Survivors Inc. <http://www.nutrition.asetts.org.au/resources/2-1-FactSheet-8.pdf> (dostop 18. 8. 2011).
- NCIHC, The (the National Council on Interpreting in Health Care), 2003: *Guide to interpreter positioning in health care settings*. <http://www.ncihc.org/assets/documents/> (dostop 11. 7. 2010).
- NCIHC, The (the National Council on Interpreting in Health Care), 2005: *National standards of practice for interpreters in health care*. <http://www.commonwealthfund.org/Content/Innovations/Tools/2005/Nov/National-Standards-for-Medical-Interpreters.aspx> (dostop 6. 7. 2010).
- NHANES (National Health and Nutrition Examination Survey: Interpretation Guidelines), 2006. http://www.cdc.gov/nchs/data/nhanes/nhanes_07.../Interpretation_Guidelines.pdf (dostop 18. 8. 2011).
- Pierson, Herbert D. in Michael H. Bond, 1982: How do Chinese bilinguals respond to variations of interviewer language and ethnicity? *Journal of Language and Social Psychology* 1. 123–139.
- Pokorn, Nike K., Mojca Matičič in Marko Pokorn, 2009: Medical interpreting in a new member state: A plea for a proactive approach. Andres, Dörte in Sonja Pöllabauer (ur): *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter?: Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich./Is everything all topsy turvy in your tummy?: Health care interpreting*. München: M. Meidenbauer. 171–180.
- Soondar, Jordan, 2008: *Best practice guide*. East London: NHS Foundation Trust. http://www.eastlondon.nhs.uk/uploads/documents/best_practice_guide.pdf (dostop 18. 8. 2011).
- Valero-Garcés, Carmen, 2008: Hospital interpreting practice in the classroom and the workplace. Valero-Garcés, Carmen in Anne Martin (ur): *Crossing borders in community interpreting: Definitions and dilemmas*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 165–186.
- Vertegaal, Roel, Robert Slagter, Gerrit van der Veer in Anton Nijholt, 2001: Eye gaze patterns in conversations: There is more to conversational agents than meets the eyes. *Proceedings of CHI'01*. Seattle, WA: ACM. 301–308.
- Wadensjö, Cecilia, [1993] 2002: The double role of a dialogue interpreter. Pöschhacker, Franz in Miriam Shlesinger (ur): *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 354–370.
- Wadensjö, Cecilia, 1998: *Interpreting as interaction*. London/New York: Longman.
- Wadensjö, Cecilia, 2001: Interpreting in crisis: The interpreter's position in therapeutic encounters. Mason, Ian (ur.). *Triadic exchanges: Studies in dialogue interpreting*. Manchester: St. Jerome. 71–86.

- Watson, Michael O., 1970: *Proxemic behaviour: A cross-cultural study*. The Hague: Mouton.
- Wiener, Ethan S. in Maria I. Rivera, 2004: Bridging language barriers: How to work with an interpreter. *Clinical Pediatric Emergency Medicine* 5. 93–101.

Potrebe po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji

Tatjana Balazic Bulc, Vesna Požgaj Hadži

Abstract

Interpreting of South Slavic languages is certainly a novelty in Slovenian space: on the one hand, there has not yet been a study programme for either translation or interpreting in these languages, and on the other, these languages are increasingly gaining foreign language status in the new socio-political circumstances. The paper deals with interpreting of these languages for the community. First presented are the formal legal regulations of immigrants' linguistic rights and certain shortcomings that are exposed in practice. Thereby, focus is primarily on the appointment and additional training of court interpreters, as this field is the only one legally regulated so far. Next, the research focal point is on the immigrants: the article presents the results of a questionnaire on language experiences of immigrants from the South Slavic speaking areas in contact with Slovenian public services, and their views on the need for community interpreting.

Key words: community interpreting, South Slavic languages, linguistic situation, migrations

Ključne besede: tolmačenje za skupnost, južnoslovanski jeziki, jezikovna situacija, migracije

Raziskovalka: Vi tudi govorite hrvaško? (vprašanje za sestro 3)

Medicinska sestra 3: *Načeloma ne.*

Medicinska sestra 1: *Jaz tudi načeloma ne. Tudi ko gremo na hrvaško, govorim slovensko.*

Medicinska sestra 3: *Jaz načeloma ne, če pa je res problem, potem pa ja.*

Raziskovalka: To se vam zdi bolj stvar načel ali pa naša generacija ni več toliko komunicirala v srbohrvaščini? Na primer, ne veš, kaj je srbščina, kaj hrvaščina?

Medicinska sestra 1: *To tudi jaz ne vem.*

Medicinska sestra 2: *Meni je to vseeno. Jaz povem tako, kot znam. In me razumejo ali bom govorila v srbščini ali hrvaščini. Še mi ni nikoli nihče rekel, da me ne razume. Jaz poskusim najprej povedati v slovenščini, če mi pa reče, da ne razume, pa se potrudim v njihovem jeziku. Če ga pač ne bi znala, pa ga ne bi znala.*

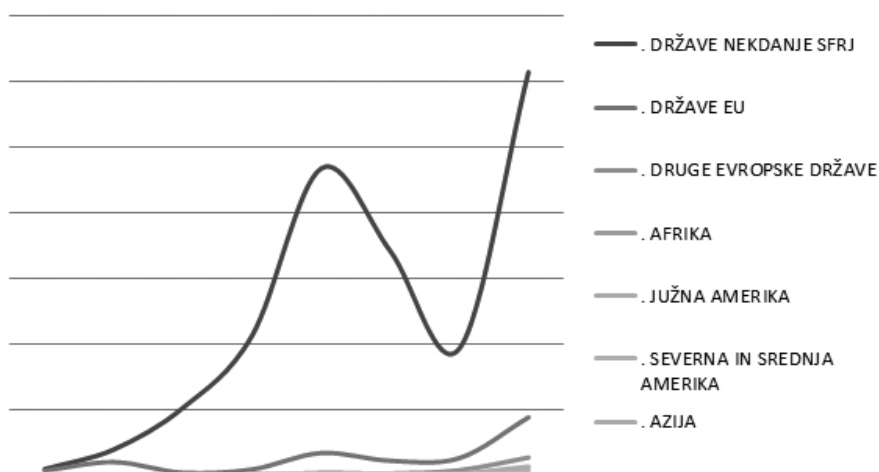
(Bofulin in Bešter 2010: 287–288)

1 UVOD

Ko govorimo o tolmačenju južnoslovanskih jezikov, se v prvi vrsti odpirata dva vidika obravnavane problematike. Na eni strani se zastavlja vprašanje o usposobljenosti tolmačev za takšno delo, predvsem glede na to, da ustreznega študija prevajalstva ali tolmačenja južnoslovanskih jezikov do sedaj ni bilo.¹ Na drugi strani pa ti jeziki v Sloveniji vse bolj pridobivajo status tujih jezikov, kljub temu da gre za sorodne jezike in da so ti jeziki v bližnji preteklosti sobivali v skupni državi.

Povezanost južnoslovanskega področja potrjuje tudi statistika priseljevanja v Slovenijo. Statistični podatki kažejo (Dolenc in Šter 2011), da se število priseljencev v Sloveniji znatno povečuje. Za ilustracijo, leta 2002 je bilo 8,6 % prebivalcev Republike Slovenije takih, pri katerih je bilo prvo prebivališče v tujini, leta 2011 pa že kar 11,1 %. Vendar pa glavni selitveni tok ostaja nespremenjen, saj je največ priseljencev tudi v samostojni Sloveniji s področja držav nekdanje Jugoslavije, in sicer jih je bilo med vsemi priseljenci leta 2002 88,9 %, leta 2011 pa kljub dodatnim selitvenim tokovom, predvsem z območja Evropske unije, 86,7 %. Podrobnejše podatke o selitvenih tokovih kaže graf 1.

¹ V študijskem letu 2013/2014 bo na Oddelku za slavistiko in v sodelovanju Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani prvič razpisan magistrski študijski program Južnoslovanski študiji – prevajalska smer.

Graf 1: Selitveni tokovi v Slovenijo od 1940 do 2011

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

Nekaj pa se je vendarle spremenilo. Spremenila se je struktura priseljencev glede na državo izvora. Če je bilo do leta 1970 največ priseljencev iz Hrvaške, od takrat in vse do danes številčno prevladujejo priseljenci iz Bosne in Hercegovine (gl. npr. Medvešek 2010).

Priseljenci z južnoslovskega govornega področja se, enako kot vsi drugi priseljenci, ob prihodu v Slovenijo srečajo s prvo oviro – jezikom. Tudi če so se zmožni sporazumevati v slovenščini, zahtevajo situacije, v katerih se znajdejo, znanje jezika na visoki ravni in poznavanje različnih strokovnih jezikov, od administrativnega in pravnega do jezika medicine. In tu je na vrsti država, ki bi morala sistemizirati področje tolmačenja za skupnost, tj. sodno tolmačenje, tolmačenje v zdravstvu in tolmačenje v ostalih službah javnega sektorja, in tako priseljencem omogočiti spremljanje postopka po tolmaču.

V nadaljevanju bomo podrobneje predstavili organiziranost tolmačenja za južnoslovske jezike v Sloveniji in potrebe priseljencev s področja nekdanje Jugoslavije po tolmačenju za skupnost. Najprej pa bomo osvetlili vprašanje statusa južnoslovskega jezika² v Sloveniji nekoč in danes.

² V članku govorimo o nekdanji srbohrvaščini oz. novonastalih standardih: hrvaškem, srbskem, bosanskem in črnogorskem ter o makedonščini, ki imajo zaradi skupne preteklosti v Sloveniji (še vedno) nekoliko drugačen status kot drugi tuji jezik. Zato je iz razprave izvzeta bolgarščina.

2 STATUS JUŽNOSLOVANSKIH JEZIKOV V SLOVENIJI SKOZI ČAS

V nekdanji skupni državi Jugoslaviji so imeli pravnoformalni status uradnega jezika trije južnoslovanski jeziki: slovenščina, srbohrvaščina in makedonščina. Za jugoslovansko jezikovno politiko je bil značilen pluricentrični model jezikovne enotnosti na različnih področjih (izobraževanje, mediji, sodstvo, vojska, zvezni upravni organi itd.), obenem pa tudi individualna svoboda pri izbiri jezika, jezikovnih variant (srbohrvaška in hrvaškosrbska varianta, bosensko-hercegovski jezikovni izraz) in pisave (latinica, cirilica). Kljub temu je bila srbohrvaščina³ kot jezik večinskega prebivalstva dominantna,⁴ v vojski pa je imela celo z ustavo zagotovljen status edinega komunikacijskega koda, in to ne samo v štirih republikah, kjer je bila uradni jezik, temveč tudi v Sloveniji in Makedoniji. Na podrejeni položaj slovenščine in na prestižnost srbohrvaščine na različnih področjih (npr. v skupščini, potnih listih, korespondenci med podjetji, znanstveni literaturi, na znanstvenih in strokovnih srečanjih itd.) so opozarjali številni slovenski avtorji (več o tem gl. v Požgaj Hadži et al. 2012). Skratka, v Sloveniji je bilo sporazumevanje mogoče tudi brez znanja slovenskega jezika. Nekateri avtorji (npr. Stabej 2010: 141) menijo, da je bila večina slovenskega prebivalstva dvojezična. Poleg tega je v Sloveniji (in Makedoniji) učenje srbohrvaščine potekalo tudi formalno, in sicer kot učni predmet v 5. razredu osnovne šole (od 70. let do šol. leta 1993/94, ko je bil ukinjen, je obsegal 2 uri na teden).⁵ Za razliko od srbohrvaščine pa slovenščina (kot tudi makedonščina) nikoli ni bila učni predmet v osnovnih šolah v drugih republikah nekdanje Jugoslavije.

Turbulentni dogodki, ki so se v 90. letih odvijali na tleh Jugoslavije, so se odražali ne samo na spreminjanju statusa jezikov, temveč tudi v jezikih samih. Srbohrvaščina je v Sloveniji kot jezik nekdanje unitaristične politike in agresorske vojske dobila izjemno negativen predznak, zato se je v prvih letih po osamosvojitvi Slovenije večina govorcev distancirala od znanja tega jezika. Celo tisti, ki jim je to bil prvi jezik, so v javni komunikaciji začeli uporabljati slovenščino, predvsem iz strahu pred stigmatizacijo. Negativen odnos slovenske družbe do srbohrvaščine se je v 90. letih izrazito pokazal v čustvenih polemikah v različnih slovenskih časopisih o srbohrvaščini kot izbirnem predmetu v osnovni šoli. Takrat se o tej temi ni dalo razpravljati brez političnih konotacij. Na te razprave pa je vplival tudi razpad srbohrvaščine in nastanek novih standardnih jezikov, utemeljenih na štokavskem narečju (od 1990 do

³ V Jugoslaviji je bila srbohrvaščina pojmovana kot en jezik, vendar z dvema teritorialno-nacionalnima variantama: vzhodno ali srbsko in zahodno ali hrvaško ter z dvema standardnojezikovnima izrazoma: bosansko-hercegovskim in črnogorskim (naj omenimo na tem mestu še različne variante obvezno dvočlenega poimenovanja jezika: srbohrvaški/hrvaškosrbski, hrvaški ali srbski, srbski ali hrvaški).

⁴ Po podatkih Popisa prebivalstva SFRJ iz leta 1981 je srbohrvaščino kot prvi oz. materni jezik izbralo 73 % skupnega prebivalstva federacije (Bugarski 2005: 162).

⁵ Edina osnovna šola, ki je izvajala celoten pouk v srbohrvaščini in slovenščini, je bila Osnovna šola Prežihov Voranc v Ljubljani (gl. Požgaj Hadži et al. 2012).

1993 bosanskega, hrvaškega, srbskega in od 2007 črnogorskega), kot tudi politično vsiljene spremembe (posebej leksikalne) v posameznih jezikih. V tistih časih je izbira jezikovnega elementa postala oznaka identitete (jezikovna identiteta pa je bila sinonim za nacionalno in/ali politično identiteto), kar je povzročilo negotovost in strah pred maternim jezikom (najintenzivneje na Hrvaškem), pa tudi zmedo zunaj meja določenega jezikovnega standarda, tudi v Sloveniji. Zastavlja se vprašanje, kaj se je v novonastalih standardnih jezikih, ki temeljijo na novoštokavskem narečju, od 90. let do danes spremenilo. V ožjem jezikovnem smislu se pravzaprav ni kaj dosti spremenilo, največ sprememb je bilo pravzaprav političnih, kar se še danes odraža v jezikovnih politikah posameznih standardnih jezikov.⁶

Danes, več kot dvajset let po osamosvojitvi, so govorci z južnoslovenskega govornega področja v Sloveniji v povsem drugačni situaciji. Novonastali standardi počasi postajajo tuji jeziki in mlajše generacije teh jezikov ne govorijo, pogosto pa tudi ne razumejo.

3 ORGANIZIRANOST TOLMAČENJA ZA SKUPNOST PRI JUŽNOSLOVANSKIH JEZIKIH V SLOVENIJI

Tolmačenje za skupnost se v evropskem prostoru bolj sistematično organizira šele v zadnjem desetletju (Gorjanc in Morel 2012: 52) in tudi v Sloveniji se počasi prebujajo zavedanje o pomembnosti zagotavljanja in varovanja jezikovnih pravic, ki sodijo med temeljne človekove pravice (Gorjanc 2010: 139). Zakonsko so določene predvsem jezikovne pravice v sodnih postopkih, medtem ko so tujci v preostalih službah javnega sektorja in v zdravstvu prepuščeni bolj sami sebi in dobri volji uradnega osebja. Če pod drobnogled vzamemo zdravstveno zakonodajo, lahko vidimo na primer, da Zakon o pacientovih pravicah,⁷ ki je v veljavi od februarja 2008, sicer v 20. členu določa, da mora biti pacient obveščen o svojem zdravstvenem stanju, o možnostih zdravljenja ipd., in to na pacientu razumljiv način. Pred tem pa so v 19. členu eksplicitno navedeni jeziki, v katerih (lahko?) poteka komunikacija med pacientom in medicinskim osebjem v zdravstvu:

Pacient ima pravico, da zdravstveni delavci in zdravstveni sodelavci z njim govorijo ali drugače komunicirajo v slovenskem jeziku ali v jeziku narodne skupnosti na območjih lokalnih skupnosti, kjer je poleg slovenskega jezika uradni jezik tudi italijanski oziroma madžarski jezik.

⁶ O jezikovnih spremembah in sociolingvističnih pretresih v vseh novonastalih državah na tleh Jugoslavije je leta 2009 v Ljubljani tekla beseda na 1. ljubljanskem slavističnem srečanju, objavljena pa je tudi monografija *Med politiko in stvarnostjo* (Požgaj Hadži et al. 2009).

⁷ Zakon o pacientovih pravicah (UL RS 15/2008), <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?Stevilka=455&curlid=200815> (dostop 18. 5. 2013).

Kot lahko vidimo, gre v resnici za rešitev, ki povzema status jezika kot ustavno-pravne kategorije (11. člen Ustave RS), saj ima po tem zakonu eksplisitivno pravico komunicirati v svojem jeziku samo večinsko prebivalstvo Slovenije ter avtohtoni manjšini, ostalih nacionalnih manjšin oz. priseljencev pa zakon ne omenja, čeprav je to njihova ustavna pravica, tako v zdravstvu kot v drugih javnih službah. V 62. členu Ustave RS⁸ namreč piše:

Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.

Kot že rečeno, je glede uporabe lastnega jezika in pisave pravnoformalno najbolj urejeno področje sodstva. Zakonsko urejanje tega področja je prav gotovo spodbudila oz. pospešila Direktiva 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010⁹ o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. Tako je od novembra 2010 v veljavi posodobljen Pravilnik o sodnih tolmačih,¹⁰ ki ureja področje imenovanja in dela sodnih tolmačev. Sodni tolmači so v Zakonu o sodiščih¹¹ opredeljeni kot »osebe, imenovane za neomejen čas s pravico in dolžnostjo, da na zahtevo sodišča tolmačijo na narokih oziroma prevajajo listine« (84. člen), v Pravilniku pa kot »osebe, imenovane za neomejen čas, ki prevajajo govorno ali pisano besedo iz slovenskega v tuji jezik, iz tujega v slovenski jezik ali iz tujega v drug tuji jezik v sodnih postopkih in v drugih primerih, ko se zahteva prevod tolmača« (2. člen). Čeprav je delo sodnega tolmača po nazivu in opredelitvi usmerjeno predvsem na tolmačenje v sodnih postopkih, sodni tolmači večinoma prevajajo, medtem ko je tolmačenje postavljeno bolj na stranski tir in imajo sodišča pogosto težave pri iskanju tolmačev.

V Sloveniji je trenutno (podatki za april 2013) registriranih 684 sodnih tolmačev, od tega 125 za južnoslovenske jezike (brez bolgarščine), in sicer 14 za makedonščino, 78 za hrvaščino, 61 za srbsščino, 16 za bosanščino, 3 za črnogorščino in celo 21 za srbohrvaščino, ki jo lahko razumemo le še kot zgodovinsko dejstvo, saj kot jezik ne obstaja že približno 20 let. Ob tem naj pripomnimo, da bi poimenovanje jezikov, za katere so sodni tolmači imenovani s strani Ministrstva za pravosodje, zahtevalo nekoliko tehtnejši premislek in posvet z jezikoslovci. Tako se npr. leta 2012 pojavi naziv sodnega tolmača za srbsščino s posebno pisavo cirilica (sic!). Pravilnik sicer v 3. točki 3. člena navaja, da lahko kandidat za sodnega tolmača v vlogi navede tudi posebno pisavo jezika, vendar natančneje ni opredeljeno, kaj pomeni pojem »posebna pisava«. Po našem mnenju je v določenem jeziku posebna tista pisava, ki je bila v veljavi v preteklosti, torej je zgodovinskega pomena za

⁸ Ustava RS (UL RS 33/91), <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (dostop 18. 5. 2013).

⁹ Direktiva 2010/64/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. oktobra 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 18. 5. 2013).

¹⁰ Pravilnik o sodnih tolmačih (UL RS 88/2010), <http://www.uradni-list.si/1/content?id=100641> (dostop 18. 5. 2013).

¹¹ Zakon o sodiščih (UL RS 94/2007), <http://www.uradni-list.si/1/content?id=82664> (dostop 18. 5. 2013).

določeno družbo, kot je npr. gotica v nemščini, glagolica v hrvaščini ipd., vsekakor pa to ni pisava, ki je v določenem jeziku danes veljavna. Torej, tako kot za arabski jezik arabska pisava, za kitajski jezik kitajska pisava in za ruski jezik cirilica niso posebne pisave, tako tudi za srbski jezik cirilica ni posebna pisava, temveč edina uradna pisava, določena z ustavo.¹²

Po podatkih Centra za izobraževanje v pravosodju¹³ pri Ministrstvu za pravosodje (april 2013) se od leta 2010 nekoliko bolj sistematično ureja tudi področje imenovanja sodnih tolmačev, ki so imenovani po predhodno uspešno opravljenem preizkusu znanja. Preizkus znanja, ki je bil prenovljen leta 2011, je sestavljen iz pisnega in ustnega dela, od katerih morata biti oba dela pozitivna. Pisni del predvideva prevod pravno-zakonodajnih besedil v obe smeri (tj. v slovenščino in v izbrani tuji jezik), pri čemer ocenjevalci v obeh jezikih ocenjujejo poznavanje pravnega strokovnega jezika, poznavanje slovnice in pravopisa ter poznavanje oblikovnih pravil določenega besedilnega žanra. Pri ustnem delu se preverja poznavanje prava in zakonodaje, izvedena pa je tudi simulacija tolmačenja v obeh jezikih. Podatki o izpitni uspešnosti kažejo, da je prehodnost na izpitih za sodne tolmače precej nizka. V Tabeli 1 so prikazani podatki izpitne prehodnosti za južnoslovenske jezike, na koncu pa za primerjavo tudi za vse jezike skupaj za obdobje 2008–2012.

Tabela 1: Izpitna prehodnost pri izpitih za sodne tolmače za obdobje 2008–2012

leto	HR		SR		BS		ČG		MK		Skupaj vsi jeziki	
	p	o	p	o	p	o	p	o	p	o	p	o
2008 in 2009	13	5	11	5	4	2	-	-	4	4	136	42
2010	9	4	15	4	5	2	2	2	-	-	128	29
2011	7	3	2	1	-	-	-	-	-	-	73	16
2012	3	-	2	2	3	-	2	1	-	-	58	11

(Legenda: HR = hrvaščina, SR = srbsčina, BS = bosanščina, ČG = črnogorščina, MK = makedonščina, p = število prijavljenih kandidatov, o = število kandidatov, ki so uspešno opravili izpit)

Vir: Center za izobraževanje v pravosodju Ministrstva za pravosodje

¹² V 10. členu Ustave Republike Srbije (Službeni glasnik RS 98/2006) je zapisano: »V Republiki Srbiji sta v uradni rabi srbski jezik in cirilska pisava« <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/70-100028/ustav-republike-srbije#d1> (dostop 18. 5. 2013).

¹³ Center za izobraževanje v pravosodju Ministrstva za pravosodje, http://www.mp.gov.si/si/izobrazevanje_v_pravosodju_cip/center_za_izobrazevanje_v_pravosodju_cip/ (dostop 18. 5. 2013).

Če pogledamo povprečno prehodnost za zadnjih pet let, znaša ta pri hrvaščini 31 %, srbščini 55 %, bosanščini 30 %, črnogorščini 75 % in makedonščini 100 %. Pri črnogorščini in makedonščini je prehodnost višja predvsem zaradi manjšega števila kandidatov, saj so izpit pri obeh jezikih v zadnjih petih letih opravljali le 4 kandidati. Podobni rezultati se kažejo tudi pri vseh ostalih jezikih, in sicer znaša prehodnost v zadnjih petih letih le 24 %. Tako nizki rezultati kažejo predvsem na to, da se kandidati očitno ne zavedajo zahtevnosti (in odgovornosti) poklica sodnega tolmača in je, kot kaže, njihova glavna motivacija za opravljanje izpita pogosto predvsem reševanje eksistencialnih problemov.

Čeprav dobijo sodni tolmači odločbo za nedoločen čas, so od leta 2011 dolžni Ministrstvu za pravosodje vsakih pet let predložiti dokazila o strokovnem usposabljanju, kot to predvideva 84. člen dopoljenega Zakona o sodiščih.¹⁴

Ne glede na določbe prejšnjih odstavkov so dolžni sodni izvedenci, sodni cenilci in sodni tolmači po preteku petih let od dneva imenovanja in po preteku vsakih nadaljnjih pet let predložiti ministru, pristojnemu za pravosodje, dokazila o strokovnem izpopolnjevanju in seznanitvi z novimi dognanji in metodami v stroki oziroma o sodelovanju na posvetovanjih in strokovnih izobraževanjih iz šestega odstavka 87. člena tega zakona.

Vendar pa se na področju strokovnega izpopolnjevanja sodnih tolmačev kaže rahla zmeda, saj poleg Centra za izobraževanje v pravosodju Ministrstva za pravosodje takšna izobraževanja organizira tudi Sekcija sodnih tolmačev,¹⁵ ki od decembra 2011 deluje v okviru Društva znanstvenih in tehničnih prevajalcev Slovenije, ter Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev,¹⁶ ki deluje od februarja 2012.¹⁷

4 POTREBE PRISELJENCEV S PODROČJA NEKDANJE JUGOSLAVIJE PO TOLMAČENJU ZA SKUPNOST

Seveda pa pri problematiki tolmačenja ne gre zanemariti druge strani, tj. uporabnikov storitev tolmačenja. Pri tolmačenju za skupnost so to večinoma priseljenci. Potrebe priseljencev s področja nekdanje Jugoslavije po tolmačenju za skupnost smo skušali zajeti v pilotski raziskavi, ki smo jo izvedli aprila 2013 s pomočjo

¹⁴ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o sodiščih (UL RS 33/2011), <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201133&stevilka=1589> (dostop 18. 5. 2013).

¹⁵ Sekcija sodnih tolmačev pri Društvu znanstvenih in tehničnih prevajalcev Slovenije, <http://www.dztps.si/slo/index.html> (dostop 18. 5. 2013).

¹⁶ Združenje stalnih sodnih tolmačev in pravnih prevajalcev, <http://www.sodni-tolmaci.si/> (dostop 18. 5. 2013).

¹⁷ Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete UL s Pravno fakulteto UL pripravlja izobraževanje za področje sodnih tolmačev, ki je odgovor tudi na nenatančno določeno vrsto dokazil o strokovnem izpopolnjevanju, s čimer se želi predvsem zagotoviti visoko kvaliteto izobraževanja za sodne tolmače.

spletne ankete, izdelane s programsko opremo Ika.¹⁸ V anketi smo priseljence povprašali o njihovih izkušnjah z javnimi službami, s katerimi prihajajo v stik ob prihodu v Slovenijo in kjer v komunikaciji z javnimi uslužbenci, kot pravita Kejžar in Medved (2010: 92), izoblikujejo tudi prve predstave in vtise o svoji novi domovini, ki pomembno zaznamujejo proces vključevanja priseljenca v družbo sprejema in vplivajo na nadaljnji razvoj medsebojnih odnosov med priseljenci in večinskim prebivalstvom. Spletna anketa je bila razposlana po elektronski pošti neposredno na e-naslove, prek socialnih omrežij Facebook in Google Groups, izpolnilo pa jo je 42 respondentov. Glede na to, da vse ankete niso popolne, pri analizi upoštevamo odstotek veljavnih odgovorov. Prvi jezik anketiranih je v večini primerov srbsščina (32 oz. 78 %), ki ji sledijo hrvaščina (4 oz. 10 %), makedonščina (3 oz. 7 %), bosanščina (1 oz. 2 %) in srbohrvaščina (1 oz. 2 %). Med respondenti jih je spol navedlo 37, 21 oz. 50 % žensk in 16 oz. 38 % moških, 92 % starosti med 21 in 40 let. Njihova izobrazbena struktura je precej visoka, saj jih ima 21 oz. 50 % končano višjo šolo oz. fakulteto, 13 oz. 31 % magisterij oz. doktorat in 3 oz. 7 % srednjo šolo. Kot razlog svoje preselitve v Slovenijo navajajo poslovne razloge (42 %), zasebne razloge (34 %) in šolanje (24 %).

Anketirani so svoje znanje slovenščine ob prihodu v Slovenijo večinoma označili kot precej nizko. 61 % anketiranih je lastno receptivno znanje (poslušanje, branje) ocenilo z 1 (niti malo) oz. 2 (zelo malo) (od tega poslušanje 64 %, branje 57 %), produktivno znanje (govor, pisanje) pa kar 75 % anketiranih (govor 83 %, pisanje 66 %). Kot je razvidno iz tukaj navedenih števil, je njihova najšibkejša jezikovna točka ustno izražanje. Zaradi slabše sporazumevalne zmožnosti v slovenščini si je jezikovno pomoč poiskalo le 20 oz. 48 % anketiranih, in to najpogosteje pri prijateljih oz. znancih (38 %), pri sorodnikih oz. intimnem partnerju (33 %) ali pri delodajalcu oz. izobraževalni instituciji (univerza oz. fakulteta) (25 %), samo en anketirani pa je pomoč poiskal pri tolmaču. Po pričakovanjih se nihče od anketiranih ni povezal z veleposlaništvom, društvom priseljenjskih skupnosti ipd., njihova komunikacija poteka predvsem v okviru lastne socialne mreže. Kot navajata Bofulin in Bešter (2010: 288–289), ima jezikovno posredovanje družinskih članov, sorodnikov, prijateljev, znancev ipd. določene prednosti, kot so npr. časovna dosegljivost, brezplačnost, dobro poznavanje osebe in dodatne informacije, zaupanje, po drugi strani pa tudi precej pomanjkljivosti, saj sta osebi obremenjeni z razmerji med določenimi družbenimi vlogami, vprašljivo je tudi poznavanje strokovnega jezika naključnega oz. ad hoc tolmača in posledično nenatančnost prevoda, predvsem v zdravstvu pa tudi težje razkrivanje občutljivih tem in kratenje pravice do zasebnosti. Zlasti je to problem, ko so tolmači otroci, ki čustveno niso pripravljeni na delo tolmača, še težje pa se soočajo z boleznimi sorodnikov.

¹⁸ Ika oz. EnKlikAnketa je programsko orodje za izdelavo spletnih anket, nastalo v okviru družboslovne informatike na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, <https://www.ika.si/>.

Anketna vprašanja se osredotočajo na potek komunikacije na upravni enoti (v nadaljevanju Urad za tujce), kjer pridobijo dovoljenje za prebivanje, na Ministrstvu za notranje zadeve (v nadaljevanju policija), kjer ob prihodu prijavijo začasno prebivanje, v zdravstveni zavarovalnici, kjer si uredijo zdravstveno zavarovanje, in v zdravstvu, v primeru, da so v prvih dveh letih po prihodu potrebovali medicinsko oskrbo. Podrobnejši rezultati so navedeni v nadaljevanju.

4.1 Upravna enota – Urad za tujce

Urad za tujce je obiskalo 31 oz. 78 % anketiranih. Od tega jih je več kot polovica, tj. 20 oz. 67 % z uradnikom govorila v slovenščini, 6 oz. 20 % v katerem od naslednikov nekdanje srbohrvaščine (hrvaški, srbski, bosanski in črnogorski jezik), 3 v angleščini, eden pa v kombinaciji slovenščine in srbsčine. V večini primerov (27 anketiranih oz. 90 %) je bila komunikacija uspešna, eden anketirani pa jo je označil kot neuspešno. Za uspešnejšo komunikacijo je približno polovica anketiranih, tj. 15 oz. 48 %, s seboj pripeljala prijatelja oz. znanca (47 %), sorodnika (33 %), intimnega partnerja (27 %), eden tudi delodajalca. Več kot polovica anketiranih (22 oz. 77 %) meni, da je bila uradna oseba kar motivirana za uspešno komunikacijo. Z znanjem tujega jezika uradne osebe so precej oz. zelo zadovoljni, tako namreč meni več kot polovica (16 oz. 54 %) anketiranih. Po mnenju anketiranih je njihovo komunikacijo z uradno osebo najbolj oviralo lastno neznanje slovenščine (16 oz. 55 %) oz. nepripravljenost uradne osebe, da se prilagodi jezikovni situaciji (10 oz. 34 %). Več kot polovica (17 oz. 55 %) jih ni bila pretirano v zadregi zaradi lastnega neznanja jezika, 11 oz. 35 % pa kar precej.

4.2 Ministrstvo za notranje zadeve – Policija

Administrativne zadeve je na policiji urejalo samo 11 oz. 28 % anketiranih. Komunikacija je skoraj v vseh primerih potekala v slovenščini in je bila uspešna (10 oz. 91 %). Malo več kot polovica anketiranih (6 oz. 55 %) je za pomoč pri sporazumevanju s seboj pripeljala sorodnika (50 %) ali prijatelja oz. znanca (33 %). 6 oz. 66 % jih meni, da je bila uradna oseba motivirana za uspešno komunikacijo in da je znanje tujega jezika uradne osebe zadovoljevalo komunikacijske potrebe. Samo en anketirani meni, da uradna oseba ni znala dovolj tujega jezika, da bi se lahko uspešno sporazumela. Po mnenju anketiranih je njihovo komunikacijo z uradno osebo najbolj oviralo lastno neznanje slovenščine (6 oz. 55 %), neznanje tujih jezikov uradne osebe, bodisi naslednikov srbohrvaščine (3 oz. 27 %) bodisi angleščine (1), ali nepripravljenost uradne osebe, da se prilagodi jezikovni

situaciji (2). Več kot polovica (6 oz. 54 %) jih ni bila pretirano v zadregi zaradi lastnega neznanja jezika, 3 oz. 27 % pa kar precej.

4.3 Zdravstvene zavarovalnice

Zdravstveno zavarovanje je v različnih zavarovalnicah v Sloveniji urejalo 18 oz. 45 % anketiranih. Komunikacija z zavarovalnim agentom je v večini primerov potekala v slovenščini (16 oz. 89 %), le v dveh primerih v enem od naslednikov srbohrvaščine. 14 oz. 82 % anketiranih meni, da je bila komunikacija uspešna, za lažje sporazumevanje pa je polovica (9 oz. 50 %) anketiranih s seboj pripeljala sorodnika (3), intimnega partnerja (3), prijatelja oz. znanca (1), delodajalca (1), enemu pa je na pomoč priskočil celo varnostnik (!). Večina anketiranih (11 oz. 69 %) meni, da je bila uradna oseba precej ali zelo motivirana za uspešno komunikacijo in da je njeno znanje jezika zadovoljevalo komunikacijske potrebe (10 oz. 66 %), medtem ko 3 anketirani menijo, da je bilo znanje tujega jezika uradne osebe nezadovoljivo. Po mnenju anketiranih je njihovo komunikacijo z zavarovalnim agentom najbolj oviralo lastno neznanje slovenščine (9 oz. 53 %), nepripravljenost uradne osebe, da se prilagodi jezikovni situaciji (4 oz. 24 %), in neznanje tujih jezikov uradne osebe, bodisi naslednikov srbohrvaščine (2) bodisi angleščine (2). Več kot polovica (11 oz. 61 %) jih ni bila pretirano v zadregi zaradi lastnega neznanja jezika, 2 pa kar precej.

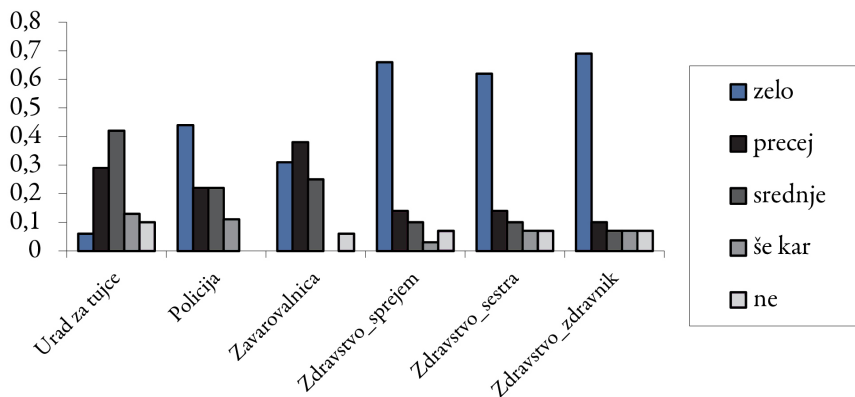
4.4 Zdravstvena oskrba

Zdravstveno oskrbo je potrebovalo 29 oz. 74 % anketiranih. Za razliko od administrativnih institucij, jim pri sporazumevanju z osebjem v zdravstveni ustanovi večinoma (27 oz. 93 %) nihče ni pomagal. Ob sprejemu je komunikacija potekala večinoma v slovenščini (28 oz. 97 %), le v enem primeru v enem od naslednikov srbohrvaščine. Da je bila komunikacija zelo ali precej uspešna, meni 24 oz. 83 % anketiranih, srednje uspešna 4 oz. 14 %, še kar uspešna pa eden. Osebe je bilo večinoma zelo ali precej motivirano za komunikacijo (23 oz. 80 %) in je znalo tuji jezik dovolj dobro (16 oz. 73 %), da je bila komunikacija uspešna. Z medicinsko sestro (oz. medicinskim tehnikom) je komunikacija potekala večinoma v slovenščini (27 oz. 96 %), le v enem primeru v enem od naslednikov srbohrvaščine. Da je bila komunikacija zelo ali precej uspešna, meni 23 oz. 79 % anketiranih, srednje uspešna 4 oz. 14 %, še kar uspešna pa dva. Medicinske sestre so bile večinoma zelo ali precej motivirane za komunikacijo (22 oz. 76 %) in so znale tuji jezik dovolj dobro (15 oz. 68 %), da je bila komunikacija uspešna. Z zdravnikom (oz. zdravnico) je v večini primerov

komunikacija potekala v slovenščini (24 oz. 86 %), 4 oz. 14 % anketiranih pa je komuniciralo v enem od naslednikov srbohrvaščine. Da je bila komunikacija zelo ali precej uspešna, meni 24 oz 83 % anketiranih, srednje uspešna 2, trije anketirani pa so mnenja, da je bila komunikacija še kar uspešna. Zdravniki so bili večinoma zelo ali precej motivirani za komunikacijo (23 oz. 79 %) in so znali tuji jezik dovolj dobro (17 oz. 81 %), da je bila komunikacija uspešna. Čeprav večina pacientov priseljencev z južnoslovanskega govornega področja nima težav pri sporazumevanju z zdravstvenim osebjem, na problem opozarjajo odkloni navzdol, saj je kar nekaj anketiranih mnenja, da znanje tujega jezika zdravstvenega osebja ni bilo zadovoljivo (3 oz. 14 % za osebje pri sprejemu, 4 oz. 18 % pri medicinskih sestrah in 3 oz. 14 % pri zdravnikih). Po mnenju anketiranih je vzrok za težave na obeh straneh. Po eni strani komunikacijo ovira lastno neznanje jezika (6 oz. 21 %), po drugi strani pa se uradna oseba ni želela prilagoditi jezikovni situaciji (5 oz. 18 %) ali pa ni poznala strokovnih izrazov oz. medicinske terminologije v tujem jeziku (3 oz. 11 %).

4.5 Primerjava rezultatov med posameznimi službami

Poglejmo najprej, kako anketirani ocenjujejo motiviranost uradnih oseb za komunikacijo v različnih javnih službah (Graf 2) in njihovo znanje tujega jezika za sporazumevanje v komunikaciji s tujci (Graf 3).

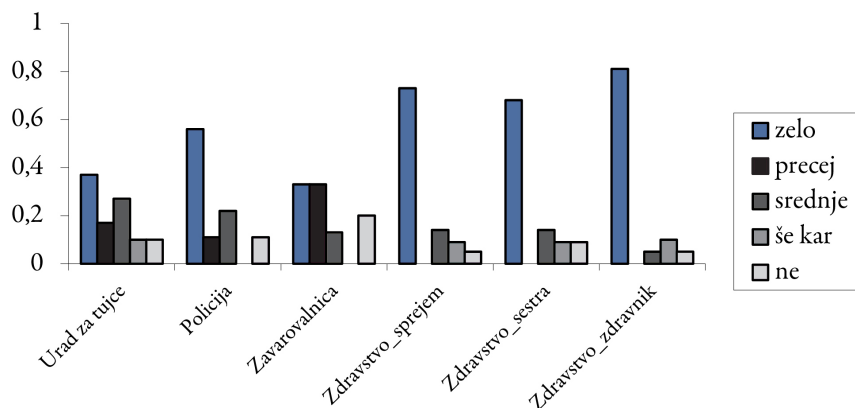

Graf 2: Motiviranost uradne osebe za komunikacijo s priseljenci

Kot je razvidno iz Grafa 2, so po mnenju anketiranih za komunikacijo najbolj motivirani v zdravstvu in je tudi znanje tujega jezika medicinskega osebja najbolj zadovoljivo komunikacijskim potrebam (gl. Graf 3).¹⁹ Precej manj so z motiviranostjo

¹⁹ Pri tem je treba seveda upoštevati dejstvo, da je večina anketiranih ob obisku zdravnika nekaj časa že živel v Sloveniji in bila v intenzivnejšem stiku s slovenščino.

uradnih oseb anketirani zadovoljni na Uradu za tujce, čeprav večina anketiranih meni, da jezik pri tem ni ovira (gl. Graf 3).

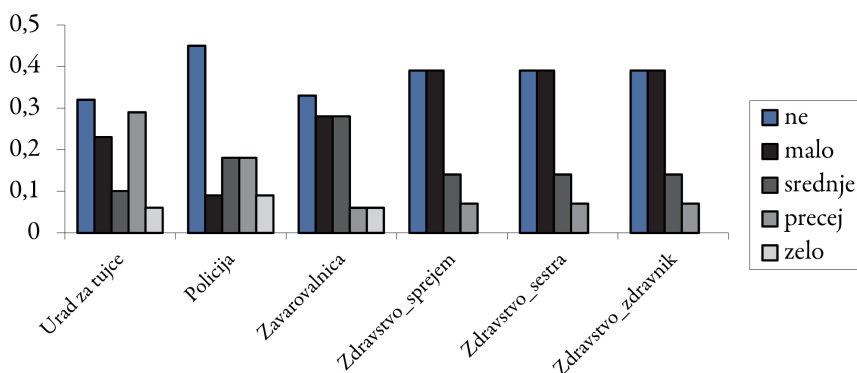
Graf 3: Ustreznost znanja tujega jezika uradne osebe

Čeprav je znanje tujega jezika uradnih oseb po mnenju anketiranih ustrezno za uspešno komunikacijo, je treba posebno pozornost nameniti zaskrbljujočim odklonom, ki dosegajo najvišji odstotek na Uradu za tujce (20 % odgovorov *ne* in *še kar*) in tudi v zdravstvu (npr. 20 % odgovorov *ne* pri zavarovalnicah, 18 % odgovorov *ne* in *še kar* pri medicinskih sestrah). Kljub podobnim rezultatom gre po našem mnenju za dve različni vprašanji.

V prvem primeru gre predvsem za vprašanje strokovne usposobljenosti uradnikov za delo s tujci. Nemotiviranost za uspešno komunikacijo uradnikov na Uradu za tujce je verjetno rezultat neusposobljenosti strokovnega kadra za delo, ki ga opravljajo. V njihovih reakcijah se pogosto odraža splošno ozračje v slovenski družbi. Lahko rečemo, da je odnos do tujcev, ki se priseljujejo v Slovenijo, še vedno negativen, eden od predpogojev za sprejem tujca v družbo pa je znanje slovenščine. To potrjuje tudi javnomnenjska anketa, izvedena aprila 2002 na Inštitutu za družbene vede, po kateri več kot polovica anketiranih pričakuje od tujcev znanje slovenščine na visoki ravni (gl. npr. Ferbežar 2007: 195–196). Odgovornost za nepripravljenost uradnikov za delo s tujci je prav gotovo na strani državnih institucij, saj te »svojim uradnikom ne ponujajo skoraj nikakršnih izobraževanj na temo migracijske problematike, multikulturalnosti, sprejemanja drugačnosti in diskriminacije« (Kežžar in Medved 2010: 133).

Negativen odnos do tujcev na Upravnih enotah potrjuje tudi Graf 4, iz katerega je razvidno, da je bilo anketiranim zaradi manjše sporazumevalne zmožnosti v slovenščini najbolj neprijetno ravno na Uradu za tujce. (To potrjujejo tudi izkušnje

lektorjev različnih tujih jezikov, ki so na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani po bilateralnih pogodbah zaposleni za določen čas; zastavlja se vprašanje, ali je odnos enak do vseh tujcev ali so tisti z južnoslovenskega področja drugače obravnavani.)

Graf 4: Neprijetni občutki tujcev zaradi manjše sporazumevalne zmožnosti v slovenščini v komunikaciji z uradnim osebjem

Da je prvi stik res pomemben, kažeta tudi spodnja komentarja iz anket:

Komentar 1: »žal moje izkušnje z uradnimi osebami v sloveniji so (na splošno) takšne da sem mnenja da so slovinci večinoma ksenofobi«

Komentar 2: »zelo je težko biti del družbenega sistema brez znanja slovenskega jezika, še posebej zato, ker se zakoni (pravilniki/uredbe) pogosto spreminjajo, medtem pa uradne osebe redko želijo deliti informacije z vami (to je žal moja izkušnja).«

Nekoliko drugačna slika se kaže v zdravstvu, kjer je zagotovo največja ovira medicinska terminologija. Čeprav večina anketiranih pravi, da ni imela težav pri sporazumevanju z zdravstvenim osebjem in da so bili zelo motivirani za komunikacijo z njimi, jih v nadaljevanju ankete skoraj polovica navaja, da je znanje jezika vendarle nekoliko oviralo komunikacijo (gl. poglavje 4.4).

Rezultati ankete pa tudi v zdravstvu kažejo nekoliko manjšo motiviranost zdravstvenega osebja, predvsem medicinskih sester, za komunikacijo v tujem jeziku. Kljub temu da niso usposobljeni za komunikacijo v tujem jeziku oz. za delo tolmača, se pogosto znajdejo v takšni vlogi, ki jo ilustrira naš uvodni primer. To potrjujeta tudi Bofulin in Bešter (2010: 287), ki pravita:

Zaradi odsotnosti sistemskih rešitev pri komunikaciji med tuje govorečo osebo, ki išče zdravstveno pomoč, in slovensko govorečim zdravstvenim osebjem so slednji pogosto prisiljeni uporabiti svoje znanje tujega jezika (če ga posedujejo) ali pa znotraj lastne socialne mreže poiskati nekoga, ki bo tolmačil. V

prvem primeru je zdravstveni delavec prisiljen v bilingvalnost, ne da bi bil o tem načinu intervencije v proces zdravljenja primerno poučen ali izurjen.

Na drugi strani se zastavlja vprašanje, koliko so pacienti priseljenci zaradi manjše sporazumevalne zmožnosti samoiniciativni, npr. ali prosijo za dodatno razlago, če česa ne razumejo, ali zastavljajo vprašanja o svoji diagnozi in zdravljenju ipd., kar vse pripomore k uspešnejšemu zdravljenju. Vpliv neustreznega medkulturnega sporazumevanja na slabši izid zdravljenja priseljencev potrjujejo Brovč idr. (2009), ki so raziskovali stališča ekonomskih priseljencev iz nekdanje Jugoslavije o njihovih boleznih in zdravljenju. Poudariti je treba, da imajo anketirani v naši raziskavi večinoma visoko izobrazbo in se verjetno lažje znajdejo v tujem okolju. Vsekakor bi bilo treba v prihodnje raziskavo razširiti na širšo populacijo priseljencev.

5 SKLEP

Raziskava je potrdila, da je nujno potrebna sistematizacija področja tolmačenja za skupnost: na splošno in posebej tudi za južnoslovanske jezike, ki v Sloveniji počasi postajajo tuji jeziki. To potrjuje stanje na področju imenovanja sodnih tolmačev, ki je v Sloveniji edino pravnoformalno urejeno, v praksi pa se kažejo številne pomanjkljivosti, od preverjanja strokovnega znanja kandidatov za sodne tolmače in natančnejšega spremljanja dela overjenih sodnih tolmačev do poimenovanja jezikov, za katere so sodni tolmači overjeni. Zmeda se kaže tudi v zdravstvu, kjer je tolmačenje, kot kažejo raziskave, bolj dobra volja (ali nujno zlo) medicinskega osebja. Ena od rešitev je, da se zainteresiranemu medicinskemu osebju omogoči pridobitev licence za tolmačenje. Takšna rešitev bi bila za področje južnoslovanskih jezikov morda tudi najustreznejša, saj med zaposlenimi v slovenskem zdravstvu govorcev z znanjem obeh jezikov na visoki ravni ni težko najti, vsekakor pa bi se morali prostovoljno odločiti za delo tolmača in pridobiti temeljne tolmaške kompetence. Prav tako bi bilo treba urediti področje tolmačenja v javni upravi, kjer se v stiku uradnikov s tujci pogosto odraža stereotipen odnos družbe do priseljencev. Pri tem so zagotovo v slabšem položaju tujci, do katerih večinsko prebivalstvo zaradi različnih preteklih in polpreteklih zgodovinskih družbenih okoliščin ni preveč naklonjeno, kot so npr. priseljenci z južnoslovanskega govornega področja. Tem vprašanjem bi morala država posvetiti precej več pozornosti in omogočiti uradnikom, ki so v stiku s tujci, dodatno kulturološko in jezikovno izobraževanje. Vsekakor je do celostne ureditve še dolga pot.

Raziskava je tudi pokazala, da so priseljenci z južnoslovanskega govornega področja pogosto prepričani, da tolmačev ne potrebujejo, vendar jim kljub temu potek postopka pogosto tolmačijo sorodniki, prijatelji, znanci ipd., ali celo varnostniki (!). Priseljenci bi morali biti, kot pravita tudi Kejžar in Medved (2010: 136),

poučeni o pravici spremljanja poteka postopka po tolmaču, tolmačenje spremljevalcev, tj. prijateljev ali pa kar naključno izbranih v čakalnici urada, pa ne bi smelo biti niti dovoljeno, kaj šele ustaljena praksa.

Literatura

- Bofulin, Martina in Romana Bešter, 2010: Enako zdravstvo za vse? Imigranti v slovenskem zdravstvenem sistemu. Medvešek Mojca in Romana Bešter (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 270–311.
- Brovč, Majda, Janja Ahčin, Marinka Šlajpah in Danica Rotar-Pavlič, 2009: Ekonomski imigranti v Sloveniji in njihova stališča o boleznih – kvalitativna raziskava. *Zdravstveno varstvo* 48. 26–32.
- Bugarski, Ranko, 2005: *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Dolenc, Danilo in Darja Šter, 2011: Selitve, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4430 (dostop 4. 4. 2013).
- Ferbežar, Ina, 2007: Nekaj vmes. Novak Popov, Irena (ur.): *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 194–197. http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/ssjlk_43_zbornik.pdf (dostop 20. 5. 2013).
- Gorjanc, Vojko, 2010: Prevajanje in tolmačenje kot človekova pravica ter slovenska jezikovna situacija. Gorjanc, Vojko in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 137–148.
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel, 2012: Zagotavljanje jezikovnih pravic v sodobni družbi. Stankovska, Petra, Maria Wtorkowska in Josef Pallay (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 51–61.
- Kejžar, Barbara in Felicita Medved, 2010: »Smo res dobrodošli?« Stiki in komunikacija med imigranti in pristojnimi državnimi institucijami. Medvešek, Mojca in Romana Bešter (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 92–141.
- Medvešek, Mojca, 2010: Demografske in socioekonomske značilnosti državljanov tretjih držav v Sloveniji. Medvešek, Mojca in Romana Bešter (ur.): *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Požgaj Hadži, Vesna in sodelavci, 2012: *Izazovi kontrastivne lingvistike/Izzivi kontrastivnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Požgaj Hadži, Vesna, Tatjana Balažic Bulc in Vojko Gorjanc (ur.), 2009: *Med politiko in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Stabej, Marko, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.

Med dvema ognjema: tolmačenje na kriznih območjih

Rok Chitrakar

Abstract

The article provides a general description of interpreting in areas of crisis and conflict, highlighting the various aspects that define it as a specific and independent activity within the interpreting profession. The unique and challenging context in which this form of interlingual transfer takes place presents numerous issues. The complex and unpredictable dynamic of this profession presents an obstacle to establishing a relevant training curriculum, based on a unified code of conduct. Further difficulties arise from the conflicting role of local interpreters who continuously struggle to find a balance between personal ethics and professional requirements while facing the consequences of often negative or hostile attitudes towards their activity. The legal status of interpreters involved in international conflicts also has to be taken into consideration, especially in cases where the lack of proper regulation and definition of their function can lead to more dangers and unnecessary risks. Interpreting in crisis areas has long remained in the background and has not received sufficient attention from the professional community or the public. This article attempts to reveal the importance of the role of interpreters in the development of current events in the principal arenas of conflict. It also sheds light on the main problem areas which pose a serious threat to members of this profession and focuses on positive initiatives and potential improvements.

Key words: interpreting, interpreting in areas of crisis and conflict, interpreting training, technologies in interpreting, the role of the interpreter

Ključne besede: tolmačenje, tolmačenje na kriznih območjih, tolmaško usposabljanje, tolmaške tehnologije, vloga tolmača

Jacob je bil verjetno zadnji izmed vojakov, ki so mi jih predstavili, a – kot sem hitro spoznal – tudi najpomembnejši. Bil je iznajdljiv, preizkušen v bitki in brez dvoma edini med nami, ki je lahko dejal, da je odrasel na ulicah Mosula. Bil je ključnega pomena za delovanje odreda v najbolj nevarnih sosesčinah mesta.

Ta turkmenijski kristjan, ki je v desnem rokavu vedno nosil fotografijo svojih sinov Johna in Paula, nam je pomagal na nešteto načinov: miril je napetosti med šejki, vzpostavljajl vezi z verskimi voditelji, krepil odnose z iraško policijo in vojaškimi uradniki. Kljub temu da je bil dodeljen mojemu odredu, je pomagal drugim, kadar so ti na patroljah potrebovali dodaten par oči in ušes.

Pri tem pa je tudi ogromno tvegaj. Jacob je na patroljah vedno nosil masko, za katero je skrival svojo identiteto. Povedal mi je, da je to nujno, ker bi ga sicer lahko doleteli povračilni ukrepi zaradi sodelovanja z Združenimi državami. Delo je sprejel, ker je moral zaslužiti dovolj, da bi se z družino preselil iz Iraka. Živel je na obrobju Mosula in sektantsko nasilje, ki je po tem območju pustošilo leta 2004, ga je prepričalo, da življenje za manjšinske kristjane v Iraku ni več varno.

Za njim sem izgubil vse sledi (poslal sem mu nekaj e-sporočil, brez odgovora), vendar pa sem nazadnje, ob povratku v Irak leta 2008, slišal, da mu za selitev ni uspelo nabrati dovolj denarja. Jacob ni državljani Združenih držav ali uradni pripadnik ameriške vojske. In vendar sem o njem vedno razmišljaj kot o soborcu. Pozabiti na tolmača, kot je Jacob, pomeni kršiti temeljno načelo ameriške vojske

»Leave no man behind«. ¹

Tako je svoje izkušnje z vojnimi tolmači za New York Times z vidika vojaka v svoji kolumni *A Soldier Writes* opisal Tim Hsia, pripadnik pehotne enote v Iraku (2009). V Mosul, največje in eno izmed najbolj nevarnih mest, je prispel poleti, leta 2005. Že kmalu po prvem srečanju s tolmačem Jacobom je spoznal nujnost uspešnega sporazumevanja za učinkovito delovanje vojaških enot. Tolmačenje na kriznih območjih (Kahane 2007) je v zavest javnosti začelo pronicati šele s tovrstnimi pričevanji in poročanjem svetovnih medijev s področij aktualnih konfliktov, humanitarnih kriz in naravnih katastrof. Z vojnih front Afganistana in Iraka, dveh največjih žarišč sodobnega konflikta, ki tako ali drugače zajemata velik del mednarodne skupnosti, so začela prihajati poročila, ki razkrivajo vlogo in pomen teh poprej slabo vidnih pripadnikov tolmaškega poklica. Ti delujejo v izredno nevarnih okoliščinah, odmaknjenih od realnosti zahodnega sveta, in morda prav zato ni nenavadno, da doslej niso bili deležni posebne pozornosti.

¹ Prevod in priredba avtorja razprave. Razprava temelji na raziskavi v okviru magistrskega študija Tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL (Chitrakar 2011).

1 UVOD

Tolmačenje na kriznih območjih vključuje tako delo tolmačev na območjih konflikta (vojn, oboroženih spopadov) kot na območjih humanitarnih kriz. Od drugih vrst tolmačenja se najbolj opazno razlikuje po nevarnosti in težavnosti okoliščin, v katerih poteka. Tolmači na kriznih območjih (Kahane 2007) so za razliko od kolegov, ki delujejo v bolj običajnih, varnih in udeležencem diskurza naklonjenih komunikacijskih kontekstih, neprimerljivo bolj ogroženi, poleg tega pa se soočajo s številnimi specifičnimi izzivi. Po pregledu skromnega nabora strokovne literature in zabeleženih pričevanj ter izkušenj, povezanih s tolmačenjem na kriznih območjih, je mogoče izpostaviti tri prevladujoče kontekste, v katerih se pojavlja.

Prva vrsta tolmačenja na kriznih območjih, ki predstavlja najbolj obsežen del problematike in ji je zato primerno posvečati tudi nekoliko več pozornosti, je **tolmačenje na območjih konflikta** (Fitchett 2010) oziroma vojno tolmačenje. Gre za tolmačenje v kontekstu aktualnih meddržavnih in, v zadnjem času vse bolj pogostih, »notranjdržavnih« oboroženih spopadov. V takšnih okoliščinah tolmači največkrat delajo za katero od udeleženi strani spora in so temu primerno obravnavani kot pripadniki njenih enot. Tolmači torej ne delujejo vselej kot nevtralni udeleženci, med njihove zadolžitve spadajo namreč tudi taktične in obveščevalne naloge, ki neposredno vplivajo na premike, v določeni meri pa tudi na uspeh vojaških enot. Do nedavnega je bilo eno osrednjih žarišč, v katerih so vojni tolmači delovali, v naši neposredni bližini, na območjih oboroženih konfliktov, ki so bila po razpadu nekdanje Jugoslavije najbolj kritična. Z delom na nekdanjih vojnih območjih Srbije, Hrvaške, Bosne in Kosova ima izkušnje nemalo tolmačev in prevajalcev, ki nam s svojimi pričevanji omogočajo dragocen vpogled v osrčje te problematike. Trenutno je delovanje vojnih tolmačev najbolj osredotočeno na Afganistan in Irak, kjer se konflikti kljub opaznemu zmanjšanju števila prisotnih oboroženih enot še vedno nadaljujejo. Na teh področjih z mednarodnimi oboroženimi silami sodelujejo zlasti lokalni tolmači, ki jim pomagajo pri navezovanju stika s tamkajšnjim prebivalstvom, pri pridobivanju informacij, zasliševanjih, usposabljanju in drugih vojaških aktivnostih.

Drugo večje področje tolmaškega delovanja na kriznih območjih je **tolmačenje v okviru mirovnih misij**. Mirovne misije običajno nastopijo po uradni prekinitvi oboroženih spopadov, v času premirja. Gre za mednarodne operacije, ki združujejo pripadnike različnih držav, ki pod okriljem organizacij, kot sta Nato in OZN, skrbijo za vzdrževanje stabilnosti (Monacelli 2002) ter spoštovanje mednarodnih dogovorov in konvencij. Izkušnje kažejo, da tudi v teh primerih konflikti nikakor niso izključeni, zato je to še vedno eden nevarnejših kontekstov, v katerih lahko delujejo tolmači. Ti so pri delu za mirovne misije v nekoliko drugačnem položaju kot njihovi vrstniki, ki tolmačijo v vojnih žariščih. Njihova vloga je nevtralna, poleg tega pa ne sodelujejo zgolj s pripadniki vojske, ampak tudi s strokovnjaki

civilisti, prostovoljci in lokalnim prebivalstvom. S svojim znanjem in kompetencami tako prispevajo k obnovi prizadetih in opustošenih območjih ter k distribuciji materialne in zdravstvene pomoči lokalnemu prebivalstvu. Kljub temu da delujejo v tveganem okolju, kjer so lahko še vedno tarča nasprotnikov tujega posredovanja, zavzemajo precej bolj pozitivno vlogo in uživajo več naklonjenosti.

Nazadnje izpostavimo še **humanitarno tolmačenje**, ki je po nevarnosti in stopnji tveganja na drugem koncu spektra tolmačenja na kriznih območjih. Poteka tako na vojnih območjih kot na območjih mirovnih misij, kjer so spopadi vsaj začasno omejeni; ravno na teh področjih so namreč prisotni ljudje, ki so najhujše prizadeti in humanitarno pomoč nujno potrebujejo. Prva bistvena razlika, ki humanitarno tolmačenje ločuje od drugih prevladujočih tolmaških kontekstov, je pretežno civilna sestava pripadnikov organizacij, ki v teh situacijah delujejo. Naj gre za mednarodne ali za nevladne organizacije: entitete, ki nudijo humanitarno pomoč v tradicionalni obliki, niso oborožene ter se ne morejo in ne smejo aktivno udeleževati spopadov. Njihova osnovna in poglobljena naloga je oskrbovanje prizadete lokalne populacije z najnujnejšo pomočjo, z živili, zdravili in zdravstvenimi storitvami, ter sodelovanje pri procesu obnove, gradnje in popravil osnovne infrastrukture, ki omogoča preživetje. Najbolj intenzivno delo tovrstnih organizacij se začne po koncu konflikta in lahko traja zelo dolgo, saj posledice oboroženega obračunavanja praviloma vedno trajajo dlje kot sami spopadi. Na področju humanitarnega tolmačenja prevladujeta tolmačenje za potrebe medicinske oskrbe in tolmačenje v kontekstu rekonstrukcije ter socialne pomoči.

Strokovna in medijska javnost sta tolmačenju na območjih konfliktov in kriz začeli več pozornosti posvečati, ko so se v medijih in strokovnih publikacijah pojavile prve statistike, ki so pričale o nevarnostih in tveganjih tega dela (Kahane 2010). Že po hitrem pregledu podatkov postane razvidno, da so tolmači na kriznih območjih med najbolj ogroženimi skupinami civilistov, ki delujejo v kontekstu konflikta. Med letoma 2003 in 2008 naj bi bilo v iraški vojni ubitih približno 360 in ranjenih kar 1200 tolmačev (Fitchett 2010), ki so jih zaposlovalе oborožene sile Združenih držav. Nekaterih tolmačev v statistike najverjetneje niti ni bilo mogoče vključiti, ker so kot tarče ugrabitev lokalnih uporniških skupin izginili brez sledu. Irak je le eno izmed aktualnih področij konflikta, tolmače pa poleg Združenih držav pri svojem delu na nevarnih območjih uporabljajo tudi številne druge države in mednarodne organizacije.

Tolmače za delo v žariščih spopadov današnjega sveta najemajo tako oborožene sile kot nevladne organizacije, mediji ter zasebna podjetja, ki na prizadetih območjih sklepajo dobičkonosne posle. Tolmači so običajno pripadniki lokalnega prebivalstva, ki se za delo odločajo po sili razmer, in so za preživetje pripravljene ogroziti tudi osebno varnost. Zaradi zaskrbljujočih statistik in poročil,

ki razkrivajo tragično pomanjkanje spoštovanja statusa ter osebne in poklicne integritete tolmačev, se je pojavila potreba po aktivnem izpostavljanju te problematike in spodbujanju k pobudam oziroma konkretnim ukrepom za izboljšanje.

Pomemben vidik tematike je tudi kompleksnost vloge tolmačev na kriznih območjih (Inghilleri in Harding 2010: 165). Tolmači pogosto sodelujejo s tujimi entitetami, ki v kontekstu vojn – sploh če gre za oborožene sile – običajno ne uživajo pretirane naklonjenosti s strani lokalnega prebivalstva. Posebej kritičen je položaj lokalnih tolmačev, ki jih zaradi sodelovanja s tujci prebivalci hitro označijo za izdajalce ali kolaboracioniste. Sicer nevtralni tolmači, ki so praviloma prisotni zato, da vzpostavljajo stik in komunikacijo z lokalnim prebivalstvom, postanejo uslužbenci »sovražnika« ali »okupatorja«, zaradi česar se nemalokrat znajdejo med glavnimi tarčami napadov oboroženih uporniških skupin, ki do teh posameznikov ne kažejo usmiljenja. V nekaterih primerih so tolmači že bili žrtve ugrabitev, v najbolj tragičnih pa se je njihovo življenje končalo z usmrtnitvijo. Odkupnine so v takih situacijah izredno redke (lokalni tolmači nimajo zaledja tujih državljanov), poleg tega pa ugrabitelji tovrstne priložnosti raje izkoristijo za zgled in svarilo vsem posameznikom, ki se za to delo odločajo. Na vlogo tolmačev so vezani tudi pomembni etični vidiki, ki si v situacijah krize in konflikta nasprotujejo in s tem onemogočajo razvoj enotnega poklicnega kodeksa.

Z varnostjo tolmačev na kriznih območjih je neposredno povezano vprašanje njihovega statusa, predvsem v okvirih določb mednarodnega prava. Te so večinoma nezadovoljive, saj tolmačem kljub njihovi očitni izpostavljenosti ne namenjajo posebne pozornosti. To lahko deloma pripišemo tradicionalni nevidnosti lika tolmača pa tudi zastarelosti pravnih instrumentov, ki problematike v aktualnih kriznih in konfliktnih kontekstih ne predvidevajo. Več dela bi moralo biti posvečenega statusu nevtralnosti tolmačev na kriznih območjih (Bartolini 2009), obenem pa bi jim morala biti zagotovljena dodatna varovala, ki bi jih ščitila pred pregonom zaradi opravljanja poklica ali bi jim zagotavljala določeno mero imunite pred zahtevami sodnih organov. Tako bi udeleženci konflikta lažje razumeli, da tolmač v večini primerov ni in ne more biti grozeč element, ki ga je zaradi varnosti ali interesov potrebno odpraviti.

Omenili smo že odnos delodajalcev, organizacij in agencij do tolmačev, ki jih zaposlujejo za delo na nevarnih območjih. Tolmači so, vsaj za lokalne razmere, relativno ustrezno poplačani, čeprav to še zdaleč ne odtehta nevarnosti in tveganj, s katerimi se vsak dan soočajo. Veliko večja težava je zagotavljanje kontinuirane oskrbe in varnosti tolmačev tako med kot po konfliktu. Mnogi posamezniki se zaradi posledic dela v vojnih žariščih soočajo s hudimi zdravstvenimi težavami in poškodbami, za katere delodajalci pogosto nočejo odgovarjati. Tolmači so po opravljenih dolžnostih prepuščeni sebi in niso deležni ustrezne pomoči entitet, ki

jih najemajo. Poleg zdravstvenih težav jih bremeni vprašanje samega preživetja in nadaljnega življenja v domovini – zaradi negativne vloge, pridobljene z delom za tuje organizacije, jim je lokalno prebivalstvo nenaklonjeno ali pa za njih predstavlja celo resno grožnjo. Izgnani iz domačega okolja iščejo zatočišče v drugih državah, največkrat v tistih, ki so jim služili. Ko se tam nazadnje znajdejo, pa nemalokrat že v okviru azilnega postopka naletijo na zaprta vrata.

2 USPOSABLJANJE: POMEN IN IZZIVI

Kako naj se posamezniki obvarujejo številnih pasti dela na kriznih območjih? Dokler po svetu divjajo konflikti in pustošijo krize, ki jim v trenutnih okoliščinah ni videti konca, bodo obstajale tudi potrebe po storitvah tolmačev. Če posameznikov, ki se za to delo odločajo, ni mogoče zaščititi pred nevarnostmi in nepredvidljivimi posledicami tega poklica, k izboljšanju situacije morda lahko še največ prispeva ustrezno usposabljanje. Usposabljanje za tolmačenje na kriznih območjih je še v povojih, saj do nedavnega ta oblika tolmaške dejavnosti tudi s strani strokovne in akademske skupnosti ni bila priznana kot samostojna in se ji kot taki ni namenilo veliko pozornosti. Delo v kontekstu kriz zahteva temu prilagojeno usposabljanje, ki v svojem učnem programu predvideva reševanje poglobljenih težav in vprašanj, povezanih s tem poklicem. Z razvojem ključnih spretnosti in znanj ter ustrezne prakse, ki jo zahteva delovanje v okoliščinah vojnih viher in kriz bi bila lahko prihodnost tolmačev vsaj nekoliko svetlejša.

Tolmačenje na kriznih območjih zaenkrat v študijske programe ni vključeno, kar je razumljivo, saj so potrebe po usposobljenih tolmačih za takšno delo – vsaj na evropski ravni – nizke. Delodajalci se še vedno raje odločajo za najemanje lokalnih tolmačev (Fitchett 2010), ki v veliki večini niso sistematično usposobljeni, so pa zato cenejši, manj zahtevni in, zaradi poznavanja lokalnih razmer in prebivalstva, velikokrat tudi bolj koristni. Vprašati se moramo, ali je posameznika na tolmačenje v kontekstu krize in konflikta sploh mogoče pripraviti. Okoliščine dela so namreč tako raznolike in nepredvidljive, da je v usposabljanje nemogoče vključiti vse možne scenarije in ovire, na katere utegnejo tolmači naleteti.

Ravno tu se torej pojavlja ena večjih težav usposabljanja za tolmačenje na kriznih območjih. Kako približati realnost življenja in delovanja v kontekstu vojn in humanitarnih kriz posamezniku brez izkušenj, ki mora za nameček obvladati še specifične spretnosti, ki jih zahteva tolmaško delo? Smiselnost oblikovanja učnega programa za tolmače, ki bi potencialno lahko delovali na območjih konfliktov in kriz, je vprašljiva. Poleg tega ni veliko verjetnosti, da bi se študenti tolmačenja sami odločali za delo, ki je v primerjavi z ugledno konferenčno in institucionalno različico slabše plačano, bolj naporno in predvsem bolj tvegano.

Zato je bolj smiselno, da se usposabljanje za tolmačenje na kriznih območjih osredotoči na tiste, ki v tem kontekstu že delujejo: na lokalne tolmače in pripadnike vojsk, ki se za to delo specializirajo (Monacelli 2002). Lokalni tolmači bi od usposabljanja lahko veliko pridobili – z izboljšanjem formalnega tolmaškega znanja, tehnik in pristopov bi se lažje soočili s pritiski in naporom vsakdanjega dela. Obenem bi jim usposabljanje omogočilo vpogled v problematiko njihovega dela, v etične dileme, izhajajoče iz vloge tolmača, ter pomanjkljivosti v statusu in ureditvi delovnih razmerij. Boljše zavedanje statusa in težav pri uveljavljanju pravic bi tudi lokalne tolmače morda spodbudilo k povezovanju in oblikovanju poklicne skupnosti. Ta bi bila pri doseganju zahtev veliko bolj učinkovita kot posameznik, ki je pri soočanju s težavami, od urejanja zdravstvenega zavarovanja in nadomestil do pravičnega poplačila (Fitchett 2010), zaščite in ustreznih delovnih pogojev, prepuščen samemu sebi. Po drugi strani bi imeli od strokovnega tolmaškega usposabljanja korist pripadniki vojaških enot, ki bi jim delo olajšalo predvsem boljše zavedanje težav ne le medjezikovnega, ampak tudi in predvsem medkulturnega prenosa. Dobro poznavanje lokalnih družbeno-kulturnih specifik in dojemljivost za drugačne vrednostne sisteme in prepričanja sta bistvena za učinkovito delovanje v tujem okolju. Sporazumevanje je namreč osnovano na vzpostavljanju in ohranjanju stika, zaupanja in medsebojnega spoštovanja, ki ga zagotavlja ravno zmožnost premostitve kulturnega prepada med sogovorniki.

Ženevska Ecole de Traduction et d'Interpretation (ETI), oddelek za prevajalstvo in tolmačenje na Univerzi v Ženevi, se je na omenjeno problematiko odzvala s projektom *Tolmačenje na kriznih in vojnih območjih* in tako postala edina izobraževalna ustanova na svetu, ki je posebej v ta namen razvila virtualno učno okolje za tolmače (Moser-Mercer in Bali 2008). ETI pri projektu sodeluje z Mednarodnim odborom rdečega križa, ki pri svojem delu v okviru humanitarnih misij na terenu redno sodeluje s tolmači, ki omogočajo sporazumevanje z lokalnim prebivalstvom. Pomemben korak pri razvoju projekta je bila izdelava vprašalnikov za delegacije na terenu, s pomočjo katerih je bilo mogoče lažje opredeliti poglobitve potrebe, bistvene za usposabljanje tolmačev za delo na kriznih območjih. Pridobljene informacije omogočajo tudi boljše načrtovanje izvedbe virtualnega učnega programa; pomembno vprašanje je bilo, kako različnim potrebam učinkovito (tudi stroškovno) zadostiti ter obenem kar najhitreje ustvarjati usposobljene kadre. Del temeljnih priprav ETI je bila tudi delavnica za vojne tolmače, ki je pokazala, da tovrstni dogodki lahko znatno prispevajo k razumevanju potreb in problematike nasploh.

Projekt je spodbudila naraščajoča potreba po tolmačih, ki bi delovali v okviru humanitarnih akcij na aktualnih prizadetih območjih. V času po konfliktu je vsakršna pomoč pri širjenju nujne pomoči življenjskega pomena, vendar na to mednarodne

in humanitarne organizacije niso vedno najboljše pripravljene. V ključnih trenutkih tako nemalokrat primanjkuje tolmačev in prevajalcev, ki bi bili pripravljene delati na nevarnih, konfliktnih območjih ali na področjih, ki so izpostavljena naravnim katastrofam. Merila za najemanje tolmačev so zaradi izrednega pomanjkanja temu primerno nizka; za rekrutiranje zadošča že poznavanje lokalnega jezika ali dialekta in osnovno znanje angleščine, skupnega jezika mednarodnih operacij. Običajno ne gre za usposobljene tolmače ali prevajalce, ampak se dela lotevajo posamezniki, ki nimajo osnovnega tolmaškega znanja ter niso seznanjeni s poklicno etiko, ki je lahko pri delu na takih področjih kritičnega pomena.

Posledice pomanjkanja ustreznega znanja in izkušenj so lahko zelo hude, v nekaterih primerih celo katastrofalne. Če v okviru humanitarnih akcij osebje na terenu ne more učinkovito komunicirati, težko oceni dejanske potrebe, posledično pa tudi ne more nuditi ustrezne pomoči. To je še toliko huje, če upoštevamo običajen obseg finančnega vložka in človeških virov, namenjenih reševanju kriznih situacij. Brez vsakršnega deontološkega znanja so lahko posledice dela tolmačev, ki so primorani v določenih situacijah, recimo v postopkih za pridobivanje azila ali med sodnimi zaslišanji in preiskavami, podajati mnenja in izjave, zelo resne. Možnih komunikacijskih scenarijev je toliko, da utegnejo predstavljati težave že usposobljenim tolmačem, ki morajo v nekaterih primerih prevzemati vloge, ki presega okvire njihovih osnovnih zadolžitvev.

Prvi cilj projekta ETI je bil pridobiti podrobno razumevanje sporazumevalnih potreb na kriznih in vojnih območjih. Pridobljeno znanje in podatke je bilo nato treba uporabiti pri snovanju ustreznih učnih programov in zbiranju materialov za usposabljanje terenskih tolmačev prek spleta. Takšen način dela tolmačem omogoča, da svoje znanje učvrstijo in nadgradijo, ne da bi morali pri tem za daljše obdobje zapustiti mesto napotitve in prenehati z opravljanjem nujno potrebnih storitev. Izkazalo se je, da so potrebe odvisne od posameznih komunikacijskih scenarijev, ki zahtevajo rabo določene terminologije in poznavanje specifičnih področij (npr. vojaška, medicinska terminologija, mednarodno pravo ipd.). ETI je na podlagi pridobljenih podatkov, svojih ocen in ugotovitev zasnovala dva osnovna modula usposabljanja, ki omogočata učenje na daljavo s pomočjo spleta ali različnih oblik prenosnih medijev (Moser-Mercer in Bali 2008):

- Modul 1 se osredotoča na specifično komunikacijskih situacij ob upoštevanju poklicne etike. Obenem tolmača usmerja k boljšemu zavedanju dela, kar lahko neposredno prispeva k izboljšanju komunikacije med udeleženi.
- Modul 2 se posveča osnovnim veščinam konsektivnega tolmačenja, pri čemer je učenje osnovano na vzorčnih komunikacijskih scenarijih. Poudarja tudi obvladovanje relevantne terminologije, ki je prav tako odvisna od konteksta in okoliščin dela.

Virtualinstitute, kot je ETI svoj virtualni pedagoški projekt poimenovala, združuje tehnične zmožnosti in programsko opremo za poučevanje tolmačenja na daljavo. Program zajema bazo govorov, možnost snemanja na dveh kanalih in dostop do povratnih informacij. Bolj kot tehnična in multimedijška osnova, na kateri je projekt zasnovan, je pomembna osrednja zamisel programa: ustvariti pedagoško okolje na podlagi medsebojnega sodelovanja. Tolmaške spretnosti lahko uporabniki programa pridobivajo na daljavo, obenem pa sodelujejo z drugimi tolmači, delujočimi na kriznih območjih, ter si pri tem izmenjujejo nasvete in dragocene izkušnje. S tem se vzpostavi skupnost, ki lahko sočasno razvija tolmaško prakso in znotraj katere prispevki uporabnikov izboljšujejo kakovost in relevantnost usposabljanja. Za potrebe delovanja je angleščina izbrana kot osrednji jezik, kar zagotavlja uporabnost programa po celem svetu, ciljne jezike usposabljanja pa se izbira na podlagi najnujnejših potreb, ki so jih pomagali razpoznati projektni partnerji v fazi analize. Trenutno so med najbolj aktualnimi jeziki dela na kriznih območjih poleg splošno razširjenih angleščine, francoščine, ruščine in nemščine še arabščina, urdujščina, hindujščina in birmanščina, da ne omenjamo njihovih številnih dialektalnih različic (Moser-Mercer in Bali 2008).

Vojna in krizna območja so velik izziv z vidika posredovanja učnih materialov in spodbujanja sodelovanja uporabnikov. Usposabljanje določajo tehnične omejitve, ki predstavljajo težave predvsem pri sodelovanju z manj razvitimi državami s šibko komunikacijsko infrastrukturo. Zaradi slabih in nestalnih informacijskih povezav mora biti učni program posredovan v manjših, obvladljivih enotah. Potrebna znanja in specifične spretnosti je treba razdeliti na ločene razdelke, vsakemu izmed teh mora biti posvečena učna aktivnost, obenem pa je priporočljivo, da učna enota ne traja več kot 10 minut. Komunikacijske povezave na vojnih območjih, ki so pogosto tarče napadov, niso dovolj zanesljive, delovni čas terenskih tolmačev pa je obenem natrpan in nepredvidljiv. Upoštevati je treba tudi dejstvo, da so tolmači po dalj časa izolirani in se s svojimi vrstniki zaradi različnih delavnikov ne morejo povezovati ali pa se ne morejo osebno srečevati, ker so vsakršni premiki in potovanja prenevarni. Koncept razvijanja poklicne skupnosti in medsebojnega sodelovanja s pomočjo komunikacijskih sredstev je zato najbolj primeren, usposabljanje s skupnimi cilji (izmenjava znanj in izkušenj, razvoj dobre prakse) pa lahko vodi k ustvarjanju močnih vezi, ki lajšajo učni proces. S pomočjo medsebojne učne podpore in raznolikih pedagoških scenarijev, prilagojenih delu v takšnih okoljih, se program lahko neprestano razvija. Uporabniki učno okolje v končni fazi izkoristijo tudi za pripravo na delo; usposabljanje in praksa tako postaneta neločljivo povezana.

Kljub razvoju sodobnih tehnologij in vedno večjih komunikacijskih zmožnosti ter kapacitet ima neposredna prisotnost tolmačev na terenu še vedno prednost pred tolmačenjem na daljavo (*remote interpreting*), ki komunikacijo zaenkrat le otežuje,

saj ne upošteva izzivov sporazumevalnega okolja. Pomembno je, da je na kriznih območjih dovolj usposobljenih lokalnih kadrov, kar omogoča dolgoročni razvoj poklica, neodvisen od zunanje podpore in izzivov, ki jih predstavljajo tehnične zmožnosti. Pozitivne posledice višanja ravni tolmaških spretnosti in znanj segajo preko časovnih okvirov konflikta ter predstavljajo odlično izhodišče za delo tolmačev po vojni oziroma krizi v procesu obnove ter družbenogospodarskega okrevanja.

3 PRAVNI STATUS IN ZAŠČITA TOLMAČEV NA KRIZNIH OBMOČJIH

Tolmači v kontekstu konflikta v primerjavi z drugimi udeleženci in akterji morda niso ne najbolj opazni ne najbolj vplivni, vendar pa se kot posebjeno sredstvo medjezikovnega sporazumevanja brez dvoma nahajajo v osredju in ospredju razvoja dogodkov na kriznih območjih. Nepogrešljivost jezikovnega posredovanja (Bartolini 2009), za katero so zaslužni usposobljeni in kompetentni posamezniki, ki delujejo v mednarodnih oboroženih konfliktih ter v humanitarnih akcijah na družbeno in politično nestabilnih ter ogroženih območjih, je jasno navedena že v ženevskih konvencijah. Te vsebujejo vrsto določb, ki zahtevajo prisotnost usposobljenih posameznikov, ki kot medjezikovni posredniki osebam, na katere se konvencije sklicujejo, omogočajo dostop do ustrezne pravne zaščite.

S pravnega vidika tolmači v interesu mednarodne skupnosti delujejo pod okriljem mednarodnih organizacij, ki so na kriznih območjih prisotne, da bi zagotovile pomoč lokalnemu prebivalstvu. Obenem tolmači svoj delež prispevajo tudi s sodelovanjem s pripadniki medijev ter tako omogočajo sprotno poročanje o dogajanju, ki je ključnega pomena za opozarjanje in ozaveščanje svetovne javnosti. Pomena vloge tolmačev in nepogrešljivosti njihove funkcije v kriznih žariščih torej ni mogoče zanikati. In vendar so analize njihovega pravnega statusa (Bartolini 2009) pokazale, da so tolmači deležni manj specifične, na funkcijo oz. na poklic vezane pozornosti kot druge kategorije udeležencev konflikta, ki jih zajema mednarodno pravo. Pravno zaščito, ki jo uživajo tolmači, tako lahko opišemo le s pomočjo primerjave oziroma z razmislekom o pravnih načelih, ki veljajo za nekatere bolj vidne skupine ali kategorije udeležencev konflikta. Tolmač v mednarodnem pravu namreč ni posebej ali ločeno obravnavan. Drugače je na primer s – v določeni meri primerljivim – statusom novinarja, za katerega lahko v ženevskih konvencijah najdemo specifične določbe.

O pomanjkanju izrecne pravne zaščite tolmačev na kriznih območjih priča tudi dejstvo, da se tej problematiki zaenkrat natančneje ni posvetila še nobena pravna študija (Bartolini 2009). V središču razprav o pravnih ukrepih in instrumentih, ki bi lahko prispevali k varnosti dela civilistov na kriznih območjih, so ponavadi

pripadniki medijev. O tolmačih, ki se večinoma pojavljajo v pomožni funkciji in omogočajo osnovno komunikacijo med novinarji in lokalnim prebivalstvom ali vojaškimi silami, ni veliko govora. Kljub temu da se enako ali pa celo bolj pogosto znajdejo v rizičnih situacijah, se jih v prizadevanjih za izboljšanje zaščite in pravnega statusa še vedno prevečkrat pozablja.

Čeprav liku tolmača mednarodno pravo in javnost namenjata le malo pozornosti, to še ne pomeni, da je v tem oziru v celoti prepuščen sebi. Določbe mednarodnega prava priznavajo pomen in koristnost tolmačenja, ki je bistveno za pravilno delovanje številnih zakonskih varoval. Omembe tolmačev oziroma – v besedilih – »usposobljenih« tolmačev je mogoče najti že v delih tretje in četrte ženevske konvencije iz leta 1949. V tretji konvenciji 96. in 105. člen opisujeta pravice vojnih ujetnikov do tolmača v okviru kazenskih procesov. Podobne določbe lahko najdemo v 72. in 123. členu četrte ženevske konvencije, ki jasno navajata, da imajo civilne osebe, ki so pridržane v kontekstu vojaške okupacije in proti katerim so sproženi disciplinski ali kazenski postopki, pravico do uslug usposobljenega tolmača. Te določbe so namenjene zagotavljanju pravičnega sojenja za vse osebe, ki jih je mogoče obravnavati znotraj področja uporabe ženevskih konvencij.

V kontekstu tolmačenja na kriznih območjih tolmač največkrat zaseda enega izmed dveh položajev, ki različno opredeljujeta njegov pravni status: tolmači lahko delajo za katero od strani, udeleženih v konflikt, ali pa s svojim delom prispevajo k delu nevtralnih subjektov, agencij in posameznikov, med katere sodijo mednarodne organizacije in misije, nevladne organizacije in pripadniki medijev. V primeru, da tolmač dela za eno od strani v konfliktu, je potrebno ugotoviti, ali pri opravljanju svoje funkcije deluje kot pripadnik oboroženih sil, kar ga izpostavlja kot legitimno tarčo napadov, ali pa kot civilist, ki ga je treba varovati pred neposrednimi napadi in posledicami konflikta. Tolmači naj načeloma ne bi bili zajeti v kategorijo pripadnikov oboroženih sil, razen če gre že v osnovi za vojake, ki so bili za opravljanje tega dela dodatno izurjeni. Če bi definicijo vojaka omejili zgolj na posameznike, ki neposredno opravljajo borbena funkcija, bi bila situacija precej bolj enostavna: v takem primeru, bi iz ogrožene kategorije izpadli vsi tolmači, tako civilisti kot pripadniki oboroženih sil. Tak argument v realni vojni situaciji nima veliko teže, saj aktivni udeleženci oboroženega konflikta niso le ti, ki v rokah držijo strelno orožje, ampak tudi ostali, ki s svojimi kompetencami delovanje in premike vojaških enot omogočajo: inženirji, vezisti, komunikacijski strokovnjaki pa tudi tolmači. Namesto uradnega statusa, ki bi določal mesto udeležencem katere izmed strani konflikta, se v realnosti bolj pogosto upošteva načelo »neposrednega sodelovanja v sovražnostih«. Posledično civilist, ki s svojim delom prispeva k operacijam ali dejavnostim, ki jih je mogoče opredeliti kot sovražne, ob upoštevanju omenjenega načela izgubi položaj nevtralnosti in postane potencialna tarča napadov.

Zaradi vnetih razprav o ohlapnosti pojma »neposrednega sodelovanja v sovražnostih« je Mednarodni odbor rdečega križa oblikoval smernice, ki naj bi problematiko pojasnjevale in primerno razčlenile. Besedilo vsebuje kriterije, s katerimi je mogoče identificirati nekatere od dejavnosti, ki sodijo na to področje. Med temi so recimo dejanja agresije proti udeležencem konflikta, dejavnosti nadzora nad zajetim osebjem, taktično-obveščevalne operacije (npr. identifikacija tarč) ipd. Kljub temu je težko označiti delo tolmačev, ki zgolj omogočajo sporazumevanje med dvema stranema, kot sestavni element sovražnosti, še posebej v primerjavi z drugimi oblikami jezikovnih storitev, ki v to kategorijo brez dvoma sodijo, npr. prevajanje zašifriranih sporočil ali vojaške korespondence nasprotni strani. V slednjem primeru je očitno, da opravljeno delo neposredno prispeva k taktični prednosti udeleženke konflikta, ki se te storitve poslužuje. Tolmač z opravljanjem tovrstnega dela status nevtralnosti avtomatično izgubi.

Zagotavljanje zaščite tolmačev na kriznih območjih ne pomeni le urejanja in spoštovanja njihovega poklicnega in pravnega statusa ter varovanja med delom v nevarnih okoliščinah. Za tolmače ima namreč delo na kriznih območjih daljnosežnejše posledice, ki presegajo trajanje samega konflikta ali zadolžitvev. Poleg tega, da jih utegnejo zaradi podobe, ki si jo ustvarijo v očeh lokalnega prebivalstva, čakati negativne posledice, se lahko tolmači znajdejo v specifični vlogi, ki je ne smemo spregledati.

Tolmači, ki delajo na območjih konflikta, se v okviru preiskovalnih postopkov soočajo z enakimi tveganji in nevarnostmi kot priče v sodnih postopkih (Thomas 2003: 307). Pogosto imajo dostop do informacij, ki lahko koristijo kateri od strani, udeleženih v konfliktu, in imajo kot taki specifično obveščevalno vrednost. Seveda se njihovega edinstvenega položaja zavedajo tudi drugi udeleženci konflikta, ki utegnejo v upanju, da bi se dokopali do podatkov, poskušati nanje na različne načine vplivati.

Ker se tolmače povezuje in identificira z drugimi državami, tujimi institucijami, agencijami in organizacijami, bi jim morale ravno tovrstne entitete zagotavljati zadovoljivo, kontinuirano varovanje tudi po koncu konflikta. Zato obstaja več tehtnih razlogov (Thomas 2003):

- Iz izpostavljanja tveganju oziroma nevarnostim, ki pretijo tolmačem, izhaja določena mera moralne odgovornosti; varovanje bi moralo biti omogočeno ne glede na to, ali je navedeno v delovni pogodbi ali ne.
- V obseg moralne odgovornosti sodi tudi obveza, da se pripadnika skupine ne sme zapustiti v nevarnosti (eno poglavitnih načel vojaških organizacij).
- Tolmači so lahko dolgoročno pomembni za uspešno rekonstrukcijo opu- stošenih območij. Zaradi poznavanja in razumevanja konfliktnih stališč lahko prispevajo k lažji spravi med udeleženiimi stranmi. Kot relativno nevtralni udeleženci lahko tolmači pomagajo v fazi obnove, ki je bistven del vsake mirovne operacije (Thomas 2003: 310).

Žal se status tolmačev znotraj organizacije ali institucije, s katero sodelujejo, največkrat razblini v trenutku, ko je konflikta konec. Takrat so tolmači prepuščeni usodi, le redke izjeme so vključene v evakuacijske načrte. Naenkrat tolmači niso več del ekipe oz. pripadniki organizacije, ampak postanejo sredstvo, ki je odslužilo svoj namen.

4 ODZIVI IN POBUDE

Ko govorimo o statusu tolmačev na kriznih območjih ter pomanjkljivostih, ki jim povzročajo največ težav, ne smemo pozabiti omeniti prizadevanj in truda strokovne skupnosti in medijev za izboljšanje situacije. Problematika tolmačenja na vojnih žariščih in na področjih humanitarnih kriz iz ozadja izstopa šele v zadnjem času. To lahko v največji meri pripišemo nevidnosti tolmačev, ki v tovrstnih kontekstih vselej delujejo predvsem kot stranski in vmesni akterji, izključeni iz neposrednega dogajanja.

In vendar pomen in vloga tolmačev nista ostala neopažena. Zaradi posameznikov, ki so z njimi v kontekstu krize in konflikta sodelovali in so se lahko sami prepričali o njihovi vrednosti, se je lik tolmača počasi začel bolj vidno pojavljati tudi v javnosti. Vse večje število prispevkov in člankov o delu s tolmači, ki so se začeli v času vojn v Iraku in Afganistanu pojavljati tudi na naslovnica svetovnega tiska in spletnih medijev, so problematiko približali sicer neobveščeni javnosti, kar je nazadnje privedlo do nekaterih pobud, ki bi lahko v prihodnosti pozitivno vplivale na razvoj situacije in izboljšanje statusa pripadnikov tega poklica. Poleg rednejšega pojavljanja v medijih je za izrazitejše premike in napredek pri reševanju problematike zaslužen tudi odziv stroke, torej tolmaške in prevajalske skupnosti, ki sta začeli tematiko vključevati v razprave in raziskovalno dejavnost ter, še pomembneje, v konkretne pobude in projekte.

Med vidnejšimi poklicnimi združenji, ki spodbujajo razvoj tolmaških standardov in prispevajo k uveljavitvi statusa tolmačev, je gotovo AIIC, mednarodno združenje konferenčnih tolmačev. Med najbolj opaznimi prispevki na temo kriznega in vojnega tolmačenja so nekateri članki, ki opozarjajo na različne vidike problematike in k bolj aktivnemu delovanju pozivajo tudi druge pripadnike tolmaške skupnosti. Ker je bil odziv znotraj skupnosti dovolj odmeven, se je pojavila potreba po organizaciji foruma AIIC o tolmačih na območjih konflikta. Udeleženci dogodka in govorniki so bili tako pripadniki tolmaške stroke kot strokovnjaki z drugih področij, politologi, pravniki, nekdanji pripadniki oboroženih sil, humanitarnih organizacij in vladnih služb, ki so s svojimi specifičnimi vpogledi in izkušnjami pomagali osvetliti nekatera najbolj pereča vprašanja. Pomembnejše točke, povezane s problematiko kriznega in vojnega tolmačenja,

so bile izpostavljene na osnovi poročil in opisov stanja, statusa ter etičnih dilem, ki izhajajo iz tovrstnega dela. Takšni dogodki so brez dvoma potrebni in koristni, saj spodbujajo nadaljnji razmislek in delo ter obenem ustvarjajo mrežo posameznikov in skupin, ki se bodo z opozarjanjem na pomanjkljivosti in reševanjem težav ukvarjali tudi v prihodnosti.

Na problematiko se je spodbudno odzvalo tudi mednarodno združenje prevajalcev FIT (Fédération Internationale des Traducteurs), krovna organizacija, ki povezuje prevajalska združenja več držav. Združenje opozarja na situacijo, v kateri se nahajajo številni lokalni tolmači, ki so izpostavljeni resnim tveganjem in nevarnostim, obenem pa pogosto prisiljeni v opravljanje za poklicno skupnost spornega dela, npr. zasliševanje vojnih ujetnikov, kar neposredno krši nevtralnost vloge tolmača. Kršenje poklicne integritete se seveda ne more primerjati z neposrednimi nevarnostmi, ki ogrožajo fizično integriteto vojnih tolmačev. Ti so v zadnjem času postali tarče sistematičnih napadov in celo usmrtilcev opozicijskih ali uporniških skupin na območjih konfliktov. Organizacija izpostavlja tudi sporen in izkoriščevalski odnos nekaterih delodajalcev, ki za status, zaščito in varovanje najetih tolmačev tako med kot po konfliktu nočejo prevzemati odgovornosti. Sali Alal, profesor na univerzi v Mosulu, je s somišljeniki ustanovil združenje za zaščito človekovih pravic tolmačev v Iraku (The Society for the Protection of Human Rights of Interpreters in Iraq), ki opozarja javnost na kritičnost situacije ter tolmačem in njihovim družinam pomaga z zbiranjem denarnih prispevkov. Izmikanje odgovornosti nekaterih držav in organizacij do lokalnih tolmačev, ki jih zaposlujejo, ostro obsoja: »Dejstvo, da tolmačev in prevajalcev ne najemata neposredno ameriška vlada ali vojska, ampak zasebna podjetja kot Titan, pristojnih organov ne razrešuje odgovornosti za njihovo varnost« (The Union of Communication and Language Professionals, Denmark 2006). Pobude združenja FIT so k ukrepanju spodbudile tudi posamezne države, kar vzbuja nekaj optimizma za izboljšanje razmer. Dansko združenje jezikovnih strokovnjakov (Forbundet Kommunikation og Sprog) je npr. ustanovilo denarni sklad za pomoč tolmačem, ki delajo v Iraku. Upajmo, da bodo temu pozitivnemu zgledu sčasoma sledila tudi druga združenja in poklicne organizacije po svetu.

Kljub prizadevanjem in odzivom poklicne skupnosti je izredno pomembno, da se na zaskrbljujoče stanje, ki prevladuje na področju vojnega in kriznega tolmačenja, odzivajo tudi politični akterji. Prvi pomembnejši korak v to smer predstavlja Deklaracija o zaščiti tolmačev na območjih konflikta, ki jo je 29. aprila 2010 podpisalo 40 članov parlamentarne skupščine Sveta Evrope v Strasbourgu (PACE 2010). To je prvi uradni politični dokument, ki javno priznava resnost problematike tolmačenja na kriznih območjih ter opozarja na težke in nevarne okoliščine, v katerih tolmači delajo. S podpisom deklaracije je bila jasno izražena politična volja za izboljšanje. Ustanovljena je bila tudi delovna skupina, ki je zadolžena za

izvedbo študije in bo lahko sčasoma predložila resolucijo na plenarnem zasedanju parlamentarne skupščine. Deklaracija obenem prispeva k poklicu tolmača na sploh, saj poudarja vrednost tolmaškega dela ter lahko spodbudi k prizadevanjem za vzpostavitev višjih standardov.

5 ZGODBE Z NASLOVNIC: OKNO V REALNOST VOJNEGA TOLMAČENJA

Vprašanje tolmačenja na kriznih območjih nikakor ne obstaja le v razmišljanju in pisanju posameznikov, ki kot pripadniki stroke ali raziskovalci na področju prevodoslovja in tolmačenja opozarjajo na različne vidike tega poklica, ampak je tovrstno delo zelo resničen vidik – četudi precej oddaljenega – dogajanja v osredju vojn in drugih človeških konfliktov.

Ameriški časnik Los Angeles Times (Miller 2009b) je priklical pozornost javnosti na sicer že rutinsko in, vsaj v Združenih državah, dobro poznano preračunljivost zasebnih podjetij in zavarovalnic, katerih žrtve so v zadnjih letih vse bolj pogosto tudi tolmači. To je postalo še posebej razvidno v obdobju, ki sta ga zaznamovali vojni v Iraku in Afganistanu, ko so ameriške vojaške sile zaradi vedno večjih operativnih potreb med in po konfliktih, torej tudi v fazi rekonstrukcije, začele zaposlovati tolmače iz vrst lokalnega prebivalstva. Tolmači so tako postali nepogrešljiv del obnove in vzpostavljanja stabilnosti po oboroženih spopadih ter pomembno sredstvo v boju proti uporniškim skupinam. Da bi lahko ugodila naraščajočim potrebam po tolmačih, se je ameriška vojska obrnila na podjetje Titan Corporation, ki je bilo pooblaščen za najem več kot 8000 večinoma iraških tolmačev (Miller 2009a). Za vsoto približno 1000 ameriških dolarjev na mesec so se tolmači kot pripadniki vojaških enot izpostavljali neposrednim nevarnostim vojne in tvegali posledice, ki so jim grozile v primeru, da se jih polastijo uporniške skupine, ki jim zaradi sodelovanja s sovražnikom praviloma niso prizanašale. Po nekaterih poročilih naj bi bilo med tolmači, ki sta jih za potrebe ameriških oboroženih sil v iraški vojni najeli podjetji Titan Corporation in L-3 Communications, med letoma 2003 in 2008 kar 360 smrtnih žrtev, več kot 1200 pa jih je bilo ranjenih (Miller 2009a). Še posebej osupljiv je podatek, da je skupno število smrtnih žrtev med tolmači v službi ameriške vojske v tem času preseglo skupno število vseh smrtnih žrtev drugih oboroženih sil v t. i. Koaliciji voljnih.

Program pomoči, ki ga je ameriška vlada vzpostavila s pomočjo zavarovalnic, naj bi deloval kot varovalo za tolmače in njihove družine v primeru poškodb ali smrti. In vendar, po številnih pričevanjih sodeč (Miller 2009b), tolmači in njihove družine do finančne pomoči ali obljubljenih denarnih odškodnin niso mogli dostopati. Pričevanja ter poročila, ki so vsebovala tudi dokumentacijo podjetij in

zavarovalnic, so pokazala, da so zavarovalniški agenti odlašali z izplačili denarnih nadomestil ali pa zavračali zahteve za izplačila invalidnin in nadomestil za primer smrti, pri čemer so največkrat kot razlog navajali odsotnost ali pomanjkljivost uradnih poročil ali druge dokazne dokumentacije, ki bi potrjevala, da je poškodba ali smrt tolmača povezana z njegovim delom za vojsko.

Poleg tega so na tolmače, ki so jih na zdravljenje pošiljali v sosednjo Jordanijo, pritiskali, naj od zavarovalnic sprejmejo enkratno denarno izplačilo namesto rednih tedenskih ali mesečnih prejemkov, ki bi tekom nadaljnega življenja znašali bistveno več (Miller 2009b). V primeru, da ponudbe niso želeli sprejeti, naj bi jim celo grozili z izgonom v Irak, kar bi za tolmače pomenilo skoraj gotovo smrt. Tisti, ki jim je uspelo emigrirati v Združene države, so ostali praznih žepov, odvisni od borne socialne pomoči in prisiljeni v opravljanje slabo plačanih fizičnih del. Poleg tega so jim vsoto socialne pomoči v okviru ameriške zavarovalniške politike izračunali na osnovi prihodkov in stroškov življenja v njihovi domovini. Absurdno, saj je življenjska raven v Afganistanu ali Iraku toliko nižja kot v Združenih državah, da takšna denarna nadomestila upravičencem nikakor ne morejo omogočiti dostojnega življenja.

Zavarovalnica American International Group Inc. (AIG), največja ponudnica zavarovalnih polic za tolmače v Iraku, podrobnosti glede izvajanja svoje politike in obravnave posameznih primerov ni želela razkrivati (Miller 2009b). Kljub temu da predstavniki te mednarodne korporacije trdijo, da si prizadevajo v vsakem primeru delovati odgovorno, etično in pravično, se je ob pregledu pričevanj prizadetih težko otresti občutka, da poglobljena naloga zavarovalniških agentov ni pomagati žrtvam, temveč iskati in razkrivati od resničnosti odmaknjene administrativne pomanjkljivosti v dokumentaciji in poročilih. Na podlagi ugotovitev lova na birokratske napake lahko zavarovalnica v skladu z ameriškim pravnim sistemom zavrne še tako upravičen zahtevek.

Zlorabe vojnih tolmačev v korist zasebnih podjetij, ki imajo v vidnem polju svojega delovanja zgolj finančne interese, pa niso omejene le na neizprosne mehanizme velikih zavarovalnic. Ameriška tiskovna agencija Associated Press (AP 2009) v spletnem članku razkriva poročilo ameriških vladnih uradnikov, odgovornih za pregled poslovanja podjetja Global Linguist Solutions. To je kot eden večjih zasebnih ponudnikov jezikovnih storitev z ameriško vlado sklenilo pogodbo v višini 4,6 milijarde ameriških dolarjev, namenjenih oskrbi vojske z arabsko govorečimi tolmači, ki naj bi delovali v okviru operacij in misij v Iraku.

Ko so se preiskovalci poglobili v podrobnosti finančnega poslovanja podjetja, so odkrili, da je bilo več deset milijonov davkoplačevalskih dolarjev zapravljenih za kritje vprašljivih stroškov ali pa so bila sredstva izgubljena zaradi površnega

upravljanja. Zvezni uradniki, ki so se v Irak odpravili, da bi preverili učinkovitost delovanja podjetja, so med drugim opazili, da je bilo kakih 5 milijonov dolarjev (AP 2009) porabljenih za najemanje večsobnih stanovanj in vozil za pogodbene izvajalce. Obenem so opazili, da je bilo najemanje tolmačev počasno in neučinkovito, tako da takratnim potrebam v nobenem primeru ni bilo zadoščeno.

Takšna razkritja pričajo o tem, da je tolmačenje na kriznih območjih lahko tudi dobičkonosno – žal na škodo tolmačev. Vlade namenjajo velike količine sredstev za zagotavljanje nujne komunikacijske storitve, brez katere bi bilo sporazumevanje med različnimi stranmi konflikta popolnoma nemogoče. Na žalost se jih levji delež porazgubi med izvajalci in še bolj številnimi podizvajalci, katerih resnična vloga je največkrat vprašljiva. Morda bi bilo bolje, če bi vlade in vodilni akterji skrbneje razmišljali o smiselnosti tovrstnih stroškov in podporo preusmerili tja, kjer je res potrebna – v zagotavljanje dostojnega življenja tistim, ki so pri služenju njihovim interesom med najbolj ogroženimi.

6 SKLEP

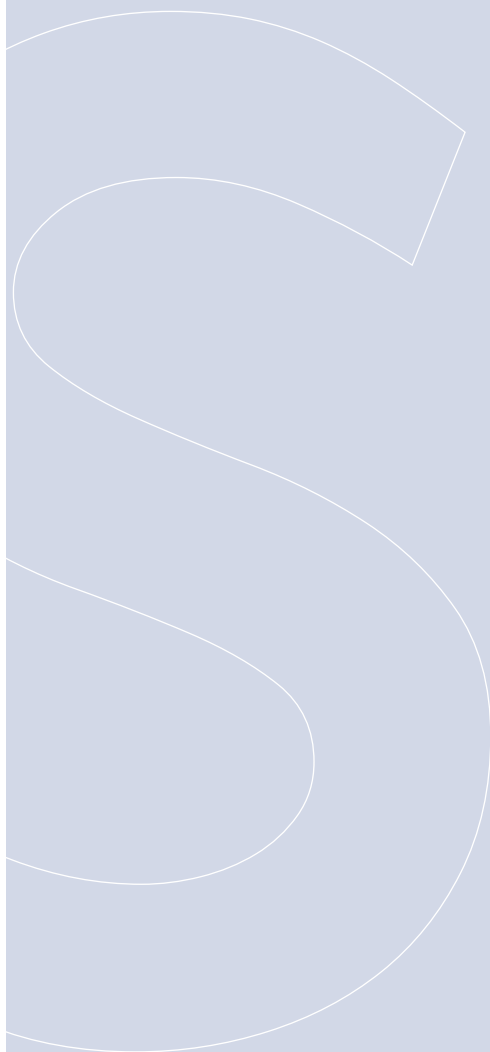
Tolmačenje na kriznih območjih je področje, ki ponuja številne možnosti za raziskovanje. Že ob pregledu splošnih značilnosti postane očitno, da posamezna vprašanja, ki izhajajo iz opazovanja tolmaškega dela v občutljivih sporazumevalnih okoliščinah oboroženih konfliktov in humanitarnih kriz, lahko obravnavamo kot samostojna izhodišča za podrobnejšo obravnavo. Od opaznejših vidikov, ki so se izkazali tudi za najbolj pomembne in vredne razmisleka, izstopajo predvsem tisti, povezani z vlogo tolmača, njegovim statusom, usposabljanjem za delo, vprašanjem poklicne in osebne etike ter odnosom med udeleženci komunikacije. Raznolika dejavnost kriznih in vojnih tolmačev se s svojevrstnimi značilnostmi, ki jo jasno ločujejo od drugih oblik medjezikovnega prenosa, obenem izpostavlja kot samostojna tematika, ki si zaradi izrazitega vpliva na razvoj najbolj kritičnih družbenih dogajanj zasluži pozornost tako splošne kot strokovne in akademske javnosti.

Viri in literatura

- AIIC, 2009: *Code of professional ethics*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/article24.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Associated Press, 2009: *Feds question Iraq interpreter contract*. http://www.msnbc.msn.com/id/32393792/ns/world_news-mideast/n_africa/ (dostop 16. 6. 2013).

- Bartolini, Giulio, 2009: *General principles of international humanitarian law and their application to interpreters serving in conflict situations*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page3396.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Chitrakar, Rok, 2011: *Tolmačenje na kriznih območjih*. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevajalstvo.
- Fitchett, Linda, 2010: *AIIC Forum on interpreters in conflict areas*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page3398.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Hsia, Tim, 2009: *Jacob, the Interpreter*. <http://atwar.blogs.nytimes.com/2009/09/22/jacob-the-interpreter> (dostop 16. 6. 2013).
- Inghilleri, Moira in Sue-Ann Harding, 2010: *Translating violent conflict*. Inghilleri, Moira in Sue-Ann Harding (ur.): *The translator: Translation and violent conflict*. Manchester: St. Jerome. 165–173.
- Kahane, Eduardo, 2007: *Interpreters in conflict zones: the limits of neutrality*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page2691.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Kahane, Eduardo, 2010: *Conflict zones: the first hurdle*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page3460.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Miller, Christian T., 2009a: *Chart: Iraqi translators, a casualty list*. <http://www.propublica.org/article/chart-iraqi-translators-a-casualty-list> (dostop 16. 6. 2013).
- Miller, Christian T., 2009b: *Foreign interpreters hurt in battle find U.S. insurance benefits wanting*. <http://articles.latimes.com/2009/dec/18/world/la-fg-interpreters18-2009dec18> (dostop 16. 6. 2013).
- Monacelli, Claudia, 2002: *Interpreters for peace*. Garzone, Giuliana in Maurizio Viezzi (ur.): *Interpreting in the 21st century: Challenges and opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 181–193.
- Moser-Mercer, Barbara in Grégoire Bali, 2008: *Interpreting in zones of crisis and war*. <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/page2979.htm> (dostop 16. 6. 2013).
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2010: *We should protect interpreters in conflict zones! Written Declaration 442*. <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=12805&Language=EN> (Dostop 16. 6. 2013)
- Thomas, Roy, 2003: *Follow-on protection for interpreters in areas of conflict*. Brunette, Louise (ur.): *The Critical Link 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 307–317.
- Union of Communication and Language Professionals, Denmark, 2006: *War participating interpreters*. <http://www.jtpunion.org/spip/IMG/.../WARPARTICIPATINGINTERPRETERS.rtf> (dostop 16. 6. 2013).

Spremna beseda

I

Monografija *Slovensko tolmačeslovje* predstavlja del raziskav tolmačenja na Slovenskem, povezanih z ljubljanskim raziskovalnim in razvojnim delom s tega področja. Gre za prikaz raziskovalno-razvojnega dela, tesno povezanega tako z magistrskim študijem tolmačenja kot tudi doktorskim študijem prevodoslovja na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, prav tako pa raziskovalnimi projekti, v katerih sodelujemo sodelavci tega oddelka.

Poučevanje tolmačenja je skupno izhodišče prispevkov v prvem delu monografije, kažejo pa na razvojno naravnost Oddelka za prevajalstvo FF UL, tudi ko gre za analizo poučevanja tolmačenja. Pri tem izhajamo iz spremljanja kakovosti izobraževanja tolmačev na Oddelku za prevajalstvo FF UL in uvažanja novosti v študijski program, predvsem na podlagi podatkov o vpetosti v okolje. Predstavljamo dobre prakse, ki so v veliki meri posledica izrazite vpetosti programa v mednarodno okolje (Maček). V nadaljevanju se še vedno ukvarjamo z vprašanjem študijskih programov tolmačenja, in sicer z vidika tolmaških kompetenc in iz njih izhajajočih vsebin študijskih programov v okviru konzorcija EMCI (Pajek). Naslednja dva prispevka se osredotočata na poučevanje konsekutivnega in simultanege tolmačenja. Pri poučevanju konsekutivnega tolmačenja se avtorica ukvarja z zapiski v okviru tolmačevega kronotopa in vprašanji povezav kot ključnih elementov govora (Biffio Zorko). Poglavlje sklene razprava o analizi napredka glede uporabe različnih strategij pri simultanem tolmačenju, ki jih študentje usvajajo med študijem konferenčnega tolmačenja (Zidar Forte).

Preostali dve poglavji se osredotočata na konferenčno tolmačenje in tolmačenje za skupnost, pri čemer so predvsem raziskave tolmačenja za skupnost neposredni rezultat domačih in mednarodnih projektov s tega področja.

Poglavje o konferenčnem tolmačenju prinaša dve raziskavi s področja konferenčnega tolmačenja. V prvi so predstavljeni izsledki analize o statusu konferenčnega tolmača v Sloveniji, in sicer z vidika razumevanja poklica v širši javnosti in glede na mnenja profesionalnih konferenčnih tolmačev ter vse bolj pomembnih akterjev na trgu tolmaških storitev – prevajalskih agencij (Vidmar). Druga razprava se osredotoča na analizo sodelovanja različnih akterjev pri zagotavljanju simultanege tolmačenja v institucionalnem okolju Evropskega parlamenta. Izveden je bil eksperiment, pri katerem so izkušeni tolmači ocenili pragmatični učinek izpusta v tolmačenem besedilu ter njegov vpliv na posredovano sporočilo. V analizi korpusa s plenarnega zasedanja v nadaljevanju avtorica razpravlja tudi o drugih elementih, značilnih za tolmačeni govor, kot so povzemanje, zgoščevanje informacij in kompenzacija (Mlačak).

O tolmačenju za skupnost govori tretje poglavje. Odpira ga razprava, ki predstavlja značilnosti skupnostnega tolmačenja, izhajajoč iz njegovega umeščanja v situacije, za katere je značilna asimetrična porazdelitev družbene moči. V nadaljevanju se osredotoča na vprašanja jezikovnih človekovih pravic v sodobnih multikulturnih okoljih, na koncu pa govori o nujnosti nadnacionalnega sodelovanja, tako glede jezikovnopoličnega delovanja kot konkretne izvedbe tolmačenja (Gorjanc). Druga razprava dopolnjuje prvo z analizo stanja v slovenskem prostoru, pri čemer se v nadaljevanju osredotoča na prikaz tolmaške interakcije v azilnem postopku, kjer tudi analiza uporabe jezikovnih sredstev razkriva razmerja moči med udeleženci v postopku mednarodne zaščite (Morel). Obsežna analiza okolja, v katerem poteka tolmačenja za zdravstvo, izzivalno odpira vprašanje, ali je res najidealnejše, če tolmač, zdravstveni delavec in bolnik tvorijo trikotnik. V nadaljevanju pa avtorji z analizo odgovorov razpravljajo o tem, kako se ravna slovenski tolmači, saj pri nas nimamo ne kodeksa ravnanja ne posebnega izobraževanja tolmačev za zdravstvo (Kocijančič Pokorn et al.). Potreba po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji je sorazmerno nova, rezultati analize pa kažejo, da tovrstno tolmačenje potrebujemo, tako zaradi premagovanja jezikovnih ovir kot tudi nediskriminatorne obravnave govorcev teh jezikov (Balažič Bulc in Požgaj Hadži). Poglavje sklene razprava o specifikah tolmačenja na kriznih območjih, pri čemer se avtor osredotoča na vprašanja, povezana z vlogo tolmača, njegovim statusom, usposabljanjem za delo, vprašanjem poklicne in osebne etike ter odnosom med udeleženci komunikacije (Chitrakar).

II

Oddelek za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani se je po uvedbi prevajalskega študija načrtno lotil razvoja študija tolmačenja, v enakem zaporedju pa je potekalo tudi raziskovalno delo: po prvotni osredotočenosti na segment prevodoslovja, povezan s prevodom in prevajalskim procesom, se je usmeril tudi v raziskovalno delo, povezano s tolmačenjem.

Prenova študijskih programov je v drugostopenjske magistrske študijske programe vnesla tudi segment raziskovalnega dela. Načrtno delo na raziskovalnem področju in **vključevanje študentov v raziskovalne projekte** – rezultati študentskega raziskovalnega dela v okviru magistrskega študija so objavljeni tudi v tej monografiji (Pajek, Vidmar, Chitrakar) – je spodbudilo zanimanje za raziskave s področja tolmačeslovja tudi po končanem študiju. Tako je na **doktorski študij prevodoslovja** v okviru tretjestopenjskega doktorskega programa Humanistika in družboslovje na Univerzi v Ljubljani vpisana vrsta študentov, ki se raziskovalo ukvarjajo s poučevanjem tolmačenja (Zidar Forte), empiričnimi raziskavami tolmaškega procesa pri simultanjem tolmačenju (Mlačak), uvajanjem tehnološko podprtega konsektivnega tolmačenja

(Chitrakar), kritično analizo diskurza pri tolmačenju za skupnost (Morel), prav tako pa tudi z raziskavami tolmačenja slovenskega znakovnega jezika (Jerko, Kulovec). Večina jih je tesno povezanih z raziskovalnim delom, saj so podiplomski študentje hkrati raziskovalci na projektih, ki potekajo na oddelku (Morel, Jerko, Kulovec), ob tem pa imata dva še status mladega raziskovalca (Chitrakar, Zidar Forte).¹

Kakovostno delo na dodiplomskih in podiplomskih študijskih programih omogoča **raziskovalno delo učiteljev** ljubljanskega prevajalskega oddelka:

- Nenehno spremljanje kakovosti izobraževanja tolmačev zagotavlja sodelovanje pri projektu Quality assessment EMCI,² z uspešnim kandidiranjem pri projektu ORCIT³ pa nem bo omogočeno dodatno vključevanje sodobnih tehnologij v proces poučevanja tolmačev.
- Načrtno odpiranje področja raziskav tolmačenja za skupnost se je na oddelku začelo s sodelovanjem v evropskih projektih MedInt⁴ in EULITA,⁵ Prvi je začrtal evropske smernice izobraževanja tolmačev za zdravstvo, drugi pa sistem za vzpostavljanje kvalitete sodnega tolmačenja v Evropski uniji. Na podlagi sodelovanja pri projektu EULITA je oddelek sodeloval tudi pri projektu TRAFUT.⁶ Pri slednjem se je nadgradilo delo na projektu EULITA s poskusom povezovanja vseh deležnikov, udeleženih v kazenske postopke v EU, pri katerih je potrebno sodelovanje tolmača.
- Na podlagi evropskega projekta MedInt je bil oblikovan in pridobljen projekt ARRS Tolmačenje za potrebe zdravstva v Sloveniji,⁷ v okviru katerega se je analiziralo stanje na tem področju pri nas ter oblikovalo predlog za izobraževanje tolmačev za potrebe zdravstva. Vzpostavljeni stiki z raziskovalci z Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani smo nadgradili s sodelovanjem z njihovim Centrom za izobraževanje, s katerim jeseni načrtujemo prvo izobraževanje zdravstvenega osebja za tolmaško delo.
- Raziskovalno področje smo postopoma s področja tolmačenja za zdravstvo razširili na področje skupnostnega tolmačenja, pri tem pa smo sodelovali oz. še raziskovalno sodelujemo tudi v okviru bilateralnih projektov s kolegi na Finskem in v Črni gori.⁸

¹ Mentorja mladima raziskovalcema sta Mojca Schlamberger Brezar (Zidar Forte) in Vojko Gorjanc (Chitrakar).

² <http://www.emcinterpreting.org/> (dostop 29. 7. 2013). Koordinatorja na slovenski strani sta Amalija Maček in Vojko Gorjanc.

³ <http://www.orcit.eu/> (dostop 29. 7. 2013). Slovenski koordinator projekta je Vojko Gorjanc.

⁴ http://www.uni-graz.at/en/life1www/life1www_projektbeschreibung.htm (dostop 29. 7. 2013). Slovenski vodja projekta je bila Nike K. Pokorn.

⁵ <http://www.eulita.eu/> (dostop 29. 7. 2013). Koordinatorja na slovenski strani sta bila Amalija Maček in Sandro Paolucci.

⁶ <http://www.eulita.eu/training-future> (dostop 29. 7. 2013). Koordinatorja na slovenski strani sta bila Amalija Maček in Sandro Paolucci.

⁷ <http://www.prevajalstvo.net/tolmacenje-za-potrebe-zdravstva-v-sloveniji> (dostop 29. 7. 2013). Vodja projekta je bil Vojko Gorjanc, pri projektu sta poleg Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani sodelovala še Univerzitetni klinični center iz Ljubljane in ljubljanska Psihiatrična klinika. Večina razprav v tretjem poglavju tem monografije je prav rezultat dela na tem projektu.

⁸ Gre za bilateralna projekta ARRS Tolmačenje v javnem sektorju v Sloveniji in na Finskem (Finska) ter Prevajanje in tolmačenje v univerzitetnih programih na področju bivše Jugoslavije (Črna Gora); vodja obeh je Vojko Gorjanc.

- Čeprav se projekt ARRS Korpus in pilotna slovnica slovenskega znakovnega jezika⁹ ne ukvarja neposredno s področjem tolmačenja, pa je že priprava korpusa slovenskega znakovnega jezika tudi tolmačenje. Oba raziskovalca na projektu, ki imata kot svoj materni jezik slovenski znakovni jezik, pa se v okviru doktorskega študija dotikata tolmačenja slovenskega znakovnega jezika (Jerko, Kulovec).
- Nenazadnje je raziskovalno delo vrste sodelavcev oddelka v okviru raziskovalnega programa ARRS Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave¹⁰ osnova za raziskovalno aktivnost na oddelku, med drugim tudi kvalitetno raziskovalno delo obeh zgoraj omenjenih mladih raziskovalcev.

Skratka, raziskovalno delo na področju tolmačenja na Oddelku za prevajalstvo FF UL je obsežno in raznoliko, predstavlja osnovo za kvalitetno izobraževanje tolmačev, prav tako pa zagotavlja okvir za ustrezno raziskovalno podprt doktorski študij.

Pri segmentu raziskovalnega dela Oddelka za prevajalstvo FF UL, ki ga predstavljamo v tej monografiji, gre v veliki meri za raziskave, ki so povezane tudi z odpravljanjem demokratičnega deficita v družbi, povezanega s sporazumevalnimi težavami v večkulturnih skupnostih. Gre za raziskave, ki neposredno odgovarjajo na aktualne družbene izzive in pri katerih je eden od skupnih ciljev poskus povečanja stopnje demokratičnosti slovenske družbe.

III

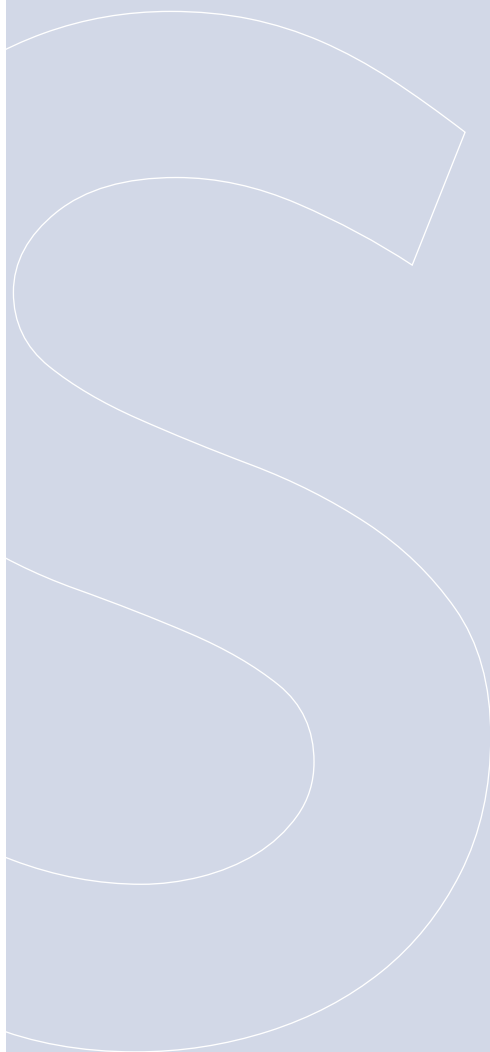
Verjamem, da gre zgolj za prvo v nizu monografij, ki bodo tudi v prihodnje sistematično predstavljale razvoj tako ljubljanskega tolmačeslovja kot tudi tolmačeslovja v slovenskem prostoru sploh. Glede na trenutno raziskovalno dinamiko vsaj na naslednjo v nizu ne bi smeli čakati prav dolgo.

Vojko Gorjanc
Ljubljana, julij 2013

⁹ <http://lojze.lugos.si/signor/> (dostop 29. 7. 2013). Vodja projekta je Špela Vintar.

¹⁰ <http://www.ff.uni-lj.si/1/Raziskovanje/Podpora-raziskavam/Programi-in-projekti.aspx> (dostop 29. 7. 2013). Vodja programa je Vojko Gorjanc.

Stvarno kazalo

A

- ad hoc tolmač → priložnostni tolmač
90, 92–93, 192
- akreditacija 88, 90, 93, 124–125, 138
- akreditacijski izpit 138
- akreditirani tolmač 87–88, 161–162,
164, 172, 177, 179
- albanski jezik 129
- amaterski tolmač → priložnostni
tolmač 90, 92–93, 141
- ambulanta 161, 164, 167–168, 172,
174
- analitični proces 63
- analiza diskurza 11, 97, 134, 135,
139, 141–144, 221
- angleški jezik/angleščina 8–9, 13, 30,
32, 44–45, 98, 138–140, 142,
145, 147–149, 157, 193–194,
207, 208
- anticipacija 53, 111
- arabski jezik 129, 190
- argumentacija 65, 109–110, 112
- avtentično gradivo 97

B

- bolnik → pacient 13, 16, 119, 123,
137, 152, 155–159, 161–162,
164, 167–168, 172–179, 188,
195, 198, 220
- bolonjski program/študij 13–14, 16,
23–24, 26–27, 41, 51
- bruseljski izpit → medinstitucionalni
izpit 24, 31

C

- chuchotage* → šepetano tolmačenje 7,
37
- ciljni jezik 8, 40, 61–64, 68, 71–73,
109, 208
- ciljno besedilo 64, 71–73, 100, 109–
110, 114–115

Č

- časovni odmik od govorca → dekalajž
16, 63, 74
- črnogorščina 189–191

D

- dekalajž 16, 63, 74
- delo
v kabini 24, 40, 45
v nevarnih okoliščinah 211
v razredu 39
v skupini 26, 40
- delovni
jezik 9, 44, 86, 111, 140
spomin 61, 66
- delovno okolje 12, 14, 40, 43–44,
86–87, 94, 138, 172
- demokratični deficit 124, 222
- deontološko znanje 207
- diadni 158
- dialekt 139, 148, 207
- dialoško tolmačenje 8, 43, 122
- didaktika tolmačenja 11–12, 21
- diplomacija 88
- diskriminacija 136, 196
- diskurzna moč 123
- družbena interakcija 123
- družbena
moč 119, 121, 123–124, 127,
129, 220
pomoč 123
potreba 123
vloga 122, 124, 192
- državna uprava 87, 123
- dvojezično osebje 141

E

- efforts model* → model naporov 16, 62
- EMCI → konzorcij EMCI 21, 23, 25,
27–28, 30, 34, 36, 38–39, 41–42,
44, 48, 52, 601, 219, 221

- empirična raziskava 10–11, 13, 82,
155, 220
etični kodeks 88, 124, 172
- F**
faktorska analiza 99
farsi 129, 139
- G**
gestikulacija 24
glosar 10, 13, 15, 39, 43–44, 47
gostota informacij 40, 100, 110–111,
113
govorčeva intenca 58
govorjeni
diskurz 143
jezik 43, 64, 143
govorna izmenjava 148
govorni
nastop 45–46
položaj 141
govorno dejanje 11
- H**
habitus 80–81, 115
hindi 129
hrvaščina 32, 185, 189–192
humanitarno tolmačenje 203
- I**
ideologija 143
idiomatičnost 99, 102–104, 109
improvizacija 138
imuniteta 204
indikator pozornosti 158–159
institucionalno okolje 79, 96–97, 114,
219
integriteta tolmača 204, 213
interakcija 27, 32, 90, 97–98, 122–
123, 129, 135, 150, 155, 164,
178–179
interaktivnost 148
- interni dialog 145
intonacija 64, 66, 102–104, 109–110,
113, 143
izmenjavanje besede 179
izpust
nizkega tveganja 100–101, 112
visokega tveganja 100–101, 106–
108, 112–114
izvirni jezik 8, 61, 71, 73
izvirno besedilo 64, 73, 99–101,
106–107, 114
- J**
javna
institucija 121, 123
uprava 86, 138, 172, 198
javni
sektor 121, 125, 186, 188, 221
uslužbenec 192
javno nastopanje 30–31, 43
jedrni kurikulum 38–40
jezik in moč 120
jezikoslovje 10–11, 17, 19, 39, 131,
151, 199
jezikovna človekova pravica 119–121,
126–127, 129–130, 220
jezikovna
identiteta 188
kompetenca 62, 121, 123
ovira 119, 128, 220
pomoč 140, 192
pravica 17, 124, 126–127, 130,
136–137, 140–141, 188, 199
situacija 83, 91, 127, 131, 151,
184, 193–195, 199
storitev 88, 125, 211, 215
jezikovni
servis 121
standard 188
status 123, 185–187, 189
stik 135, 141, 150–151
jezikovno ozadje 140

južnoslovanski jeziki 119, 184–190,
198, 220

K

kitajski jezik 129, 190
 kodeks poklicne etike → etični kodeks
81, 159, 176
 kognitivna
 preobremenjenost 68
 sposobnost 25, 109
 kognitivni model 97
 komunikacijska
 spretnost 40
 potreba 193–195
 komunikacijski
 kod 187
 model 97
 proces 155
 scenarij 207
 vzorec 154, 158
 komunikacijsko tveganje 98, 112–114
 konferenca 8, 12, 16, 25, 29–30,
32, 37–38, 40, 75–76, 82, 86,
121–122
 konferenčni tolmač 7–9, 12–14,
16–17, 37–40, 47, 52, 79–80,
82, 86–87, 92, 94, 110, 122, 123,
159, 179, 212, 219
 konferenčno tolmačenje 6–10, 13,
16–17, 21, 23, 32, 36–38, 41–43,
47, 49, 52–53, 78–81, 86–88,
122–124, 137, 158, 179, 219
 konsekutivno tolmačenje 7–9, 12–17,
21, 27, 37, 39–42, 45–46, 51,
54–56, 58, 61, 121–122, 207, 220
 kontaktna kultura 160
 kontaktno polje 174
 konzorcij EMCI 21, 25, 30, 34, 36,
38–39, 41–42, 44, 52, 219
 kratkoročni spomin 55, 69, 110
 kritična analiza diskurza (KAD) 134–
135, 141–143, 221

krizno

 območje 32, 119, 202, 205–209,
211
 tolmačenje 212–213
 kultura kakovosti 22
 kulturna kompetenca 62, 121, 123
 kulturni posrednik 97
 kurdski jezik 129
 kurikulum → predmetnik 27, 38–39,
41–42, 137, 161

L

legalistični pristop 125, 136
 lokalni tolmač 202, 204–206, 213

M

magistrski študij 9, 23–24, 27, 31, 39,
41, 81, 185, 201, 219–220
 makedonščina 186–187, 189–192
 materni govorec 27–28, 31, 99
 medicinska terminologija 160, 195,
197, 207
 medicinsko tolmačenje 125, 141,
155–156, 172, 179
 medinstitucionalni izpit 24, 31
 medjezikovna komunikacija 123
 medjezikovni posrednik 123, 147,
209
 medkulturni posrednik 123
 mednarodna zaščita 127–129, 139,
142, 144
 mednarodno sodelovanje 22, 129–130
 mentalna slika govora 55
 metakomentar 145–146
 migracije 125, 137–138, 184
 migrant 136, 152, 156
 miselna enota 63, 66–69
 mladi raziskovalec 29, 221–222
mock conference → simulirana
 konferenca 29, 42, 44, 47
 moldavski jezik 129
 mongolski jezik 129

motivacija 43–44, 46, 191
 multikulturno okolje 119, 121,
 129–220
 multilateralna videokonferenca 28, 30

N

nadnacionalna odgovornost 120–121
 nadzornik komunikacije 122
 naključni tolmač → priložnostni
 tolmač 90, 92–93, 192
 napačni začetek 68, 111
 naročnik 7, 9, 83, 87–91, 93
 naslavljanje 148
 nedokončani stavek 67–68
 neenaka oskrba 140
 nekomunikacijski dogodek 143
 nekonferenčno tolmačenje 8, 86, 97
 nekontaktna kultura 160
 neposredni stik z očmi 156–157, 179
 neprofesionalni tolmač → priložnostni
 tolmač 90, 92–93, 128
 nesorazmerje moči 145
 neudeleženec 158
 neverbalna komunikacija 43, 158
 nevidnost 123, 204, 212
 nevtralna pozicija → nevtralni položaj
 141, 155–156, 174
 nevtralni položaj 141, 156, 174
 nevtralni udeleženec 97, 202, 211
 nevtralnost 123, 135, 145, 148, 204,
 210, 213
 neznanje jezika 126, 130, 193–195
 notranji čas 50, 56

O

obrazna mimika 45, 95, 160
 obremenitev 62, 64, 66–68, 101, 110
 obvladovanje jezika 24, 26, 111
 očesni stik 45, 98
 odgovornost 93, 123, 141, 150, 191,
 196, 211, 213
 odtujitev 148

ogroženost 147
 opolnomočenje posameznika 124, 129
 osebni razgovor 142–145
 osvežitveni seminar 31

P

pacient 13, 16, 123, 137, 152, 178,
 188, 195, 198
 pacientova pravica 128, 140–141, 188
 pandžabi 129
 parafraziranje 64, 67, 71, 73
 paštunski jezik 128–129
 pediatrija 161, 167–168
 percepcija govora 55
 plastična kirurgija 161–162
 plenarno zasedanje 79, 97–98, 100,
 111–114, 214, 219
 podajanje govora 43, 45, 54, 63, 102,
 106, 110
 pogodbeni tolmač 138
 pojasnilna dolžnost 140
 poklicna integriteta 204, 213
 poklicni standard 9, 82, 89, 91–92
 policija 8, 125, 144, 161, 193, 201
 položaj
 konferenčnega tolmača 92
 tolmača v prostoru 154–155,
 173–174
 pomenska napaka 68
 popis prebivalstva 136, 187
 posredno tolmačenje 139
 postopek mednarodne zaščite 119,
 128–129, 132, 134–135, 138–
 139, 141, 144
 potrebe trga 38, 47
 poučevanje
 konsekvativnega tolmačenja 21, 50,
 219
 tolmačenja 21, 25, 30, 45, 52–53,
 60–61, 208, 219–221
 povezovalno tolmačenje 8–9

- povratna informacija 27–28, 31, 45, 52, 56, 74, 160, 208
- povzemanje 12–14, 40, 49, 111–114, 219
- pozicija moči 141
- pragmatična
kompetenca 109
odločitev 101
- pravica do tolmača 127, 137, 210
- pravni status 187, 209–211
- predmetnik 27, 38, 42, 137, 161
- predvidevanje 53, 64, 83, 109
- preizkus usposobljenosti 93
- prenašanje sporočila 61
- preobremenjenost 62–63
- prepričljivost 99, 102, 104, 109
- pretolmačeno besedilo 13, 15, 64, 70
- prevajalec 7, 13–14, 23, 26, 31, 81, 83–86, 90, 97, 122, 137–138, 177, 191, 202, 207, 213
- prevajalska
agencija 79–80, 82, 88–90, 219
strategija 26
- prevajalstvo 9, 12–13, 19, 21, 23–30, 32–34, 41, 44, 47, 51–52, 81, 83–86, 88, 91, 94, 137, 141, 185, 191, 201, 217, 219–222
- prevajanje na pogled 40, 53
- preverjanje razumevanja 160
- prevodno polje 97
- prevzemanje odgovornosti 135, 142–143
- prilagoditveni proces 114
- priložnostni tolmač 90, 92–93
- primarni govorec 157–159
- primer dobre prakse 51, 138
- pripadnik
manjšine 124
oboroženih sil 210, 212
- priseljenc → migrant 136, 139, 152, 156, 185, 189, 191–192, 195, 198
- pristranskost 16, 148
- privilegirani položaj 158
- proces
dominacije 143, 150
razumevanja 55 109
tolmačenja 11–12, 37, 39, 115
- procesiranje informacij 98, 112, 114
- procesna zmogljivost 111–114
- profesionalizacija 121, 124–125
- profesionalna
organizacija 82
izkušnja 52, 176
- profesionalni tolmač 23, 27, 33, 79, 89, 109–110, 128, 219
- profil kandidata 40
- prosilec za azil → prosilec za
mednarodno zaščito 124, 126–128, 136–137, 141–142, 144–145
- prosilec za mednarodno zaščito 127–128, 136
- prostorska enota konsektivnega tolmačenja 54
- prostorsko-časovna komponenta 54
- protokol 88
- prozodični element 110
- psihiatrija 164
- psihološki profil 25
- R**
- ranljiva skupina 137–138, 150
- razbremenjevanje spomina 55
- razmejitev vlog 134–135, 141, 146, 145, 150
- razmerje moči 97, 111, 119, 134, 143, 151, 220
- razširjena ortografska transkripcija 66, 143
- razumevanje
izhodiščnega besedila 26
tujega jezika 26
- razumljivost sporočila 99, 102, 104
- reakreditacija 22–23, 27
- realni čas 113

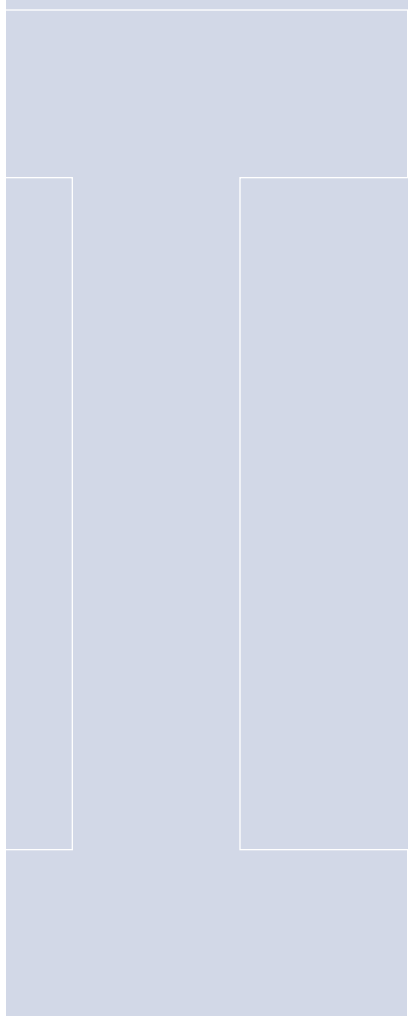
- redundanca 110
 retorične sposobnosti 109
retour 32
 romski jezik 129, 139
 ruski jezik 129, 190
- S**
- samodejno odzivanje 63
 samorefleksija 73
 segmentiranje 64, 67, 69, 71
 selitveni
 prirast 135–136
 tok 185–186
sight translation → tolmačenje na
 pogled 30
 simulirana konferenca 29, 42, 44, 47
 simultano tolmačenje 7–8, 11–18, 21,
 37, 39–42, 44–46, 53, 60–61, 63,
 74, 79, 113, 121–122, 219–220
 sistemizacija 198
 skrbnik 140–141, 156, 167–168, 172,
 179
 skupnostno tolmačenje → tolmačenje
 za skupnost 6, 8–9, 12, 32, 41,
 118–130, 134–137, 141–143,
 150–151, 179, 184, 186, 188,
 191, 198, 219–221
 slovnici test 26
 službe javnega sektorja → javni sektor
 121, 125, 186, 188, 221
 socialna mreža 192, 197
 sodelovanje 11–12, 24–25, 28–30,
 32, 38, 42, 44–45, 47, 79, 87, 93,
 96, 98, 100–101, 109, 114–115,
 119, 126–129, 138, 168, 185,
 191, 201, 203–204, 208–211,
 214, 219–221
 sodni
 postopek 7, 136, 138, 188–189,
 211
 tolmač 7, 9, 16, 32, 138, 151,
 172, 179, 189–191, 198
 sodno tolmačenje 8, 9, 13, 16–17,
 124–125, 135, 137–138, 141,
 153, 179, 186, 221
 sodstvo 123, 138, 187, 189
 somaljski jezik 129
 specialistični študij 23, 41, 53
 specializacija 9, 23, 52, 124
 specifično znanje 40, 46, 84
 speech repository → zbirka govorov 24,
 27, 34, 65
 splošna izobrazba 24, 26, 46
 spominske vaje 40
 spominski sprožilec 55
 sporazumevalna
 zmožnost 65, 114
 potreba 207
 sporazumevalni
 dogodek 150
 partner 145, 148
 sporočilna vrednost 100, 109, 111,
 114/115
 sposobnost
 analize 26
 sinteze 26
 sprejemni izpit 26–26, 86
 srbohrvaščina 185–189, 192–195
 srbsščina 185, 189–193
 statistična analiza 99, 108, 110
 status
 nevtralnosti 204, 211
 tolmača 9, 13, 16–17, 79–80, 82,
 86, 88–89, 91–94, 119, 124, 212,
 219
 tujega jezika 185
 stik z očmi → očesni stik 45, 98, 115,
 156, 168
 stranski akter 212
 strategija
 izpuščanja 65, 114
 posplošitve 64, 114
 razširitve 64
 transkodiranja 65

- vzporedne pretvorbe 65
 - za ukrepanje v sili 65
 - zgoščevanja 64, 112, 114
 - strokovni izraz → termin 8, 10, 15, 65, 85, 121, 125
 - strokovni jezik 186, 190, 192
 - strokovno
 - usposabljanje 191, 206
 - združenje 9
- Š**
- šepetano tolmačenje 7, 37
 - študijski program 9, 12–13, 16, 21, 23, 25, 27–30, 32–33, 36–39, 41, 47, 49, 52, 85–86, 185, 205, 219–221
- T**
- tamilski jezik 129
 - tehnična oprema 23, 25, 91
 - tehnika zapisovanja 16, 27, 40, 52–53, 58
 - tematsko izobraževanje 39
 - temeljna človekova pravica 126, 130, 141, 188
 - teorija tolmačenja 10, 15, 26, 30, 39, 42
 - terenski tolmač 207–208
 - termin 8, 10, 15, 65, 121, 125
 - terminologija 12, 18, 40, 53, 82, 141, 207
 - tip interakcije 122
 - tolmač
 - na kriznih območjih 202–204, 206, 208–209, 211–212
 - tolmačeni
 - diskurz 135
 - pogovor 155, 158–159, 161, 174
 - tolmačenje
 - na daljavo 7–8, 28, 139, 208
 - na kriznih območjih 13, 16, 119, 151, 200–203, 205–206, 210, 213–214, 216–217, 220
 - na območjih konflikta 202–203
 - na pogled 30
 - v okviru mirovnih misij 202
 - za skupnost 6, 8–9, 12, 32, 41, 118–129, 134–137, 141–143, 150–151, 179, 184, 186, 188, 191, 198, 219–221
 - za zdravstvo 119, 125, 137, 154, 220–221
 - za znakovni jezik 220–221
 - tolmačenje v B jezik → *retour* 32
 - tolmačeno besedilo 79, 99–101, 106–107, 109, 112, 114, 144, 146, 219
 - tolmačeslovje 6, 9–10, 96–97, 218
 - tolmačev kronotop 21, 50, 54, 219
 - tolmačeva vloga 149–150
 - tolmaška
 - interakcija 119, 122, 179, 220
 - kompetenca 21, 36, 42–43, 47, 60–62, 113, 198, 219
 - oprema 25
 - sezona 89
 - situacija 82–83, 91, 93, 121–123, 129, 155, 158, 161, 168, 173, 177–178
 - skupnost 37, 97, 212
 - spretnost 24, 42, 141, 150, 208–209
 - storitev 9, 38, 79, 82, 88–89, 91–93, 125, 219
 - strategija 16, 60, 74
 - tehnika 42, 52–53, 206
 - tolmaške
 - tehnologije 200
 - vaje 39, 41–47
 - tolmaški
 - laboratorij 23, 25
 - proces 10, 124, 220
 - trg 80, 86–87
 - tolmaško
 - orodje 44

- polje 96, 98
 usposabljanje 37, 41–42, 138, 200, 206
 transkripcija 53, 66, 143
 triada 155, 158, 167
 triadna
 postavitev 161
 pozicija 162
 trikotna postavitev → triadna
 postavitev 155–156, 158, 162, 168, 172, 174, 178–179
 tujgovoreči pacient 141
turn-taking → izmenjavanje besede 179
 turški jezik 7, 129, 161–162
- U**
- učenje na daljavo 207
 upravljanje časa 100
 upravna enota 7–8, 193, 196
 uradna oseba 139, 144–149, 193–197
 uradni
 jezik 8–9, 109, 140, 144, 187–188
 postopek 129, 135, 139–140, 151
 usmerjanje komunikacije 123
 usmerjenost pogleda 154–161, 172, 174–179
 usposabljanje 9, 12, 14, 17, 37–40, 43, 46–47, 49, 59, 61–62, 65–67, 69–71, 73–74, 76, 90, 114, 119, 124, 138, 140–141, 150, 155, 179, 202, 205–208, 216, 220
 usposabljanje učiteljev 52
 usposobljenost 23, 185, 196
 ustavna pravica 135, 189
 ustni diskurz → govornjeni diskurz 97, 114, 143
- V**
- varnost tolmačev 204
 varuh človekovih pravic 128, 132
 večinska kultura 123
 večjezična
 družba 13, 16, 152
 komunikacija 97, 111, 114
 večjezikovno okolje 121
 večkulturno okolje 121
 videokonferenca 22, 24–25, 27–29, 44, 47, 87–88
 virtualni pouk 24, 28–29
 vizualno ignoriranje 177
 vloga tolmača 7–8, 12, 97, 99, 119, 123–124, 128, 135, 141–143, 148, 150, 200, 204, 206, 209, 212–213, 216, 220
 vmesni akter 212
 vojni tolmač 201–212, 206, 213, 216
 vojno tolmačenje 202, 212–214
 vrednotenje tolmačenja 109
 vsebinska analiza 40
 vzorec vedenja 62
- Z**
- zagotavljanje
 jezikovnega statusa 123
 jezikovnih pravic 17, 124, 127, 130, 188, 199
 kakovosti 22, 91, 139
 zaključni izpit 31, 40, 65
 zapiski 21, 27, 40, 45–46, 52–56, 59, 121, 219
 zapisovanje 52–58
 zavlračevanje 64
 zbirka govorov 24, 27, 65
 zdravstvena ustanova 155–156, 161, 172, 194
 zdravstveni delavec 119, 155–158, 160–161, 164, 167–168, 173–178, 188, 198, 220
 zgoščevanje 64, 79, 112–114, 219
 zloraba vojnih tolmačev 215
 zmanjševanje neenakosti 151
 zmogljivost 62–63, 112, 114

znakovno tolmačenje → tolmačenje
za znakovni jezik 9, 43, 142,
221–222
zunanji čas 50, 56

Imensko kazalo

A

Abraham, D. 130–131
 Ahčan, U. 154, 162
 Ahčin, J. 199
 AIIC 7, 11, 19, 37, 61, 69, 76, 82,
 89, 110, 115, 124, 132, 159, 181,
 212, 216–217
 Alal, S. 213
 Altman, J. 46, 48
 Anderson, J. A. 130
 Andres, D. 34, 137, 151–152, 182
 Angelelli, C. 123, 130, 155, 180
 Appel, V. 76
 Argyle, M. 157, 160, 180
 Avery, M. P. 181
 Azilni dom v Ljubljani 32, 138–139

B

Bahtin/Bakhtin, M. 54, 59
 Balažič Bulc, T. 119, 184, 199, 220
 Bali, G. 206–208, 217
 Barik, H. R. 97, 115
 Bartolini, G. 204, 209, 217
 Bastin, G. 130
 Baumgarten, N. 181
 Beaton, M. 97, 111, 115
 Bedenk, K. 12, 17
 Bešter, R. 152, 185, 192, 197, 199
 Beylard-Ozeroff, A. 76
 Bidar-Sielaff, S. 181
 Biffio Zorko, H. 15, 21, 50, 86, 219
 Blanche-Benveniste, C. 66, 74
 Bofuln, M. 185, 192, 197, 199
 Bond, M. H. 160, 180, 182
 Borčnik, B. 15
 Bot, H. 123, 130, 142–143, 145,
 148, 151, 157, 180
 Bottan, L. 42, 48
 Bradač, H. 14
 Braun, S. 28, 34
 Breitung, H. 75
 Bricker, P. D. 181

Brovč, M. 198–199
 Brunette, L. 130, 217
 Brunner, L. 160, 180
 Bucik, V. 19, 94
 Bufon, M. 152
 Bugarski, R. 187, 199
 Bühler, H. 99, 115
 Bura, N. 9, 12, 17
 Burjan, L. 17

C

Cajnkari, M. 15
 Caldas-Coulthard, C. R. 130
 Carr, S. E. 121, 130–132
 Center za izobraževanje v pravosodju
 138, 190–191
 Center za socialno delo 140
 Cerkvencnik, M. 16
 Chen, Y. 160, 181
 Chesterman, A. 116
 Chitrakar, R. 13, 16, 119, 137, 151,
 200–201, 217, 220–221
 Clark, H. H. 160, 180
 Clarke, H. 130
 Collados Afs, A. 17
 Cook, M. 157, 180
 Coulthard, M. 130

Č

Čater, K. 13, 16, 137, 151

D

Danks, J. E. 75, 115
 Davis, M. 16
 De Civita, M. 167, 180
 De Miguel, E. 18
 De Pedro Ricoy, R. 181
 Dijk, T. A. van 75, 123–124, 130
 Direktiva 2010/64/EU o pravici
 do tolmačenja in prevajanja v
 kazenskih postopkih 127, 132,
 138, 189

- Direktiva 2011/24/EU o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu 127, 132
- Djordjević, N. 13, 16
- Dobaj Kovačević, J. 14
- Dobkin, P. L. 167, 180
- Dobnik, N. 19
- Dodds, J. 33, 48–49
- Dolenc, D. 136, 151, 185, 199
- Dollerup, C. 74–76
- Downing, B. 181
- Dufour, A. 130–132
- Duncan, S. 160, 180
- E**
- Ecole de Traduction et d'Interpretation (ETI) 206
- Einstein, A. 54
- Elzinga, R. H. 161, 180
- EMCI 21, 23, 25, 27, 28, 30, 34, 36, 38–39, 41–42, 44, 48, 52, 61, 219, 221
- Englund Dimitrova, B. 75, 94, 131
- Enquist, N. E. 116
- EULITA 32, 34, 138, 221
- European Masters in Conference Interpreting (EMCI) 23, 25, 27, 28, 30, 34, 36, 38–39, 41–42, 44, 48, 52, 61, 219, 221
- Evropska komisija (EK) 24, 38, 40, 44, 51–52, 81
- Evropska unija (EU) 9, 12, 14–16, 19, 26, 34, 38–40, 44, 53, 86–87, 89–91, 93–94, 128–129, 136, 138, 185, 221
- Evropski parlament (EP) 24, 38, 40, 44, 79, 97, 127, 189, 219
- F**
- Fabbro, F. 11, 17
- Fairclough, N. 135, 150–151
- Fédération Internationale des Traducteurs (FIT) 213
- Felgner, L. 154
- Ferbežar, I. 196, 199
- Fernández Sánchez, M. M. 17
- Fidell, L. S. 99, 116
- Fiske, D. W. 160, 180
- Fišer, D. 90, 94
- Fitchett, L. 202–203, 205–206, 217
- Foppa, K. 181
- Fountain, S. B. 75, 115
- Freljih, V. 13, 16, 63, 74
- Fung, C. C. 159, 180
- Fussell, S. R. 160, 181
- G**
- Gaiba, F. 37, 48
- Gambier, Y. 17
- Garber, N. 121, 123–125, 130
- Garlock, C. M. 181
- Garzone, G. 49, 217
- Gašparič, Š. 13, 16
- Generalna skupščina Združenih narodov 127
- Generalni sekretariat vlade RS 82, 86
- Gentile, A. 121
- Gerver, D. 18, 97, 110, 115
- Gerzymisch-Arbogast, H. 75, 116
- Gile, D. 10–11, 16–17, 29, 37, 48, 54, 59, 61–63, 65, 68–69, 74–75, 111, 115–116
- Gilles, A. 27, 33
- Goldman-Eisler, F. 97, 115
- Gomez, A. G. 180
- Goodwin, C. 158, 181
- Gorjanc, V. 12–13, 17–18, 32–33, 119–121, 124–127, 131, 137, 150–152, 188, 199, 220–222
- Gorše, I. 88
- Gran, L. 11, 17, 33, 48–49
- Graumann, C. F. 181

Green, C. 181
 Grilc, P. 29
 Gubenšek, T. 30

H

Haffner, L. 156, 181
 Haldan, A. 31
 Hale, S. B. 125–126, 131, 139, 142,
 149, 151, 153
 Hall, E. T. 160–161, 181
 Hansen, G. 116
 Harding, S. A. 204, 217
 Hartman, M. 16
 Heine, M. 45, 48
 Hemlin, I. 130
 Henderson, P. 180
 Henke, M. A. 15
 Herbert, J. 37, 48
 Hertog, E. 127, 131
 Horváth, I. 74–75
 Hostnik, A. 88
 House, J. 181
 Hribar, T. 15
 Hsia, T. 201, 217
 Hung, E. 48, 76
 Hyltenstam, B. 75
 Hyltenstam, K. 75

I

Info točka za tujce 140
 Ingham, R. 160, 180
 Inghilleri, M. 97, 115, 204, 217
 International Medical Interpreters
 Association (IMIA) 155, 156, 181,
 Ipavec, V. M. 18
 Ivas, I. 18

J

Jakhel, Ž. 15
 Jerko, B. 221
 Jettmarová, Z. 48

Jones, R. 27, 33, 51, 55, 59, 66–67,
 71–72, 75
 Jurko, P. 137, 152

K

Kadric, M. 97, 115
 Kahane, E. 201–203, 217
 Kaindl, K. 48
 Kainz, C. 131, 137, 151–152
 Kalina, S. 24, 33, 61–63, 75, 125,
 131
 Katnić Bakaršić, M. 123, 131
 Katz, J. D. 43, 48
 Kejžar, B. 137, 140, 152, 192, 196,
 198–199
 Kellett Bidoli, C. J. 45, 48
 Kendon, A. 157, 160, 181
 Kirchhoff, H. 75
 Kmet, N. 168
 Knapp, M. L. 160, 181
 Kocijančič Pokorn, N. 12, 18, 32–34,
 119, 137–138, 140, 150, 152,
 154, 161, 182, 220–221
 Kočvar Donkov, T. 13, 16, 86, 94
 Kolb, W. 142, 145, 150, 153
 Komai, H. 160, 180
 Kores Plesničar, B. 154, 164
 Králová, J. 76
 Krauss, R. M. 160, 181
 Kulovec, M. 221
 Kurz, I. 43–45, 48, 82–83, 85, 94,
 99, 109, 115
 Kutz, W. 62, 75

L

LaFrance, M. 160–161, 181
 Lah, T. 17
 Lauer, A. 75
 Leban, K. 12, 17
 Lee, E. 158
 Lindegaard, A. 75

Lipitz, M. 15
 Ljeskovac, N. 12, 18
 Loddegaard, A. 74
 Logar, N. 19
 Longley, P. 8, 17, 25, 33
 Lozar, B. 14, 137, 139, 152
 Lukič, G. 152

M

Mackintosh, J. 26, 33, 75
 Macnamara, B. 24, 33
 Maček, A. 21–22, 44, 137, 152, 219,
 221
 Maller, J. 75
 Marc Bratina, K. 19
 Markič, J. 6, 8, 10, 12, 17–19
 Markova, I. 181
 Martín Ruano, M. R. 181
 Martin, A. 180, 182
 Maryns, K. 142, 152
 Marzocchi, C. 97, 115
 Mason, I. 155, 181–182
 Matičič, M. 34, 152, 182
 Mayo, C. 181
 McBeath, M. K. 75, 115
 McMahan, L. E. 181
 Medica, K. 137, 152
 Medved, F. 137, 140, 152, 192, 196,
 198–199
 Medvešek, M. 152, 186, 199
 Merc, M. 136, 152
 Messner, C. 64, 75
 Mikolič, V. 19
 Miljančič, M. 14
 Miller, C. T. 214–215, 217
 Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ)
 128–129, 138, 193
 Ministrstvo za pravosodje in javno
 upravo (MPJU) 9, 138, 172,
 189–191
 Mlačak, R. 79, 88, 96, 219–220
 Monacelli, C. 202, 206, 217

Morel, A. 12–13, 16–18, 119, 125,
 134, 137–138, 140–141, 150,
 152, 188, 199, 220–221
 Moser-Mercer, B. 10–11, 18, 25, 28,
 30, 33–34, 62, 75–76, 111, 115,
 206–208, 217
 Muzurakis, P. 45, 49

N

Nanpon, H. 97, 116
 Napier, J. 142, 151
 Nijholt, A. 182
 Nilsson, A. L. 94, 131
 Nolan, J. 64, 69, 75
 Nord, C. 61–62, 75
 Novak Popov, I. 199
 Novak, M. 13–14
 Nuč, A. 9, 12, 18, 23, 34

O

Oléron, P. 97, 115
 Omahen, T. 15
 ORCIT 28, 34, 221
 Orthaber, V. 18
 Ozolins, U. 82, 88–89, 94, 125–126,
 131, 136, 152–153

P

Pajek, M. 13, 16, 21, 36–37, 41, 47,
 49, 219–220
 Palacios, A. 18
 Pallay, J. 17, 199
 Paolucci, S. 221
 Papič Mlakar, L. 86, 91
 Parnell, A. 43, 49
 Pavelin Lešić, B. 76
 Perez, I. A. 181
 Perlman, A. 27, 34
 Persaud, C. 74, 76
 Phillipson, R. 126, 131–132
 Pierson, H. D. 161, 182
 Pippa, S. 46, 49

Pittarello, S. 145, 147–148, 152
 Planinšec, U. 15
 Pöchhacker, F. 10, 18, 37, 46, 49,
 75–76, 94, 97, 111, 115–116,
 121–122, 124–125, 131, 142,
 145, 150, 153, 182
 Pokorn, M. 32, 34, 137–138, 140,
 150, 152, 154, 161, 168, 182
 Pöllabauer, S. 34, 127, 131, 137,
 141–143, 145–153, 182
 Popović, M. 9, 12, 19
 Poznič Pestotnik, L. 15
 Požgaj Hadži, V. 119, 184, 187–188,
 199–200
 Pradas Macías, E. M. 17
 Pravno-informacijski center nevladnih
 organizacij (PIC) 144
 Prunč, E. 18, 30, 121, 123, 131,
 151–152
 Psihiatrična klinika v Ljubljani 151,
 221
 Pym, A. D. 100, 111–113, 116

R

Radjenović, A. 15
 Rannut, M. 131
 Ravnik, M. 13, 16
 Razpotnik, B. 136, 153
 Remenik, J. 17
 Riccardi, A. 18, 30, 61–63, 69, 76
 Richter, L. R. 180
 Rivera, M. I. 159, 183
 Roat, C. 181
 Roberts, R. P. 121, 123–125, 130–
 132
 Rogič, L. 14
 Rojko, N. 15
 Rotar-Pavlič, D. 199
 Roy, C. B. 142, 153
 Rozan, J. F. 37, 49
 Ruiz Rosendo, L. 74, 76
 Rupert, R. D. 55, 59

Rupnik, M. 24, 34, 90, 94
 Ruschke, K. 181
 Russo, M. 46, 49

S

Sánchez-Adam, C. 17
 Schaefer, E. F. 160, 180
 Schlamberger Brezar, M. 12, 19, 64,
 76, 221
 Schögler, R. 131, 151–152
 Schweda-Nicholson, N. 45, 49
 Seleskovitch, D. 10, 37, 49, 110, 116
 Serradilla, A. 18
 Setton, R. 11, 19, 110–111, 116
 Shlesinger, M. 19, 37, 49, 75, 94, 182
 Shreve, G. M. 75, 115
 Sinaiko, W. H. 18
 Skarlovník Zihlerl, A. 61, 76
 Skarlovník, A. 12, 14, 37, 49, 51, 59
 Skutnabb-Kangas, T. 131
 Slagter, R. 182
 Slovenska filantropija 140
 Snell-Hornby, M. 48
 Snelling, D. 30
 Snoj, M. 7, 19
 Soondar, J. 156, 182
 Sovilj, P. 15
 Splošna deklaracija o človekovih
 pravicah 126, 132
 Stabej, M. 18, 187, 199
 Stamatović, D. 13–14
 Stankovska, P. 17, 199
 Statistični urad Republike Slovenije
 136, 151–153, 186, 199
 Stein, D. 130–132
 Steiner, E. 75
 Stern, L. 131, 153
 Stévaux, E. 17
 Svet Evrope 44, 51, 53, 82, 213
 Sylvie, L. 18, 33

Š

- Škarić, I. 18
 Šlajpah, M. 199
 Štefančič, A. 13–14
 Šter, D. 136, 151, 185, 199

T

- Tabachnick, B. G. 99, 116
 Taylor, C. 17
 Tell, G. 69
 TEMPUS 9, 23, 25
 Thiéry, C. 46, 49
 Thomas, R. 211, 217
 Tommola, J. 76
 Toporišič, J. 76
 TRAFUT 32, 138, 221
 Tryuk, M. 8, 19

U

- Univerzitetni klinični center (UKC)
 161–162, 168, 221
 Urad za tujce 193, 196
 Urbas, Š. 15
 Urlep, Ž. 13, 16, 137, 153
 Ustava Republike Slovenije 136, 189

V

- Valero-Garcés, C. 155, 179–180, 182
 van der Veer, G. 182
 Veber, J. 17–19, 86, 94
 Veber, K. 15
 Vertegaal, R. 158, 182
 Vertot, N. 136, 153
 Vičič, P. 18
 Vidmar, L. 13, 16, 79–81, 94, 219–
 220
 Viezzi, M. 49, 217
 Viljanmaa, A. 30
 Vintar, Š. 9, 19, 23, 34, 86, 94, 222
 Vuorikoski, A. R. 97, 109, 116

W

- Wadensjö, C. 94, 97, 116, 131, 135,
 141–143, 145–146, 150, 153,
 155, 172, 182
 Watson, M. O. 160.161, 183
 Wiener, E. S. 159, 183
 Wilkes-Gibbs, D. 160, 180
 Wilson, C. 181
 Wtorkowska, M. 17, 199

Z

- Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ)
 126–129, 132, 137–138, 144
 Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP)
 137, 188
 Zakon o splošnem upravnem
 postopku (ZUP) 136
 Zakon o uporabi slovenskega
 znakovnega jezika (ZUSZJ) 137
 Zakon o varovanju osebnih podatkov
 (ZVOP) 144
 Zdravič, M. 9
 Združeni narodi (ZN) 53, 93, 126
 Združenje konferenčnih tolmačev
 Slovenije (ZKTS) 9, 17–19, 34,
 81–82, 86–92, 94
 Zelić, K. 14
 Zemljarič Miklavčič, J. 66, 76, 143, 153
 Zidar Forte, J. 21, 60, 71, 76, 219–221
 Zidar, J. 16
 Zmagaj, B. 14, 82, 86–87, 94
 Zore, A. 13, 16
 Zrinski, M. 18
 Zucchetto, G. 97, 115
- Ž**
- Žagar Galváo, E. 30
 Žele, A. 131, 151, 199
 ženevska konvencija 127, 144, 209–
 210
 Žunkovič, M. 14
 Žuran, N. 15

